

Iulian Boldea
Cornel Sigmirean
(Editors)

The Challenges of Multicultural Representation. Literature, Discourse and Dialogue

SOCIAL SCIENCES

Arhipelag XXI Press
Targu Mures | 2024
ISBN: 978-606-8624-11-2

Date: 14-15 December 2024

Location: Dimitrie Cantemir University, Târgu Mureș

Editors: Iulian Boldea, Cornel Sigmirean

**THE CHALLENGES OF MULTICULTURAL REPRESENTATION: LITERATURE, DISCOURS
AND DIALOGUE**

Section: Social Sciences

ISBN: 978-606-8624-11-2

Edited by: The Alpha Institute for Multicultural Studies

Moldovei Street, 8 540522, Târgu Mureș, România

Phone no: +40-744-511546 Published by: "Arhipelag XXI" Press, Târgu Mureș, 2024

Email: iulian.boldea@gmail.com

Contents

THE IMPACT OF CULTURE ON CRIME AND DEVIANCE	5
Lucreția Dogaru	5
Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureș	5
GENETICALLY MODIFIED ORGANISMS AND SOME OF THEIR PROBLEMS	11
Anca Ileana Dușcă	11
Prof., PhD, University of Craiova	11
PARTICULARITIES OF CRIMINAL LIABILITY FOR COMMITTING INTERNATIONAL CRIMES AGAINST CULTURAL HERITAGE.....	23
Alina Gentimir	23
Assoc. Prof., PhD, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	23
INTERNATIONAL TAXATION - NATIONAL AND GLOBAL TAX TRENDS IN THE CURRENT ECONOMIC CONTEXT	44
Nicoleta Mihăilă	44
Scientific Researcher III, PhD, “Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Bucharest, Romanian Academy.....	44
ROMANIA'S PROGRESS IN REDUCING GHG EMISSIONS IN ORDER TO ACHIEVE CLIMATE NEUTRALITY	54
Gabriela-Cornelia Piciu	54
Senior Researcher, PhD, “Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Bucharest, Romanian Academy	54
THROUGH THE LENSES OF THE MACHINE. TOTALITARIAN AND CYBERNETIC REMODELLING OF MANKIND.....	61
Mihail Ungheanu	61
Scientific Researcher, PhD, European Center for Ethnic Studies, Romanian Academy, Bucharest	61
THEORETICAL ASPECTS REGARDING THE ISSUE OF EDUCATIONAL INTEGRATION AND SOCIAL INCLUSION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS	71
Corina Tonita	71
PhD, C.J.R.A.E Dolj.....	71
TRACE. FROM NUMINOUS STAGING TO NUMINOUS MODEL	78
Alexandru-Ioan Cînda.....	78
PhD, West University of Timișoara	78
ENCOMPASS. THE ENUNCIATION UNDERSTOOD AS A SPACE OF MYSTERIOUS ENCOUNTERS WITH THE NUMINOUS.....	83

Alexandru-Ioan Cînda	83
PhD, West University of Timișoara	83
FROM TOLERANCE TO INTOLERANCE: EXPLORING THE PARADOXES AND LIMITS OF HUMANITY	87
Alina-Daiana Vaș.....	87
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare	87
ACCESS TO INSTITUTIONAL DATA FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION PURPOSES: LEGAL FRAMEWORK AND COMMENTS ON RECENT CHANGES IN EU LEGISLATION ON DATA	92
Ștefan-Ciprian Raicea	92
PhD Student, University of Craiova	92
THE AUTOBIOGRAPHICAL OPERA. THE PATH FOR INTERCULTURAL UNDERSTANDING THROUGH STORYTELLING	111
Anca M. Lazea.....	111
PhD, West University of Timisoara	111
THE IMPACT OF FISCAL DECENTRALIZATION ON SOME SOCIO-ECONOMIC INDICATORS AT THE LEVEL OF OECD COUNTRIES IN THE PERIOD 1999-2022	119
Alina Georgeta Ailincă,	119
PhD., "Victor Slavesco" Financial and Monetary Research Center, N.I.E.R., Romanian Academy	119
THE IMPORTANCE AND REGULATION OF PUBLIC WORKS CONTRACTS IN THE EUROPEAN UNION: A STUDY ON FIDIC STANDARDS	135
Adrian Bacoș	135
PhD Student, Free International University of Moldova	135
THE EUROPEAN AREA OF JUSTICE: CONTRIBUTIONS AND PERSPECTIVES OF THE ASSISES DE LA JUSTICE CONFERENCE	158
Adrian Bacoș	158
PhD Student, Free International University of Moldova	158
THE TIME AND THE ETERNITY. MEANINGS AND SIGNIFICANCES	168
Maria Anișoara Moiş (Țiplea)	168
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare...	168

THE IMPACT OF CULTURE ON CRIME AND DEVIANCE

Lucreția Dogaru

Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureș

Abstract: *The criminological theories of culturalist orientation formulated in criminology established as a central theme the relationship between culture and crime with the aim of providing distinct frameworks for understanding the influence of one's own human construction, of social forces and of other people on behavior.*

In other words, through culturalist theories, an attempt is made to explain and understand crime through the convergence of cultural processes, of culture as a set of values, beliefs and actions learned through interaction, on human behavior.

In the category of criminological theories that derived from the culturalist current and that enjoyed a wide audience in the field of criminology science, two other great theories are included, respectively, the Theory of differential associations and the Theory of culture conflicts.

In this paper, we will summarize the most representative theories that have tried to explain the impact that cultural values, the aspirations of individuals and the social environment exert on their behavior.

Keywords: *criminology, the theory of anomie, delinquent subcultures, imitation*

1. **Aprecieri legate de unele teorii criminologice de natură culturalistă**

Caracteristic teoriilor culturaliste conturate în materie de criminologie este faptul că acestea au stabilită ca și temă centrală raportul dintre cultură și criminalitate, cu scopul de a evidenția înțelegerea influenței construcției umane, a forțelor sociale și implicit amprenta altor persoane asupra comportamentului uman. Prin intermediul acestor teorii se încearcă constant explicarea și înțelegerea fenomenului complex al criminalității prin convergența proceselor culturale, a incidenței valorilor, credinței și acțiunilor relaționale asupra conduitelor umane.

Dintre teoriile criminologice derivate din curentul culturalist cu o largă audiență în domeniul științei criminologiei sunt cele două mari teorii, anume, Teoria asociațiilor diferențiale și Teoria conflictelor de cultură¹.

În privința Teoriei asocierii diferențiate, aceasta a fost dezvoltată de către profesorul american Edwin Sutherland în anul 1924, pornind de la ideea că orice teorie a criminalității ar trebui să explice atât modul de producere a unui comportament deviant în condiții de viață precare cât și modul în care un atare comportament decurge din circumstanțe bune de viață. Cercetătorul criminolog avea convingerea că o teorie trebuie să explice și de ce majoritatea locuitorilor cartierelor dezorganizate nu sunt delincvenți, context în care a și conturat ideea după care criminalitatea este potențată atunci când o persoană are un număr mai mare de asocieri deviante față de cele nedeviante. În opinia sa, o asociere diferențială apare ori de câte ori o persoană interiorizează un exces de definiții favorabile încălcărilor legii, primite de la atât de la persoane care respectă legea dar mai cu seamă de la cei care nu o respectă².

În sociologia americană contemporană, teoria asociației diferențiate continuă să aibă influență, dar fără a deține un rol atât de central precum cel din perioada anilor 1940 și 1950. De pildă, sociologul Ross Matuseda, un mare susținător al teoriei asocierii diferențiale, într-o

¹ A se vedea, Valerian Cioclei, *Manual de criminologie*, Ediția 10, Ed. C. H. Beck, București, 2022.

² Criminologul Donald Cressey a susținut de pildă că, dacă criminalitatea ar fi doar o consecință a proximității prelungite cu criminalii, atunci gardienii închisorilor ar fi grupul cel mai criminal din populație; Donald Cressey, *Culture Conflict, Differential Association, and Normative Conflict*, Crime and Culture Journal, Marvin E. Wolfgang Publishing House, New York, 1968, p. 43-54.

lucrare a sa publicată în 1988³ arată că Sutherland a încercat să identifice mecanismele universale ce explică geneza criminalității, susținând că această teorie care este susținută de multe argumente necesită totuși cercetări suplimentare pentru a specifica conținutul concret al principiilor sale abstracte, respectivare ce va îmbunătăți predicțiile teoriei, testele empirice și implicațiile pentru politicile publice.

Vom aminti în acest context Teoria anomiei, promovată de sociologul francez Émile Durkheim în influența sa carte din 1893 (*The Division of Labor in Society*), cel care a folosit pentru prima oară conceptul de anomie⁴ pentru a descrie lipsa normelor de reglementare și perturbarea acestora sub influența schimbărilor sociale rapide. În opinia sa, anomia apare în general din nepotrivirea standardelor personale sau de grup cu standardele sociale mai largi, dar și din lipsa unei etici sociale care produce o dereglare morală și o absență a aspirațiilor legitime. Durkheim a folosit acest concept în scopul de a vorbi despre modurile în care acțiunile unei persoane sunt corelate sau integrate cu un sistem de norme și practici sociale, anomia fiind o nepotrivire la aceste norme. Anomia este corelată și de fenomenul industrializării care a presupus înregimentarea la un comportament colectiv ce nu s-a putut adapta datorită propriei inerții. Printr-o lucrare publicată ulterior (*Suicide*, în 1897), Durkheim a asociat anomia cu influența lipsei normelor sau cu rigiditatea acestora, cauzată de lipsa adaptării diferențiale care să permită normelor să evolueze ca efect al autoreglementării, sau să dezvolte norme acolo unde acestea lipsesc, ori să le schimbe dacă sunt rigide și perimate. Contrar teoriilor anterioare despre suicid care susțineau că acest fapt este precipitat de evenimente negative din viața persoanei urmate de depresie, sunt stabilite cauzele sociale ale sinuciderii, caracterizate prin schimbarea rapidă și semnificativă a standardelor sau valorilor societăților asociate sentimentelor de alienare și lipsă de scop. În plus, procesul de diviziune socială a muncii îi determină pe indivizi să urmărească scopuri personale egoiste aspect ce converge spre o lipsă de control social și dezordine socială.

Teoria anomiei se concentrează preponderent pe tensiunile structurale sociale și pe inegalități ca și factori ce determină criminalitatea și delincvența. Sociologul Durkheim era convins că acele norme care limitează aspirațiile egoiste ale indivizilor sunt importante pentru prevenirea devianței, că ori de câte ori aspirațiile înalte sunt frânate de o realitate socială dură, apar adaptări concretizate în sinucidere, crimă și delincvență.

Corelarea noțiunii de anomie formulată de Durkheim cu observația că normele societale afectează probabilitatea de realizare a aspirațiilor și determină considerabil ceea ce aspiră un individ, aparține sociologului american Robert Merton. La început de 1940, acesta a susținut ideea că, ori de câte ori într-o societate există o disjunție între scopurile și mijloacele sale legitime disponibile pentru atingerea lor, criminalitatea are o probabilitate mai mare⁵. Dealtfel, o conceptualizare originală care a determinat un număr de criminologi să se concentreze asupra tulpinilor culturale pentru a explica de ce criminalitatea este mai ridicată în cartierele de clasă socială inferioară.

În marea lor majoritate, explicațiile subculturale ale criminalității sunt similare atât cu teoriile asocierii diferențiale cât și cu teoriile anomiei, ambele tipuri de teorii subliniind faptul că criminalitatea, comportamentul deviant dar și justificările, sunt practici învățate de indivizi

³Ross Matsueda, *The Current State of Differential Association Theory*, Journal of Crime&Delinquence, Volume 34, Issue 3, First Published 1988, p. 277-306.

⁴Conceptul „anomie” provine din limba greacă și înseamnă, fără norme sau fără lege, fiind introdus cu scopul de a descrie nepotrivirea muncii colective în bresle cu nevoile societale în evoluție, generate de fenomenul de industrializare; Freda Adler, William S. Laufer, *The Legacy of Anomie Theory*, Volume 6, Routledge, 1999, p. 13-27; Jon Gunnar Bernburg, *Anomie Theory*, Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice, 2019, p. 21-55.

⁵ Marc Renneville, *Gabriel Tarde, the Swallow of French Criminology*, 2018, HAL Id: hal-01568914 <https://hal.science/hal-01568914v1>.

în contextul mediului social în care aceștia trăiesc. Se observă că, precum cele două teorii, și explicațiile subculturale ale criminalității tind să se concentreze asupra vieții claselor de jos, ca mediu generator de norme și valori procriminale.

Un alt reputat criminolog, Albert Cohen, în cartea sa, *Delinquent Boys* publicată în anul 1955, descrie delincvența ca un produs al tensiunilor sociale bazate pe clasă, care duc la o subcultură a bandelor propice delincvenței, în timp ce alții susțin că un sistem de valori prodelincvență își are sursa în situațiile în care tinerii cresc în familii sărace, iar aderarea la valorile acestor clase sociale îi determină să se alăture bandelor criminale și să se implice astfel în delincvență.

Începând cu anii 1960, gruparea teoreticienilor etichetării susține ideea după care, criminalitatea este un comportament sancționat selectiv, în funcție de cine se implică în aceasta, că oamenii din clasa de jos se implică în mod disproporționat în crime și de asemenea sunt sancționați disproporționat, că unii oameni sunt mai susceptibili de a fi etichetați și sancționați drept infractori decât alții cu același tip de comportament.

O altă contribuție a teoreticienilor etichetării este ideea după care procesul de etichetare al indivizilor predispune la devianță, că actul de a eticheta oamenii ca infractori pune în mișcare procese ce îi marginalizează și îi determină să se considere drept criminali, ceea ce le afectează considerabil conduita.

În timp, Teoria controlului a evoluat în mai multe direcții, mergând până la a considera criminalitatea și devianța ca și consecință a eșecului unora de a dezvolta un autocontrol adecvat, unul dezechilibrat, fie cu prea multă fie cu prea puțină reglare, și astfel cu o probabilitate mai mare de a încălca normele impuse.

Amintim în acest context și Teoria descurajării, potrivit căreia descurajarea este specifică când îi vizează pe cei care au încălcat deja legea, în timp ce non-criminalii sunt convinși prin descurajare generală să evite criminalitatea. Percepția este aceea că infracțiunea nu merită a fi săvârșită atunci când este evidentă sancționarea altora, că indivizii care cântăresc utilitatea acțiunii ilegale față de costul potențial sub formă de sancțiuni, adică atunci când există o descurajare eficientă, vor alege să nu se implice în infracționalitate.

Un set de investigații și de analize de conflict ale criminalității s-au focusat pe inegalitatea veniturilor, pe inegalitatea rasială și pe stratificarea pieței muncii. Context în care, unii teoreticieni au ilustrat modul în care inegalitatea veniturilor, nivelurile ridicate de sărăcie și în special inegalitatea bazată pe rasă, se reflectă în rate mai mari de criminalitate violentă. Fundamentul ideii este acela că, stratificarea rasială este legată de stratificarea economică.

Aceste teorii criminologice se concentrează pe cauzele criminalității, fiind totodată importante și pentru a descrie modul în care sistemele sociale controlează fenomenul complex al criminalității. Desigur, societățile încearcă să controleze comportamentul indivizilor lor printr-o combinație de sisteme de control. De pildă, teoria dezorganizării sociale și teoria anomiei, arată modul în care se produce criminalitatea atunci când controlul normativ se defectează, iar, teoria asocierii diferențiale și explicațiile subculturale încearcă să explice modul în care controlul social informal este subminat de socializarea care susține devianța în detrimentul conduitei conforme. Pe de altă parte, Teoriile controlului social se concentrează în mod special asupra modului în care sistemele slabe de control social informal eșuează. Desigur, cu excepția teoriei descurajării, care ia în considerare sistemele informale de control, în explicarea modului în care sistemul de justiție penală din societățile occidentale încearcă să controleze devianța.

2. Teoria asocierii diferențiate sau teoria învățării comportamentului criminal

O realitate devenită în timp este aceea că marea majoritate a indivizilor se adaptează la cerințele generale ale societății, la cultura socială, și că aleg să se asocieze pentru a activa social.

Asociația este percepută în materie de criminologie, ca fiind acel proces de aderare a individului non infractor la un grup de delincvenți sau asocierea delincvenților între ei.

În domeniul criminologiei, asocierea diferențială este o orientare dezvoltată de cercetătorul american Edwin Sutherland, care a susținut că prin procesul de interacțiune cu ceilalți membri ai colectivităților, indivizii pot învăța și prelua valorile, atitudinile, tehnicile și motivele comportamentului de orice fel, deci și a celui criminal.

Teoria asocierii diferențiale, ca teorie a învățării devianței, este una dintre cele mai discutate teorii, concentrată asupra modului în care unii indivizi învață să devină criminali. Denumită și Teoria învățării comportamentului deviant, aceasta este strâns legată de perspectiva interacționistă, ea fiind considerată o abordare pozitivistă pe motiv că se concentrează pe acte specifice, pe modul în care indivizii învață cum să comită fapte criminale, învață motivele, impulsurile, raționalizările și atitudinile. Conform acestei doctrine, inspirația criminalilor, își află sorginea în procesele de transmitere și construcție culturală, asocierea diferențială fiind cea care prezice că o persoană va alege calea devianței ori de câte ori echilibrul definițiilor pentru nesocotirea normelor sociale și legale le depășește pe cele pentru respectarea lor.

Fondator al sociologiei criminale nord-americane, Edwin Sutherland este părintele Teoriei asociațiilor diferențiale, teorie ce derivă din curentul culturalist, acela care raportează personalitatea individului la cultura în care el se dezvoltă⁶. Fundamentul teoriei sale, care a dominat criminologia americană mai multe decenii, este că delincvența se învață în contact cu viața socială, comportamentul criminal fiind unul învățat și nu unul moștenit⁷.

Inspirată oarecum din Teoria imitației a lui Gabriel Tarde, care a susținut pentru prima oară că delincvența se învață ca orice altă meserie în cadrul vieții sociale, teoria lui Sutherland consideră că un element preponderent este acela al tendinței de imitare a altor persoane, imitația fiind fundamentul relațiilor sociale. Considerentul de bază este acela că actul criminal se produce atunci când există o situație favorabilă în acest sens pentru un individ, determinismul având loc în cadrul unui proces social complex⁸.

Teoria asocierii diferențiale este fundamentată pe un set de reguli sau principii de bază. Unul ar fi acela după care, comportamentul criminal este un comportament copiat sau învățat de la alții, un comportament preluat prin contact cu alți subiecți în cadrul unui proces de comunicare, de învățare ce are loc în interiorul unor grupuri personale intime, îndeosebi în grupurile familiale. Apoi, o altă regulă de bază este aceea că, delincvenții se izolează de non-delinquenți și se asociază între ei devenind astfel o realitate criminală, o asociație de delincvenți.

Oricum, principiul asocierii diferențiale constă în aceea că o persoană devine criminal atunci când interpretările favorabile încălcării legilor sunt superioare în raport cu cele nefavorabile încălcării normelor legale de conduită. Învățarea comportamentului criminal este un proces complex realizat prin relaționare, ce include asimilarea tehnicilor de comitere a infracțiunilor, prin orientarea specifică a scopurilor, atitudinilor, raționamentelor și tendințelor, ceea ce conduce spre formarea criminală. O idee susținută în acest sens este și

⁶ Edwin Sutherland, *Principes de criminologie*, Paris, 1924, Version française établie sur le texte de la VI-ème édition de, *Principles of Criminology*, Ed. Cujas, Paris, 1966; Lucretia Dogaru, Andrea Kajcsa, *Teorii criminologice*, Ed. Pro Universitaria, 2023, p. 120 și urm.

⁷ Despre abordarea actului criminal individual și a celui colectiv, dar și cu privire la variabilitatea asociațiilor diferențiate, a se vedea, Sergiu Bogdan, *Criminologie*, ediția a III-a, Ed. Universul Juridic, București, 2012.

⁸ Valerian Cioclei, *Mobilul în conduita criminală. Studiu de criminologie juridică*, Colecția Studii Juridice, Ed. C.H. Beck, București, 1999, p.115-117; Anamaria C. Cercel, *Criminologie*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 45; Lucretia Dogaru, *Criminologie*, ediția a II-a, Ed. Pro Universitaria, București, 2019, p. 128-130.

aceea că asociațiile diferențiale pot varia ca frecvență, durată, prioritate și intensitate. Nu în ultimul rând, ori de câte ori comportamentul deviant sau criminal este o expresie a nevoilor și valorilor generale, acesta nu își găsește nici o explicație prin acele nevoi și valori, deoarece și comportamentul non-criminal este expresia unor nevoi și valori similare.

În scopul susținerii și argumentării principiilor teoriei sale, reputatul criminolog a utilizat două elemente psihologice și anume că, învățarea comportamentului criminal are loc în grupurile neformale în care predomină valorile negative, astfel încât un individ devine criminal urmare a supremației viziunilor sale spre desconsiderarea și încălcarea legilor. Iar infractorul care aderă la grupurile delincvente ignoră orice reguli ale culturii umane, deoarece, în final, violența asociativă generează mereu un prestigiu criminal în mentalul acestora. Comportamentul criminal este rezultatul învățării ideilor și convingerilor acelor subiecți delincvenți aflați în grupurile intime ale individului, grupuri ce îi devin mediu social, astfel încât contactul cu formele de conduită ale grupului respectiv sunt cauza reală a criminalității.

În încercarea de a sintetiza ideile de bază ale teoriei asociațiilor diferențiate, în explicația actului criminal se pot sintetiza următoarele coordonate: comportamentul criminal este unul învățat și nu moștenit, prin contactul direct cu alte persoane, în cadrul unui proces complex de comunicare; învățarea deprinderilor criminale se petrece în interiorul unui grup restrâns, intim sau familial; procesul de învățare al devianței presupune asimilarea tehnicilor de comitere a faptelor ilicite, orientarea motivelor, a tendințelor impulsive și a atitudinilor negative; individul devine criminal dacă interpretările defavorabile respectului legii prevalează interpretărilor favorabile date acestora; asociațiile criminale diferențiale pot varia ca durată, frecvență și intensitate; formarea criminală prin intermediul asociației diferențiale, nu este rezultatul exclusiv al imitației; comportamentul criminal, ca expresie a unui ansamblu de nevoi și valori, nu se explică prin intermediul acestora.

Edwin Sutherland, unul dintre cei mai importanți sociologi și criminologi americani, și-a dezvoltat foarte interesant această teorie a sa într-o lucrare publicată în anul 1937, intitulată *The Professional Thief*, ca primă ediție a lucrării *White-collar crime*, cea în care a utilizat pentru prima oară conceptul de „criminalitate a gulerelor albe”⁹. Folosit pentru prima oară acest concept, desemnează ideea că, criminalitatea este atributul unei categorii de persoane respectabile, din înalta societate, cu funcții importante în stat, în politică, în mediul de afaceri, al sănătății, judiciar și cel financiar, care în timpul activității lor profesionale își folosesc influența și puterea lor economică și politică pentru a comite ilegalități (fraudă, delapidare, înșelăciune, mită, corupție, tranzacții privilegiate, spălare de bani etc.), ce rămân frecvent nesancționate.

S-au succedat desigur și alți cercetători criminologi care au apreciat teoria asociațiilor diferențiale aparținând lui Sutherland ca fiind importantă și principală în investigarea criminologică, cu mare impact asupra altor științe sociale, îndeosebi asupra sociologiei.

Considerent pentru care multe din ideile și principiile de bază formulate de către acesta au fost preluate și de alte teorii criminologice cum ar fi de pildă, Teoria învățării sociale aparținând sociologului american Ronald Akers și psihologului Robert Burgess¹⁰. Teoria învățării sociale reformulează oarecum principiile lui Sutherland și susține că atât comportamentele criminale cât și cele non-criminale sunt dobândite, menținute și modificate

⁹ Edwin H. Sutherland, *The White-Collar Criminal*, American Sociological Review, Volume 6, Issue 1, 1968, p.1-12; pentru o analiză a acestei lucrări, a se vedea, Sally Simpson, *Criminology of White-Collar Crime*, Springer-Verlag Publishing House, New York, 2010, p. 23-55.

¹⁰ Acești criminologi, consideră comportamentul criminal ca fiind rezultatul interacțiunilor sociale cu persoane ce poartă germenii crimelor, dar și consecința influenței mediului înconjurător; A se vedea, Camil Tănăsescu, *Criminologie*, suport de curs pentru studenți, Ed. Universității Hyperion, București, 2012, p. 134 și urm.

prin procesul de interacțiune cu alți indivizi, diferența fiind dată de direcția sau echilibrul conform sau deviant al influențelor sociale (cum ar fi, valorile, atitudinile și imitația). La fel, se susține că partea principală a învățării comportamentului criminal are loc în grupurile care cuprind sursa majoră de întăriri a individului, puterea acestui tip de comportament fiind o funcție directă a cantității, frecvenței și probabilității întăririi acestuia.

Meritul teoriei asocierii diferențiale constă în faptul că această teorie susține că orice comportament criminal este rezultatul influențelor mediului extern asupra indivizilor normali biologic și psihic, și nu al anormalităților biologice și psihologice ale acestora, astfel cum susțineau și argumentau teoriile anterioare.

Cu toate acestea, teoria lui Sutherland nu a fost la adăpost de critici, fiind invocate în acest sens o serie de considerente. Astfel, în primul rând, au fost ignorate diferențele dintre indivizi, dar și faptul că nu s-au clarificat problemele fundamentale vizând originea criminalității. Pe de altă parte, s-a arătat că ideea vizând învățarea socială a conduitei criminale doar de către unii indivizi este limitativă, fiind de asemenea ignorat și răspunsul la întrebarea cine și ce anume generează infracționalitatea. De pildă, una din criticile aduse acestei teorii se referă la faptul că nu ia în considerare trăsăturile de personalitate ce ar putea afecta susceptibilitatea unei persoane la influențele mediului social. Îl amintim aici pe criminologul Sheldon Glueck care, deși a recunoscut faptul că asocierea diferențiată conduce la contaminare criminală, totuși comportamentul criminal nu se învață exclusiv de la alte persoane, putând fi inventat chiar de criminal.

BIBLIOGRAPHY:

1. Anamaria C. Cercel, *Criminologie*, Ed. Hamangiu, București, 2009;
2. Camil Tănăsescu, *Criminologie*, suport de curs pentru studenți, Ed. Universității Hyperion, București, 2012;
3. Donald Cressey, *Culture Conflict, Differential Association, and Normative Conflict*, Crime and Culture Journal, Marvin E. Wolfgang Publishing House, New York, 1968;
4. Edwin H. Sutherland, *The White-Collar Criminal*, American Sociological Review, Volume 6, Issue 1, 1968;
5. Freda Adler, William S. Laufer, *The Legacy of Anomie Theory*, Volume 6, Routledge, 1999;
6. Jon Gunnar Bernburg, *Anomie Theory*, Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice, 2019;
7. Lucretia Dogaru, *Criminologie*, Ed. Pro Universitaria, București, 2017;
8. Lucretia Dogaru, *Criminologie*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Ed. Pro Universitaria, București, 2019;
9. Lucretia Dogaru, Andrea Kajcsa, *Teorii criminologice*, Ed. Pro Universitaria, București, 2023;
10. Marc Renneville, *Gabriel Tarde, the Swallow of French Criminology*, 2018;
11. Ross Matsueda, *The Current State of Differential Association Theory*, Journal of Crime & Delinquency, Volume 34, Issue 3, First Published 1988;
12. Sally Simpson, *Criminology of White-Collar Crime*, Springer-Verlag Publishing House, New York, 2010;
13. Sergiu Bogdan, *Criminologie*, ediția a III-a, Ed. Universul Juridic, București, 2012.
14. Valerian Cioclei, *Manual de criminologie*, Ediția 10, Ed. C. H. Beck, București, 2022;

GENETICALLY MODIFIED ORGANISMS AND SOME OF THEIR PROBLEMS

Anca Ileana Dușcă
Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: *GMOs enjoy a contradictory evolution, from the spectacular offensive of the 80-90s, to the more or less categorical rejection of the last years. The offensive was due to the arguments invoked by the big growers (U.S.A., Canada, Argentina, China), arguments related mainly to the eradication of hunger on the globe. Subsequently, fear and reluctance about genetically modified products has caused the flow of U.S. exports to drop sharply, or entire regions (Japan, South Korea, Europe, Taiwan) prefer to buy traditional corn and soybeans from Brazil rather than from overseas. Further, the evolution of GMOs will be contradictory because the reality of today is long periods of drought (followed by catastrophic rains) and as a result diseases and pests (already becoming resistant to pesticides) will cause the demand for high-yielding grains to flourish.*

Keywords: *biotechnologies, bio-chemistry, malnutrition, cellular mechanisms, genetically modified products, environment*

Generalități

În China și Orientul mijlociu procesul de transformare a plantelor sălbatice, în plante de cultură a început în urmă cu aproximativ 10.000 de ani, și în Africa de Vest și Mexic cu cca. 8000 de ani¹. Plantele cultivate și consumate astăzi sunt complet diferite de plantele pe care le creșteau și le consumau strămoșii noștri, așa se face că porumbul, grâul, ovăzul, soia etc. au fost modificate genetic, încât acum nu mai pot supraviețui, în natură, fără să fie asistate de om. Începând din secolul XX procesul de ameliorare a devenit sistematic, științific; metodele folosite au fost hibridarea și selecția, ulterior acestora li s-au adăugat mutageniza fizică și chimică²; toate aceste metode sunt considerate acum convenționale sau tradiționale³.

În legătură cu situația cultivării plantelor modificate genetic în lume, trebuie precizat că, primele astfel de culturi au fost realizate în China, în anul 1992, când pe 8000 de hectare, au fost cultivate două plante – tutun și castravete – rezistente la virusul mozaicului; oficial,

¹ M. Cristea, *Resursele genetice vegetale – Patrimoniul întregii lumi*, Ed. PIM, Iași, 2020, [Microsoft Word - Lucrare pe capitole, ultima varianta](#), consultat la data de 21.10.2024. A se vedea și: A.I. Dușcă, C.M. Bobașu, *Biotehnologiile - noțiuni și reglementare*, Revista de Științe Juridice, nr.2/2008; L. Brown, *Planul B2.0 Salvarea unei planete sub presiune și a unei civilizații în impas*, Ed.Tehnică, București, 2006; C.B. Barret, *Measuring food insecurity*, Science, 12 february 2010, AAAS.

² A. Sasson, *Biotehnologiile: sfidare și promisiuni*, Ed. Themis, București, 1988, p.9. Autorul recunoaște descoperirea, în 1981, a unei tăblițe babiloniene, ce datează din anul 6000 î. e. n. și care descrie modul de preparare a berii, p.14. A se vedea și: E. M. Badea, Otman Păun Ion, *Plante modificate genetic în cultură. Impactul agronomic, ecologic și economic*, Ed. Mirton, Timișoara, 2006; E.M.Badea, P. Dumitru, *The status of Agricultural Biotechnology in Romania*. Bulletin USAMW Animal Science and Biotechnologies, 2009; E. M. Badea, S. Mihalcea, G. Nedelea, *Biotehnologie modernă. Plantele modificate genetic*, Ed. Cartea Universitară, București, 2005; G. Jaffe, *Regulating transgenic crops: a comparative analysis of different regulatory processes*. Transgenic Research 2009; C. James, *Global status of commercialized biotech/GM crops:2007* ISAAA Brief No35, ISAAA: Ithaca, NY, USA, 2007.

³ K. Brandt, C. Leifert, R. Sanderson, & C. Seal, *Agroecosystem management and nutritional quality of plant foods: the case of organic fruits and vegetables*, Critical Reviews in Plant Sciences, 30(1-2)/ 2011, p.177-197. A se vedea și: K. Popper, *În căutarea unei lumi mai bune*, Ed. Humanitas, București, 1998; M. Berca, *Planificarea de mediu și gestiunea resurselor naturale*, Ed. Ceres, București, 2006; M. Berca, *Teorie și practică în biotehnologiile genetice*, Ed. Ceres, București 2005; M. Dușu, *Tratat de dreptul mediului*, Ed. CH Beck, București, 2007; S.Țurlea, *S.O.S! natura în pericol*, Ed.Politică, București, 1989.

China a început să cultive plante transgenice în anul 1996⁴. Prima plantă modificată genetic, cultivată în SUA, a fost tomata Flavr Savr, cu procesul de coacere modificat, anul introducerii în cultură fiind 1994. În anul 1996, șase țări – SUA, China, Canada, Argentina, Australia și Mexic – cultivau plante transgenice pe 1.7 milioane de hectare, iar în anul 2005, 21 țări cultivau plante modificate genetic pe o suprafață totală de aproape 90 milioane de hectare⁵. Soia tolerantă la principiul activ erbicid glifosat, cu denumirea comercială soia Roundup Ready, este principala plantă modificată genetic aflată în culturi comerciale în SUA, Argentina, Brazilia, Canada, Mexic, România, Uruguay și Africa de Sud. Se estimează că peste 60% din produsele alimentare procesate, în țările industrializate, conțin ingrediente derivate din soia Roundup Ready (RR)⁶.

Dintre mai multele încercări de a da o definiție organismelor modificate genetic (O.M.G.), reținem, mai întâi, pe aceea acceptată aproape unanim, și care este formulată într-un material difuzat de Organizația Mondială a Sănătății⁷ (W.H.O.) care definește (O.M.G.) ca fiind organisme al căror material genetic (ADN - Acid Dezoxiribonucleic) a fost modificat într-un fel în care acesta nu apare în mod natural, printr-o tehnologie adesea numită „tehnologie modernă”, „tehnologia genelor”, sau uneori ca „tehnologia ADN recombinat” sau „inginerie genetică”⁸. Această tehnologie permite selectarea unor gene individuale pentru a fi transferate de la un organism la altul, în cadrul aceleiași specii sau între organisme din specii diferite, uneori neînrudite între ele; O.M.G. pot fi plante, animale sau bacterii care au una sau mai multe gene selectate introduse în genomul lor prin tehnica moleculară. Modificarea genetică implică modificarea directă a ADN-ului (Acid Dezoxiribonucleic), ca material genetic iar beneficiile urmărite sunt: durata de păstrare, rezistența la dăunători, capacitatea culturilor de a se dezvolta în diferite condiții de mediu⁹. O altă definiție, precizează foarte succint că termenul de O.M.G. (Organism Modificat Genetic) este folosit pentru orice organism viu a cărui ADN este modificat prin inginerie genetică¹⁰.

⁴ J.P. Nap, PLJ. Metz, M. Escaler, AJ. Conner, *The release of genetically modified crops into the environment. Part. I. Overview of current status and regulation*, The Plant Journal 33/2003: p.1 – 18; I. Tinbergen, *Restructurarea ordinii internaționale*, Ed.Politică, București, 1978, p.57-78; J. A. Conner, T. R. Glare, J.-P. Nap, *The release of genetically modified crops into the environment Part II. Overview of ecological risk assessment*, The Plant Journal (2003) 33, 19–46, [The release of genetically modified crops into the environment](#) – consultat la data de 21.10.2024.

⁵ C. James, *Global status of commercialized biotech/ G.M. Crops*. ISAAA. Preview, nr. 34, 2005, [ISAAA Briefs No. 34 - 2005.p65](#) – consultat la data de 21.10.2024; C. James, *Global Status of Commercialized Biotech/GM Crops*, ISAAA Briefs brief 49, 2014, [isaaa-brief-49-2014.pdf](#) – consultat la data de 21.10.2024.

⁶ În culturi comerciale se mai află, porumb rezistent la sfredelitul tulpinilor, porumb rezistent la viermii rădăcinilor și porumb tolerant la erbicidele pe bază de glifosat, precum și porumbul care, cumulând două transgene, este rezistent atât la sfredelitor cât și la tolerant de glifosat. Semințele de cultură Roundup Ready au fost denumite "semințe terminator" din cauza faptului că culturile produse din semințe Roundup Ready sunt sterile ceea ce înseamnă că în fiecare an, fermierii trebuie să cumpere cea mai recentă tulpină de semințe de la Monsanto, pentru că ei nu pot reutiliza cele mai bune semințe. C. James, *Global status of commercialized biotech/ G.M. Crops*. ISAAA. Preview, nr. 34, 2005, [ISAAA Briefs No. 34 - 2005.p65](#) – consultat la data de 21.10.2024.

⁷ [World Health Organization \(WHO\)](#) – consultat la data de 21.10.2024.

⁸ World Health Organization (WHO), *20 questions on genetically modified foods*, 23 June 2002 [20 Questions on Genetically Modified \(GM\) Foods](#) - consultat la data de 21.10.2024; A.I. Dușcă, C.M. Bobașu, *Biotehnologiile - noțiune și reglementare*, Revista de Științe Juridice, nr.2/2008, pag.76-82. [08DuscaBobasu.pdf](#) - consultat la data de 21.10.2024.

⁹ Gmac (The Genetic Modification Advisory Committee Singapore), *The Genetic Modification Advisory Committee Singapore*. What are genetically modified organisms? [Genetically modified organisms | Biosafety](#)-consultat la data de 21.10.2024.

¹⁰W. Moon, S. K. Balasubramanian, *Is There a Market for Genetically Modified Foods in Europe? Contingent Valuation of GM and Non-GM Breakfast Cereals in the United Kingdom*, AgBioForum, 6(3): 128-133. ©2003,

Cei interesați în promovarea OMG - urilor susțin că noile creații sunt “prietenoase” cu omul și cu natura. Curentul anti OMG este însă categoric, pledând categoric pentru stoparea experimentării și, mai ales a promovării în producție a acestor organisme. Grupul Internațional pentru Evaluarea Științelor Agricole și Dezvoltarea Tehnologiei¹¹ (IAASTD), care cuprinde mai multe sute de personalități din cercetarea și producția agricolă din întreaga lume, susține că ingineria genetică este o opțiune prea scumpă și riscantă, care pune în pericol biodiversitatea naturală a planetei într-un mod care nu poate fi prevăzut și controlat. În raportul elaborat de IAASTD, la solicitarea Națiunilor Unite se apreciază că: ”Soluția la actuala criză financiară nu sunt plantele modificate genetic și nici mai multe chimicale. Trebuie să ne folosim de metodele agriculturii ecologice care aduc recolte mai mari și să realizăm un sistem mai just de distribuție...”¹² Tot mai multe analize și studii, efectuate mai ales la inițiativa unor organisme neguvernamentale ecologiste (cea mai importantă și mai insistentă în demersurile sale fiind Asociația “Greenpeace”¹³) demonstrează că, în realitate, OMG-urile sunt dăunătoare atât pentru sănătatea oamenilor, cât și a animalelor, precum și pentru mediul înconjurător¹⁴. Aceste studii și experimente au constituit baza pentru constituirea unei discipline de profil, "Epigenetica", o ramură a biologiei moleculare, care are legătură directă cu genetica, dar tratează cu prioritate modificările pe care materialul genetic le poate suporta pe parcursul "existenței" sale¹⁵.

Principiul precauției și reglementarea OMG

Principiul precauției în luarea deciziei se încadrează în triada de principii care stau la baza dreptului mediului, alături de „poluatorul plătește” și principiul acțiunii preventive. Această triadă subliniază responsabilitatea agenților economici și a indivizilor în gestionarea activităților care pot afecta mediul. Într-o lume în care intervențiile umane în ecosisteme sunt din ce în ce mai complexe și pot avea efecte devastatoare, aplicarea principiului precauției devine esențială. Scopul acestui principiu este de a anticipa și a preveni daunele, chiar și atunci când riscurile nu sunt complet cuantificabile sau dovedite științific. Aceasta reflectă o conștientizare crescândă că inactivitatea sau acțiunile nehibzuite pot avea consecințe fatale, nu doar pentru mediu, ci și pentru sănătatea umană și pentru echilibrul social¹⁶.

[Is There a Market for Genetically Modified Foods in Europe? Contingent Valuation of GM and Non-GM Breakfast Cereals in the United Kingdom](#) - consultat la data de 21.10.2024.

¹¹ [International assessment of agricultural knowledge, science and technology for development](#) - consultat la data de 21.10.2024.

¹² [Genetically modified crops aren't a solution to climate change, despite what the biotech industry says | Brunel University of London](#) – consultat la data de 21.10.2024.

¹³ Greenpeace este o organizație internațională independentă care folosește confruntarea creativă, non-violentă, pentru a expune probleme de mediu globale și pentru a împinge adoptarea unor soluții esențiale pentru un viitor verde și pașnic. Valorile Greenpeace sunt: non-violența, independența politică și promovarea soluțiilor. [Greenpeace România](#); [Greenpeace International - Greenpeace International](#) - consultat la data de 21.10.2024.

¹⁴ D. T. Karalis, T. Karalis, S. Karalis, A. Kleisiari, *Genetically Modified Products, Perspectives and Challenges*, Cureus. 2020 Mar 18;12(3):e7306. doi: [10.7759/cureus.7306](#), [Genetically Modified Products, Perspectives and Challenges - PMC](#) - consultat la data de 21.10.2024.

¹⁵ L.C. Luca, S.Suciu, A. Hoble, *Ofensiva organismelor modificate genetic*, Agricultură – știință și practică nr. 12 (6566)/ 2008, [OFENSIVA ORGANISMELOR MODIFICATE GENETIC | AGRICULTURA](#) - consultat la data de 21.10.2024.

¹⁶ A se vedea: N. de Sadeleer, *Les principes du pollueur payeur, de prévention et de précaution*, Paris, Bruxelles, Bruylant, 1999; N. de Sadeleer, *Environmental Principles*, Oxford, Oxford University Press, 2002; N. de Sadeleer, *Implementing Precaution. Approaches from Nordic Countries, the EU and USA*, London, Earthscan, 2007; S. Marr, *The Precautionary Principle in the Law of the Sea: Modern Decision Making in International Law*, Kluwer Law International, 2003; W.Th. Douma, *The Precautionary Principle: Its Application in International, European and Dutch Law*, Groningen, 2003; E. Fisher et al. (eds.), *Implementing the Precautionary Principle: Perspectives and Prospects*, Edward Elgar, 2006; A. Trouwborst, *Evolution and Status*

Schimbarea de la o abordare reactivă, în care prejudiciile sunt remediate post-factum, la o abordare proactivă, în care se previn prejudiciile, reflectă o evoluție esențială în dreptul civil delictual. Această tranziție este esențială pentru asigurarea unei societăți mai responsabile din punct de vedere ecologic deoarece într-o lume marcată de incertitudini științifice și riscuri emergente, precum schimbările climatice și poluarea, judecătorul devine nu doar un executor al legii, ci și un interpret al principiilor morale și etice care stau la baza dreptului.

Principiul precauției este, de asemenea, un răspuns la nevoia de a construi o „răspundere etică de tip nou” care încurajează actorii economici și indivizii să adopte o atitudine responsabilă în raport cu acțiunile lor, recunoscând că efectele negative ale acestora pot afecta nu doar mediu, ci și sănătatea publică și calitatea vieții. Aceasta implică nu doar repararea prejudiciilor cauzate, ci și asumarea responsabilității de a preveni daunele înainte ca acestea să apară.

Principiul precauției se dovedește a fi un element esențial în cadrul răspunderii civile delictuale, având rolul de a promova o gestionare responsabilă a riscurilor în societatea modernă. Această abordare nu doar că protejează mediul, ci și valorile etice fundamentale care susțin coeziunea socială și bunăstarea comunităților. Trecerea de la reparare la prevenire reflectă o conștientizare a interconexiunii dintre activitățile umane și sănătatea ecologică, precum și importanța anticipării problemelor înainte ca acestea să devină ireversibile. Într-o eră a incertitudinilor, aplicarea principiului precauției poate deveni fundamentul unei societăți mai responsabile și mai sustenabile¹⁷.

La baza legislației care reglementează producerea și utilizarea OMG stă principiul precauției, care impune efectuarea de studii referitoare la eventualele riscuri pentru mediu și sănătatea publică asociate utilizării unei tehnologii sau realizării unei acțiuni cu impact potențial la aceste niveluri. Principiul 15 din Declarația de la Rio de Janeiro asupra mediului și dezvoltării prevede că ”Pentru a proteja mediul, statele ar trebui să adopte o conduită precaută, conformă cu capacitățile lor. Acolo unde există pericolul producerii unor daune grave sau ireversibile, lipsa unor certitudini științifice absolute nu ar trebui să fie folosită ca un motiv pentru amânarea unor măsuri eficiente din punct de vedere economic care să prevină degradarea mediului”¹⁸. Necesitatea unei conduite precaute este reafirmată în Preambulul și în articolul 1 ale Protocolului de la Cartagena¹⁹, unde se specifică faptul că “lipsa certitudinii

of the Precautionary Principle in International Law, Kluwer Law International, 2002; A. Trouwborst, *Precautionary Rights and Duties of States*, Martinus Nijhoff Publishers, 2006.

¹⁷ E. Naim-Gesbert, Nicolas de Sadeleer, LES PRINCIPES DU POLLUEUR-PAYEUR, DE PREVENTION ET DE PRECAUTION, ESSAI SUR LA GENESE ET LA PORTEE JURIDIQUE DE QUELQUES PRINCIPES DU DROIT DE L'ENVIRONNEMENT, préface de François Ost, collection Universités francophones (AUPELF-UREF), 1999, Revue juridique de l'Environnement, Année 2001;

J. Sironneau, Droit et gestion de l'eau. Grandes tendances mondiales et applications récentes", Revue juridique de l'environnement, no. 3, 1998; C. Teleagă, *Principiul precauției și viitorul răspunderii civile*, *Revista română de dreptul mediului*, nr. 1(3)/2004, Asociația Română de Drept al Mediului, Universitatea Ecologică.

¹⁸ Și celelalte principii sunt deosebit de importante, astfel: Principiul 1 precizează: Ființele umane sunt în centrul preocupărilor pentru dezvoltarea durabilă. Au dreptul la o viață sănătoasă și productivă în armonie cu natura; Principiul 3 precizează: Dreptul la dezvoltare trebuie îndeplinit astfel încât să se îndeplinească în mod echitabil nevoile de dezvoltare și de mediu ale generațiilor prezente și viitoare; Principiul 4: Pentru a obține o dezvoltare durabilă, protecția mediului va constitui o parte integrantă a procesului de dezvoltare și nu poate fi considerat izolat de acesta; Principiul 5: Toate statele și toți oamenii vor coopera în sarcina esențială de a eradicarea sărăciei ca o cerință indispensabilă pentru durabilitate dezvoltare, pentru a reduce disparitățile de nivel de trai și să răspundă mai bine nevoilor majorității oamenilor din lume. [A/CONF.151/26/Vol.I: Rio Declaration on Environment and Development](#) – consultat la data de 22.10.2024.

¹⁹ Protocolul de la Cartagena privind biosecuritatea la Convenția privind diversitatea biologică în Articolul 1 Obiectiv precizează: În conformitate cu abordarea cu precauție prevăzută de principiul 15 din Declarația de la Rio privind mediul și dezvoltarea, obiectivul prezentului protocol este de a contribui la asigurarea unui nivel

științifice din cauza insuficienței informațiilor sau cunoștințelor relevante din punct de vedere științific referitoare la amploarea efectelor potențial negative ale unui organism viu modificat genetic (OVMG) asupra utilizării durabile a diversității biologice de către partea care face importul, având în vedere și riscurile pentru sănătatea omului, nu ar trebui să oprească partea în cauză să ia o decizie adecvată cu privire la importul OVMG în discuție”(articolul 10.6)

La nivelul Uniunii Europene principiul precauției a apărut prin TUE (TM) care în articolul 130 R al doilea paragraf prevedea: „Politica comunitară în acest domeniu a mediului vizează un nivel de protecție ridicat, ținând cont de diversitatea situațiilor din diferitele regiuni ale Comunității. Ea se bazează pe principiile precauției și acțiunii preventive, pe principiul corectării, cu prioritate la sursă, a daunelor mediului, și pe principiul poluatorul plătește. Cerințele în problemele de protecție a mediului trebuie să fie integrate în definire și implementare alte politici comunitare”²⁰. Principiul precauției se adaugă astfel principiilor prevăzute de AUE, în articolul 130 R al doilea paragraf, care dispunea: „Acțiunea comunitară în materie de mediu se bazează pe principiile acțiunii preventive, corectarea, prin prioritate la sursă, a atingerilor aduse mediului și poluatorul plătește”. Pentru că tratatele – TUE și TFUE – nu definesc acest principiu CJCE, într-o cauză legată de epizootia de encefalopatie spongiformă bovină a apreciat că: „atunci când rămân incertitudini cu privire la existența sau amploarea riscurilor pentru sănătatea oamenilor, se pot lua măsuri de protecție fără a fi nevoie să se aștepte ca realitatea și gravitatea acestor riscuri să fie pe deplin demonstrate”²¹. Această „abordare” s-a bazat și pe faptul că „protecția sănătății oamenilor este unul dintre obiectivele politicii comunitare în domeniul mediului” și că „această politică, vizând un nivel ridicat de protecție, se bazează în special pe principiile precauției și acțiunii preventive...”

Jurisprudență recentă a CJUE

*Hotărârea Curții (Marea Cameră) din 7 februarie 2023, dată în cauza C-688/21*²², având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Conseil d'État (Franța), în procedura Confédération paysanne, Réseau Semences Paysannes, Les Amis de la Terre France, Collectif Vigilance OGM et Pesticides 16, Vigilance OG2M, CSFV 49, OGM: dangers, Vigilance OGM 33, Fédération Nature et Progrès împotriva Premier ministre, Ministre de l'Agriculture et de l'Alimentation, cu participarea: Fédération française des producteurs d'oléagineux et de protéagineux, reamintește, în materia OMG-urilor principiul precauției.

Cererea de decizie preliminară a privit interpretarea articolului 3 alineatul (1)²³ și a punctului 1 din anexa I B²⁴ la Directiva 2001/18/CE a Parlamentului European și a Consiliului

adecvat de protecție pentru siguranța transferului, manipulării și utilizării organismelor vii modificate prin biotehnologia modernă și care pot avea efecte negative asupra conservării și utilizării durabile a diversității biologice, luând în considerare, de asemenea, riscurile pentru sănătatea oamenilor și acordând atenție în special mișcării lor transfrontiere. [EUR-Lex - 22002A0731\(01\) - RO](#) – consultat la data de 22.10.2024.

²⁰ [eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL](#) – consultat la data de 22.10.2024.

²¹ CJCE, 5 mai 1998, *National Farmers' Union*, aff. C-157/96, *Rec.*, p. I-2211, point 63, [eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:61996CJ0157](#); CJCE, *Royaume Uni c. Commission*, C-180/96, *Rec.*, p. I-2265, point 99, [eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:61996CJ0180](#); CJCE, 9 septembre 2003, *Monsanto Agricoltura Italia*, aff. C-236/01, *Rec.*, p. I-8105, point 111, [showPdf.jsf;jsessionid=7016A20CDAAAB1B9882FA33CDE3FBD3F](#). N. de Sadeleer, *La prise en compte de l'incertitude par la Cour de justice de l'EU à l'aune du principe de précaution*, Arch. phil. droit 62 (2020), Sadeleer; Nicolas de Sadeleer, « Les principes du pollueur-payeur, de prévention et de précaution, essai sur la genèse et la portée juridique de quelques principes du droit de l'environnement », [préface de François Ost, collection Universités francophones \(AUPELF-UREF\), 1999 - Persée](#) – consultate la data de 24.10.2024.

²² [Confédération paysanne și alții \(Mutageneză aleatorie in vitro\)](#) – consultat la data de 25.10.2024.

²³ Articolul 3 alineatul (1) din directivă prevede: „Prezenta directivă nu se aplică organismelor obținute prin tehnici de modificare genetică menționate la anexa I B.”

din 12 martie 2001 privind diseminarea deliberată în mediu a organismelor modificate genetic și de abrogare a Directivei 90/220/CEE a Consiliului²⁵. Cererea a fost formulată în cadrul unui litigiu între Confédération paysanne, Réseau Semences Paysannes, Les Amis de la Terre France, Collectif Vigilance OGM et Pesticides 16, Vigilance OG2M, CFSV 49, OGM: dangers, Vigilance OGM 33 și Fédération Nature et Progrès, pe de o parte, și Premier ministre (prim-ministrul) și ministre de l'Agriculture et de l'Alimentation (ministru agriculturii și alimentației (Franța)), pe de altă parte, cu privire la executarea unei somații judiciare de a adopta măsuri care vizează în special stabilirea listei tehnicilor/metodelor de mutagenză utilizate în mod convențional într-un număr de aplicații și a căror siguranță a fost dovedită cu mult timp în urmă care trebuie excluse din domeniul de aplicare al reglementării franceze ce trebuia să transpună Directiva 2001/18²⁶.

Pe scurt, despre litigiul principal amintim că prin cererea introductivă din 12 martie 2015, reclamantele, care sunt un sindicat agricol francez, precum și opt asociații având ca obiect protecția mediului și difuzarea de informații privind pericolele pe care le prezintă OMG-urile, au solicitat instanței de trimitere, Conseil d'État (Consiliul de Stat, Franța), pe de o parte, anularea deciziei implicite de respingere de către prim-ministru a cererii lor având ca obiect în special, în primul rând, abrogarea articolului D. 531-2 din Codul mediului, de transpunere a Directivei 2001/18, care exclude mutagenza din definiția tehnicilor ce determină o modificare genetică în sensul acestui cod, și, în al doilea rând, interzicerea cultivării și a comercializării soiurilor de rapiță devenite rezistente la erbicide, obținute prin

²⁴ Sub titlul „Tehnici menționate la articolul 2 alineatul (2)”, anexa I A la Directiva 2001/18 prevede: „PARTEA 1 Tehnicile de modificare genetică menționate la articolul 2 alineatul (2) litera (a) sunt, *inter alia*: 1. tehnici de recombinare a acidului nucleic care implică formarea unor combinații noi de material genetic prin inserarea moleculelor de acid nucleic, ... 2. tehnici care implică introducerea directă, într-un organism, a materialului ereditar pregătit în afara organismului, ... 3. fuziunea celulelor (inclusiv fuziunea protoplastelor) sau tehnici de hibridizare ...

PARTEA 2 Tehnicile menționate la articolul 2 alineatul (2) litera (b), ale căror rezultate nu sunt considerate modificări genetice, cu condiția ca acestea să nu implice utilizarea moleculelor de acid nucleic recombinat sau a organismelor modificate genetic obținute prin alte tehnici/metode decât cele excluse din anexa I B, sunt: 1. fertilizarea *in vitro*; 2. procesele naturale, cum ar fi: conjugarea, transducția, transformarea; 3. inducția poliploidă.”

Sub titlul „Tehnici menționate la articolul 3”, anexa I B la această directivă prevede: „Tehnici/metodele de modificare genetică care implică excluderea unor organisme din directivă, cu condiția ca acestea să nu implice utilizarea moleculelor de acid nucleic recombinat sau a organismelor modificate genetic, altele decât cele produse de una sau mai multe tehnici/metode menționate mai jos, sunt: 1. mutagenza; 2. fuziunea celulară (inclusiv fuziunea protoplastelor) a celulelor de plante provenind de la organisme care pot schimba material genetic prin metode tradiționale de înmulțire.”

²⁵ JO 2001, L 106, p. 1, Ediție specială, 15/vol. 7, p. 75, [L_2001106RO.01000101.xml](https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/18/oj) – consultat la data de 25.10.2024.

²⁶ Considerentul (17) al Directivei 2001/18 are următorul cuprins: „Prezenta directivă nu trebuie să se aplice organismelor obținute prin anumite tehnici de modificare genetică, utilizate, în mod convențional, într-un număr de aplicații și a căror siguranță a fost dovedită cu mult timp în urmă.”

Potrivit articolului 1 din această directivă: „În conformitate cu principiul de precauție, obiectivul prezentei directive este acela de a armoniza actele cu putere de lege și actele administrative ale statelor membre și de a proteja sănătatea umană și mediul în cazul în care: – se efectuează diseminarea deliberată în mediu a organismelor modificate genetic, în orice alte scopuri decât introducerea pe piață în interiorul Uniunii Europene; – se introduc pe piață organisme modificate genetic ca produse în sine sau componente ale altor produse, în interiorul Uniunii.”

Articolul 2 din directiva menționată prevede: „În sensul prezentei directive: 2. «organism modificat genetic (OMG)» înseamnă orice organism, cu excepția ființelor umane, în care materialul genetic a fost modificat printr-o modalitate ce nu se produce natural prin împerechere și/sau recombinare naturală.

În sensul prezentei definiții: (a) modificarea genetică se produce cel puțin prin utilizarea tehnicilor menționate în anexa I A partea 1; (b) tehnicile menționate la anexa I A partea 2 nu se consideră ca ducând la modificări genetice”.

mutageneză, precum și, pe de altă parte, obligarea prim-ministrului, sub sancțiunea plății unor penalități cu titlu cominatoriu, să ia toate măsurile necesare pentru instituirea unui moratoriu privind soiurile de plante devenite rezistente la erbicide obținute prin mutageneză.

Printr-o decizie din 3 octombrie 2016, Conseil d'État (Consiliul de Stat) a adresat Curții o cerere de decizie preliminară, care a condus la pronunțarea Hotărârii din 25 iulie 2018, Confédération paysanne și alții²⁷. Ca urmare a acestei hotărâri, instanța de trimitere, prin decizia din 7 februarie 2020, a anulat decizia implicită menționată la punctul 11 din hotărâre și a obligat prim-ministrul printre altele să stabilească, în termen de șase luni de la notificarea acestei decizii, lista limitativă a tehnicilor/metodelor de mutageneză utilizate în mod convențional într-un număr de aplicații și a căror siguranță a fost dovedită cu mult timp în urmă. În decizia din 7 februarie 2020, această instanță a considerat că din Hotărârea din 25 iulie 2018, Confédération paysanne și alții, rezultă că trebuie incluse în domeniul de aplicare al Directivei 2001/18 organismele obținute prin tehnici/metode care au apărut ori s-au dezvoltat în principal ulterior datei adoptării acestei directive. În această privință, instanța menționată a apreciat că atât tehnicile/metodele denumite „dirijate” sau „de editare a genomului”, cât și tehnicile de „mutageneză aleatorie *in vitro*” au apărut ulterior ori s-au dezvoltat în principal ulterior acestei date și că, prin urmare, aceste tehnici/metode trebuie considerate ca fiind supuse obligațiilor impuse de directiva menționată. În vederea executării somației pronunțate de aceeași instanță, guvernul francez a elaborat printre altele un proiect de decret referitor la modificarea listei tehnicilor de obținere a OMG-urilor care au făcut obiectul unei utilizări convenționale fără inconveniente dovedite pentru sănătatea publică sau pentru mediu, în sensul articolului L. 531-2 din Codul mediului. Acest proiect de decret prevedea că mutageneza aleatorie, cu excepția mutagenezei aleatorii *in vitro*, trebuia considerată ca intrând sub incidența unei astfel de utilizări.

În urma notificării proiectului de decret menționat, în temeiul Directivei (UE) 2015/1535 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 septembrie 2015 referitoare la procedura de furnizare de informații în domeniul reglementărilor tehnice și al normelor privind serviciile societății informaționale²⁸, Comisia Europeană a emis un aviz detaliat. În acest aviz, ea a arătat în special că nu era justificat, în raport cu dreptul Uniunii și având în vedere progresele științifice, să se facă o distincție între mutageneza aleatorie *in vivo* și mutageneza aleatorie *in vitro*. Întrucât acest proiect de decret nu a fost adoptat de autoritățile franceze în termenul stabilit prin decizia din 7 februarie 2020, reclamantele din litigiul principal au solicitat Conseil d'État (Consiliul de Stat), prin cererea introductivă din 12 octombrie 2020, să asigure executarea acestei decizii. Instanța de trimitere a arătat că reiese dintr-un aviz emis de Înalțul Consiliu pentru Biotehnologie că mecanismele de reparare a acidului dezoxiribonucleic (ADN) activate prin alterările provocate de un agent mutagen sunt identice, indiferent dacă celulele sunt cultivate *in vitro* sau *in vivo*. Cu toate acestea, cultura *in vitro* ar implica variații genetice și epigenetice, desemnate sub denumirea de „variații somaclonale”, a căror frecvență este superioară celei a mutațiilor spontane. În acest context, instanța menționată a apreciat că, în cadrul stabilirii tehnicilor de mutageneză care constituie tehnici/metode utilizate în mod convențional într-un număr de aplicații și a căror siguranță a fost dovedită de mult timp, care nu intră sub incidența regimului de control prevăzut de Directiva 2001/18, se opun două abordări. Potrivit unei prime abordări, trebuie să se țină seama, în acest scop, numai de procesul prin care materialul genetic este modificat. Potrivit unei a doua abordări, trebuie să se ia în considerare ansamblul efectelor procedurii utilizat asupra organismului, din moment ce acestea pot afecta sănătatea umană sau mediul, inclusiv cele care pot produce variații somaclonale. În plus, această instanță a considerat că, în cazul în

²⁷ C-528/16, EU:C:2018:583.

²⁸ JO 2015, L 241, p. 1.

care ar trebui reținută această a doua abordare, ar trebui să se precizeze elementele pertinente pentru a evalua dacă siguranța unei tehnici/metode a fost dovedită de mult timp. Astfel, având în vedere utilizările mutagenzei aleatorii *in vitro* anterioare adoptării Directivei 2001/18, ar fi necesar să se stabilească dacă, în această privință, trebuie să se dispună de date suficiente referitoare la culturile în câmp deschis de organisme obținute prin intermediul acestei tehnici/metode sau dacă, dimpotrivă, această siguranță poate fi stabilită și pe baza unor lucrări și a unor publicații de cercetare care nu se referă la aceste culturi.

În aceste condiții, Conseil d'État (Consiliul de Stat) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții două întrebări preliminare, dintre care importantă este: „1) Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2001/18 coroborat cu punctul 1 din anexa I B la această directivă și citit în lumina considerentului (17) al directivei menționate trebuie să fie interpretat în sensul că, pentru a se distinge dintre tehnicile/metodele de mutagenză tehnicile/metodele care au fost utilizate în mod convențional într-un număr de aplicații și a căror siguranță a fost dovedită cu mult timp în urmă, în sensul Hotărârii din 25 iulie 2018, Confédération paysanne și alții²⁹, este necesar să se ia în considerare doar modalitățile prin care agentul mutagen modifică materialul genetic al organismului sau ... să se ia în considerare toate variațiile organismului induse prin procedeul folosit, inclusiv variațiile somaclonale, susceptibile să afecteze sănătatea umană și mediul?

Din aprecierile curții spicuim:

Conform unei jurisprudențe constante a Curții, articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2001/18 trebuie interpretat ținând seama nu numai de formularea sa, ci și de contextul său și de obiectivele reglementării din care face parte³⁰.

În timp ce din articolul 2 punctul 2 din Directiva 2001/18 rezultă că organismele obținute prin intermediul unor tehnici/metode de mutagenză constituie OMG-uri în sensul acestei directive, supuse obligațiilor prevăzute de aceasta din urmă³¹, din articolul 3 alineatul (1) din directiva menționată, referitor la derogări, reiese că aceasta nu se aplică organismelor obținute prin intermediul unor tehnici de modificare genetică enumerate în anexa I B la aceeași directivă. Această anexă I B enumeră tehnicile/metodele de modificare genetică care produc organisme care trebuie excluse din domeniul de aplicare al aceleiași directive, cu condiția ca ele să nu implice utilizarea moleculelor de acid nucleic recombinat sau a OMG-urilor, altele decât cele produse de una sau mai multe tehnici/metode enumerate în anexa menționată. Printre aceste tehnici/metode, punctul 1 din aceeași anexă menționează mutagenza.

În aceste condiții, modul de redactare a articolului 3 alineatul (1) din Directiva 2001/18 coroborat cu punctul 1 din anexa I B la aceasta nu furnizează, prin el însuși, indicații hotărâtoare în ceea ce privește organismele pe care legiuitorul Uniunii Europene a intenționat să le excludă din domeniul de aplicare al acestei directive³².

Cu toate acestea, considerentul (17) al Directivei 2001/18 clarifică criteriile pertinente pentru a considera că un organism nu este supus obligațiilor prevăzute de această directivă, enunțând că aceasta nu ar trebui să se aplice organismelor obținute prin anumite tehnici de modificare genetică care au fost utilizate în mod convențional într-un număr de aplicații și a căror siguranță a fost dovedită cu mult timp în urmă³³.

²⁹ C-528/16, EU:C:2018:583.

³⁰ Pct. 39. Hotărârea din 25 iulie 2018, Confédération paysanne și alții, C-528/16, EU:C:2018:583, punctul 42.

³¹ Pct. 40. Hotărârea din 25 iulie 2018, Confédération paysanne și alții, C-528/16, EU:C:2018:583, punctul 38.

³² Pct. 42.

³³ Pct. 43. Hotărârea din 25 iulie 2018, Confédération paysanne și alții, C-528/16, EU:C:2018:583, punctele 44-46.

În plus, interpretarea articolului 3 alineatul (1) din Directiva 2001/18 coroborat cu punctul 1 din anexa I B la aceasta trebuie realizată ținând seama de obiectivul directivei menționate, astfel cum rezultă din articolul 1 din aceasta, și anume, în conformitate cu principiul precauției, protecția sănătății umane și a mediului, pe de o parte, în cazul în care se efectuează diseminarea deliberată în mediu a OMG-urilor în orice alte scopuri decât introducerea pe piață în interiorul Uniunii și, pe de altă parte, în cazul în care se introduc pe piață în interiorul Uniunii OMG-uri ca produse în sine sau componente ale altor produse³⁴.

Or, o interpretare a articolului 3 alineatul (1) din Directiva 2001/18 coroborat cu punctul 1 din anexa I B la aceasta potrivit căreia ar fi excluse din domeniul de aplicare al acestei directive organismele obținute prin intermediul unor tehnici/metode de mutagenză, fără nicio distincție, ar compromite obiectivul de protecție a sănătății umane și a mediului urmărit de directiva menționată și ar încălca principiul precauției pe care aceasta urmărește să îl pună în aplicare³⁵.

Având în vedere în special elementele care precedă, Curtea a statuat că articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2001/18 coroborat cu punctul 1 din anexa I B la această directivă și în lumina considerentului (17) al acesteia trebuie interpretat în sensul că nu sunt excluse din domeniul de aplicare al directivei menționate decât organismele obținute prin intermediul unor tehnici/metode de mutagenză care au fost utilizate în mod convențional într-un număr de aplicații și a căror siguranță a fost dovedită cu mult timp în urmă³⁶.

Trebuie subliniat, în această privință, că limitarea domeniului de aplicare al derogării prevăzute la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2001/18 coroborat cu punctul 1 din anexa I B la aceasta, prin raportare la dublul criteriu al utilizării în mod convențional într-un număr de aplicații și al siguranței dovedite, este strâns legată de însuși obiectivul acestei directive, expus la punctul 44 din prezenta hotărâre. Aplicarea acestui dublu criteriu permite astfel să se asigure că, datorită vechimii, precum și varietății utilizărilor unei tehnici/metode de mutagenză și informațiilor disponibile în ceea ce privește siguranța sa, organismele obținute prin această tehnică/metodă pot fi diseminate în mediu sau introduse pe piață în interiorul Uniunii, fără să pară indispensabil, pentru a evita producerea unor efecte negative asupra sănătății umane și a mediului, ca aceste organisme să fie supuse procedurilor de evaluare a riscurilor prevăzute în partea B și, respectiv, în partea C din Directiva 2001/18. Această aplicare răspunde de asemenea cerinței unei interpretări stricte a articolului 3 alineatul (1) din Directiva 2001/18 coroborat cu punctul 1 din anexa I B la aceasta, care decurge din natura derogatorie a acestei dispoziții de la cerința de a supune OMG-urile obligațiilor prevăzute de această directivă³⁷.

În speță, instanța de trimitere urmărește în esență să afle dacă, pentru a stabili dacă o tehnică/metodă de mutagenză trebuie asimilată unei tehnici/metode de mutagenză care îndeplinește dublul criteriu al utilizării convenționale și al siguranței dovedite, este suficient să se examineze modalitățile de modificare, de agentul mutagen, a materialului genetic al organismului în cauză. În această privință, este necesar să se constate că o extindere generală a beneficiului derogării prevăzute la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2001/18 la organismele obținute prin aplicarea unei tehnici/metode de mutagenză care este întemeiată pe aceleași modalități de modificare, de agentul mutagen, a materialului genetic al organismului în cauză ca o tehnică/metodă de mutagenză utilizată în mod convențional într-un număr de aplicații și a cărei siguranță a fost dovedită cu mult timp în urmă, dar care combină aceste modalități cu alte caracteristici, distincte de cele ale acestei a doua

³⁴ Pct. 44. Hotărârea din 25 iulie 2018, Confédération paysanne și alții, C-528/16, EU:C:2018:583, punctul 52.

³⁵ Pct. 45. Hotărârea din 25 iulie 2018, Confédération paysanne și alții, C-528/16, EU:C:2018:583, punctul 53.

³⁶ Pct. 46. Hotărârea din 25 iulie 2018, Confédération paysanne și alții, C-528/16, EU:C:2018:583, punctul 54.

³⁷ Pct. 47-49.

tehnici/metode de mutageneză, nu ar respecta intenția legiuitorului Uniunii expusă la punctul 48 din prezenta hotărâre. Astfel, nu se poate exclude ca aplicarea unei tehnici/metode care prezintă asemenea caracteristici să conducă la modificări genetice ale organismului în cauză care diferă, prin natura lor sau prin ritmul în care se produc, de cele obținute prin aplicarea celei de a doua tehnici/metode de mutageneză menționate. În consecință, limitarea examinării efectuate în scopul aplicării derogării prevăzute la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2001/18 coroborat cu punctul 1 din anexa I B la aceasta numai la modalitățile de modificare, de agentul mutagen, a materialului genetic al organismului în cauză ar prezenta riscul ca, sub acoperirea aplicării unei tehnici/metode de mutageneză utilizate în mod convențional într-un număr de aplicații și a cărei siguranță a fost dovedită cu mult timp în urmă, să fie obținute, în definitiv, organisme al căror material genetic diferă de cel obținut prin aplicarea acestei tehnici/metode de mutageneză, în condițiile în care tocmai experiența dobândită în privința acestor din urmă organisme este cea care permite să se stabilească faptul că este îndeplinit dublul criteriu care rezultă din această dispoziție. În consecință, diseminarea în mediu sau introducerea pe piață, fără a fi desfășurat cu succes o procedură de evaluare a riscurilor, a unor organisme obținute prin intermediul unei tehnici/metode de mutageneză care prezintă caracteristici distincte de cele ale unei tehnici/metode de mutageneză utilizate în mod convențional într-un număr de aplicații și a cărei siguranță a fost dovedită cu mult timp în urmă este susceptibilă, în anumite cazuri, să implice efecte negative, eventual ireversibile și care afectează mai multe state membre, asupra sănătății umane și a mediului, chiar și atunci când aceste caracteristici nu țin de modalitățile de modificare, de agentul mutagen, a materialului genetic al organismului în cauză³⁸.

În cauza principală, instanța de trimitere este chemată în mod specific să stabilească dacă aplicarea *in vitro* a unei tehnici/metode de mutageneză utilizate inițial *in vivo* poate intra sub incidența acestei derogări. Prin urmare, trebuie să se verifice dacă legiuitorul Uniunii a considerat că faptul că o tehnică/metodă implică culturi *in vitro* este hotărâtor pentru a determina dacă o astfel de aplicare intră sau nu intră în domeniul de aplicare al Directivei 2001/18. În această privință, legiuitorul Uniunii nu a considerat că modificările genetice inerente culturilor *in vitro*, menționate de instanța de trimitere, justificau faptul că organismele afectate de astfel de modificări constituie în mod necesar „OMG-uri” supuse procedurilor de evaluare a riscurilor vizate în partea B și, respectiv, în partea C din Directiva 2001/18. Astfel, în primul rând, cultura *in vitro* nu figurează pe lista exemplificativă a tehnicilor care, în temeiul articolului 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2001/18 coroborat cu partea 1 din anexa I A la aceasta, trebuie privite ca producând o modificare genetică ce permite ca un organism să fie considerat „OMG” în sensul directivei menționate. În al doilea rând, din articolul 2 punctul 2 litera (b) din Directiva 2001/18 coroborat cu partea 2 din anexa I A la aceasta reiese că fertilizarea *in vitro* nu este considerată, în scopul aplicării acestei directive, o tehnică ce determină o modificare genetică, cu excepția situației în care implică utilizarea moleculelor de acid nucleic recombinant sau de OMG-uri obținute prin alte tehnici/metode. Astfel, împrejurarea că aplicarea acestei tehnici presupune o cultură *in vitro* nu a fost considerată, ca atare, de legiuitorul Uniunii ca împiedicând excluderea sa din domeniul de aplicare al acestei directive. De asemenea, din articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2001/18 coroborat cu punctul 2 din anexa I B la aceasta rezultă că fuziunea celulară a celulelor de plante provenind de la organisme care pot schimba material genetic prin metode tradiționale de înmulțire iese din domeniul de aplicare al acestei directive, deși, astfel cum au arătat guvernul francez și Comisia în observațiile lor scrise, fără a fi contrazise, această fuziune celulară este aplicată în mod necesar *in vitro* pe celule izolate. În al treilea rând, din

³⁸ Pct. 50-54.

articolul 2 punctul 2 litera (b) din Directiva 2001/18 coroborat cu punctul 3 din partea 2 din anexa I A la aceasta rezultă că legiuitorul Uniunii a ales ca regimul aplicabil inducției poliploidale să nu depindă de aspectul dacă aceasta din urmă este sau nu este aplicată *in vitro*. Or, Comisia a subliniat în această privință în observațiile sale scrise, fără a fi contrazisă, că aplicarea *in vitro* a acestei tehnici era deja cunoscută de mult timp la momentul la care a fost adoptată această directivă. Având în vedere cele ce precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2001/18 coroborat cu punctul 1 din anexa I B la această directivă și în lumina considerentului (17) al acesteia trebuie interpretat în sensul că organismele obținute prin aplicarea unei tehnici/metode de mutageneză care se întemeiază pe aceleași modalități de modificare de agentul mutagen a materialului genetic al organismului în cauză ca o tehnică/metodă de mutageneză utilizată în mod convențional într-un număr de aplicații și a cărei siguranță a fost dovedită cu mult timp în urmă, dar care diferă de această a doua tehnică/metodă de mutageneză prin alte caracteristici, sunt în principiu excluse de la derogarea prevăzută în această dispoziție, cu condiția să se demonstreze că aceste caracteristici pot determina modificări ale materialului genetic al acestui organism diferite, prin natura lor sau prin ritmul în care se produc, de cele care rezultă din aplicarea celei de a doua tehnici/metode de mutageneză menționate. Cu toate acestea, efectele inerente culturilor *in vitro* nu justifică, ca atare, excluderea de la această derogare a organismelor obținute prin aplicarea *in vitro* a unei tehnici/metode de mutageneză care a fost utilizată în mod convențional într-un număr de aplicații *in vivo* și a cărei siguranță a fost dovedită cu mult timp în urmă în privința acestor aplicații.

Concluzii

Biotehnologia a dezvoltat multe proceduri specializate în recombinare genetică; încercarea de a muta genele de la un organism la altul sau de a schimba genele prezente într-un anumit organism are ca rezultat exprimarea unor noi atribute care inițial nu existau. Procedurile de mai sus care permit modificări genetice ale unui aliment sau unui organism au ca rezultat alimente modificate genetic (MG) sau organisme modificate genetic (OMG). Conceptul de modificare a genelor a inițiat multe dezbateri, o parte criticând efectele și riscurile necunoscute atât asupra sănătății publice, cât și asupra mediului, iar cealaltă susținând beneficiile modificării genetice asupra economiei și eliminării foametei.

În ultimii ani s-au înregistrat progrese tehnologice enorme în crearea organismelor modificate genetic. Nu există nicio îndoială că în viitor va exista un continuum care va fi influențat atât de evoluțiile științifice, cât și de atitudinea publicului față de organismele modificate genetic. Crearea organismelor modificate genetic, însă, nu se desfășoară fără conflicte; sunt contestatorii organismelor modificate genetic care văd producția lor ca pe o manipulare a vieții prezentând riscuri pentru mediu și sănătatea umană. Deoarece este evident că evoluția culturilor modificate genetic nu se va opri aceasta trebuie să fie însoțită de reguli stricte pentru utilizarea organismelor modificate genetic, o evaluare a riscurilor potențiale ale culturilor modificate genetic și referiri clare la efectele și rezultatele modificărilor genetice, atât asupra mediului, cât și asupra sănătății umane.

BIBLIOGRAPHY:

1. E.M.Badea, Pamfil Dumitru, *The status of Agricultural Biotechnology în Romania*. Bulletin USAMW Animal Science and Biotechnologies, 2009;
2. E. M. Badea, Otiman Păun Ion, *Plante modificate genetic în cultură. Impactul agronomic, ecologic și economic*, Ed. Mirton, Timișoara, 2006;

3. E. M. Badea, S. Mihalcea, G. Nedelea, *Biotehnologie modernă. Plantele modificate genetic*, Ed. Cartea Universitară, București 2005;
4. C.B. Barret, *Measuring food insecurity*, Science, 12 february 2010, AAAS;
5. M. Berca, *Planificarea de mediu și gestiunea resurselor naturale*, Ed. Ceres, București, 2006;
6. M. Berca, *Teorie și practică în biotehnologiile genetice*, Ed. Ceres, București 2005;
7. L. Brown, *Planul B2.0 Salvarea unei planete sub presiune și a unei civilizații în impas*, Ed.Tehnică, București, 2006;
8. J. Diouf, Royal Swedish Academy of Agriculture and Forestry, International Conference, Stockholm, may 2001;
9. A.I. Dușcă, C.M. Bobașu, *Biotehnologiile - noțiuni și reglementare*, Revista de Științe Juridice, nr.2/2008;
10. M. Duțu, *Tratat de dreptul mediului*, Ed. CH Beck, București, 2007;
11. G. Jaffe, *Regulating transgenic crops: a comparative analysis of different regulatory processes*. Transgenic Research 2009;
12. C. James, *Global status of commercialized biotech/GM crops:2007 ISAAA Brief No35*, ISAAA: Ithaca, NY, USA, 2007;
13. E. Naim-Gesbert, Nicolas de Sadeleer, *Les principes du pollueur-payeur, de prévention et de précaution, essai sur la genèse et la portée juridique de quelques principes du droit de l'environnement, préface de François Ost, collection Universités francophones (AUPELF-UREF)*, 1999, *Revue juridique de l'Environnement*, Année 2001;
14. K. Popper, *În căutarea unei lumi mai bune*, Ed. Humanitas, București, 1998;
15. A. Sasson, *Biotehnologiile: sfidare și promisiuni*, Ed. Themis, București, 1988;
16. J. Sironneau, *Droit et gestion de l'eau. Grandes tendances mondiales et applications récentes*", *Revue juridique de l'environnement*, no. 3, 1998;
17. S.Țurlea, *S.O.S! natura în pericol*, Ed.Politică, București, 1989;
18. D. Vătăman, *Organizații europene și euroatlantice*, Ed.C.H.Beck, București, 2009;
19. C. Teleagă, *Principiul precauției și viitorul răspunderii civile*, *Revista română de dreptul mediului*, nr. 1(3)/2004, Asociația Română de Drept al Mediului, Universitatea Ecologică.

PARTICULARITIES OF CRIMINAL LIABILITY FOR COMMITTING INTERNATIONAL CRIMES AGAINST CULTURAL HERITAGE

Alina Gentimir

Assoc. Prof., PhD, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: *The current paper aims to offer possible answers to the fundamental question whether the current international criminal law framework offer enough guarantees for an effective and extensive protection of the cultural heritage? Taking into consideration that cultural heritage as a broad concept incorporates both tangible and intangible expressions of human life – beyond modern natural heritage and digital heritage – and crimes against or affecting cultural heritage have an impact on international community as well as local populations, the Rome Statute confers to the International Criminal Court the jurisdiction over this type of crimes, complementing international law governing the protection of cultural heritage, including humanitarian law, and associated human rights.*

Considering that international crimes against or affecting cultural heritage are not specifically provided for in the Rome Statute, determination of the relevant provisions implies a meticulous analysis of the actus reus and mens rea of all international crimes: war crimes, crimes against humanity, genocide and crimes of aggression. It is challenging, as well, to analyze how are applied to these specific crimes the general principles of related to the individual criminal responsibility – exclusion of jurisdiction over persons under eighteen, irrelevance of official capacity, responsibility of commanders and other superiors, non-applicability of statute of limitations, mental element, grounds for excluding criminal responsibility, such as mistake of fact or mistake of law, superior orders and prescription of law. In the same context, it appears the question whether the collective criminal responsibility – responsibility of multinationals and paramilitary groups – is applying for international crimes against cultural heritage?

Recognizing the value of empirical analysis in understanding the international criminal law and human rights framework and its role in ICC activity, the paper provides clarity in the application and interpretation of the Rome Statute at all stages of the ICC activity in order effectively to investigate, prosecute and judge crimes against or affecting cultural heritage and propose solutions for strengthening the protection and the prevention of harm to cultural heritage. All these demarchs are established for serving the general goal of raising awareness regarding the importance of the protection of cultural heritage.

Keywords: *criminal liability, war crime, genocide, crime against humanity, crimes of aggression, International Criminal Court, cultural heritage*

1. INTRODUCERE

1.1. Generalități

Creativitatea umană s-a manifestat de-a lungul timpului în diverse forme ca o concretizare a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor dintr-un anumit areal geografic, indiferent de dimensiunea acestuia. Transferate de la structura familială la structuri sociale¹ mai extinse, atestările creativității au avut rolul de a imprima fiecărei generații reperele fundamentale ale identității colectivității umane, în general, dar și a identității unei anumite comunități locale.

¹Siripipatthanakul, Supaprawat and Rasiah, Ratneswary and Chaiprakarn, Somboon, Social Structure and Cultural Change in Humanities: A Review (April 7, 2023). World Journal of English and Linguistic Studies, 2023, 1(1), 1-7, 2023, disponibil online SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4412250>, accesat în data de 3 august 2024.

Evidențierea unității și elementelor comune ale tuturor popoarelor comunității internaționale favorizează reunirea tuturor culturilor în cadrul unui patrimoniu cultural mondial care, ca o reacție de răspuns general, este încredințat tuturor membrilor comunității. Intercon condiționarea și interdependența dintre identitatea colectivă și individuală creează un spațiu de acțiune în cadrul unei comunități umane atât la nivel internațional, dar mai ales la nivel local. Orice acțiune a membrilor comunității asupra sistemelor esențiale de referință produce efecte la nivelul comunității. Modificarea structurală a esenței sau chiar a elementelor neesențiale aduce cu sine consecințe arondate progresului sau involuției sau chiar dispariției comunității. Gradualitatea acțiunilor pozitive sau negative determină poziționarea autorităților față de tipul de acțiuni care trebuie întreprinse în sensul protejării mărturiilor creativității umane manifestate într-o anumite comunitate. Dezvoltarea, uneori chiar imprevizibilă, în acord cu evoluția din diverse domenii, a colecției de mărturii ale creativității umane dintr-o anumite comunitate atrage un anumit tip de acțiuni plurivalente incidente datorită activării mai multor domenii de activitate. Însă, urmările negative asupra exteriorului sau, mai ales, nucleului valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor generează acțiuni în domeniul judiciar. Atacurile de intensități și forme diferite asupra creativității umane² atrag acțiuni proporționale raportate la nivel colectiv. Impactul unui atac poate transcende spațiul socio-geografic pe care îl ocupă, rezultând un impact global.

În acest context, protejarea creativității umane ca forma de manifestare a patrimoniului cultural apare ca o necesitate și, în consecință, o prioritate a comunității internaționale. Direcțiile de protecție sunt formulate atât în cadrul actelor normative din domeniul dreptului internațional public, dreptului internațional umanitar, dreptului internațional al drepturilor omului, dreptului internațional penal, cât și în jurisprudența instanțelor internaționale sau naționale care pun în aplicare aceste norme.

În prezenta lucrare vor fi analizate particularitățile aplicării și interpretării normelor dreptului penal internațional în acord cu dreptul internațional public și cu dreptul internațional al drepturilor omului și vor fi reliefate caracteristicile intervenției mecanismelor cu atribuții în sfera justiției penale internaționale, care au în competența *ratione materiae* infracțiuni contra și care afectează patrimoniul cultural.

1.2. Patrimoniul cultural în viziunea Curții Penale Internaționale

La fel ca alte concepte complexe, și patrimoniul cultural a suscitat numeroase discuții atât în cadrul autorităților internaționale și naționale cu atribuții în redactarea actelor normative, cât și a practicienilor și a mediului academic.

Confruntate cu necesitatea de a interveni preventiv și sancționator asupra acțiunilor contra patrimoniului cultural, componentele sistemului de justiție penală internațională au rolul de a aplica normele în vigoare la momentul analizei unui caz în mod eficient, conform tuturor standardelor care ar putea fi incidente în respectivul caz.

În concret, Curtea Penală Internațională, ca singura instanță internațională penală cu activitate permanentă, va aplica, cum este firesc, în primul rând, Statutul de la Roma³ în cazul infracțiunilor contra și care afectează patrimoniul cultural, având în vedere că acest act normativ oferă un reper fundamental menționând conceptul de „proprietatea culturală”. În consecință, în activitatea acestui mecanism de justiție penală internațională sunt avute în vedere aspectele tangibile ale culturii umane – anumite tipuri de clădiri și monumente. Însă, pentru a satisface obiectivul fundamental de protecție efectivă și completă a patrimoniului

² Exemple relevante de astfel de atacuri sunt cele asupra mausoleelor sfinte și moscheelor din Timbuktu, Mali și distrugerea a două situri culturale UNESCO: capitalele asiriene Nimrud și Nineveh sau distrugerea vechiului oras Palimyra și împrejurimilor acestuia.

³ Statutul de la Roma, semnat în 17 iulie 1998, intrat în vigoare la 1 iulie 2002.

cultural, se adaugă acestor „produse” și „procesele”, care arată „sentimentul de identitate și de apartenență la o comunitate”⁴.

Biroul Procurorului Curții Penale Internaționale este organul care extinde viziunea instituțională asupra patrimoniului cultural și oferă o altă definiție acestuia ca incluzând „monumente, religioase sau laice (cum ar fi opere arhitecturale, opere de sculptură și pictură monumentală, elemente sau structuri de natură arheologică de natură arheologică, inscripții, locuințe rupestre și alte combinații de caracteristici de valoare culturală); clădiri sau grupuri de clădiri care au valoare culturală fie datorită arhitecturii, omogenității sau locului lor în peisaj, fie datorită conținutului lor, în cazul muzeelor, arhivelor sau bibliotecilor; situri (lucrări create de om) și obiecte mobile (cum ar fi opere de artă, sculpturi, colecții, manuscrise, cărți, înregistrări sau alte bunuri mobile de valoare culturală valoare culturală); patrimoniul cultural subacvatic, inclusiv epavele și siturile arheologice subacvatice situri arheologice subacvatice; patrimoniul cultural imaterial (cum ar fi practicile, reprezentări, expresii, cunoștințe și abilități pe care comunitățile, grupurile și, în unele cazuri, indivizi, recunosc ca făcând parte din patrimoniul lor cultural, împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele și spațiile culturale asociate acestora cu acestea); și patrimoniul natural (situri naturale cu valoare culturală, inclusiv anumite peisaje naturale sau cultivate și formațiuni fizice, biologice sau geologice biologice)”⁵.

Astfel, sunt avute în vedere ambele dimensiuni complementare ale patrimoniului cultural intangibil care reunește identitățile culturale, având în vedere atât o anume identitate și practicile unui grup, cât și interesul esențial al întregii comunități internaționale.

1.3. Formele patrimoniului cultural incidente cu precădere în cazul infracțiunilor contra sau care afectează patrimoniul cultural

Complexitatea conținutului patrimoniului cultural este accentuată și de noile tendințe interdisciplinare de analiză ale acestuia care au efecte asupra conturării unor noi forme ale patrimoniului – patrimoniul natural⁶ și patrimoniul digital⁷, alături de cele tradiționale – patrimoniul cultural tangibil și patrimoniul cultural intangibil.

Studiul se concentrează pe formele clasice ale patrimoniului cultural în contextul activităților Curții Penale Internaționale, dată fiind importanța acestora în contextul analizării infracțiunilor contra și care afectează patrimoniul cultural.

⁴ Politica Biroului Procurorului Curții Penale Internaționale privind patrimoniul cultural, iunie 2021, parag. 15, p. 7; disponibilă la <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/20210614-otp-policy-cultural-heritage-eng.pdf>, accesat în 1 iulie – 10 august 2024.

⁵ Politica Biroului Procurorului..., parag. 16, p. 7.

⁶ Gruber, Stefan, Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage 1972 (April 30, 2017). Stefan Gruber, 'Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage 1972' in: Malgosia Fitzmaurice and Attila Tanzi with Angeliki Papantoniou (eds) Elgar Encyclopedia of Environmental Law: Multilateral Environmental Treaties (Edward Elgar: Cheltenham 2017) 60-66, disponibil la SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2961056>; Ma, Jingyi; Zong, Luping; Wang, Mengjun, The Three Rivers Parallel World Natural Heritage Site: Conservation Management and Sustainable Development of Communities (May 2023). disponibil la SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4434799> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4434799>, accesate în data de 1 august 2024.

⁷ Lixinski, Lucas, Digital Heritage Surrogates, Decolonization, and International Law: Restitution, Control, and the Creation of Value as Reparations and Emancipation (October 20, 2020). 6(2) Santander Art and Culture Law Review 65-86 (2020), disponibil la SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4253211> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4253211>; Dulong de Rosnay, Mélanie and Musiani, Francesca, The Preservation of Digital Heritage: Epistemological and Legal Reflections (December 1, 2012). Journal for Communication Studies, Vol. 5, No. 10, 2012, disponibil la SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2193682>, accesate în data de 30 iulie 2024.

1.4. Răspunderea juridică pentru săvârșirea infracțiunilor contra sau care afectează patrimoniul cultural

Un studiu asupra patrimoniului cultural, din perspectiva necesității protejării acestuia, ar fi incomplet dacă nu ar fi analizat și rolul răspunderii penale pentru săvârșirea de infracțiuni contra acestuia, dat fiind rolul atât sancționator, dar și preventiv și educativ al răspunderii juridice.

Relația dintre infracțiuni și răspundere juridică este una de intercondiționare, dat fiind faptul că infracțiunile contra sau care afectează patrimoniul cultural nu sunt prevăzute în actele normative doar pentru a indica doar steril anumite comportamente care trebuie evitate, ci pentru sublinia că adoptarea acestor comportamente atrage consecințe exprimate în sancțiuni proporționale cu gravitatea infracțiunilor internaționale.

Astfel, răspunderea penală pentru săvârșirea infracțiunilor contra sau care afectează patrimoniul cultural se dorește a fi înțeleasă ca un raport juridic de constrângere a membrilor comunității internaționale și în plan colectiv și în plan individual. Ea reprezintă intersecția dreptului penal internațional și dreptului internațional al drepturilor omului care recunoaște dreptul autorităților internaționale, dar și a celor naționale de a aplica o sancțiune pentru săvârșirea infracțiunilor contra sau care afectează patrimoniul cultural, sancțiune care trebuie să satisfacă cerințele principiului legalității. În aceeași măsură, răspunderea penală pentru săvârșirea infracțiunilor contra sau care afectează patrimoniul cultural consfințește și obligația celui care a fost condamnat pentru săvârșirea acestor infracțiuni de a se supune sancțiunii.

Dat fiind caracterul internațional fie al normei de drept penal material – norma care prevede inițial infracțiunea internațională – fie caracterul internațional al normei procesual penale – norma care guvernează procedura judiciară contra celui care săvârșesc infracțiunea internațională, există particularități care ar putea fi considerate obstacole în tragerea la răspundere penală a celor care săvârșesc infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural și în punerea în executare a hotărârilor de condamnare a pedepsei închisorii. Soluțiile prioritate pentru depășirea acestor obstacole sunt cooperarea judiciară în materie penală atât pe orizontală – între state – cât și pe verticală – între state și organizațiile internaționale cu organe care desfășoară activități judiciare, precum tribunalele internaționale penale, sau organizații cu atribuții operative, precum Interpolul.

Caracteristica fundamentală a desfășurării procesului penal care are ca obiect o infracțiune internațională precum infracțiunile contra sau care afectează patrimoniul cultural este imposibilitatea judecării *in absentia* a făptuitorului acestor infracțiuni. Acest obstacol procedural al tragerii la răspundere penală stabilit în actele normative ale dreptului penal internațional poate fi considerat a fi „compensat”, în planul dreptului penal material, de principiul imprescriptibilității infracțiunilor internaționale sau, în planul dreptului procesual penal, de principiul complementarității care scoate în evidență obligațiile care revin statelor de a demara și desfășura proceduri judiciare care au ca obiect infracțiunile internaționale precum cele contra sau care afectează patrimoniul cultural; doar dacă statele nu pot, datorită, spre exemplu, absenței infrastructurii sau nu doresc, datorită absenței voinței politice, să desfășoare proceduri judiciare referitoare la aceste infracțiuni, va interveni instanța penală internațională cu activitate permanentă.

Toată această dinamică cu specificități materiale și procedurale are în esență sa necesitatea tragerii la răspundere penală a celor care săvârșesc infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural, chiar dacă aceasta poate însemna crearea de noi concepte juridice sau de reinterpretare a conceptelor deja existente în actele normative, precum principiul judecării *in absentia* – cum va proceda Curtea Penală Internațională în cauza Koni în octombrie 2024.

2.LEGALITATEA RĂSPUNDERII PENALE PENTRU SĂVÂRȘIREA INFRAȚIUNILOR CONTRA SAU CARE AFECTEAZĂ PATRIMONIUL CULTURAL

Normele dreptului internațional umanitar – Regulile de la Haga din 1899 și 1907 au marcat debutul reglementării măsurile protective pentru proprietatea culturală. Normele dreptului internațional penal au intervenit în favoarea protecției proprietății culturale odată cu actele constitutive ale tribunalelor penale internațional ad hoc.

Legalitatea răspunderii penale pentru săvârșirea infracțiunilor contra patrimoniului cultural implică în primul rând cadrul normativ general care reglementează patrimoniul cultural: Convenția de la Haga din 1954, Primul Protocol din 1954, Convenția din 1970 privind mijloacele de interdicere și prevenire a importului, exportului și transferului ilicit de proprietate a bunurilor culturale, Convenția patrimoniului mondial din 1972, al doilea protocol din 1999, Convenția UNESCO din 2003, Convenția pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial patrimoniului imaterial, precum și instrumentele fundamentale ale dreptului umanitar internațional (în special Regulamentele de la Haga din 1899 și 1907, Convențiile de la Geneva din 1949 Convențiile de la Geneva din 1949 și protocoalele adiționale din 1977).

În al doilea rând sunt avute în vedere actele normative care reglementează deopotrivă dreptul penal material – infracțiunile internaționale prevăzute în actele normative cadru ale mecanismelor penale internaționale⁸ – și dreptul procesual penal – regulamente de funcționare ale mecanismelor penale internaționale.

Nu poate fi ignorat nici cadrul normativ național care ar exercita în mod normal jurisdicția asupra crimelor, cu condiția ca aceste principii să nu fie incompatibile cu Statutul, cu dreptul internațional sau normele și standardele recunoscute la nivel internațional. Aceste principii generale principii generale pot fi de ajutor în mai multe moduri relevante pentru patrimoniul cultural, inclusiv în determinarea a ceea ce se califică drept patrimoniu cultural și în fundamentarea recomandării cu privire la mijloacele și modalitățile de reparare a victimelor infracțiunilor care afectează patrimoniul cultural⁹.

infracțiunile împotriva sau care afectează patrimoniul cultural, atunci când acestea constituie sau fac parte din crime de război, crime împotriva umanității, genocid sau crimă de agresiune. infracțiunile împotriva sau care afectează diverse forme de patrimoniu cultural, inclusiv orice legături între acestea, și modul în care acestea pot - individual sau colectiv - să joace un rol în forme complexe de criminalitate¹⁰.

3. INFRAȚIUNILE INTERNAȚIONALE CONTRA SAU CARE AFECTEAZĂ PATRIMONIULUI CULTURAL – TEMEI AL RĂSPUNDERII PENALE.

Esențială pentru protejarea efectivă a patrimoniului cultural, indiferent de forma acestuia, dincolo de definirea cât mai exactă a acestuia, este stabilirea comportamentelor care trebuie adoptate de membrii unei comunități raportat la patrimoniul cultural, dar și a sancțiunilor care vor fi aplicate în cazul adoptării imperfecte sau neadoptării acestora. Ca o concretizare a obligațiilor pozitive substanțiale din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului, redactarea de norme penale la nivel internațional și național care să prevadă infracțiuni contra și care afectează patrimoniul cultural reprezintă manifestare concretă a protejării patrimoniului cultural. Mai mult decât atât, rolul prevederilor unui catalog de infracțiuni referitoare direct sau indirect la patrimoniul cultural nu este în sine doar

⁸ Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru Fosta Iugoslavie, Statutul Curții Penale Internaționale.

⁹ Politica Biroului Procurorului..., par. 35, p. 13.

¹⁰ Idem, par. 38, p. 14.

de a satisface o exigență generală a politicii penale, ci de a atenționa membrii unei comunități asupra răspunderii lor juridice care poate fi activată ca efect automat odată cu încălcarea unor norme care reglementează infracțiunile referitoare la patrimoniul cultural.

Cu atât mai mult cu cât infracțiunile contra sau care afectează patrimoniul cultural nu pot fi analizate în absența recunoașterii rolului răspunderii penale în eradicarea săvârșirii lor, cu atât mai relevante par a fi condițiile care atrag răspunderea penală întrucât acestea vizează comportamentele ilegale adoptate de făptuitori referitor la patrimoniul cultural, vinovăția cu care săvârșesc faptele prin care aduc atingere patrimoniului cultural și legătura de cauzalitate.

Structura clasică de analizare a infracțiunilor coincide cu elementele fundamentale ale răspunderii penale. În consecință, *actus reus* și *mens rea* trebuie analizate în detaliu pentru a se identifica actele care au impact negativ asupra patrimoniului cultural și care atrag răspunderea juridică pentru săvârșirea acestora.

3.1. Natura juridică

Infracțiunile împotriva patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural pot fi de natură multiplă și pot fi motivate de diverse motive. Ele pot fi comise în contextul unui conflict armat internațional sau al unui conflict armat fără caracter internațional.

3.2. Subiecții infracțiunilor împotriva patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural

3.2.1. Subiecții activi ai infracțiunilor împotriva patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural

Subiecții activi ai infracțiunilor contra patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural – autorii – prezintă anumite particularități determinate de specificitatea infracțiunilor internaționale. Pe de o parte, se are în vedere rolul pe care făptuitorul îl are în comunitatea națională – este sau nu reprezentant al autorităților naționale sau locale, pe de altă parte se are în vedere apartenența acestuia la categoria persoanelor fizice sau a persoanelor juridice. Întrucât în prezentul studiu tema centrală este răspunderea juridică, subiecții activi ai infracțiunilor contra patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul vor fi prezentați din perspectiva răspunderii lor penale într-o secțiune ulterioară.

3.2.2. Subiecții pasivi ai infracțiunilor împotriva patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural

În ceea ce privește subiecții pasivi – victimele, infracțiunile împotriva patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural pot avea un impact diferit asupra acestora din punct de vedere spiritual, economic, educațional, afectând chiar exercitarea unor drepturi ale omului, inclusiv drepturile culturale¹¹.

Subiecții pasivi ai infracțiunilor împotriva patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural pot fi persoane afectate atât direct prin acțiuni contra vieții, integrității fizice și psihice, libertății religioase, vieții private a acestora, cât și indirect, prin acțiuni asupra obiectelor sau altor repere esențiale identității persoanelor. Acestea pot fi persoane fizice, dar și persoane juridice ca victime directe ale acestor infracțiuni.¹²

Prin astfel de infracțiuni împotriva patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural sunt afectate persoanele care aparțin unor grupuri naționale, etnice, rasiale, religioase, fără discriminare. Raportat strict la această categorie de victime, principalele acțiuni restricționate sau prejudiciate sunt cele care reprezintă esența drepturilor

¹¹ Idem, parag. 26, p. 10.

¹² Idem, parag. 27, p. 10;

culturale: dreptul de a avea acces, de a participa și a contribui la viața culturală, dreptul de acces și de a se bucura de toate formele de patrimoniu cultural, dreptul minorităților de a se bucura de propria lor cultură și dreptul popoarelor indigene la autodeterminare și la patrimoniu cultural. Printre drepturile asociate afectate se numără libertatea de exprimare, libertatea de gândire, conștiință și religie, dreptul la educație, drepturile economice și dreptul la dezvoltare¹³.

Anumite tipuri sau aspecte ale patrimoniului cultural pot fi afectate deoarece prejudiciază o valoare specială a unui anumit grup specific, precum un grup de gen, sex, vârstă – grupul copiilor, grupul femeilor¹⁴.

Acțiunile incriminate pot fi exercitate și indirect, respectiv asupra obiectelor subiecților pasivi ai împotriva patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural, atât în timpul conflictelor armate, cât și în timp de pace, cunoscându-se semnificația esențială a acestor obiecte asupra prezervării identității victimelor.

3.3. Obiectul material al infracțiunilor contra sau care afectează patrimoniul cultural

Complexitatea deosebită a infracțiunilor internaționale este impulsionată de plurivalența *actus reus*. Vătămarea patrimoniului cultural se poate produce prin săvârșirea unei violențe contra unei persoane, dar și asupra proprietății. Indiferent de valoarea socială lezată cu precădere pot fi amintite majoritatea infracțiunilor internaționale ca infracțiuni care au impact asupra patrimoniului cultural: infracțiunile de război, infracțiunile contra umanității, genocidul.

3.3.1. Infracțiunile de război - infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural

Întâietate în analiza *actus reus* al infracțiunilor internaționale aparține infracțiunilor de război datorită multivalenței manifestării infracționale.

În funcție de valoarea socială lezată – persoană sau proprietate, elementul material al infracțiunilor de război pot fi organizate în cinci categorii: atacuri îndreptate împotriva anumitor obiecte protejate special, atacuri îndreptate contra obiectele civile, distrugerea sau confiscarea proprietății aparținând unei anumite persoane, preluarea proprietății pentru uz personal sau privat (furt), alte infracțiuni care în manieră indirectă se referă la proprietatea culturală. Doar prima din aceste categorii se referă la infracțiuni contra anumitor forme ale proprietății culturale, dar pot exista anumite categorii care sunt relevante pentru protecția patrimoniului cultural, indiferent că aceasta formează contextul actului material sau afectează rezultatul unui astfel de act material¹⁵.

În conflictele armate naționale sau internaționale, articolele 8 alin. 2 lit. b) (ix) și 8 alin. 2 lit. e) (iv) ale Statutului protejează anumite tipuri de proprietate culturală printr-o interdicție specifică a atacurilor intenționate contra anumitor clădiri care nu sunt obiective militare, ci sunt clădiri dedicate religiei, educației, artei, științei, scopurilor caritabile și monumentelor istorice¹⁶. Nu există exigența ca proprietatea culturală să aibă o importanță mare pentru ca atacurile să fie considerate ilegale¹⁷.

Obiectele protejate special sunt descrise de infracțiunile de război prevăzute în articolul 8 alin. 2 lit. b) (ix) și 8 alin. 2 lit. e) (iv) și nu includ calificări mai restrictive incluse în acte normative de drept internațional umanitar¹⁸. Caracterul special al obiectelor este

¹³ Idem, parag. 28, p. 11.

¹⁴ Broșură privind victimele în fața Curții Penale Internaționale, disponibilă la <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/8FF91A2C-5274-4DCB-9CCE-37273C5E9AB4/282477/160910VPRSEBookletEnglish.pdf>, accesat în 5 august 2024.

¹⁵ Politica Biroului Procurorului..., parag. 40, p. 14.

¹⁶ Idem, parag. 41, p. 14.

¹⁷ Idem, parag. 43, p. 15.

¹⁸ Idem, parag. 44, p. 16.

justificat de controlul unei părți din conflict asupra lor, nu neapărat controlul părții adverse. Deopotrivă, nu are relevanță gradul de control asupra obiectului. Tocmai datorită acestor particularități atacurile pentru scopurile din articolul 8 alin. 2 lit. b) (ix) și 8 alin. 2 lit. e) (iv) pot fi definite diferit de alte acte ale ostilităților prevăzute de același articol¹⁹.

La fel de important este că nu există o exigență pentru dovada unui prejudiciu actual odată ce un atac a fost îndreptat contra unui obiect protejat contrar articolului 8 alin. 2 lit. b) și e). Este suficient ca actul să fie lansat contra clădirii protejate, producerea prejudiciului nefiind impusă²⁰.

În situația în care vătămarea se produce, atât gradul de vătămare a obiectului protejat, cât și semnificația sa culturală ar trebui, totuși, să fie luate în considerare la evaluarea gravității infracțiunii, datorită relevanței atât asupra admisibilității cauzei în temeiul articolului 17 alineatul 1) litera (d) din Statut, cât și asupra soluției de condamnare. În ceea ce privește gradul de vătămare, se impune precizarea că întreruperile funcției unui obiect protejat în contextul societății sale pot constitui un aspect important al prejudiciului cauzat. Referitor la semnificația culturală a obiectelor culturale în sensul Convenției de la Haga din 1954 și a Protocoloalelor adiționale din 1977, sau a celor care fac parte din patrimoniul mondial în sensul Convenției privind patrimoniul mondial, este important de menționat că vătămarile pot fi considerate deosebit de grave, indiferent de semnificația pe care obiecte ar putea să o aibă societate la momentul respectiv²¹.

Aceeași semnificație culturală a obiectelor determină încadrarea juridică în cadrul articolului 8 din Statutul de la Roma, indicând care dispoziție este *lex generalis* și care dispoziții sunt *lex specialis*. Orice proprietate culturală tangibilă care nu constituie o clădire dedicată religiei, educației, artei, științei sau scopurilor caritabile sau monument istoric poate fi calificată a fi un bun civil și, prin urmare, poate constitui o infracțiune în temeiul articolului 8 alineatul (2) litera (b) punctul (ii) din Statutul de la Roma - *lex generalis*. Sunt considerate *lex specialis* - articolul 8 alineatul (2) litera (b) punctul (ix) și articolul 8 alineatul (2) litera (e) punctul (iv), deoarece interzic îndreptarea intenționată a atacurilor împotriva anumitor tipuri de bunuri civile care, în anumite cazuri, constituie bunuri culturale. Chiar dacă un astfel de obiect este deteriorat doar incidental ca urmare a unui atac, aceasta poate fi totuși o infracțiune în temeiul articolului 8 alineatul (2) litera (b) punctul (iv) dacă făptuitorul știa că această deteriorare ar fi în mod clar excesivă în raport cu avantajul militar global concret și direct anticipat, respectiv prejudiciul ar fi disproporționat²².

Conduita relevantă împotriva bunurilor culturale poate fi, de asemenea, incriminată prin intermediul articolelor 8(2)(a)(iv), 8(2)(b)(xiii) sau 8(2)(e)(xii) din Statut. În plus, aceste infracțiuni nu sunt specifice bunurilor culturale, ci reflectă interdicția generală de distrugerii sau însușirii oricărui bun, cu condiția ca acesta să poată fi considerat protejată în temeiul legislației aplicabile²³. În special, aceste infracțiuni pot fi relevante pentru distrugerea bunurilor culturale mobile, care pot fi mai dificil de incriminate în cadrul altor infracțiuni, precum și a însușirilor care nu sunt destinate private sau personale (de exemplu, pentru bunuri rechiziționate sau confiscate de o parte la conflict mai degrabă decât pentru câștig personal, dar contrar dreptului internațional dreptul internațional) și, prin urmare, nu sunt acoperite de infracțiunea de furt²⁴.

¹⁹ Idem, parag. 45, p. 16.

²⁰ Idem, parag. 46, p. 17.

²¹ Idem, parag. 47, p. 17.

²² Idem, parag. 49, p. 18.

²³ Idem, parag. 50, p. 18.

²⁴ Idem, parag. 52, p. 19.

În conflictele armate internaționale, articolul 8 alineatul (2) litera (a) punctul (iv) se aplică bunurilor "protejate" în temeiul Convențiilor de la Geneva (în principal, toate bunurile reale sau personale din teritoriile ocupate), iar articolul 8 alineatul (2) litera (b) punctul (xiii) se aplică "bunurilor inamicului".²⁵

În mod similar, în conflictele armate neinternaționale, articolul 8 alineatul (2) litera (e) punctul (xii) se aplică proprietății "adversarului". Aceasta nu înseamnă doar persoanele care s-au aliat activ sau cu partea adversă a conflictului (în raport cu făptuitorului), cum ar fi prin apartenența la forțele armate ale părții adverse, ci și persoanele pe care făptuitorul doar le percepe ca fiind afiliate părții adverse. În sensul articolului 8 alineatul (2) litera (a) punctul (iv), distrugerea sau însușirea trebuie să fi fost să fi fost "extinse și efectuate fără discernământ". Această cerință trebuie să fie evaluată de la caz la caz - și poate, în anumite circumstanțe, să fie îndeplinită chiar de un singur act - dar, în orice caz, nu se aplică articolului 8 alineatul (2) litera (b) punctul (xiii), care poate fi aplicabil în mod rezidual. Nici o astfel de cerință nu se aplică în cazul unui conflict armat neinternațional, în temeiul articolului 8 alineatul (2) litera (e) punctul (xii).²⁶

Pentru toate cele trei infracțiuni - și anume cele care intră sub incidența articolelor 8(2)(a)(iv), 8(2)(b)(xiii), și 8(2)(e)(xii) - este necesară dovedirea faptului că distrugerea sau însușirea nu a fost justificată de necesități militare. În conformitate cu cadrul stabilit al dreptului internațional, acest standard poate varia ușor în funcție de dispoziția specială imputată și de circumstanțe, inclusiv natura obiectului distrus sau însușit. Dar, în general, acesta necesită o "evaluare globală" a comportamentului autorului, care implică luarea în considerare a unei serii de factori, pentru a concluziona că făptuitorul nu a avut "nicio altă opțiune" în circumstanțele decât distrugerea sau însușirea obiectului.²⁷

În măsura în care aceste trei infracțiuni condiționează distrugerea bunurilor protejate bunurilor protejate de necesitatea militară, ele pot reflecta anumite limite ale consecințelor distructive consecințelor distructive ale ostilităților. Este bine stabilit, de exemplu, că bunurile culturale care îndeplinesc cerințele Convenției de la Haga din 1954 și/sau ale al doilea Protocol din 1999 pot fi expuse doar la anumite forme de comportament periculos sau comportament potențial distructiv atunci când necesitatea militară o impune, iar acest lucru poate, în anumite circumstanțe, să fie relevant pentru acuzațiile formulate în temeiul articolelor 8(2)(a)(iv), 8(2)(b)(xiii) și 8(2)(e)(xii). De asemenea, nu se poate presupune întotdeauna că statutul unui obiect ca obiectiv militar stabilește în mod necesar că acesta nu este protejat în temeiul dreptului internațional, sau că distrugerea sa este justificată de necesitatea militară.²⁸ „Noțiunea de justificare prin necesitate militară este distinctă de și mai strictă decât cele ale unui obiectiv militar” și implică, printre altele alte considerente, că "un atac disproportionat este per se ilegal și prin urmare, nu poate fi justificat de necesitatea militară".²⁹

Haosul unui conflict armat este frecvent asociat cu însușirea de proprietăți pentru câștig personal³⁰, fapt care poate avea consecințe semnificative asupra patrimoniului cultural. Acest comportament poate fi organizat, autorizat oficial și sancționat, sau sporadic și/sau oportun. În temeiul articolelor 8(2)(b)(xvi) și 8(2)(e)(v) din Statut, furtul se distinge de alte infracțiuni, cum ar fi însușirea sau confiscarea de proprietate, prin cerința ca autorul să intenționeze

²⁵ Idem, parag. 53, p. 19.

²⁶ Idem, parag. 54, p. 19.

²⁷ Idem, parag. 55, p. 20.

²⁸ Idem, parag. 56, p. 20.

²⁹ Idem, parag. 57, p. 21.

³⁰ În urma invaziei Irakului și a căderii Bagdadului în 2003, s-a estimat că mii de artefacte de neînlocuit au fost jefuite din Muzeul Național

însușirea pentru "uz privat sau personal". Aceasta nu numai că distinge astfel de însușirilor de cele care pot fi permise în temeiul dreptului internațional dreptul umanitar, ci ilustrează, de asemenea, prejudiciul special pe care infracțiunea urmărește să pedepsească - îmbogățirea personală, cu legătură cu conflictul armat. Ca o chestiune principiu, un astfel de comportament nu poate fi niciodată justificat de necesitatea militară și prin urmare, aceasta nu trebuie să fie infirmată dacă este demonstrată intenția specifică necesară³¹.

Multe alte infracțiuni de război pot afecta patrimoniul cultural, fie prin prejudiciul cauzat, fie prin mijloacele cu care sunt executate, sau ambele. Alt exemplu poate fi deportarea sau transferul forțat care este de natură să afecteze capacitatea unei persoane de a avea acces la patrimoniul său cultural, în special în formele sale tangibile. Într-adevăr, aceste infracțiuni pot fi uneori săvârșite tocmai cu acest motiv ascuns. În consecință, transferul direct sau indirect al unor părți a populației civile a unei puteri ocupante în teritoriul ocupat poate afecta patrimoniul cultural al populației din acel loc³².

O altă infracțiune de război cu rezonanță culturală este și "ofensa adusă demnității personale" prin necesitatea o evaluării deosebit de sensibile a patrimoniului cultural al victimei pentru a se stabili cu exactitate prejudiciul efectiv cauzat. Dacă ultrajele trebuie să îndeplinească în mod obiectiv un anumit prag de gravitate - și anume, efectul lor asupra demnității trebuie să fie "real și grav", "umilitor sau degradant" - prejudiciul cauzat victimei poate fi desemnat prin acte care sunt situate într-un anumit context cultural sau care împiedică capacitatea viitoare a victimei de a avea acces la patrimoniul său cultural. Este important de menționat că, în contextul acestei infracțiuni, "persoanele" afectate includ și persoanele decedate. În consecință, profanarea unui cadavru într-un mod care încalcă practicile culturale de înmormântare ale persoanei decedate poate constitui o ofensă asupra demnității personale³³.

Multe forme de infracțiuni sexuale sau bazate pe gen pot fi săvârșite pentru a afecta patrimoniul cultural al unei comunități. Un exemplu relevant este stabilitatea ca persoanele implicate în activități de sclavie sexuală sau supuse infracțiunii de sarcină forțată să fie cele care au o moștenire culturală comună sau au o importanță personală pentru patrimoniul cultural al grupului respectiv, deținând calitatea de lideri religioși sau lideri spirituali³⁴.

3.3.2. Infracțiunile contra umanității - infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural

Infracțiunile împotriva sau care afectează patrimoniul cultural sunt adesea comise în contextul unui atac împotriva unei populații civile. Acestea pot constitui în sine infracțiuni împotriva umanității, sau alte acte care constituie infracțiuni împotriva umanității pot avea consecințe negative asupra patrimoniului cultural³⁵.

Actele care aduc atingere patrimoniului cultural patrimoniului pot juca un rol în stabilirea tuturor celor trei elemente contextuale prevăzute în articolul 7 alineatul (1) din Statut: a fost comis un atac împotriva populației civile, atacul a fost în conformitate cu o politică de stat sau organizațională sau în vederea promovării acesteia și atacul a fost generalizat sau sistematic. Dovezile infracțiunilor împotriva patrimoniului cultural comise în

³¹ Politica Biroului Procurorului..., parag. 59, p. 22.

³² Idem, parag. 60, p. 22.

³³ Idem, parag. 60, p. 22-23.

³⁴ Idem, parag. 60, p. 23.

³⁵ Yaron Gottlieb, Attacks Against Cultural Heritage as a Crime Against Humanity, Case Western Reserve, Journal of International Law, Volume 52 Issue, April 2020, pp. 287-330, disponibil la <https://scholarlycommons.law.case.edu/jil/vol52/iss1/15/>, accesat în 3 august 2024.

timpul atacului pot sugera că populația civilă a fost ținta principală a atacului, având în vedere importanța colectivă a patrimoniului cultural pentru comunitățile civile ca atare. Mai mult, infracțiunile împotriva patrimoniului cultural pot sugera, de asemenea, că atacul a fost de o natură discriminatorie, un indicator al faptului că a fost îndreptat împotriva unei populații civile. Actele împotriva patrimoniului cultural comise în timpul atacului - indiferent dacă se califică sau nu drept acte în temeiul articolului 7 alineatul (1) - pot dovedi un motiv discriminatoriu, care, la rândul său, indică existența unei politici. Atunci când actele constituie un model de acte împotriva patrimoniului cultural, acest lucru poate indica caracterul său sistematic, în sensul că acestea pot evidenția un anumit nivel de organizare și gândire. Nu mai puțin relevant este faptul că infracțiunile împotriva patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural produc adesea o o multitudine de victime, deoarece acestea cauzează prejudicii în comunitățile afectate și umanitatea în ansamblul său, întrucât dovada unor acte repetate împotriva patrimoniului cultural în legătură cu atacul pot demonstra și mai mult natura sa generalizată³⁶.

Exterminarea - uciderea în masă a membrilor populației civile prevăzută în articolul 7 alineatul (1) litera (b) – poate fi săvârșită prin mijloace care includ impunerea unor condiții de viață calculate pentru a duce la distrugerea unei părți a populației. Infracțiunile împotriva sau care afectează patrimoniul cultural pot face parte din această schemă, deoarece acestea pot scădea moralul unui grup moralul unui grup, să schimbe dinamica puterii și să slăbească rezistența, facilitând astfel uciderea în masă. Mai mult, atunci când supraviețuirea și patrimoniul cultural al membrilor unui grup sunt strâns legate și depind de teritoriul lor, inclusiv de anumite formațiuni naturale formațiuni naturale, atacurile care fac teritoriul nelocuibil pot fi atât acte împotriva patrimoniului cultural și acte de exterminare. De fapt, astfel de acțiuni pot echivala cu privarea intenționată de acces la hrană sau, atunci când tradiționale de îngrijire a sănătății sunt afectate, la medicamente, calculate pentru a duce la distrugerea unei părți a populației³⁷.

Deportarea sau transferul forțat - articolul 7 alineatul (1) litera (d) din Statut - pot fi comise prin expulzare sau alte acte coercitive Infracțiunile împotriva patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural, atunci când fac parte dintr-un plan mai amplu, pot provoca o astfel de constrângere sau teamă de violență, calificându-se drept acte coercitive care provoacă deplasare forțată. De exemplu, un efort concertat de a suprima cultura unei comunități aflate sub ocupație poate duce la un sentiment profund de insecuritate și represiune, determinând unii membri ai comunității să fugă în altă parte pentru a să își practice liber cultura. Distrugerea sau însușirea patrimoniului cultural nu numai că poate determina persoanele să fugă, dar poate, de asemenea, să consolideze impactul infracțiunilor de strămutare prin descurajarea întoarcerii populației strămutate. În cazul în care patrimoniul cultural coincide cu, sau este strâns legat de un atac asupra sau care afectează acest patrimoniu cultural poate forța fizic oamenii să plece dacă terenul devine nelocuibil. În plus, deplasarea forțată deplasarea forțată are adesea efecte devastatoare asupra patrimoniului cultural al unui grup. Lipsa de acces la locurile sacre și incapacitatea populației de a îndeplini ritualurilor tradiționale de înmormântare poate face imposibilă pentru unele comunități păstrarea religia lor. Distrugerea familiilor și a structurilor sociale, care deseori care însoțesc adesea deplasările forțate, poate face imposibilă perpetuarea anumitor tradiții și de a le transmite generațiilor viitoare. Îndepărtarea anumitor persoane dintr-o comunitate poate avea un efect dezastruos asupra patrimoniului cultural al acelei comunități - de exemplu, în cazul

³⁶ Idem, parag. 64-66, p. 24.

³⁷ Idem, parag. 67-68, p. 25.

liderilor religioși sau spirituali. În plus, siturile sacre sau de patrimoniu abandonate de populațiile strămutate cu forța pot fi expuse la noi distrugere³⁸.

Distrugerea patrimoniului cultural poate cauza suferințe psihice grave întrunindu-se elementele constitutive ale torturii prevăzute de articolul 7 alineatul (1) litera (f). Dacă victima se află în custodia sau sub controlul autorilor, infracțiunile împotriva patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural - fie în mod izolat sau împreună cu alte acte - pot însemna provocarea durerii sau suferință psihică suficient de gravă pentru a fi calificată drept crimă împotriva umanității de tortură. Având în vedere că infracțiunile împotriva patrimoniului cultural sau care afectează patrimoniul cultural sunt adesea un caracter discriminatoriu, această componentă poate agrava severitatea durerii sau suferinței provocate. În plus, gravitatea tratamentului aplicat trebuie să fie evaluată inter alia față de contextul religios, social și cultural al autorului și al victimei. Moștenirea culturală oferă adesea sau face parte din mecanisme de adaptare după traumatisme severe. Prin urmare, deteriorarea unei astfel de moșteniri se poate agrava psihic suferință – de exemplu, dacă victimele nu pot să-și îngroape în mod corespunzător pe cei dragi în conformitate cu tradițiile lor³⁹.

Infracțiuni sexuale și bazate pe gen acuzate atât în temeiul articolului 7(1)(g) și al articolului 7(1)(h) din Statut pot fi pertinente și pentru patrimoniul cultural în măsura în care sunt victimele vizate pentru apartenența la un grup cu o moștenire culturală comună sau din cauza importanței lor personale pentru moștenirea culturală a acelui grup, de exemplu, ca lideri religioși sau spirituali. S-a recunoscut, de exemplu, acea crimă și violența comisă în mod specific împotriva femeilor unei comunități ar putea produc un vid cultural, deoarece aceste femei sunt transmițătoarele orale ale cultura comunității, iar crimele au fost comise pentru a asigura pierderea a cunoștințelor sale culturale orale⁴⁰.

Infracțiunile împotriva sau care afectează patrimoniul cultural pot fi, singure sau în combinație cu alte acțiuni, echivalează cu persecuție conform articolului 7(1)(h). De exemplu, au fost identificate „următoarele categorii de fapte care încalcă libertăți individuale: interzicerea practicilor tradiționale și culturale (cum ar fi purtarea talismanelor sau amuletelor și practicarea magiei și a vrăjitoriei), interzicerea practicilor religioase și culturale (cum ar fi rugăciunile la mausolee și locurile de morminte, precum și modul de rugăciune și celebrarea religioase concedii), controlul libertăților legate de educație (interzicerea coeducației în sala de clasă, închiderea școlilor publice laice și impunerea unui educație bazată pe viziunea religiei precum și pe ideologia Ansarului Dine/AQIM organisation), impunerea de restricții privind libertatea de asociere și mișcare (interzicerea adunărilor publice și interzicerea pt bărbați și femei necăsătoriți și neînrușiți să circule împreună)”⁴¹.

Având în vedere importanța moștenirii culturale pentru identitatea unui întreg comunității, crimele împotriva sau care afectează patrimoniul cultural sunt adesea comise ca parte a unei campanii de persecuție pe motive politice, religioase, etnice sau de altă natură, precum sexul, vârsta sau nașterea. Moștenirea culturală comună va include de obicei la cel puțin o trăsătură definitorie a unui grup persecutat și poate fi folosită de către făptuitorii să identifice acel grup, care poate include persoanele în vârstă, persoanele cu dizabilități, femei și copii. Atacurile împotriva sau care afectează patrimoniul cultural pot fi considerat un indicator puternic al caracterului persecutoriu al unui atac⁴².

³⁸ Idem, parag. 69-70, p. 26.

³⁹ Idem, parag. 90, p. 34.

⁴⁰ Idem, parag. 72, p. 27.

⁴¹ Idem, parag. 73, p. 28.

⁴² Idem, parag. 74, p. 28.

Infrațiunile împotriva sau care afectează patrimoniul cultural pot, singure sau cumulativ cu alte acte, privează persoane de drepturile lor fundamentale, conform prevederilor art 7(1)(h) din Statutul pentru persecuție. Acestea includ, dar nu se limitează la dreptul la autodeterminare, care implică dreptul popoarelor de a „a urmări în mod liber [...] dezvoltarea lor culturală”, interzicerea discriminării, și dreptul la libertatea de religie sau de credință, dacă atacurile afectează locuri religioase sau sacre⁴³.

Dacă patrimoniul cultural material este, de asemenea, o posesie privată, dreptul de proprietate poate de asemenea, să fie încălcat. Încălcări ale dreptului la viață, libertatea de tortură, tratament inuman și degradant, dreptul la autodeterminare și altele drepturile pot duce la distrugerea patrimoniului cultural imaterial dacă sunt comise pe scară largă sau sunt îndreptate împotriva unor persoane specifice de importanță către comunitate⁴⁴.

Infrațiunile împotriva sau care afectează patrimoniul cultural ar putea, de asemenea, să constituie altele acte interzise care nu sunt enumerate în mod specific la articolul 7 alineatul (1) din Statut. Mai exact, infrațiunile împotriva sau care afectează patrimoniul cultural care cauzează mari suferința sau vătămarea gravă a sănătății psihice și fizice a victimei ar putea constitui „alte acte inumane” conform articolului 7(1)(k) din Statut dacă sunt similară ca natură și gravitate cu alte acte enumerate la articolul 7 alineatul (1) din Statut. Acte a circumciziei forțate sau a amputației penisului echivalează cu astfel de acte inumane⁴⁵. În contextul moștenirii culturale, de exemplu, ar putea fi relevantă urmărirea penală anumite infrațiuni de proprietate ca „alte acte inumane” dacă efectul acestei conduite stabilește că este de natură și gravitate asemănătoare cu actele enumerate⁴⁶.

3.3.3. Genocidul - infrațiune contra sau care afectează patrimoniul cultural

Infrațiunile împotriva sau care afectează patrimoniul cultural apar frecvent în legătură cu genocid, care poate fi efectuat prin uciderea membrilor grupului, provocând vătămare corporală sau psihică gravă membrilor grupului, cauzată în mod deliberat asupra condițiilor de viață de grup calculate pentru a-i aduce distrugerea fizică total sau parțial, impunând măsuri menite să prevină nașterile în cadrul grup și transferarea forțată a copiilor grupului într-un alt grup, când comise cu intenția necesară. Articolul 6 din Statutul de la Roma cuprinde acte care fac parte din un „model manifest”. Acte care sunt îndreptate în mod specific împotriva unui grup moștenirea culturală poate ajuta la demonstrarea intenției specifice și a manifestului model conform prevederilor articolului 6 din Statutul de la Roma. Ei pot, de asemenea, să provoace, de unul singur, fie vătămare psihică gravă și să consolideze gravitatea actelor acuzate ca genocid în temeiul articolului 6 literele (b)-(d), sau într-adevăr servesc drept circumstanțe agravante pentru convingerile de genocid⁴⁷.

Cauzarea de vătămări corporale sau psihice grave membrilor grupului: articolul 6 litera (b). Printre acestea se numără tratamentul inuman, tortura, violul, abuzul sexual și deportarea fapte care pot cauza vătămare corporală sau psihică gravă, unul dintre mijloacele enumerate prin care se poate săvârși genocidul. În special, sexuale și bazate pe gen crimele pot juca „o parte integrantă a procesului de distrugere” și pot contribui în mod specific la distrugerea nu numai a victimelor specifice ale sexualității și crimele bazate pe gen, dar și grupului lor constitutiv. De asemenea, Oficiul observă că moștenirea culturală comună a unui grup poate motiva în mod specific sexual și genocidul bazat pe gen, precum și crimele sexuale și bazate pe gen pot fi motivat parțial să ofenseze moștenirea culturală a grupului de

⁴³ Idem, parag. 75, p. 28.

⁴⁴ Idem, parag. 76, p. 29.

⁴⁵ Idem, parag. 76, p. 30.

⁴⁶ Idem, parag. 77, p. 30.

⁴⁷ Idem, parag. 78, p. 30.

victime. Oficiul va evidențiază acestea în observațiile sale, în special în timpul pronunțării sentinței, ca circumstanțe care pot agrava condamnările pentru genocid.

În plus, atacurile asupra patrimoniului cultural în sine pot provoca vătămări psihice grave membri ai unui grup. Victimele crimelor împotriva sau care afectează moștenirea culturală suferă dureri mentale și angoase. Atacurile împotriva culturii patrimoniul apar în legătură cu alte acte fizice sau biologice, care dovedesc gravitatea acuzațiilor de genocid în baza articolului 6 litera (b).

Implicarea unor condiții de viață calculate pentru a provoca distrugerea fizică a grupului: articolul 6 litera (c) Genocidul poate cuprinde acte care „aduc în mod deliberat [...] grupului condiții de viață calculate să aducă distrugerea sa fizică”. Acestea include toate circumstanțele sau măsurile care vor duce la o moarte lentă sau metode de distrugere prin care făptuitorul nu ucide imediat membrii grupului, dar care în cele din urmă urmăresc distrugerea lor fizică. Adesea, astfel de măsuri pot viza persoane sau obiecte, cum ar fi terenurile tradiționale, care au și o importanță culturală semnificativă. Combinația dintre, printre altele, însușirea violentă a pământurilor tradiționale și deplasările forțate pot eroda și distruge moștenirea culturală a unui popor, fiind, de asemenea, calculată pentru a-l realiza distrugere fizică. Importanța terenului pentru grupul vizat, poate determina ca mutarea să slăbească conducerea tradițională care s-au bazat pe drepturi funciare. Uzurparea terenului poate fi considerată ultima lovitură⁴⁸.

Evenimentele care afectează existența fizică a un grup și, de asemenea, țințirea integrității și identității sale colective, duc, de asemenea, „la încălcarea drepturilor culturale, reprimarea culturii și a simbolurilor identitatea, interdicția de a îndeplini rituri sau ceremonii religioase, a împiedicat reproducerea relațiilor sociale, formarea relațiilor de familie, facilitarea practicilor financiare și fragmentarea sentimentului de apartenență la a grup”. În aceste moduri, acte care impun condiții de viață socotite să aducă despre distrugerea fizică a unui grup care vizează sau afectează și moștenirea culturală ca parte a unei campanii de genocid a provocat condiții ruinoase de viață unui grup⁴⁹.

Pe lângă actele care împiedică fizic nașterile în cadrul unui grup - articolul 6 litera (d) Statut - făptuitorii pot, de asemenea, să prevină nașterile în cadrul a grup prin viol în masă, unde se bazează apartenența unui copil la grup asupra identității tatălui. Recunoscând că prevenirea nașterilor are un aspect fizic și efectul biologic asupra supraviețuirii unui grup, ori de câte ori aduce această acuzație, cum ar fi precum și în cererile sale de condamnare și reparații, se subliniază efectul acestui act asupra viitoarei vieți culturale a grupului⁵⁰.

Copiii asigură transmiterea moștenirii culturale către viitoare generații. Dacă copiii sunt îndepărtați cu forța dintr-un grup - articolul 6 litera (e) din Statut - , aceasta va constitui un act de genocid care stă la baza care ar putea avea un efect profund asupra accesului la, practica și continuarea moștenirii culturale a unui grup. În relație cu copiii înșiși, transferul forțat poate crea o dislocare severă din moștenirea lor culturală⁵¹.

3.3.4. Infracțiunile de agresiune - infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural

⁴⁸ Masacrul indigenilor mayași comunitate și operațiunile terestre care au dus la exterminarea genocidă a comunități Maya complete, precum și distrugerea caselor lor, animalele, culturile și alte elemente de subzistență nu numai că le-au încălcat dreptul la viață, dar și dreptul lor la identitate etnică sau culturală și dreptul de a se exprima și să-și răspândească cultura. Aceste fapte au fost recunoscute ca având gravitate a afectat membrii comunității vizate în identitatea și valorile lor.

⁴⁹ Politica Biroului Procurorului, parag. 84, p. 33.

⁵⁰ Idem, parag. 86, p. 33.

⁵¹ Idem, parag. 87, p. 34.

Infrațiunea de agresiune reprezintă o amenințare unică la adresa moștenirii culturale, nu numai datorită la prejudiciul cauzat de actul interzis în sine, dar și din cauza mult prejudiciu potențial mai larg care poate fi cauzat patrimoniului cultural de către armate conflict, care este probabil să apară⁵².

Articolul 8 bis(1) explică că „crima de agresiune” este constituită de participarea unui funcționar de stat suficient de înalt sau a unei persoane similare la un „act de agresiune”, care este de o gravitate suficientă. Atacurile împotriva sau afectarea moștenirii culturale sunt potențial relevante atât pentru conduită, care poate constitui un „act de agresiune”, și la aprecierea pragului de gravitate. Multe, dacă nu toate, dintre aceste forme de conduită interzise ar putea fi îndreptate împotriva sau pot afecta patrimoniul cultural. De exemplu, invazia, atac, ocupare sau anexare; bombardarea sau folosirea oricăror arme împotriva teritoriului altui stat; utilizarea forțelor armate ale unui stat sau ale oricărui stat extinderea prezenței lor pe teritoriul sau alt stat contravențional sau dincolo de încetarea acordului lor; acțiunea unui stat de a permite teritoriul său și punându-l la dispoziția altui stat pentru a fi folosit săvârșirea unui act de agresiune împotriva unui stat terț; și trimiterea de către sau în numele unui stat de trupe armate, grupuri, nereguli sau mercenari care să efectueze un act de agresiune împotriva altui stat, ar putea fi în special îndreptate împotriva sau afectează moștenirea culturală. Efectul negativ asupra patrimoniului cultural conferit de multiplicitatea potențială a victimelor și de caracterul ireversibil al prejudiciului care s-ar fi putut produce. În special, distrugerea în mod intenționat sau deteriorarea bunurilor culturale sau a patrimoniului cultural poate fi a formă deosebit de gravă a utilizării forței și că astfel de obiecte nu ar trebui să fie instrumentalizate în desfășurarea relațiilor internaționale⁵³.

3.4. Forma de vinovăție – intenția – infrațiunile contra sau care afectează patrimoniul cultural⁵⁴

Infrațiunile contra sau care afectează patrimoniul cultural ca infrațiuni internaționale se evidențiază prin implicarea principiului gravității ca exigență fundamentală. În evaluarea gravității se iau în considerare amploarea, natura, modul de comitere și impactul crimelor în evaluarea elementelor lor contextuale; ca dovezi în stabilirea intenției sau motivației autorilor.⁵⁵

Între toate infrațiunile internaționale care pot îmbraca forma infrațiunilor contra sau care afectează patrimoniul cultural, infrațiunea de genocid este infrațiunea care prezintă interes deosebit din perspectiva formei de vinovăție care este cerut să fie dovedită ca fiind adoptată de făptuitor.

În contextul în care actele de genocid se limitează la cei care urmăresc distrugerea fizică sau biologică a unui grup, atacurile asupra patrimoniului cultural nu constituie în sine acte de genocid, însă țintirea a patrimoniului cultural al unui grup poate constitui o dovadă a intenției făptuitorului de a distruge acel grup. Atacurile asupra clădirilor care au o semnificație culturală pentru un grup vizat, care apar concomitent cu cele biologice sau fizice mijloace îndreptate către grupul vizat, sau violența înfăptuită contra unor membri emblematici ai grupului, precum cei care îndeplinesc un rol de conducere sau au o importanță culturală pentru grup, sunt exemple relevante care ilustrează întrunirea elementelor constitutive ale

⁵² Idem, parag. 89, p. 35.

⁵³ Idem, parag. 90, p. 35.

⁵⁴ Vrdoljak, Ana Filipa, *The Criminalisation of the Intentional Destruction of Cultural Heritage* (October 19, 2015). *Forging a Socio-Legal Approach to Environmental Harm: Global Perspectives*. Ed. M. Orlando and T. Bergin. London: Routledge, 2016, disponibil la SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2676470>, accesat în 7 august 2024.

⁵⁵ Idem, parag. 31, p. 11.

infracțiunii de genocid, respectiv dovedesc intenția specifică de a distruge o parte substanțială a grupului⁵⁶.

Astfel, infracțiunile împotriva patrimoniului cultural survenite concomitent cu alte fapte care vizează grupurile protejate poate oferi dovezi ale intenției specifice – *dolus specialis* – necesare pentru infracțiunea de genocid⁵⁷.

4. RĂSPUNDEREA PENALĂ PERSONALĂ ȘI RĂSPUNDEREA PENALĂ COLECTIVĂ ÎN CAZUL SĂVÂRȘIRII DE INFRACTIUNI CONTRA SAU CARE AFECTEAZĂ PATRIMONIUL CULTURAL

4.1. Considerații generale

Politica penală avută în vedere de redactorii cadrului normativ care include infracțiunile internaționale s-a circumscris unei abordări tradiționale care puneă individul în centrul obligațiilor de a adopta anumite comportamente, în caz contrar de a suporta consecințele tragerii sale la răspundere penală. Documentele internaționale care reglementează principiile generale de drept penal înglobează doar principiile răspunderii penale individuale. Infracțiunile contra sau care afectează patrimonial cultural, precum infracțiunile prevăzute în normele internaționale, au ca făptuitori persoanele fizice, și, în consecință, impun activarea răspunderii penale individuale.

Revirimentul în materia răspunderii penale din perspectiva subiectului activ al infracțiunilor internaționale a fost realizat mai întâi la nivel național prin includerea în cadrul normativ penal intern a dispozițiilor privind răspunderea penală a persoanei juridice. Având ca principale repere normative interne principiile răspunderii persoanei juridice și prevederea infracțiunilor internaționale în legislația națională, a revenit instanțelor penale naționale rolul de pionier în conturarea jurisprudențială a răspunderii penale colective pentru săvârșirea de infracțiuni internaționale.

Nu mai puțin important de subliniat este și principiile răspunderii penale individuale, a răspunderii penale colective nu exclud de la aplicare principiile răspunderii statelor⁵⁸ pentru acțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural.

4.2. Răspunderea penală individuală pentru infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural

4.2.1. Competența *ratione personae* în cazul infracțiunilor internaționale - generalități

Competența *ratione personae* a Curții Penale Internaționale include în mod exclusiv persoanele fizice întrucât cei ce săvârșesc infracțiunile care intră în competența *ratione materiae* a instanței internaționale penale permanente sunt individual responsabili⁵⁹.

4.2.2. Condițiile răspunderii penale individuale pentru infracțiuni internaționale

Condițiile răspunderii penale individuale pentru săvârșirea de infracțiuni internaționale precum infracțiunile contra sau care afectează patrimoniul cultural impun, în primul rând, ca făptuitorul persoană fizică să fi comis infracțiunea, fie individual, fie împreună cu o altă

⁵⁶ Idem, parag. 80, p. 31.

⁵⁷ Idem, parag. 79, p. 31.

⁵⁸ Articolul 25 alin. 4 din Statutul de la Roma.

⁵⁹ Articolul 25 alin. 1 și 2 din Statutul de la Roma.

persoană sau prin intermediul unei alte persoane, indiferent dacă această altă persoană este sau nu responsabilă penal. În al doilea rând, făptuitorul persoană fizică trebuie să fi ordonat, solicitat sau încurajat comiterea unei asemenea infracțiuni internaționale contra sau care afectează patrimoniul cultural, atunci când o astfel de infracțiune a fost comisă în forma infracțiunii consumate sau cea a tentativei. În al treilea rând, în vederea facilitării comiterii unei astfel de infracțiuni internaționale contra sau care afectează patrimoniul cultural, făptuitorul persoană fizică contribuie oferindu-și ajutorul, dându-și concursul sau furnizând orice altă formă de asistență la comiterea ori la tentativa de comitere a acestei crime, inclusiv procurând mijloacele acestei comiteri. În al patrulea rând, făptuitorul persoană fizică contribuie în orice alt mod la comiterea sau la tentativa de comitere a unei infracțiuni internaționale contra sau care afectează patrimoniul cultural de către un grup de persoane acționând împreună. Aceasta contribuție trebuie să fie intenționată și, după caz: să urmărească facilitarea activității infracționale sau proiectului infracțional al grupului, dacă această activitate sau acest proiect implică executarea unei infracțiuni incluse în competența *ratione materiae* a Curții Penale Internaționale; sau să îi fie făcută cunoscută, în deplină cunoștință, intenția grupului de a comite această infracțiune. În al cincilea rând, în cazul infracțiunilor de genocid și ca infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural, se impune ca făptuitorul persoană fizică să incite direct și public o altă persoană să comită infracțiunea. În ultimul rând, făptuitorul persoană fizică încearcă să comită infracțiuni internaționale contra sau care afectează patrimoniul cultural prin acte care, prin caracterul lor substanțial, constituie începutul executării infracțiunii fără ca aceasta să fie îndeplinită datorită unor circumstanțe independente de voința sa.

4.2.3. Cazuri specifice răspunderii penale a subiecților activi ai infracțiunilor internaționale

Calitatea oficială și gradul militar sunt două circumstanțe care prezintă o anumită abordare specifică în cazul infracțiunilor internaționale, inclusiv a infracțiunilor contra sau care afectează patrimoniul cultural.

În privința calității oficiale a făptuitorului persoană fizică, redactorii actelor normative de drept penal internațional adoptă o altă poziție decât normele naționale sau normele dreptului internațional apreciind ca fiind oportun principiul egalității în fața legii, înlăturându-se imunitățile organelor executive și legislative naționale. Astfel, textele care reglementează infracțiunile internaționale, inclusiv infracțiunile contra sau care afectează patrimoniul cultural, se aplică tuturor în mod egal, fără nici o distincție, bazată pe calitatea oficială. Optând pentru o astfel de poziție fermă în privința răspunderii penale a organelor de conducere de fapt, redactorii politicii penale în sfera dreptului penal internațional nu fragmentează raționamentul de reglementare a infracțiunilor internaționale, oferind cadrul de consolidare a tragerii la răspundere penală pentru săvârșirea de infracțiuni internaționale care în esența lor, prin gravitatea lor, implică acțiunile sau omisiunile unui oficial. În consecință, calitatea oficială de șef de stat sau de guvern, de membru al guvernului sau al parlamentului, de reprezentant ales ori de agent al unui stat nu exonerează în nici un caz răspunderea penală și nici nu constituie ca atare un motiv de reducere a pedepsei⁶⁰.

Răspunderea șefilor militari și a altor superiori ierarhici are o reglementare particulară în cazul infracțiunilor internaționale, inclusiv a infracțiunilor contra sau care afectează patrimoniul cultural. Astfel, un șef militar sau o persoană care deține efectiv funcția de șef militar răspunde penal pentru infracțiunile internaționale, comise de forțele plasate sub comanda și controlul său efectiv sau sub autoritatea și controlul sau efectiv, după caz, dacă nu

⁶⁰ Articolul 27 din Statutul de la Roma.

a exercitat controlul care se cuvenea asupra forțelor în cazurile în care: acest șef militar sau această persoană știa ori, datorită circumstanțelor, ar fi trebuit să știe că aceste forțe comiteau sau urmau să comită aceste infracțiuni internaționale; și acest șef militar sau această persoană nu a luat toate măsurile necesare și rezonabile care erau în puterea sa pentru a împiedica sau a reprimă executarea ori pentru a raporta autorităților competente în scopurile anchetei și urmăririi. În ceea ce privește relațiile dintre superiorul ierarhic și subordonați, superiorul ierarhic răspunde pentru infracțiunile internaționale, comise de subordonați plasați sub autoritatea și sub controlul său efectiv, dacă nu a exercitat controlul care se impunea asupra acestor subordonați în cazurile în care: superiorul știa că acești subordonați comiteau sau urmau să comită aceste infracțiuni ori a neglijat în mod deliberat să țină seama de informațiile care indicau aceasta în mod clar; aceste infracțiuni erau legate de activități ce țineau de responsabilitatea sa și de controlul său efectiv; și superiorul ierarhic nu a luat toate măsurile necesare și rezonabile care erau în puterea sa pentru a împiedica sau a reprimă executarea ori pentru a raporta autorităților competente în scopurile anchetei și urmăririi⁶¹.

4.2. Răspunderea penală colectivă pentru infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural

Subiecți activi ai infracțiunilor contra sau care afectează patrimoniul cultural pot fi și entități colective, altele decât statele. Realitatea ultimelor decenii a demonstrat că normele penale în vigoare la nivel internațional nu sunt adaptate realităților care constat cunosc modificări de manifestare.

Există două cazuri în care ar putea fi pusă în discuție răspunderea penală colectivă pentru săvârșirea de infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural. Statutul juridic atât al multinaționalelor, cât și al grupărilor paramilitare, care de cele mai multe ori au caracter multinațional, este unul controversat în absența unor norme internaționale din domeniul penal care să le reglementeze expres, distinct, clar și complet răspunderea juridică, fie ea civilă ori penală, deși normele dreptului internațional umanitar ar putea fi considerate un punct de plecare în această direcție, din moment ce acestea fac referiri la actorii militari nestatali.

În pofida frecvenței implicării grupărilor paramilitare în distrugerea patrimoniului cultural⁶², este oportună de analizat contribuția multinaționalelor în săvârșirea de infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural. În contextul controverselor privind absența prevederii în normele de drept penal internațional a răspunderii persoanelor juridice, s-au conturat două abordări asupra răspunderii penale a multinaționalelor. Abordarea individuală a răspunderii penale a persoanelor juridice optează pentru tragerea la răspundere a persoanelor care acționează în numele persoanelor juridice, în timp ce abordarea colectivă a răspunderii persoanelor juridice vizează persoana juridică ca un grup⁶³. În prezența unor controverse normative, revine rolul instanțelor - naționale și internaționale - să abordeze răspunderea penală a persoanelor juridice pentru infracțiuni internaționale și încălcări grave ale drepturilor omului. Dacă instanțele ar trage la răspundere companiile, ar fi o recunoaștere a faptului că astfel de infracțiuni depășesc deciziile sau omisiunile unui grup de persoane întrucât infracțiunile internaționale, inclusiv cele contra sau care afectează patrimoniul, sunt rezultatul unei întregi structuri care profită de pe urma comiterii de infracțiuni internaționale sau care le permite. Astfel, s-ar transmite un mesaj clar corporațiilor transnaționale că nu mai pot evita

⁶¹ Articolul 28 din Statutul de la Roma.

⁶² Spre exemplu dinamitarea statuiilor lui Buddha de către talibani în 2001.

⁶³ Flavio Frasca, The International Criminal Responsibility of Multinational Enterprises: Theoretical and Practical Issues, International Law Blog, 2021, <https://internationallaw.blog/2021/06/04/the-international-criminal-responsibility-of-multinational-enterprises-theoretical-and-practical-issues/> accesat în data de 10 august 2024.

responsabilitatea pentru infracțiuni internaționale doar pentru că acestea sunt comise departe de sediul lor central⁶⁴.

5. PROVOCĂRI DE DREPT PENAL MATERIAL – CAUZE DE NEPEDEPSIRE SAU DE ÎNLĂTURARE A RĂSPUNDERII PENALE – PENTRU INFRACTIUNI INTERNAȚIONALE CONTRA SAU CARE AFECTEAZĂ PATRIMONIUL CULTURAL

Răspunderea penală pentru săvârșirea infracțiunilor internaționale contra sau care afectează patrimoniul cultural, în pofida gravității acestor infracțiuni, poate fi atenuată sau chiar înlăturată dacă sunt incidente anumite cazuri prevăzute deopotrivă și în normele penale naționale și în normele penale internaționale, dar și doar în normele penale internaționale datorită specificului infracțiunilor internaționale.

Cauzele de nepedepsire pentru săvârșirea infracțiunilor internaționale, inclusiv infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural se referă la desistarea făptuitorului persoană fizică și la împiedicarea săvârșirii infracțiunii internaționale. Dacă acesta abandonează efortul de a comite infracțiunea internațională contra sau care afectează patrimoniul cultural sau împiedică prin orice alt mod săvârșirea ei nu poate fi pedepsit pentru tentativă dacă a renunțat complet și în mod voluntar la proiectul infracțional⁶⁵.

Cauzele de înlăturare a răspunderii penale pentru săvârșirea infracțiunilor internaționale, inclusiv infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural includ cauzele specifice dreptului penal internațional: făptuitorii persoane fizice cu vârsta sub 18 ani în momentul pretinsei comiterii a unei infracțiuni internaționale⁶⁶, ordinul superiorului, represaliile, necesitatea militară, dar și cauzele care se regăsesc în dreptul penal național: incapacitatea, boala sau deficiența mintală, intoxicația, legitima apărare, apărarea altora sau apărarea proprietății, constrângerea și necesitatea, eroarea de fapt și eroarea de drept, alibiul, provocarea, viciul de consimțământ⁶⁷.

6. PROVOCĂRI PROCEDURALE PRIVIND TRAGEREA LA RĂSPUNDERE PENALĂ PENTRU SĂVÂRȘIREA INFRACTIUNILOR CONTRA ȘI CARE AFECTEAZĂ PATRIMONIUL CULTURAL

Pentru a întruni caracterul eficient al acțiunii mecanismelor justiției penale internaționale, activitatea acesteia trebuie să se concentreze în două direcții complementare care au un filon procedural comun – examinarea preliminară, investigarea, urmărirea penală, judecarea, acordarea de despăgubiri. Astfel, sunt avute în vedere atât infracțiunile directe contra patrimoniului cultural, dar și a situațiilor care afectează patrimoniul cultural⁶⁸.

Dificultățile probării afectării patrimoniului cultural sunt reliefate de tipul de mijloace probatorii care pot fi administrate în cauzele penale: video-uri, fotografii, tehnologie, imagini din satelit, prezentare software 360 grade și imagine 3D, mărturiile experților locali.⁶⁹

În privința organelor judiciare care ar fi mai potrivite în a desfășura activitate care se include în protecția patrimoniului cultural poate fi amintit principiul complementarității care implică

⁶⁴ Victoria Riello and Larissa Furtwengler, *Corporate Criminal Liability for International Crimes: France and Sweden Are Poised To Take Historic Steps Forward*, 2021, <https://www.justsecurity.org/78097/corporate-criminal-liability-for-human-rights-violations-france-and-sweden-are-poised-to-take-historic-steps-forward/> accesat în data de 10 august 2024.

⁶⁵ Articolul 25 alin. 3 din Statutul de la Roma.

⁶⁶ Articolul 26 din Statutul de la Roma.

⁶⁷ Shane Darcy, *Defences to international crimes*, in William A. Schabas and Nadia Bernaz, "Routledge Handbook of International Criminal Law", Routledge, 2011, 231-245.

⁶⁸ Politica Biroului Procurorului, parag. 5, p 5.

⁶⁹ Idem, parag. 8, p. 6.

activitatea organelor judiciare internaționale doar în cazul în care cele naționale nu pot sau nu doresc să desfășoare o astfel de activitate, deși se bucură de sprijinul și încurajarea organelor internaționale.⁷⁰

Atunci când dovezi sunt suficiente, organele judiciare internaționale ia în considerare în mod activ urmărirea penală a acțiunile negative sistematice exercitate asupra bunurilor culturale. Pentru a decide dacă să urmărească cazurile bazate în principal pe jaf, organele judiciare internaționale vor ține seama în special de circumstanțe precum contextul în care a avut loc violența, consecințele pentru victime, numărul de persoane afectate de pierdere, precum și valoarea și semnificația unică a bunurilor furate, inclusiv valoarea lor culturală⁷¹. Pentru a stabili o pedeapsă adecvată, instanța internațională penală are în vedere, printre alți factori, de gravitatea infracțiunii, de amploarea prejudiciului cauzate - în special prejudiciul cauzat victimelor și familiilor acestora – și natura comportamentului ilicit în cazul săvârșirii de infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural⁷².

7. CONCLUZII

Patrimoniul cultural constituind „o unică și importantă dovadă a culturii și identității popoarelor”, degradarea și distrugerea patrimoniului cultural reprezintă o pierdere care afectează comunitățile și deopotrivă comunitatea internațională ca întreg⁷³.

Preocuparea pentru protecția patrimoniului cultural exprimată în instrumente internaționale s-a dovedit bine întemeiată întrucât infracțiunile împotriva și care afectează patrimoniul cultural sunt o trăsătură omniprezentă a atrocităților aflate în jurisdicția tribunalelor penale internaționale, recunoscându-se dificultățile speciale asociate cu investigarea acestui tip de infracțiuni internaționale, inclusiv aspecte legate de accesul la probe.

O abordare strict juridică a unei noi strategii de răspuns pentru inadvertențele normative și jurisprudențiale în cazul infracțiuni contra sau care afectează patrimoniul cultural poate fi optimizată printr-o abordare spirituală întrucât aceasta oferă soluțiile potrivite pentru înlăturarea cauzelor și nu doar a efectelor infracțiunilor contra sau care afectează patrimoniul cultural.

BIBLIOGRAPHY:

1. Darcy, Shane, *Defences to international crimes*, in William A. Schabas and Nadia Bernaz, "Routledge Handbook of International Criminal Law", Routledge, 2011.
2. Dulong de Rosnay, Mélanie; Musiani, Francesca, The Preservation of Digital Heritage: Epistemological and Legal Reflections (December 1, 2012). *Journal for Communication Studies*, Vol. 5, No. 10, 2012.
3. Frasca, Flavio, The International Criminal Responsibility of Multinational Enterprises: Theoretical and Practical Issues, *International Law Blog*, 2021.
4. Gottlieb, Yaron, Attacks Against Cultural Heritage as a Crime Against Humanity, Case Western Reserve, *Journal of International Law*, Volume 52 Issue, April 2020.

⁷⁰ Idem, parag. 10, p. 6.

⁷¹ Idem, parag. 58, p. 22.

⁷² Idem, parag. 113, p. 40.

⁷³ Idem, parag. 1, p. 4; Stefano Manacorda, (2011). Criminal Law Protection of Cultural Heritage: An International Perspective. In: Manacorda, S., Chappell, D. (eds) *Crime in the Art and Antiquities World*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7946-9_2

5. Gruber, Stefan, Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage 1972 (April 30, 2017). Stefan Gruber, 'Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage 1972' in: Fitzmaurice, Malgosia; Tanzi, Attila; Papantoniou, Angeliki (eds) Elgar Encyclopedia of Environmental Law: Multilateral Environmental Treaties
6. Lixinski, Lucas, Digital Heritage Surrogates, Decolonization, and International Law: Restitution, Control, and the Creation of Value as Reparations and Emancipation, October 20, 2020.
7. Ma, Jingyi and zong, Luping and Wang, Mengjun, The Three Rivers Parallel World Natural Heritage Site: Conservation Management and Sustainable Development of Communities, May 2023.
8. Manacorda, Stefano, Criminal Law Protection of Cultural Heritage: An International Perspective. In: Manacorda, S., Chappell, D. (eds) Crime in the Art and Antiquities World. Springer, New York, 2012.
9. Riello, Victoria; Furtwengler, Larissa, Corporate Criminal Liability for International Crimes: France and Sweden Are Poised To Take Historic Steps Forward, 2021.
10. Vrdoljak, Ana Filipa, The Criminalisation of the Intentional Destruction of Cultural Heritage (October 19, 2015). Forging a Socio-Legal Approach to Environmental Harm: Global Perspectives. Ed. M. Orlando and T. Bergin. London: Routledge, 2016.
11. Siripipatthanakul, Supaprawat; Rasiah, Ratneswary; Chaiprakarn, Somboon, Social Structure and Cultural Change in Humanities: A Review (April 7, 2023). World Journal of English and Linguistic Studies, 2023, 1(1), 1-7, 2023

INTERNATIONAL TAXATION - NATIONAL AND GLOBAL TAX TRENDS IN THE CURRENT ECONOMIC CONTEXT

Nicoleta Mihăilă

Scientific Researcher III, PhD, “Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Bucharest, Romanian Academy

Abstract: *In the current economic context, at European and international level, the main challenges in taxation are the efforts to protect profit tax bases against corporate tax evasion, with significant reforms being adopted in accordance with the OECD's Tax Erosion and Profit Shifting (BEPS) project, or the tax challenges arising from digitalization and new information technologies growing in economies. Therefore, the aim of the paper is to analyze the main trends in the taxation of companies, at global level (mainly in the European Union) and implicitly in Romania, the implementation of these new directions being essential in ensuring predictability, certification and fiscal stability. The methodology used is of a descriptive type, by referring to bibliographic references from national and international specialized literature, as well as statistical data provided by the relevant institutions (European Commission, OECD).*

Keywords: *fiscal guidelines, fiscal transparency, companies, global minimum tax, BEPS*

1. Introduction

Globalization significantly affects all ongoing processes in the world economy, and increased capital mobility, large-scale aggressive tax planning practices by multinational companies and the behavior of some member states in order to attract capital to their jurisdictions have led to the emergence of real international tax havens. There are many authors who have analyzed the current problems of the world economy (Piketty, Zucman, Křištofik, Ozili), emphasizing the causes of inequality, the problem of tax evasion and tax havens, at the international level annual losses exceeding 492 billion dollars due to tax abuse. It should be mentioned that of the 492 billion dollars lost to global tax abuse a year, two-thirds (347,6 billion dollars) is lost to multinational corporations shifting profit offshore to underpay tax, the remaining third (144,8 billion dollars) is lost to wealthy individuals hiding their wealth offshore.

Tax havens have been the subject of analysis for several decades, considering the issues of domestic tax legislation, international treaties for the elimination of double taxation, the application of OECD documents, EU directives and their impact on the decision-making of individuals and companies to use tax havens.

In 2014, the International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ) revealed a multitude of multinational companies that had "deals" with some European governments; in 2016, the same association published, under the name of Panama Papers, a database of the consulting firm of Panama with documents of important companies and individuals that transferred funds to tax havens. One year later, the Paradise Papers was published, respectively a database of 13,4 million documents of two offshore companies, Apple, based in Bermuda, and Estera, based in Singapore.

The response to the Panama Papers came from international institutions in the form of the OECD's BEPS initiative and the OECD's Blacklist of Non-Cooperative Countries. The EU adopted the ATAD Directive and the Directive on mandatory automatic exchange of information for multinational companies in EU Member States. Starting with January 1, 2016, multinationals have been reporting in the EU member state where the main entity of the Group is located the value of income, profit before tax, tax paid, declared capital, retained

earnings, tangible assets, number of employees per country where they do business, the reports being provided to other member states where the group is located.

The practices of tax havens are extremely harmful to the functioning of the global economy, some consequences being the erosion of the national tax bases of other countries, the modification of the taxation structure by moving part of the tax burden from mobile economic sectors to relatively immobile economic sectors and from income to consumption, the discouragement of taxpayer compliance and the increase of the administrative costs of enforcement, the prevention of the application of progressive tax rates and the achievement of redistributive objectives.

The negative consequences of the existence of tax havens are much bigger. These are not only economic implications, but also social and security implications in a national and international context, which overlap, interact, multiply their effects in a negative synergistic effect.

Therefore, the purpose of the paper is to analyze the main trends in corporate taxation, at European level and implicitly in Romania, the implementation of these new directions being essential in ensuring predictability, certification and fiscal stability.

2. Developments and fiscal trends in international taxation regarding the fight against tax evasion

Against the background of the perpetuation and development of mechanisms of fiscal non-compliance through the transfer of profits and the reduction of tax bases, which especially affect developing countries, by reducing tax revenues and, as a consequence, affecting the size of public expenditures allocated for the provision of goods and public services, investments, etc., international organizations have initiated and developed institutional projects to combat this behavior.

Efforts to protect the profit tax bases against corporate tax avoidance continued with the adoption of significant reforms under the *OECD's Tax Erosion and Profit Shifting (BEPS) project*. The fiscal challenges arising from the increasing digitalization of the economy represent another major concern for many countries that have announced or implemented provisional measures to tax certain income from digital services.

Also, the declaration on a two-pillar solution to address the fiscal challenges arising from the digitization of the economy from 1 July 2021 (OECD, 2021), which was endorsed by 138 jurisdictions, marks a significant development in multilateral efforts to reform the rules international tax laws and to ensure that they are "fit for purpose" in the modern economy.

Within the package, *Pillar 1* aims to ensure a fairer distribution of taxing rights between countries for the largest and most profitable multinational enterprises, including digital companies. It would reallocate some taxing rights for multinationals from their home countries to the markets where they do business and make profits, regardless of whether the companies have a physical presence there. *Pillar Two* seeks to cap/inhibit competition on corporate income tax by introducing a global minimum corporate tax rate that countries can use to protect their tax bases (global minimum tax of 15%). It refers to the application of a minimum tax of 15% for certain entities within multinational groups with a consolidated turnover of at least 750 million euro in two of the four years preceding implementation, with subsidiaries in more than one country. Taxation is determined at the jurisdiction level, namely in the country where the effective tax rate is lower than the global minimum tax rate.

The European Union published in December 2022 the Directive implementing the mechanisms for applying the 15% minimum tax, with mandatory implementation in the Member States in 2023, with the first reportable year being 2024.

The OECD BEPS initiative (“base erosion and profit shifting”) has drawn attention to cross-border intra-group transactions. Transfer pricing rules have already been introduced in the tax systems of almost all the countries involved (in Bulgaria, transfer pricing documentation can be prepared upon specific request of the tax authority). The related documentation obligations have recently been amended.

The fundamental objective of country-by-country reporting mandated by the OECD is to promote transparency by providing local tax authorities with the information they need to assess tax risks. In the last year, taxpayers in the CEE region had to actively participate in the launch of the country reporting system.

Tax transparency is the fundamental objective of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) and the European Union (EU), the two organizations imposing a series of measures aimed at ensuring the fulfillment of this objective (through increased regulations, more detailed and real-time reporting of taxes, tax risk-based analysis and targeted controls).

Thus, the OECD has implemented *the Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes*, consisting of 165 member countries, including Romania. Due to voluntary information exchange programs, offshore tax investigations and other related measures, it has been possible to generate 112 billion euro in taxes and additional duties collected globally to date.

Also, *the BEPS Action Plan - Actions on Base Erosion and Profit Shifting* led to the international collaboration of over 135 jurisdictions to end abusive tax practices. In addition, the Multilateral Convention on Mutual Administrative Assistance allows the exchange of information in tax matters between 146 jurisdictions (including Romania).

At the EU level, an important element of tax transparency is *Country-by-Country Reporting* (CbC), which was to enter into force in June 2024. European Directive 2021/2101 has already been transposed at the Romanian level through Order 2048/2022. According to this order, multinational groups headquartered in the EU, as well as outside the EU, with a consolidated annual turnover exceeding 3,7 billion RON (equivalent to 747,5 million euro as of December 31, 2021), in each of the last two consecutive financial years, will have to publicly report information on corporate income tax starting with January 1, 2023. The implementation of this directive at the Romanian level brings even greater tax transparency, with the aim of reducing and avoiding tax evasion.

Although CbCR is an important tool, tax administrations use it together with a series of other tools in their efforts to combat non-compliance tax practices. The OECD has developed several tools to support tax administrations in using CbCR and, in particular, in carrying out multilateral risk assessment activities of MNE groups. These include regular CbCR risk assessment workshops, the CbCR Tax Risk Assessment and Evaluation Tool (TREAT) for tax administrations, a Tax Risk Assessment Questionnaire (TRAQ), which is used in the International Compliance Assurance Programme (ICAP) provided by a tax administration to an MNE group with an invitation to explain key indicators of a possible risk, and the Handbook on Effective CbCR Risk Assessment, launched in 2017.

Other actions adopted and implemented to increase tax transparency at EU level have also been transposed through the EU Anti-Tax Avoidance Directives – ATAD, namely:

- DAC 4 on mandatory automatic exchange of information between tax authorities regarding reporting by multinational enterprises for each country.
- DAC 6 on the reporting obligation of cross-border tax optimization schemes.
- DAC 7 on new tax reporting rules for digital platforms.
- DAC 8 on reporting obligations for electronic currencies and crypto assets.

Standards on environmental, social and governance (ESG) objectives, a priority for companies and implicitly investors, also contribute to increasing transparency and sustainable economic growth; these are regulated by the existing legislative framework regarding sustainability perspectives, such as the Directives on non-financial reporting and corporate sustainability reporting, which introduce the obligation of large, public interest companies to prepare a non-financial report reflecting the relationship between the company and the environment, along with the Regulation on financial market participants and the Taxonomy, which provides a classification of sustainable activities, at the European Union level, respectively OMFP no. 1938/2016, OMFP no. 3456/2018 and the Sustainability Code, at the national level.

The EU has implemented measures to *limit tax competition and combat tax evasion techniques*. The EU's objective is to establish a common framework for corporate taxation or, at least, to prevent the most harmful tax evasion techniques from being applied in member countries. An important tool in this effort is *the Tax Avoidance Directive* (TAD, Directive 2016/1164 EC), which is mandatory for member countries as of 1 January 2019. Also, offshore standardization (controlled foreign company - CFC) is one of the important concerns of ATAD, and the introduction of a global minimum tax will fundamentally change the future of corporate taxation and the state of tax competition between countries.

EU countries (and at regional level) that apply traditional corporate taxation allow the carry-forward of losses acquired in previous years and the possibility of offsetting them against the positive tax base of subsequent years. This option can only be used for a certain period of time, usually between 5 and 7 years, and in some places, only between 3 and 4 years.

3. Adoption of the 15% global minimum tax and possible implications

As of June 2021, more than 130 countries and jurisdictions have agreed to a minimum tax rate of 15% on multinational profits. Since the late 1990s, and in line with the rules imposed by the OECD, high-income countries have signed agreements to harmonize their tax bases. The Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) process, launched in 2015, seeks to achieve a harmonized definition and allocation of taxable profits between countries to prevent certain forms of corporate tax avoidance, such as the violation of double taxation treaties (and their inconsistencies). But countries are not limited in how they set rates. Any rate, even 0%, is acceptable.

A minimum tax agreement would change this. Countries where multinational companies are headquartered could collect a tax on the profits made by their subsidiaries to ensure that profits are taxed at an effective rate of at least 15% on a country-by-country basis. For example, if the Irish subsidiary of a French multinational has an effective tax rate of 10% in Ireland, then France could collect a tax of 5% to reach a rate of 15%; if a subsidiary has an effective rate of 0% in Bermuda, France could collect a tax of 15% on profits recorded in Bermuda.

Other countries could do similarly with their own multinationals. Estimates of such a minimum tax levied by countries have been produced for the United States and European Union countries.

However, there are several issues that require discussion. First, the 15% rate is lower than what working-class and middle-class individuals in high-income countries typically pay. It is also lower than the average statutory rate faced by corporations in those places. There is a risk that such a low benchmark could trigger a further reduction in statutory corporate tax rates in countries that currently apply higher rates, thereby reinforcing the “race to the

bottom” in corporate taxation observed since the 1980s. A higher rate (25%, for example) would reduce the risk of such an outcome.

Second, the draft agreement includes exclusions that allow corporations with sufficient activity in low-tax countries to be exempt from the minimum tax. Specifically, the proposed agreement allows multinationals to reduce profits subject to the minimum tax by an amount equal to 5% of the value of their assets and labor costs in each country.

In theory, a minimum tax without any division of substance means that some tax rates are considered too low by the international community. A minimum tax with rebates, on the other hand, reflects a different perspective. With such a tax, a company that owns 1 billion euro in assets in a country with a 0% corporate tax rate and makes 50 million euro in profit in the country mentioned above could be in continuation tax-free. Thus, a minimum tax with rebates for capital and jobs does not address the “race to the bottom” in corporate taxation, but it may incentivize firms to move capital and jobs to places with very low tax rates in order to avoid paying the minimum tax.

Third, the agreement includes a provision that allows corporations to challenge the determination of which countries they say they should pay taxes with through a secret arbitration system. Arbitrators will thus have incentives to interpret the new rules in ways that favor corporations and generate future cases for them to arbitrate. If it is considered necessary to have some type of legal mechanism for the resolution of international tax disputes, it is preferable to rely on the international public law system with titular judges in the fields of trade and human rights.

Some of these issues could be addressed by raising the minimum tax rate and simplifying the proposal so that it applies to all profits, without any exemptions for capital or any other reasons (a minimum tax of 25% could generate four times more revenue than the current OECD proposal of 15%, leading to revenues of 479 billion euro compared to 128 billion euro, according to the World Bank). It is worth noting that large multinational companies, and their shareholders, have been the main winners of globalization: their profits have increased due to the ever-tighter integration of world markets. As their activity has grown, so has their power and influence; for some of the largest multinationals, this power now rivals that of national states.

4. About the FASTER Directive - Fair and Simple Taxation Package

This directive, created and promoted by the European Commission, aims to reduce tax obstacles and administrative burdens for companies, improve tax compliance, with the intrinsic goal of combating tax evasion. Equally important as an ultimate objective is the use of technology to exploit tax data in an efficient way and support taxpayers' rights, both of which are considered priority components of this plan. Being a long-term plan, it was followed by a series of proposals, some of which have been materialized in normative acts.

The proposal for the FASTER Directive (Faster and Safer Relief of Excess Withholding Taxes –Directive relating to the faster and safer reduction of excess withholding taxes) establishes rules regarding the issuance of a digital tax residence certificate and procedures for the reduction of any excess tax withholding tax that may be withheld by a Member State for dividends from listed shares and, where appropriate, for interest on listed bonds stipend paid to registered owners who are tax residents outside that Member State.

The FASTER Directive applies to certified financial intermediaries facilitating cross-border securities transactions. These financial intermediaries will have to register in a national register of certified financial intermediaries and comply with the new reporting requirements imposed by the Directive.

Certified financial intermediaries will be responsible for providing detailed information on the recipients of dividend or interest payments, the payers of these amounts and the application of anti-abuse measures. They will also have to ensure compliance with the new procedures for the refund of withheld taxes.

The main aim of these measures is to simplify and secure the process of refunding excess withheld taxes, thereby reducing time and administrative burdens for investors and ensuring greater transparency and cooperation between EU Member States. However, this will require additional effort for financial intermediaries.

5. Corporate taxation in EU and OECD member states

The latest OECD data on corporate taxation (Corporate Tax Statistics, 2024) highlights the continuing risks of base erosion and profit shifting (BEPS) and the need to implement the two-pillar solution to ensure that large multinational enterprises pay their fair share of taxes wherever they operate and make profits.

The new CbCR (Country-by-Country Reporting) data shows that the median revenue per employee in jurisdictions with a zero corporate income tax (CIT) rate is 2 million dollars, compared to 300.000 dollars for jurisdictions with a CIT rate above zero. Furthermore, in investment centres, related party income represents 35% of total income, while the average share of related party income in high, middle and low-income jurisdictions is around 15%. While these effects may reflect some trade considerations, they are also likely to indicate the existence of BEPS.

According to the report, corporate tax remains an important source of revenue for most countries, especially developing and emerging market economies. On average, corporate tax accounts for a higher share of total taxes in less developed regions (Africa, Asia and the Pacific or Latin America and the Caribbean) than in OECD countries.

After decades of reductions in statutory corporate tax rates, CIT rates have stabilized in 2022 and 2023, with some narrowing of tax bases in 2021, as countries seek to balance revenue growth with investment stimulus (stabilization of CIT rates may also be a response to the fiscal challenges governments face in the wake of the COVID-19 pandemic).

There has also been a slight increase in both the average share of corporate tax revenues as a share of total tax revenues and as a share of GDP; some of the variation in the share of CIT in total tax revenues results from differences in statutory corporate tax rates, which also vary considerably across jurisdictions. In addition, this variation can be explained by institutional and jurisdiction-specific factors, including: the degree to which firms in a jurisdiction are incorporated; CIT base width; the degree of reliance on other types of taxation, such as personal income and consumption taxes; the degree of reliance on tax revenues from the exploitation of natural resources; other instruments that defer taxation of realized profits.

In general, differences in corporate tax revenues as a share of total tax revenues should not be interpreted as being related to BEPS behaviour, as many other factors are likely to be more significant, although profit shifting may have some margin effects.

Next, we present the OECD Report on Tax Administration 2024 - Comparative information about the OECD and other advanced and emerging economies, a report that provides comparative data at an international level regarding the global trends of tax administrations in 58 advanced and emerging economies, the purpose being to inform and provide of information on global tax administration trends and performance to stakeholders and decision-makers, as well as identifying opportunities to improve the design and administration of their systems both individually and collectively.

The year 2024 fundamentally challenged the operating models of tax administrations, bringing about some significant changes in the way they interacted with taxpayers, with, for example, a 55% decrease in in-person visits and a 30% increase in digital contacts.

According to the report, we have the following situation:

Table 1. Key figures on OECD Tax Administration

Indicators	Values
Staff employed	1 690 000
Audit/verifications	21 900 000
In-person questions	77 700 000
Phone calls received	320 000 000
Number of active PIT and CIT taxpayers	990 000 000
Contacts via online taxpayer account	3 550 000 000
Number of tax returns (PIT, CIT and VAT) received	1 790 000 000
Operating budget (in EURO)	96 600 000 000
Arrears to be collected at year-end (in EURO)	810 000 000 000
Total arrears at year-end (in EURO)	2 680 000 000 000
Net revenue collected (in EURO)	15 200 000 000 000

source: OECD, Tax administration 2024

Should be mentioned that between 2021 and 2022, revenue collections increased in almost all jurisdictions; the average increase remains quite significant, continuing the substantial recovery of economic activity following the COVID-19 pandemic during which lockdown measures were introduced by many governments and the forced closure of many businesses negatively affected taxable income and sales.

Net revenue collected by tax administrations, as a percentage of gross domestic product (GDP) in 2022, ranges from less than 10% to reach more than 40% in the case of Denmark and Sweden. Average net revenue collected by administrations is 22% of GDP. Forty-two tax administrations report net revenue collections exceeding more than 50% of total government revenue in 2022, making tax administrations the principal government revenue collection agency in almost three-quarters of jurisdictions covered in this report. Average net revenue collected by administrations in this report is 62% of total jurisdiction revenue.

Value added tax accounts for 30% of net revenue collections and is the major tax type collected by 43% of the tax administrations. This is followed by *personal income tax*, which accounts for 26% of net revenue collections, and is the major tax type collected by 36% of administrations. *Corporate Income Tax* (19%) and *social security contributions* (10%) comprise the other major revenue types. In many jurisdictions, social security contributions are not collected by tax administrations and are therefore underrepresented when looking at average net revenue collections for all jurisdictions covered in this publication. Where

collected, they are often one of the major sources of revenue collected by the tax administration.

We must also consider *international cooperation*, which has helped to support the domestic trend towards sophisticated data use, providing access to data sets provided by initiatives such as Country-by-Country Reporting, the exchange of rulings and the OECD Common Reporting Standard. These have provided tax administrations with large volumes of data on cross-border activities, which adds a new dimension to existing domestic activities, including risk assessment processes.

Tax administrations have also gained significant experience in working together to effectively implement complex international initiatives, such as the BEPS Package and the OECD Multilateral International Compliance Programme, in which taxpayers and tax administrations work cooperatively and multilaterally to undertake risk assessment and assurance of key international tax risks.

As regards *Romania*, in an international context, support was provided from a business perspective for the transmission of data subject to the automatic exchange of information between Member States, in areas of tax interest according to the provisions of Directive 2011/16/EU (DAC1) and participation in the permanent CACT and ACDT working groups, as well as other meetings organized at the level of the European Commission and the OECD, was also ensured, in order to ensure the proper functioning of the national processes that ensure compliance with the provisions of the directives on administrative cooperation.

6. Conclusions

Digitalisation and globalisation have had a profound impact on economies through challenges to the rules for taxing international business income, which have prevailed for more than a hundred years and created opportunities for base erosion and profit shifting (BEPS), requiring bold moves by policy makers to restore confidence in the system and ensure that profits are taxed where economic activities take place and value is created.

In recent years, most tax-related measures adopted by EU member states have been of a temporary nature; in 2020 and 2021 tax policy reforms were primarily focused on mitigating the economic impact of the COVID-19 pandemic. In 2022 and 2023, the focus of tax policy reforms shifted to addressing the effects of mounting inflation on economic activity, consumers, and businesses. Almost 75% of the measures reported by member states in the two most recent surveys mostly affected competitiveness and prosperity (40%) or fairness (32%).

To support the EU's competitiveness and growth, the European Commission has tabled a series of legislative initiatives to streamline business operations across the EU, reduce compliance costs and improve tax procedures. The main Commission proposals discussed during the last year have been: a directive for business in Europe: framework for income taxation (BEFIT); a directive establishing a head office tax (HOT) system for small and medium-sized enterprises (SMEs); a directive on transfer pricing; a directive on faster and safer relief of excess withholding taxes (FASTER); the VAT in the digital age package (ViDA). These initiatives leverage new technologies to seek to address the tax complexity arising from the coexistence of 27 different tax systems within the EU, which can result in significant compliance costs.

According to OECD report , Tax administration (2024), there are indicators that suggest that digitalization is improving the performance of EU tax administrations, for example by significantly improving tax-filing procedures, simplifying the process for taxpayers. Digital reporting practices in particular have likely helped to reduce the VAT compliance gap. Cross-border cooperation among EU tax administrations has continued to improve, yielding tangible results. Improved collaboration and information sharing have been

pivotal in addressing tax-related challenges and ensuring more efficient tax administration across the EU.

Revenue losses due to tax avoidance and evasion present problems for all types of taxes including aggressive tax planning, noncompliance, underreporting and misreporting of income, and outright fraud. In all contexts, however, significant tax revenues are being lost. For PIT, income underreporting is responsible for revenue losses of up to 1% of GDP in the most affected counties. The VAT compliance gap is estimated at a nominal value of 61 billion euro for 2021 or about 6% of all VAT revenues. Revenue losses due to corporate profit shifting as one strategy of aggressive tax planning are estimated to be worth up to 20% of all CIT revenues collected in 2022 in the EU which would amount to about 100 billion euro in nominal terms.

Also, should be noted that between 2016, when countries first began to implement the OECD's Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) reforms, and 2021, the latest year for which data from the OECD on multinational corporations' profits is available and by which point the reforms had been fully implemented, countries' annual losses to multinational corporations shifting their profits offshore went up by more than 36 billion dollars, from 311 billion dollars in 2016 to over 347 billion dollars in 2021.

Over the last 30 years top statutory CIT rates in the EU have significantly declined by more than 30%. Top EU statutory CIT rates in 2022 ranged from 35% (Malta) to 9% (Hungary). Effective tax rates (ETRs) have decreased, or remained unchanged across almost all EU member states during the last decade. In 2022, ETRs in the EU ranged between 32,4% (Spain) and 9,0% (Bulgaria).

A global minimum tax is likely to improve the situation; the 2021 agreement reached at the OECD in Inclusive Framework over a global minimum tax (GMT) for corporations, referred to as "Pillar Two", is a landmark in international taxation to limit aggressive tax planning. Firms above the threshold of 750 million euro of revenues will be subject to an effective GMT of 15% with the aim of levelling the playing field and put a floor to global and potentially harmful corporate tax competition. Pillar Two has been implemented in the EU since January 2024. The mechanism of income inclusion will allow the jurisdiction where the MNE is headquartered to tax the difference between the effective tax rate paid in another jurisdiction 'A' where the MNE has a subsidiary and 15%, in case the jurisdiction 'A' does not implement the effective GMT of 15%. The expected revenue of Pillar Two has been assessed by the OECD at around 192 billion euro globally.

Also, in addition to implementing the 15% global minimum tax, which could reduce corporate profit shifting and induce a realignment of profits with economic activity, other recommendations are related to the introduction of pandemic excess profit taxes and wealth taxes or the UN (United Nations) tax convention.

BIBLIOGRAPHY:

1. Crivelli, E., De Mooij, R., De Vrijer, E., Hebous, S., Klemm, A., 2021, Taxing Multinationals in Europe, IMF, No. 21/12
2. *** European Commission, 2024, Annual Report on Taxation 2024, Directorate-General for Taxation and Customs Union, , Publications Office of the European Union, Luxembourg
3. ***EY, The outlook for global tax policy and controversy in 2024: jurisdiction reports
4. *** EY, Tax Trends: FASTER Directive – what it entails and who will benefit from its provisions, https://www.ey.com/ro_ro/insights/tax/2024/tendinte-in-fiscalitate-directiva-faster-ce-presupune-?linkId=643023036

5. *** PwC, 2024, Pillar Two Country Tracker, accessed Oct. 10, 2024, <https://pwc.com/gx/en/services/tax/pillar-two-readiness/country-tracker.html>
6. *** OECD, 2024, The Global Minimum Tax and the taxation of MNE profit, Taxation Working Papers No. 68
7. *** OECD, 2024, Country-by-Country Reporting – Compilation of 2024 Peer Review Reports: Inclusive Framework on BEPS: Action 13, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/f3d3f36f-en>
8. *** OECD, 2024, Corporate Tax Statistics 2024, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9c27d6e8-en>
9. *** OECD, 2023, Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy – Administrative Guidance on the Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two), OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS, OECD, Paris, <https://www.oecd.org/tax/beps/administrative-guidance-global-anti-base-erosion-rules-pillar-two-july-2023.pdf>
10. *** OECD, 2022, Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy – Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two) Examples, OECD, Paris, <https://www.oecd.org/tax/beps/taxchallenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-global-anti-base-erosion-modelrules-pillar-two-examples.pdf>
11. *** OECD, Tax Administration 2024 - Comparative information about the OECD and other advanced and emerging economies
12. *** Taxfoundation, 2024, How to Improve the Base Erosion and Anti-Abuse Tax, https://taxfoundation.org/blog/base-erosion-anti-abuse-tax-beat-reforms/?utm_medium=email&hsenc=p2ANqtz-8QroPQEUtKnFFT3VkiYgOWz4Bl1F5IfsGNfwB5XfJC_bzVio9eWNIe-OJ5f6tfc90LnbsBnsnKmAsArsmxMd8foF06Q&hsmi=304026159&utm_content=304026159&utm_source=hs_email
13. *** TaxJustice, 2024, https://taxjustice.net/press/world-losing-half-a-trillion-to-tax-abuse-largely-due-to-8-countries-blocking-un-tax-reform-annual-report-finds/?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=world_losing_half_a_trillion_to_tax_abuse_largely_due_to_8_countries_blocking_un_tax_reform_annual_report_finds&utm_term=2024-12-07

ROMANIA'S PROGRESS IN REDUCING GHG EMISSIONS IN ORDER TO ACHIEVE CLIMATE NEUTRALITY

Gabriela-Cornelia Piciu

Senior Researcher, PhD, “Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Bucharest, Romanian Academy

Abstract: *Currently, Romania's objectives are to increase income to reach the level of more developed economies, reduce greenhouse gas emissions (GHG) and implicitly the impact of climate change. These objectives must be achieved in parallel, in the context of the country's international commitments, especially within the framework of the Paris Agreement and the European Climate Law, which establish a significant reduction of net GHG emissions by 2050.*

Although Romania has made significant progress in reducing GHG emissions, they have stopped falling since the mid-2010s, and the country has continued to face challenges related to its dependence on fossil fuels, road transport and poorly insulated buildings. These aspects contribute to a high intensity of energy emissions, although Romania uses a relatively high energy mix from renewable sources, but still relies largely on domestic coal and natural gas resources, which makes its emissions of GHGs to be higher than those of many other European economies, but energy consumption per unit of GDP is relatively low compared to other countries in the European Union.

Keywords: *greenhouse gas emissions, climate neutrality, mitigation, adaptation, transition to a low-carbon economy*

1. Introduction

Romania has committed itself to the field of climate change and climate neutrality, through a series of policies and initiatives at national and European level, with the aim of reducing greenhouse gas emissions and promoting sustainable development. It has also demonstrated a significant commitment to climate change since the early 1990s by ratifying the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) in 1994 and the Kyoto Protocol in 2001. These actions were followed by an intensification of climate measures after the country's accession to the European Union in 2007, when clear targets were set to reduce greenhouse gas emissions (GES), within the process of integration into European policies and regulations.

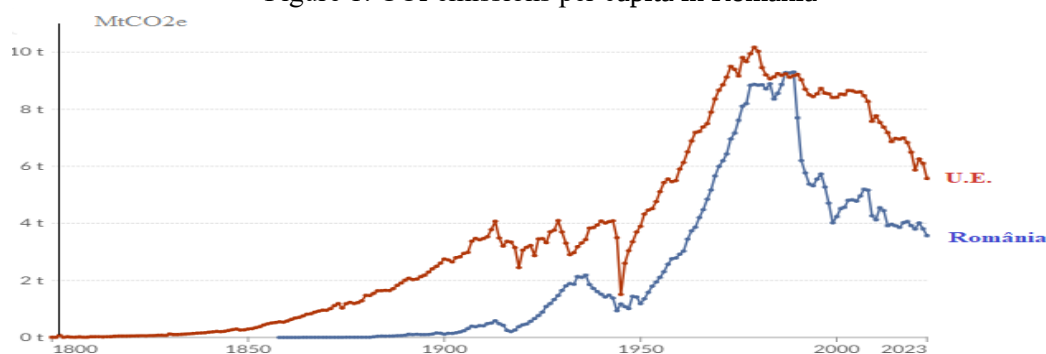
Entering the European Union was a defining moment for our country, given that it was in the process of defining an ambitious set of measures to combat climate change. Another important step was the signing of the Paris Agreement (2015), whose measures included reducing GHG emissions, limiting global warming to 1.5°C compared to pre-industrial levels, and adopting directives and regulations to implement these goals at EU level. Romania supports the EU's objectives of reducing GHG emissions by at least 55% by 2030 compared to 1990 levels and achieving climate neutrality by 2050. These commitments are part of the Green Deal, which aims to transform the European economy in a sustainable one.

The main target of the European Union is to achieve climate neutrality by 2050, and Romania, as a member state, must implement the necessary measures to comply with these commitments. In this context, strengthening governance and creating mechanisms and institutions dedicated to climate action are essential to ensure an efficient and sustainable transition to a low-carbon future.

Developments of GHG, mitigation, adaptation and transition to a low-carbon economy in Romania

From 1990 to 2021, absolute GHG emissions registered a significant decrease, and CO₂ emissions per capita in Romania fell to 6.0 metric tons of CO₂ equivalent, below the European Union average of 7.8 metric tons of CO₂ equivalent (Figure 1).

Figure 1: CO₂ emissions per capita in Romania

Sursa: date Eurostat, 2023

These developments are partly explained by Romania's transition to a market economy that began in 1990, which included the restructuring and privatization of state-owned enterprises, many of which are large sources of pollution. This change led to private investments in renewable energy sources, contributing to the reduction of the carbon footprint and the continued decarbonization of the Romanian economy.

The GHG intensity (net GHG emissions to GDP) was 568 gCO₂-eq/EUR in 2022, and the projections presented in March 2023 under the existing policy scenario (WEM) indicate a reduction of net GHG per capita in Romania. By comparing the cumulative net GHG emissions, in 2022 they were 75.1% lower than the levels in 1990 (above the EU average of 247 gCO₂-eq/EUR), and compared to 2021, they were 7.3% below pre-pandemic levels (Table 1).

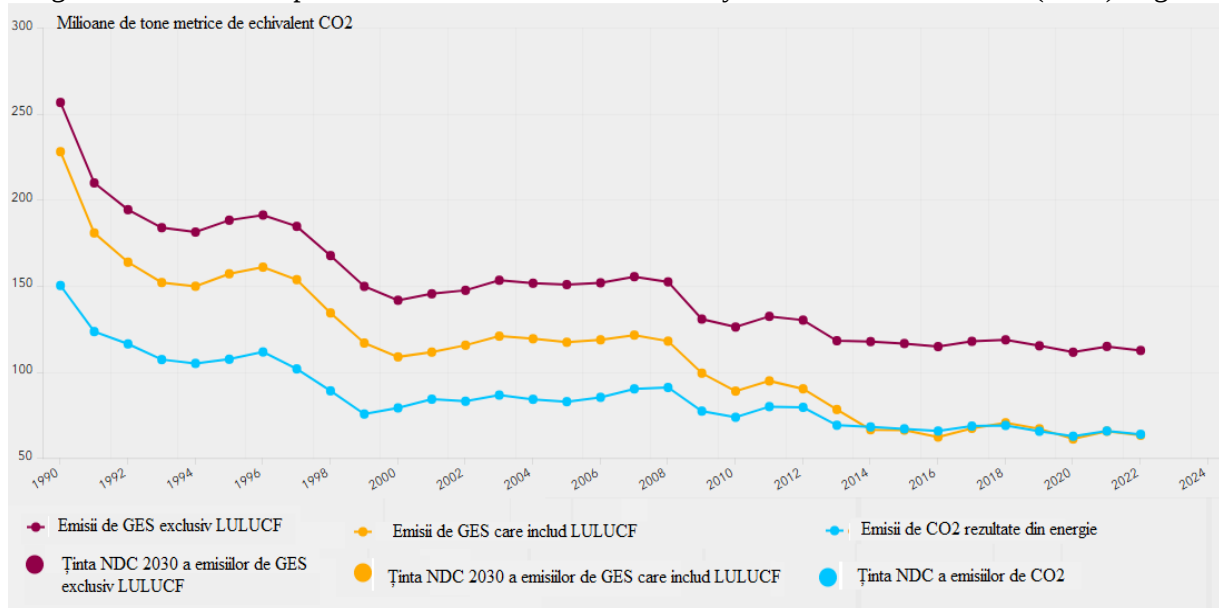
Table 1: Total net domestic GHG emissions in Romania
(including LULUCF-Land Use Change and Forestry Sector)

	1990 (MtCO ₂ -eq)	2005 compared to 1990 (% it changes)	2015 compared to 2005 (% it changes)	2022 compared to 2015 (% it changes)	2022- compared to 1990 (% it changes)
România	229	-48%	-43%	-15%	-75%
U.E.	4658	-10%	-17%	-10%	-32%

Source: Eurostat data, 2023

In 2022, Romania's GHG emissions were 107.3 MtCO₂-eq, 7.0% lower than in 2021 and 75.1% lower than 1990 levels, and emissions covered by the Effort Sharing Regulation (LULUCF) decreased by 4.8% compared to 2021. (Figure 4).

Figure 2: Romania's reported GHG emissions and nationally determined contribution (NDC) targets

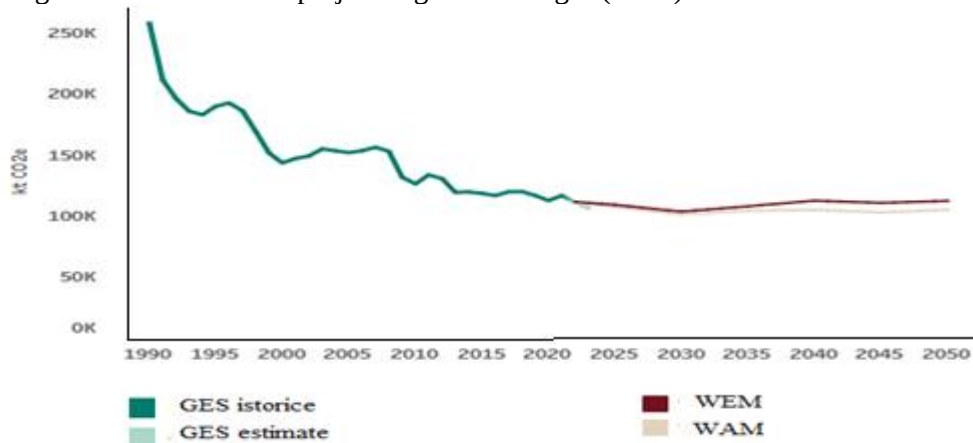

Source: Eurostat data, 2023

From the analysis of the data in Table 1, it can be seen that Romania's greenhouse gas (GHG) emissions have continued to decrease, and the country's carbon footprint is one of the lowest in the European Union, reflecting a constant decarbonization process.

The reports on GHG trends and projections sent to the European Environment Agency (EEA) contain historical and projected data for two scenarios, the one containing existing measures (WEM) and the one including additional measures (WAM), with additional policies that Romania intends to implement in the coming years (Figure 3).

Figure 3: Historical and projected greenhouse gas (GHG) emissions from Romania

Source: European Environment Agency (EEA) data, 2023

By 2050, Romania's net GHG emissions are forecast to be 3.7 tonnes per capita, including the Land Use Change and Forestry Sector (LULUCF), which had emissions 75.1% lower than levels in 1990.

Projections presented in March 2023 under the existing policy scenario (WEM) suggest a significant reduction in greenhouse gas (GHG) emissions, including the LULUCF sector (land use, land use change and forestry). According to them, emissions will fall by 69%

by 2030 and by 65% by 2050 compared to 1990 levels. These reductions are forecast based on measures already in place and implemented by 2023.

In the policy scenario with additional measures (WAM), the projected reductions are even more ambitious, reaching -73% by 2030 and -75% by 2050, a trajectory closer to climate neutrality by 2050. This suggests an acceleration of actions to reduce emissions, by adopting additional policies and technologies.

However, when we compare the cumulative net GHG emissions between 2022 and 2050 with a linear trajectory towards climate neutrality until 2050, Romania is in a problematic situation. According to the data, projected emissions for this period are 95% higher than those that would correspond to a linear trajectory towards climate neutrality. This is a clear signal that Romania could significantly exceed (95%) the emission limit set by 2050, suggesting the need for additional measures and accelerating the transition to low-emission economies.

This overshoot underlines that, in order to achieve the climate goals of reducing emissions and combating climate change, Romania will need to implement additional measures and adopt more ambitious policies in all economic sectors, including energy, transport and agriculture, alongside of drastic forest protection and land management measures.

2. EU Emissions Trading System (ETS)

The Emissions Trading System (ETS) is an EU-wide market instrument that provides an incentive for emissions reductions and transformative investments in covered sectors (sectors such as transport, buildings, agriculture and waste). This means that the market is largely what determines where in the E.U. emission reductions take place, outside the control of the member states. However, Member States can adopt complementary (sectoral) policies in addition to the carbon price signal of the ETS.

In 2022, stationary installations in Romania emitted 28.2 MtCO₂-eq (equivalent to 26% of Romania's total GHG emissions). This is 12.8% lower than in 2021 and 22.9% below pre-pandemic levels. By 2022, emissions from stationary installations have decreased by 33.6% compared to 2013 (ie -60.0% to 2005 levels) (Table 2). Aviation emissions covered by the EU ETS were 33% higher compared to 2021, but 51% below the 2019 level.

Table 2: Commercialization of emission certificates (ETS) in Romania

Mt CO ₂ -eq	2013	2021	2022
Power plants	30,8	18,8	16
% change from 2013	-	-41,3%	-48,1/%
Industrial installations	11,6	14,2	12,2
% change from 2013	-	22,2%	4,7%
Aviation	0,48	0,39	0,52
% change from 2013	-	-17,9%	9,2%

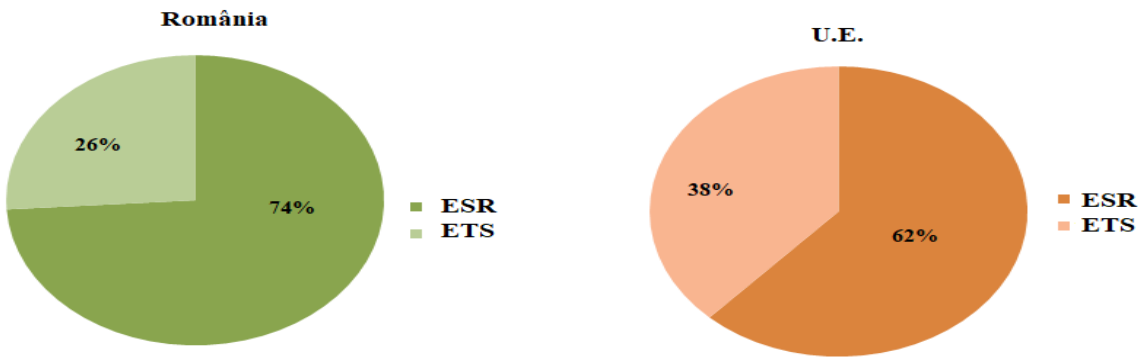
Source: data taken from the European Environment Agency (EEA), 2023

3. Emissions in effort sharing sectors (ESR)

The Effort Sharing Regulation (ESR) sets national targets for reducing emissions from road transport, building heating, agriculture, small industrial installations and waste management. These sectors – which have so far not been included in the EU Emissions Trading System (EU ETS) – currently generate around 60% of the EU's greenhouse gas emissions.

In 2022, the Emissions Sharing Regulation from Sectors under Effort (ESR), which excludes ETS and LULUCF emissions and removals were 74% of total emissions in Romania compared to 62% for the EU (Figure 4).

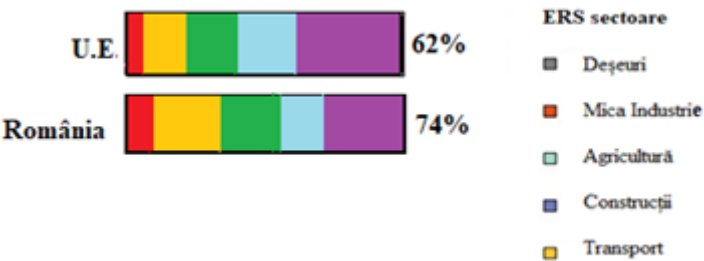
Figure 4: Coverage of total greenhouse gas (GHG) emissions from Romania and the E.U.

Source: data taken from the European Environment Agency (EEA), 2023

In the polluting sectors of the economy, Small Industry also includes emissions from the energy, manufacturing and construction industries, as well as industrial processes, which are not covered by the EU Emissions Trading System. Also, CO2 emissions from domestic transport activities are included in transport emissions, but aviation emissions are excluded, and construction emissions include those from heating buildings in accordance with the ESR (Figure 5).

Figure 4: Effort to share emissions by economic sector in Romania

Source: data taken from the European Environment Agency (EEA), 2023

In 2022, the largest contribution to the absolute change in ESR emissions came from the construction sector (which accounted for 16% of the total), and emissions decreased by 13.3%, and from agriculture (23% of the total), where emissions were down 6.6% from 2021. The Effort Sharing Regulation (ESR) sets the 2030 ESR emission reduction target for Romania at 13% compared to 2005 levels. GHG projections submitted by Romania in March 2023 under the existing measures (WEM) scenario indicate a 7% increase of ESR emissions by 2030 compared to 2005 levels. Considering the impact of additional measures (WAM), the projected ESR indicates emissions with a 4% increase, less ambitious than its target of reducing ESR emissions by 17%.

4. Land use, land use change and forestry (LULUCF)

The LULUCF Regulation (land use, land use change and forestry), includes all emissions and absorptions from the LULUCF Sector (Art. 4.3). The targets are specified in annex IIa to the LULUCF Regulation. The individual targets are derived from the EU-wide target of -310 MtCO₂-eq net removals by 2030, Member States' historical average net removals from their GHG stocks for the years 2016, 2017 and 2018 and the countries' share of the total land area managed by EU.

The LULUCF Regulation sets mandatory national targets for 2030 for each member state. In 2021 Romania reported net removals of 49.26 MtCO₂-eq in land use, land use change and the forest sector (LULUCF). Based on approximate data, in 2022, in Romania, there were net removals from the LULUCF sector of 50.51 MtCO₂-eq.

Managed cropland and managed forestland were the dominant land activities, with accounted net removals of 13.0 and 6.8 MtCO₂-eq, respectively. 2023 LULUCF projections for Romania show net removals in 2030 of 31.7 MtCO₂-eq with existing measures (WEM) and 38.8 MtCO₂-eq with additional measures (WAM), leaving a gap of about 14.0 MtCO₂-eq against of the estimated 2030 net removal target of 52.8 MtCO₂-equivalent.

5. Conclusions

Romania lacks an integrated and coherent national vision regarding the reduction of GHG emissions from the entire economy. How it will meet the requirements of the E.U. regarding the achievement of climate neutrality, by improving climate policies, by creating a strong legislative and institutional framework, investing in infrastructure, developing an effective and participatory governmental framework and social protection, will be vital to ensure a fair and sustainable transition, strengthening Romania's position in the transition to a green economy, integrated in the single European market.

In order for Romania to fulfill its climate objectives and contribute effectively to the EU commitments, additional measures are needed, which consist of greater coherence in sectoral policies, to avoid contradictions between the different measures, a stricter implementation of environmental legislation, including in terms of environmental impact assessments and derogations from environmental protection rules and the promotion of public participation in the decision-making process, to ensure wider engagement and social acceptance of the measures climatic.

BIBLIOGRAPHY:

1. Elliott et al. 2021. Eco-Innovation and Employment: A Task-Based Analysis. IZA DP No. 14028. Link: <https://docs.iza.org/dp14028.pdf>
2. Comisia Europeană, Direcția Generală Comunicare. 2020. Planul de acțiune pentru economia circulară – Pentru o Europă mai curată și mai competitivă, Biroul de publicații al Uniunii Europene, disponibil la: <https://data.europa.eu/doi/10.2779/05068>
3. Comisia Europeană. 2021. Regulamentul (UE) 2021/1119 al Parlamentului European și al Consiliului din 30 iunie 2021 de instituire a cadrului pentru realizarea neutralității climatice și de modificare a Regulamentelor (CE) nr. 401/2009 și (UE) 2018/1999 (Legea europeană a climei).Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R1119>
4. Comisia Europeană. 2023. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Planul industrial al Pactului verde pentru era zero emisii nete
5. Uniunea Europeană (2018). Directiva privind performanța energetică a clădirilor (EPBD 2010/31/UE).

6. Uniunea Europeană. 2020. Taxonomia UE pentru activități sustenabile. Link: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0852>
 Uniunea Europeană. 2020. Actualizarea CDN a Uniunii Europene și a statelor membre. Link: https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/EU_NDC_Submission_December%202020.pdf - - Uniunea Europeană. 2023. Mecanismul de ajustare la frontieră a carbonului. Link: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023R0956>
7. Navigatorul tranziției verzi. 2022. Indicele de complexitate a produselor verzi. Disponibil la: <https://green-transition-navigator.org/>
8. Hallegatte et al. 2016. Unbreakable: Building the Resilience of the Poor in the Face of Natural Disasters. Seria Schimbări climatice și dezvoltare. Washington, DC: Banca Mondială. 2017. Link: https://www.gfdrr.org/sites/default/files/publication/Unbreakable_FullBook_Web-3.pdf
9. Hallegatte et al. 2018. The economics of (and obstacles to) aligning development and climate change adaptation. Comisia Globală pentru Adaptare. Link: https://gca.org/wpcontent/uploads/2018/10/18_WP_GCA_Economics_1001_final.pdf
10. FMI. 2021. Building Back Better: How Big Are Green Spending Multipliers?

THROUGH THE LENSES OF THE MACHINE. TOTALITARIAN AND CYBERNETIC REMODELLING OF MANKIND

Mihail Ungheanu

Scientific Researcher, PhD, European Center for Ethnic Studies, Romanian Academy, Bucharest

Abstract: *According to a standard view of modernity and its history, the modern world is a disenchanted world, a world of pure reason and pragmatism, a place that has evacuated the sacred and God. The contention of this paper is that this is not true, that the break between modernity and the past and between modernity, with is also a geographical designation – the modern and contemporary West – was not so clear cut as one would believe. Belief in a kind of monotheistic God is not the same thing as living in an enchanted world. In fac, the world we live in is enchanted and the sacred has migrated from some domains to other domains. Today's world does not need enchantment as Jaques Ellul has clearly seen. It needs disenchantment and de-mythologizing. The most enchanted and is the realm of techno-science and the new form that is has taken like the theories of management and organization, rooted in cybernetics and system theories, which is beyond any critique; it is a form of the industrial religion (H. de Saint-Simon)n with roots reaching the monasteries in the middle ages. It is not doubted seriously by the powers that be. and it has a messianic bent, seeing itself as a kind of force combating entropy by means of transforming the world in an organization of organizations thereby deconstructing humanity and society as such and merging all in a collective intelligence.*

Keywords: religion, enchantment, totalitarianism, technocracy

1. Introduction

“Trust the science” has been a buzzword that was heard in the last few years. It is not by happenstance that this phrase occurred during the recent COVID-19 pandemic, during a span of time wherein an active silencing of dissenting opinions took place, engineered by authorities. And this, notwithstanding the fact that is a logical fallacy, is a good example of the logical fallacy of appealing to authority. This phrase and the general attitude that the authorities have shown, the measures that have been taken, the denials of the sovereignty of the individual, the so-called fight against misinformation and malinformation – even if you tell the truth makes punishable the person who dares to point out true facts. Appealing to authority is a logical fallacy but, in this case, it is more than that. It is a symptom of a deeper problem, of the inherent domatic and despotic nature of technocracy. The problem is posed by the totalitarian bent that human society has followed for a long time. But this totalitarianism is political and bound to certain ideologies that are more or less explicit. It goes deeper. It is about the heart of modernity, the heart of darkness. The idea that modernity represents a break from the rest of history and with other cultures outside the European one is not new. Modernity is something new in a sense that is not understood really.

The modern world is neither disenchanted – Entzaubert as Max Weber would put it nor is the sacred evacuated from it. The enchantment has become expressed and embodied by other objects just as the sacred did. Besides, it should be noted that belief in God and enchantment are not the same thing. Science and technology have assumed these qualities. No one dares to question them. A good example of what results might produce this attitude of self-assurance and self-assurance, a good example the trustworthiness of science and of the people practicing it, is offered in the first pages of *The Pentagon's Brain* (Jacobsen 2015: 11-25). The first chapter opens with the description of the first nuclear test – the Castlerock explosion/bomb that was 15 times more powerful than calculated. The explosion almost led to the death of the scientists who watched the experience from afar. Since they were wrong with their calculation

and in their understanding of the atomic kernel – they thereafter discovered – their bunker was not offering the protection they thought it would. Nevertheless, they didn't anticipate that the power of the detonation was far greater than calculated. Later they discovered something new in the atomic kernel that had caused the difference between what they calculated and the real force of the detonation. „Trust the science” is very bad advice and a tactic of bullying people, besides being a logical fallacy.

2. A new anthropological regime of the world

The Russian thinker Nicolae Berdyaev made the finding even before the Second World War that the world had entered a new anthropological regime, which he dubbed the „era of organization” due to the progress of technique and industry. Anticipating later views pertaining to the matter of the relationship between mankind and technology, he contends to affirm that modern industry and technology usher in this age, which much later Brzezinski had dubbed the “technotronic era”. Berdyaev calls it the „age of organization” (Cérézuelle 2021: 236). It is a regime that affects all areas of life. Technique or technology is not something limited to material things. Technique applies to the spiritual and thought, too. There are techniques of versification, of writing essays, of thought – logic – and of speech – rhetorics, so-called mystical techniques, etc. As he sees it, technique is a way to attain the best results in the most comfortable way. It affects the relationship with the world, with the fellow man, and with one's culture. An anthropological revolution took place without any awareness therefor from the part of society or institution that should have noticed it. Technology makes man a cosmiurge- someone who produces worlds/order. But these „worlds” produced by man are built according to the modality of organization. When this order is constructed in a pre-given world, which has its natural and symbolic coherence, it disrupts it. “Organization” has for the Russian thinker a meaning that is opposed to what is organic or grows in an organic way. The technological organization of the world disturbs the connection between the flesh and the spirit/thought. The “organized and organizing elements” that mold the pre-given world in this man-made creation appear only through man's actions. Something new is thereby brought into the world, and the ends and aims of the organizing action are imposed or infused from outside in the natural world and in society. The way the “organized elements” behave comes from outside. Thus, mankind creates a second world. As Jacques Ellul would later say, the technological system constitutes itself in kind a world – a universe of means – that is alien to culture and to symbols. It deforms them. Humanity and, thus, society are driven out from nature and transcendence. This transformation of the world in which man lives leads to a limitless transformative process of culture that would eventually transform man in a kind of mechanism (Cérézuelle 2021: 237). The extensive use of the capacity for organization of mankind leads to its inner disorganization. The spiritual capacities of man and even the faculty of reason can be annihilated, and this leads to a crisis, which demands more and more organization as an answer to it. This concept of organization can be traced back to Saint-Simon and his followers. Organization was seen by him as a means by which the unity of a society field with rift can be recreated.

3. Technological revolution

To better understand the dynamics of the apparition of this “regime of organization”, to this technocratic era, the works of Julian Huxley can be very helpful. They expose the evolutionary aspect thereof. Evolution and progress are essential parts of the religion of organization – the contemporary form of the industrial religion of Saint-Simon. His paradigmatic view is formulated in such texts as *On living in the Revolution* (1944: 1-14) or in his booklet about UNESCO. Mankind is the product of cosmic evolution, which first is

biological and then social. Mankind is the steward of it. The industrial and technocratic stage are the top of it. This is the framework of his thought and of institutions such as UNESCO and the United Nations. According to him, the world is caught in a process of revolution and the different wars that plague the world in the thirties and forties – Spanish civil War, conflict on Manchuria, the liberation of the Ruhr region by German troops, the war in Abisinia, etc. - were just symptoms of this development; there are partial revolutions too like the Bolshevik one, the National Socialist in Germany, less so in Italy, the industrial revolution in the Western countries. Mankind must become aware of this world-wide revolution and must try to follow it and steer it. The revolution is so wide and encompasses all aspects of life. There are two ways to carry this task out: a democratic way, a piece-meal, and a totalitarian way. There are different tendencies in this revolutionary current but there are some common and unavoidable ones. Those are the ones produced by socio-economic forces that can't be controlled, and they constitute the way of the future. This revolution is the legitimate expression of a tendency towards increased collectivism, to the Age of Social Man, as he calls it; it has cosmic roots since evolution is a cosmic force of increasing order and fighting off entropy. The breakdown of the nineteenth century system – *laissez-faire* and nationalism would be a cause. The supposed tendencies were the subordination of economic motives to non-economic ones, toward more central planning and central control, central integration and cultural unity, and toward more conscious social purposes. States that have followed these trends have become more efficient – and the way the state has to organize itself according to the revolution is technocratic one, modeled after the way the state is organized during war times but with different purposes in mind. This is a clear technocratic way of thinking since the idea of organizing the state and the life of society according to the war model is one of the ideas of the technocratic movement in the thirties, expressed by William T. Smythe. The primary motivation in all these cases is social because it considers the society as a whole and the welfare of the individual. The relegation of the economic motive is most visible in the totalitarian countries like the Soviet Union and Nazi Germany. In democratic countries such an overcoming of the economic point of view was due to the social motive of “providing to the people adequate living accommodations (Huxley 1944: 6).”

Other trends are toward more planning and the building of a greater unity/self-consciousness. Those trends are seen not only in the extensive planning in more fields but also in increasing the role of the political and decisional center and its authority. The main cause for those changes would be the fact that unregulated private interest and *laissez-faire* economics would come in conflict with the common good, a thing that is disastrous in case of war. The trend is the same in the totalitarian as in the democratic countries, only the totalitarian go much further than the former. The state intervenes in more and more domains including culture, promoted art, and the action of achieving a more integrated self-consciousness. The same trend is present in international relationships, the building of organizations of nations/groups of nations. This revolution will be accomplished inevitably, not always through a political mechanism or by violent uprising. Circumstances and technological progress will lead to it. Its realization is related to the military efficiency of the war. The cause for this is that a country caught in a war is bound to apply policies of greater social integration, greater self-consciousness, and a directed economy. As an example, he gives the totalitarian governments Nazi Germany, Japan, and the Soviet Union since there can be found the policies of control and centralization, the most drastic revolutions in the economic and political systems. These policies have created the necessary efficiency needed for war. Countries that have not done that Italy and France lacked in efficiency. War calls for drastic social experimentation. Despite Huxley's talk about not accomplishing the revolution in a totalitarian manner, the model and the preferences he truly endorses shine through the

examples he gives, namely, totalitarian government and the abolition of freedom and dissent (those are contrary to the directed evolution he dreamed of and to the aims of institutions such as UNESCO).

The key concept here is efficiency – the revolution is technocratic and totalitarian. The notion of democracy has to be reinvented and harmonized with these tendencies. This new notion of democracy is clearly collectivist, and the state must gain oversight and control of everything to assure the welfare of the individual, and the satisfaction of human needs and desires since the individual has a birthright of health, strength, intelligence, free enjoyment, free interest and so on. The state must provide for a reasonable standard of security, welfare, adequate nutrition and health, equal opportunity for education, recreation, freedom, etc. (Huxley 1944: 11). The idea of national self-determination is a hindrance for the revolutionary process since it leads to conflict and war and, therefore, must be abolished in the long run; instead, cultural self-determination like in the USSR is a model to follow (Huxley 1944: 13). This is, according to the British author, the best expression of freedom in that context! The admiration for totalitarianism and technocracy is an expression of what Huxley calls evolutionary humanism and his conviction that evolution represents the opposing force to entropy and an ever-growing increase of order. Totalitarianism and the complete overseeing of life by the steerers of evolution – mankind and the technocratic government – is a logical conclusion of evolutionary technocratic humanism, the base for institutions like UNESCO and the UN.

How does the development of a technocratic society look in concrete terms? What are its effects on the condition of the individual? It is the expansion of a system that annihilates liberty and depersonalizes the people. It also induces an ever-growing lack of responsibility in the structure of human action. Material and technological development affect the way people think, feel, and how society and the state are organized. Political and economic life undergo a transformation, becoming subject to the technocratic logic. The same happens to the way leisure is lived. The whole life of society becomes governed by different sorts of logic that spring from a technocratic mindset and managerial/organizational theories, while bureaucratization keeps increasing (Cérézuelle 2021: 324). An example of the concatenation of different techniques and invention is the industrial agroalimentary system, which combines mechanization, motorization, intervention on seeds, refrigeration, telecommunications, and steering through satellite with organizational techniques (non-material techniques). The rural space and the peasant way of doing agriculture changed, the relationship to the world and the activities implied by agriculture changed and new activities have to be added like administrative techniques, techniques pertaining to the planning of the landscape, professional training, and so on. All those lead to an over-organizing society, including more and more domains of life in such an order, which will cause further loss of freedom, responsibility, and creativity. The technical development of the world has taken a peculiar path and is somewhat equivalent to the path taken by the Western world in the last 300 hundred years.

The modern world can be seen as the way that led to the steel cage of modernity, bureaucratization, formal rationality and administration, technical expertise, explicit rules, a world that lacks enchantment, a world devoid of the ancient gods and the sacred, without myths, etc. It is a world whose endpoint seems to be the rational era, devoid of theology, myth, and metaphysics. An era of pure rational technocracy and functional efficiency, where human arbitrariness and despotism have been expelled from human affairs. Unlike the ancient tyrants, modern organizations give reasons for their actions. Bureaucratic and technocratic thought denies the need for political activity, denies the need of debating competing values and discussing different points of view. The logic they embody is the logic of an automatic machine, driven solely by a supposed infallible expertise embodied by the experts. The world

is enchanted, and the enchantment is so obvious that people can't seem to detect it. This worldview can be seen represented by a class that goes by the name of technocracy. According to Robert Putnam (1977), the members of this class are defined largely by some essential features. The technocratic consciousness, the governing through technocracy was spelled out in a simple way as the government of the technicians, and as already mentioned, Henri de Saint Simon was one of the firsts to use the term and expressed the idea of such an organization of society, although one should go back to Plato's Republic (the governing of the wisemen) or Laws and later to different utopian fictions and programs to see older roots of this mentality. According to this worldview, technical skill is what qualifies a person to attain political power.

A key component of this technocratic view took birth with the apparition of modern techno-science, which is rooted in the quest for power. Technocracy means as well that a shift in the power structure took place, thereby the function of decision-making increasingly goes to people working in the back-seats of political power, to the councilors and the bureaucrats (Putnam 1977: 385). The above-mentioned features are the conviction that technics has to replace politics, that technocratic governing is apolitical, that the problems can and should be solved only in a rationalist and technical way; that technocratic mentality is hostile towards politics and politicians and political institutions; politics must be reduced to a technical decision. This mentality is hostile and adverse to the equality and openness of political democracy or political equality. According to this view political and social conflicts are contrived, artificial in the best of scenarios misguided. Disputes and misunderstandings are born out of misinformation, they have no real basis in the things themselves, anti-parliamentarian, etc. Private interests are the enemy of the rational organization of society. The technocratic mind tends towards absolutism, authoritarianism, and so on (Putnam 1977: 386). Multiplicity, and different opinions are not in harmony with the technocratic mentality. Rational analysis and interpretation of fact produce unanimity and harmony. The idea of scientific management even from Frederik Taylor forward was based upon the conviction that the interest of the employer and the employee is the same and that management has to promote harmony and not difference and discord. The technicist mentality abhors difference and dialogue. Technical progress and productivity are two driving forces in this frame of mind, which elevates the state to the supreme status of an all-controlling and governing machine because the state is, according to the technocratic mentality, the sole giver of the necessary leadership and coordination across the board that can make a responsible decision in leading economic and technological progress. The approach is overall pragmatic in nature, ignoring moral or ideological criteria, albeit it should be argued that technocratic mentality produces in itself an ideology of self-justification based on the success of technoscience itself, an ideology derived therefrom and centered around an infinite quest for power and efficiency. Technique or the technical system as Jacques Ellul calls it, is not something pertaining only to material things or processes, as already mentioned. Technique, at least in its modern iteration, is something more. It is at the same time a kind of universe made out of means – an environment, a mediation between man and world, between him and himself, a collection of means, a drive towards more and more efficiency, a kind of receipt to achieve efficiency – less efficient techniques are discarded, a way to be in the world and acting upon it, a system correlating the different means and techniques and material things that make it up. It is a certain power that tends to increase itself, though it depends on human action, thought, and feeling to do so. It changes and transforms the way man and society understand themselves and the way of relating to reality and reduces reality so something manipulable, something that has to be abolished in the measure it sets limits to man's wishes and needs, etc. It tends to encompass all and to disfigure any kind of value it meets.

4. Technical ecstasy

Progress, technological and otherwise, has some features that should give food for thought. It is not just a problem regarding the pragmatic aspects of life, of building tools to overcome the difficult conditions man lived and still lives in. It is much more than that. Progress, and technology, have given birth to mythologies. One such mythology regards modernity and describes it as the age devoid of magic, religion, and enchantment, the age in which man comes out from his self-caused immaturity and heteronomy (selbstverschuldete, as I. Kant would put it). Even from its inception, the technical development that has led to the present-day world had religious and theological associations. What powers has attributed the Western world to technological and scientific development? Simply put, technology and science were seen as having divine attributes, they were endowed with the mission to transform and overcome the existential framework of humanity. The mission thereof is to free mankind from the limits, lacks, and the lack of satisfactions that existence has imposed upon us. It aims to abolish the human condition as it had become after the Fall; technology and science are seen as possessing redemptive qualities that belong proper only to divine grace and action. They are supposed to bring back, to re-produce the original state of plenitude. They are tasked with erasing the negative consequences of the Fall, with regaining power over creation, and, therefore, over one's own nature. Overcoming finitude is the mission. The techno-sciences should make available to mankind a kind of omnipotence that would heal its existence, from its dependence on time and space (Cérézuelle 2021: 365-366). The same goes for Francis Bacon for whom science and religion are two ways of abolishing the bad consequences of the Fall. Utility is not the main thrust of the technological and scientific development. Technique or in Jacques Ellul's terms the technical system – is or works as a series of intermediaries between man and existence. Technology is a medium that is interposed between mankind and the world, a kind of environment, which is structured by the incessant quest for power and efficiency and the thrust to abolish the human condition. It entails the search for self-deification as opposed to theosis, which is a free act coming from the part of God toward man. This attempt at self-deification is rooted in a certain experience of liberty, an experience that defines it as not being under the action of something external. Still, this attempt fails and the process begins anew without having the chance to succeed. An irrational wish is present in the middle of human rationality. But technique can't be given up. Technique, despite disrupting symbolization, is engulfed in a framework of images, symbols, and certain worldviews. It is associated with some hopes regarding the world and the things therein. But at its base, there is the conviction, which speaks of abolishing the resistance of necessity that reality imposes on us. This resistance must be dissolved, according to this unconscious imperative (Cérézuelle 2021: 136). Man's will encounters a limit, a resistance that has to go away. The limits are not only the ones imposed by nature, they are also the expression of the existence of other persons, institutions, etc. In certain realms, it offers a certain sort of liberty. Even the body and its resistance to the will appears as a source of opposition and unhappiness. The experience of the limits appear to us as a dwindling of our liberty and dignity, like an imperfection. We experience ourselves as free when all these relationships and boundaries are dissolved. The different sorts of mystical experiences that seek to unbound the spirit from the body or to annihilate one's self in Brahman, Nirvana, and so on. These views and types of ascetic disciplines are in opposition to the demands of a truly embodied existence and with the acceptance of the existence of multiplicity and alterity. In

spite of obvious differences, the worldviews associated with the development of modern technique and the experiences of freedom it is based on and the Far Eastern mysticism, are related and express an anti-Christian view, which is based on the experience of God as tripersonal unity, wherein one has unity and multiplicity, and not the elevation of absolute unity above multiplicity as in Platonism, Neoplatonism, and so on. An expression of this attitude embedded in the technological society are the shows, which under different guises like music, are meant to attract the watchers' attention and make them to experience a technical ecstasy. The technological system/society ends up in *la société de spectacle*. Other aspects notwithstanding, this society de spectacle is another expression of the individual authenticity ideal, is a false model of total and unbridled autonomy, which merges with the collectivism of the technical world of today. Humanity, and individuals, have to get rid of all external influences and bonds, be those of family, other individuals, traditions, culture, institutions, or education since they are interpreted and lived as a danger menacing the person. This conviction and mindset are dangerous one because the development of the human person is dependent upon the contact with the other persons, and by having access to culture, traditions, models proposed by institutions, language, and so on. It uproots the individual from the soil that feeds him. Confronting oneself with the constraints of a reality that is distinct from the self is essential for building a personality. One of the main drives behind technological progress seems to be the pulsion of death. Through this process, mankind seems to return to a state of peace, devoid of conflicts and distinctions. The technical system is fueled by the mythology and mysticism of the big, undifferentiated One (Cérézuelle 2021: 154). It is Dionysian drunkenness.

5. Conclusion

Technological and scientific development is, as Jacques Ellul observed, a spiritual problem and is undergirded by a series of religious attitudes like the one mentioned above. It is a religious phenomenon in the sense formulated in the nineteenth century by Claude Henri de Saint-Simon who spoke about an industrial religion. This industrial religion has found its way into contemporaneity and its peak expression is to be found in cybernetics and the managerial and organizational sciences grounded upon it. It was argued that one of its origins is rooted in the eleventh century in the Gregorian reforms. Moreover, the concrete place wherein this religion got started – not in a conscious way-, was the monasteries in the earlier Middle Ages. The manufacture, the enterprise, and the future theories of management and organization are in nuce born there, which will later be centered around the concept of organization. This concept was taken by Henri of Saint-Simon from biology. It was understood as a way to bring back unity to a society disrupted by the French Revolution and diverse forms of development. A good form of governing is not a political one but one based on production and producers. A form of technocratic utilitarianism since a productive man is someone useful to society.

The development of the technological system affects how man understands himself and how he dwells in the world, given that human existence is an incarnated one, a bodily one, an existence in the flesh (whereby flesh and body are not the same). It is an existence, which implies and needs symbolization, an existence with its own temporality that is disrupted by the accelerated progress of the techno-sciences. Rationality seems to be an affair of power, of making things operational, it explores the realm of possible and transforms the virtual into reality. The development of the technological system has taken a long time, being the result of a progressive development of different techniques and subsystems starting with the manufactories, industry, transportation, and so on. Meanwhile, it has found its expression in

what was called the industrial religion, which is centered in the visible incarnations of the human will to power: enterprises, energy plants, waterworks, administrations, bureaucracy:

“This secular religion was built with patience in the background of the political scene, fighting for its autonomy against the religious sphere. In the silence of the cloisters, in the shadows of the manufactures and behind the smokestacks of industrial plants, this religion developed until it came to light in the triumph moment of the universal Enterprise and Management.” (Musso, 2017: 46)

The new form the industrial religion has taken can be seen in cybernetics, IT, system theory, and in the theories of management and organizational theories, which are all or based on cybernetics, engineering, etc. Management theories, organizational sciences are disciplines that seek to transform a collective into an efficient mechanism of accomplishing something. They are centers around the main thrust of the technological system – efficiency. Even the use of statistics, pioneered by Jean Bodin, went in the same direction. A prince has to know the territory of the state, the quality and number of the population, and so on. Otherwise, he cannot govern with efficiency. You cannot build a rational fiscal system; thus, you cannot sustain rational policies, allocate resources, or wage war (Rey, 2021: 23-35). Efficiency and domination are the driving forces behind this endeavor. Science is not done for science's sake but for the sake of power. The term industrial religion denotes a kind of mentality too and refers to the people that are promoting it and the class they build – technocracy. It also is a form of justification of domination and governing based solely on the supposed knowledge and expertise that the representatives of this religion claim that they and only they embed. Cybermanagement and the managerial apparatus are the contemporary forms by which this worldview comes to life and exerts its influences upon the world (Musso, 2017: 448). Cybermanagement, just as cybernetics is bound to the concept of organization, first imported by Henri de Saint-Simon in his works from biology, a concept that was used to describe a new form of unity, which should be instilled in society to combat the disarray caused by the French Revolution. Organization and information are bound together in cybernetics, this peculiar concept of information refers to the activity of increasing the organization in a world affected by entropy. The activity of organizing is, thus, redefined as an activity of providing order, structure, and increasing difference in a place where the tendency is toward dissolution and annihilation of the difference. In the realm of biology, organization means homeostasis. By exchanging information with the environment, the organism maintains or improves its organizations, it becomes more efficient. This very same model applies to management and organizational theories. By applying the theories of management to the world, humanity has entered, as Berdyaev has already found, into the regime of organization. The regularization of life has become a salient feature of human life these days. Individuals become engulfed in organizations since the moment they are born (Rappin, 2014:32). School and family have become organizations/organizing process (losing their character of being institutions) – organization means the conscious activity of cooperation and coordination of different activities and operations toward achieving a goal. An organization is, thus, an association of peoples who work together to achieve an end (Rappin, 2014: 21), and to find the best ways and means to that. It embeds the cybernetic understanding of reality and organization as a kind of fight against entropy, of increasing order in the chaos of disorder. Management theories and their application are, therefore, supposed to provide homeostasis for the whole society. What matters and defines this structure is the adaptation to the environment and the feedback loop, the self-correction of the adaptive behavior – not freedom or creativity for society or individuals caught in the grid of different organizations. Life is reduced to this process of exchanging information and self-correction. The correct way of structuring society

is expressed by this model rooted in cybernetics and management theories and in the ideology of cooperation they espouse. Conflicts and differences should not be allowed, a dogma that can already be found in Tylor's conception of management. This is an ordering of existence based only on instrumental rationality. Still, despite its modern features, this whole endeavor has something of a religion and a mystic aura. The whole discipline of cybernetics is haunted and informed by beliefs originating in a peculiar form of Jewish mysticism based on Kabbalah. Its main orientation is oriented to the production of a mystical state that can be dubbed in Neoplatonic terms Henosis, the unification into the One (Rappin, 2022: 125-127). Such a transformation of society would lead to the disappearance of politics as an activity that entails discussion and debate on various issues, including values, and other point of view. It means a system of government, wherein the citizen has no say. Bureaucracy, economics, and science as the basis of the government means technocracy. Instead of a truly human form of government, one gets a system that should work as a computer, a machine wherein people are cog acting on the sequences they are supposed to enact and correcting their behavior in order to better adapt. A nightmare. The culmination of this line of thought is the conviction that society has to be run by AI and dispose of politics altogether.

A first expression of this movement toward this technological remodeling of humane existence is to be found in Saint-Simon's and his conviction that a nation must be governed in the same way as a factory or as an enterprise/cybernetic machine (Musso, 2017: 491). The whole existence can be seen as a giant workshop/industrial plan (Musso, 2017: 632). Saint-Simon's vision had a global range and intended to revolutionize the existence of the way countries were organized and run, the basis of technocracy was the idea of production and that the true members of society were producers as opposed to the ones who didn't produce, the lazy. A productive person is one that accomplishes or does something useful for society. The driving force of society is interest, and human action has to be efficient and contribute to the overall good (Rappin, 2019:158-168). The industrial religion or l'industrialisme are two words that describe the form – in the Hegelian sense - of technocracy in that era, which was centered and embedded in the figure of the engineer. The maximization of the collective good was one of its main aims. The industrial (technocratic) society was for Saint Simon the completion of the French Revolution. It was supposed to bring about the positive stage of human development – using the terms of A. Comte. The technical and rational organization present in the factories (and later in industrial plants, enterprises) has to be imposed upon the whole of society. The obstacles toward this aim are the politicians and modes of thought and feeling not aligned with the industrialist vision. Thus, the way of running a country or every kind of community has to change. Politics must disappear. Science and technology, through their success, are the source of legitimacy. During this process a new global image of man and society was born, an image with roots in physics, which led to the transformation of the activity known as work in energy and the reconceptualization of man (albeit not in explicit terms) as a motor, ein Triebwerk. Both man and society are redefined as machines, as ideal machines.

We can see that the modern world is enchanted and the enchantment has other forms than classical ones we know from history. Belief in a transcendent God doesn't equal living in an enchanted world, in einer verzauberten Welt. The modern world is enchanted, but this enchantment is the expression of religion of technology and progress, which produce their own myths, symbols, etc. Getting rid of this enchantment is a necessary task.

BIBLIOGRAPHY:

1. Cérézuelle, D. (2021). *La technique et la chair*. Paris: Les Editions l'Echappée.

2. Ellul, J., (2004). L'espérance oubliée. Paris: La Table Ronde.
3. Ellul, J., (2012). Le system technicien. Paris: Le Cherche Midi.
4. Jacobsen, A., (2015). The Pentagon's Brain. New York: Back Bay Books/Little Brown and Company.
5. Musso, P., (2017). La religion industrielle. Nantes: L'Institute d'Etudes Avances/Fayard.
6. Putnam, R., (1977). Elite Transformation in Advanced Industrial Societies: An Empirical Assessment of the Theory of Technocracy, in comparative Political Studies, vol. 10, no. 3, 19.77, pp. 383-409.
7. Rappin, B., (2022). Les origines cybernétiques du management contemporain. Nice: Les Editions Ovadia.
8. Rappin, B.. (2023). Société industrielle, management et déconstruction : une tentative d'articulation, in Transversalités, nr. 167, pp. 147-174.
9. Rappin, B. (2019). De l'industrialisme saint-simonien aux fondateurs du management scientifique : l'utopie de la coopération, in Revue Française d'Histoire des Idées Politiques, nr. 49, 1, 155-188.
10. Rappin, B. (2014). Au fondement du management. Théologie de l'organisation, vol I. Nice: Les Editons Ovadia.
11. Rey, O. (2021). Quand le monde s'est fait nombre. Paris: Desclée des Brouwer.

THEORETICAL ASPECTS REGARDING THE ISSUE OF EDUCATIONAL INTEGRATION AND SOCIAL INCLUSION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Corina Tonita
PhD, C.J.R.A.E Dolj

Abstract: *In any society there are certain people who, due to deficiencies, incapacitated, cannot "integrate" into the community by their own efforts. The issue of people with disabilities is both emotional and social. Therefore, society, through various mechanisms and levers, must also pursue the satisfaction of the real needs/needs of people, especially children with disabilities, with special educational requirements, to ensure full respect for their interests, dignity and rights in any circumstance and in relation to any reference system, in order to integrate them as full members of society. In understanding the issue of educational integration and social inclusion, it is necessary to know the theoretical perspectives that have emerged over time on the issue, knowledge from which we can analyze, draw conclusions and the most important thing is that we can also form our own subjective opinions in a constructive sense and of good practices regarding the situation presented. The theoretical foundations specific to this field are the theories of school integration and social integration and inclusion, as well as sociological theories of social integration. In this study, we focused on listing several theoretical perspectives of the topic, taking into account the identification of their general and defining features. We also tried to detail some theoretical perspectives with the aim of a more adequate understanding of the topic, as well as a certain typology of them.*

Keywords: *social, explanation, integration, functionalism, paradigm*

1. Integrarea școlară este un proces complex și de durată care face referire la cuprinderea copiilor (în cazul nostru a copiilor cu cerințe speciale) în instituții școlare obișnuite, sau în moduri de organizare cât mai apropiate de acestea. Este de dorit să privim integrarea școlară ca un proces continuu de adaptare la condițiile mediului școlar și social caracterizat printr-o neîncetată schimbare, mediul schimbându-se în funcție de cerințele integrării individului. Mai mult, procesul integrării școlare a copiilor cu cerințe educative speciale trebuie conceput ca o acțiune socială complexă, a cărei esență constituie nu conformarea mecanică, pasivă a elevului la condițiile mediului școlar și social, ci corelarea ambilor factori, crearea acelor condiții optime, obiective și subiective, pentru ca integrarea să însemne nu numai adaptare, ci și angajare.

2. Integrarea socială a copiilor cu cerințe speciale în comunitate face referire la coexistență și consistentă a contactelor și relațiilor interpersonale în cadrul grupurilor sociale, la concordanță între norme și conduite, la interdependentă funcțională a elementelor unui sistem/subsistem social, etc. Conținutul noțiunii "integrare socială" este dependent de aspectele stabilității, consensului, controlului social care trebuie să caracterizeze orice societate. Smaranda Mezei arată că integrarea socială poate fi privită ca:

- un proces social prin care se realizează o permanentă reînnoire a unei unități sociale, în condițiile postulării echilibrului relativ, structural și funcțional al acestei unități, implicând, în mod necesar, întărirea elementelor ei. În timpul acestui proces, prin intermediul interacțiunii dintre individ/grup și mediul social specific/integral au loc modificări/adaptări atât la nivelul individului/grupului care se integrează cât și la nivelul sistemului/subsistemului social care integrează. În funcție de caracterul activ al individului și de capacitatea de răspuns al mediului care integrează, se disting mai multe faze ale procesului: acomodare, adaptare,

participare si integrare propriu-zisă care de multe ori poate fi o sinteza diferită in comparație cu componentele inițiale;

- o stare de echilibru social, definită prin absență marginalității si prin convergență a doi termeni aflați, inițial, într-o relație de tensiune, convertită ulterior, într-o relație de armonie si acțiune cooperantă;

- apartenență si participarea neimpusa a individului la un set de norme, valori si atitudini, comune ale grupului, care odată internalizate si externalizate de individ in comportamente explicite, facilitează întărirea solidarității funcționale a grupului;

- rezultatul unei serii de adaptări si ajustări normative a individului la un câmp definit de relații de grup, rezultat care are drept consecință dorită eliminarea conflictelor si stabilirea unor raporturi coezive si participative. Astfel, se urmărește conformarea individului la necesitățile sociale si la solicitările mediului organizațional de referință (grup de egali, școală, profesie, etc.) precum si caracteristicile procesului prin care individul/grupul capătă aptitudine de a trai într-un anumit mediu, dobândind cunoștințe, asimilând valori, internalizand norme, etc.¹

3. Perspectiva functionalista.

Perspectiva functionalista (in cadrul funcționalismului specialiștii in istoria sociologiei au identificat numeroase variante: funcționalismul organicist (Spencer), funcționalismul părinților fondator (Durkheim, E., 1893, 1895), Pareto), funcționalismul structuralist /sistemic (Parsons, T. 1950-1960), neofuncționalismul (Bacley, Lazarsfeld). Ca orientare teoretică circumscrisă unui mod tradițional de abordare a fenomenelor sociale, analiza functionalista a fost fundamentată mai ales de către lucrările sociologilor americani, cu premise in organicismul spencerian (analogia socialului cu biologicul), prezentă la Pareto (care substituie analizei cauzale pe cea funcțională) si fundamentată de antropologia socială engleză (B. Malinowski, Radcliffe-Brown) ea va lua o amplă dezvoltare in concepția structuralismului functionalist american reprezentat de T. Parsons si R.K. Merton. Realitatea socială este tratată de diferitele variante ale sociologiei functionaliste ca datum, ca realitate sui-generis care există independent de individ si exercită asupra acestuia un sistem complex de constrângeri, determinându-i comportamentul. Fiecare componentă a sistemului social se structurează conform funcției pe care o îndeplinește in sensul exigentei celor doua principii ale structuralismului functionalist: principiul teleologic si principiul echilibrului, care acționează in sensul integrării tuturor forțelor in sistem. Funcțiile oricărui sistem si/sau subsistem social asigură integrarea deplină (Parsons), sau parțială (Merton) a elementelor componente.

Disociindu-se polemic de unele aspecte de fond ale concepției lui T. Parsons², al cărui student a fost, R.K. Merton marchează cea mai semnificativă disidență printre discipolii acestuia, prin încercarea de a dezvoltă structuralismul functionalist.

Principală sa reușită, din punct de vedere al istoriei ideilor contemporane, rămâne definirea relației dintre cercetarea empirică si teorie ca problema fundamentală a sociologiei. Asimilând novator aparatul conceptual propriu analizei funcționale a structurii sociale, R.K. Merton este autorul unei concepții originale privind aportul sociologiei la rezolvarea problemelor actuale ale societății contemporane. Premisele pe care își construiește concepția poartă numele de postulate si pot fi rezumate astfel:

I. Tendință internă a sistemelor către echilibrul structural are eficacitate maximă doar la nivelul sistemelor primare. Odată cu creșterea gradului de diferențiere structurală, cerințele funcționale nu mai pot fi îndeplinite decât parțial. Apariția elementelor tensionale intre componentele tuturor sistemelor relevă arii potențiale de acțiune a unor componente noi pe

¹ Smaranda Mezei - Dicționar de sociologie, Ed. Babel, 1993, p.304)

² Dumitru Otovescu - Teorii si curente sociologice contemporane, Craiova 1999, p.177

care R.K. Merton le numește disfuncții. Disfuncțiile nu trebuie calificate ca momente de patologie structurală, ci ca secvențe naturale ale procesului de schimbare prin care se realizează reformele instituționale.

II. Fiecare componentă a sistemului are o funcție concret determinată, dar nu toate elementele componente sunt funcționale din punct de vedere al tuturor cerințelor structurale. Astfel, dacă pentru o structura un element este funcțional, el poate apare ca funcțional sau chiar disfuncțional pentru alte structuri ale aceluiași sistem.

III. Orice sistem conține un set de alternative funcționale: un element poate îndeplini mai multe funcții după locul pe care-l ocupă în structuri. Aceste alternative funcționale asigură coeziune și longevitate structurală sistemelor. Cunoașterea și utilizarea eficientă acestora definește domeniul de competență a inginerului social care, ca profesionist în proiectarea și întreținerea structurilor sociale trebuie să aibă în vedere, alături de funcțiile dominante și funcțiile latente, funcțiile manifeste, disfuncții, componentele anatomice și stările de dezechilibru temporar. Permanentă restructurare a raportului dintre teorie, metoda și structurile sociale, impusă de practică socială, necesită o foarte riguroasă cunoaștere a corelațiilor dintre componentele structurale și cerințele funcționale ale sistemelor instituționale ce urmează să fie practicate. Pentru a acoperi aria de semnificații a acestor corelații, R.K. Merton folosește un concept care îi aparține: paradigma. Ca model formal de analiză a efectelor, posibile, în spațiul social global al parametrilor funcționali ai structurilor proiectate paradigma îndeplinește, în egală măsură, rolul de metodologie de cercetare a gradului de integrare funcțională a structurilor existente, cât și a metodologiei de creare a unor noi structuri. În această accepțiune, cu valențe metodologice, analiștii lui R.K. Merton au definit paradigma ca 'nucleul central de concepte' și procedee de analiză funcțională care creează o logică operatorie și un cod al analizelor funcționale prin care se ierarhizează faptele și se clasifică structurile.

Prin intermediul paradigmei, stadiul actual al dezvoltării sociologice, ca știință, ar permite depășirea limitelor empiriste prin construirea, pe baza investigațiilor concrete, de teren, a unor teorii de rang mediu specifice fiecărui domeniu de activitate umană.

Aspirația parsonisiană de a construi o teorie generală a acțiunii sociale nu poate fi îndeplinită deoarece 'sociologia n-a ajuns la Einsteinul ei pentru că nu l-a avut niciodată pe Kepler', Comte, Spencer, să, făcând parte din istoria sociologiei nu pot oferi metode și tehnici de abordare eficientă a fenomenalității sociale.

În stadiul actual, cea mai mare performanță științifică la care se poate accede sociologia este elaborarea unor teorii de rang mediu validate științific pentru toate subsistemele sistemului social global. 'Noi putem conchide că sociologia va avansa pe măsură ce preocuparea sa majoră va constă în dezvoltarea unor teorii speciale, și ea riscă, dimpotrivă, să bata pasul pe loc dacă se orientează doar către teoria generală'. Aceste construcții teoretice "de rang mediu" sunt secvențe, etape de trecere de la teorii "particulare asupra unor serii limitate de date, la elaborarea unei scheme conceptuale mai generale, susceptibilă de a consolida ansamblurile teoretice particulare".

Cat privește raportul dintre cercetarea empirică și fondul conceptual al sociologiei, teoria vizează definirea:

- 1) metodelor, tehnicilor și procedeeelor adecvate cercetării de teren;
- 2) ipotezele de lucru, care definesc sistemul de referință al 'universului anchetei';
- 3) operationalizarea conceptelor cu care se va opera atât în teren, cât și în redactarea diagnozei (analizei conceptuale);
- 4) interpretările post-factum - constau în colecționarea datelor, obținute din teren în funcție de semnificația lor pentru tematică cercetării;

5) generalizările empirice - redau relațiile descoperite, pe baza băncii generale de date, între variabilele urmărite pe parcursul investigației. Stabilitatea corelațiilor dintre variabile poate conduce la descoperirea repetițiilor și la formularea unor constante, singurele care pot oferi și conferi conținutul legitim unei teorii asupra vieții sociale.

Pe aceste coordonate, paradigma face posibilă evitarea a două riscuri: înregistrarea mecanică, de grefier, a datelor, pe de-o parte, pe de alta parte evadarea din realitatea concretă în universul abstract și speculativ al teoriei.

În acest sens, paradigma conține și un însemnat potențial explicativ prin dezvăluirea legăturilor obiective dintre cauzele și consecințele fenomenelor. Cercetarea empirică nu se limitează la rolul pasiv de a verifica și controla teoria, ci ea îndeplinește cel puțin patru funcții majore, care contribuie la dezvoltarea teoriei:

1) teoria inițiază; 2) reformulează; 3) reorientează; 4) clarifică teoria inițială.

Întrucât în spațiul social real funcțiile și disfuncțiile sunt interdependente, paradigma promovează ca existență metodologică, abordarea întregii complexități a fenomenului supus investigației.

Paradigma analizei funcționale cuprinde: fenomenele sociale repetabile cărora li s-a atribuit funcții (proces, structuri, grupe, roluri), motivația, scopul, consecințele latente sau manifeste ale îndeplinirii sau neîndeplinirii funcțiilor, 'mecanismele' prin care funcțiile devin realizabile: ierarhizarea rolurilor, a valorilor, a impertivelor normative, diviziunea muncii, dinamică socială. 'Analiza contextului structural' presupune studierea tuturor influențelor concrete dintre părțile componente și întreg fără raportare la prejudecata parsonsiană a echilibrului aprioric al sistemului.

Cu aceste precizări, R.K. Merton consideră că a reușit să facă din structuralismul functionalist o teorie și o metodă eminentemente obiectivă și complet dezideologizată.

4. Perspectiva constructivistă

Perspectiva constructivistă (din perspectiva sociologilor constructiviste - indiferent dacă este vorba despre constructivismul cognitiv al fenomenologilor (Berger și Luckmann), despre constructivismul practic al etnometodologilor (Cicourel, Mehan), despre cel structuralist (Bourdieu,) sau despre cel al structurării (Giddens) - realitatea socială este înțeleasă ca realizare, respectiv ca o construcție (în dublă accepție a termenului, de produs/rezultat și proces) înfăptuită în activitatea cotidiană. Pentru a analiza ordinea socială se pleacă de la inter-subiectivitatea "oamenilor care construiesc o lume rezonabilă pentru a putea trăi în ea". Analizele de tip constructivist sunt realizate în termenii apropiării de către un individ capabil de discernământ în termenii reinterpretării, negocierii și reconstrucției rolurilor, ai producerii simultane ai Eu-lui total și universului social. Ele implică teza potrivit căreia individul și grupul în care urmează a se integra sunt în egală măsură actori/agenți ai acțiunii, capabili să selecteze, să prelucereze, să producă și să comunice informații, în formă discursivă sau în formă practică și nu simpli mesageri/transmițători, simpli receptori ai mesajului. Actorii sociali sunt considerați capabili de reflexivitate, fără ca aceasta să însemne că sunt întotdeauna conștienți de ceea ce fac, liberi să "opteze" pentru un comportament sau altul, fără a putea face întotdeauna ceea ce vor, întrucât sunt obligați să se supună unor constrângeri structurale sau interactionale, interiorizate, trecute sau prezente. "Faptele sociale" nu se impun ca "realitate obiectivă". Între o normă/regulă și aplicarea lor de către oameni concreți există o distanță, în sensul că ei nu le reproduc, nu le aplică exact, nu imită întocmai modele prestabilite, ci pun în act o "metodologie profană" pentru "a da sens" acestor "modele". Chiar dacă Parsons explică stabilitatea sistemului social prin reproducerea ordinii (care depinde de gradul de interiorizare a normelor), omul nu este un individ lipsit de

reflexivitate, un "idiot cultural", spune H.Garfinkel.

5. Teoria învățării a lui J. Piaget, teoria neuroplasticității a lui Drubach, teoria zonei „proximei dezvoltări” a lui Vagotsky.

În studiile sale, Piaget a elaborat o teorie originală asupra genezei și mecanismelor gândirii denumită teoria operațională. În ceea ce privește învățământul, indiferent de domeniile sale, Jean Piaget considera că acesta ridică trei probleme centrale, cărora nu li s-au dat încă soluții adecvate³:

a) Care este scopul învățământului? Acumularea de către cel educat a unor cunoștințe utile sau a-l învăța să învețe și să înoveze într-un domeniu oarecare? A învăța să controleze, să verifice, să aprecieze sau doar să repete cunoștințe?

b) Care sunt domeniile (sau subdomeniile) necesare pentru atingerea scopului? Domeniile de cultură, domeniile de raționare (gândire), domeniile de experimentare?

c) După alegerea acestor domenii este necesar să cunoaștem suficient de bine legile dezvoltării mintale a copilului, pentru a găsi metodele cele mai potrivite tipului de formare dorită.

El a delimitat stadii și serii de operații ale inteligenței. În ce privește stadiile, acestea vizează: stadiul senzorial-motor, desfășurat de la naștere până la vârsta de 2 ani, când copilul este preocupat cu câștigarea controlului motor și învățarea obiectelor fizice; stadiul preoperațional, între 2 și 7 ani, când copilul este preocupat cu calificarea verbală; stadiul concret operațional, între 7 și 12 ani, când copilul începe să se descurce cu conceptele abstracte, cum ar fi numerele și relațiile, înrudirile, în fine, stadiul, formal operațional, între 12 și 15 ani, etapa în care copilul începe să raționeze logic și sistematic.

Într-o altă concepție aceste stadii sunt denumite: stadiul animist infantil, cel al gândirii magice, al gândirii referențial egocentrice-sincretice, subiectivist-autistă și în fine, al constituirii gândirii concrete și apoi a celei formal-logice.

Teoria lui Piaget conform căreia capacitatea intelectuală este calitativ diferită la vârste diferite și copiii au nevoie de interacțiunea cu mediul înconjurător pentru a câștiga competența intelectuală, a influențat știința educației și psihologia. Acest nou concept asupra inteligenței a afectat modelul, proiectul învățării naturale pentru copiii mai mici și dezvoltarea matematicii și a programelor științifice.

Capacitatea creierului de a se modifica prin învățare este plasticitatea. Deci cum se schimbă creierul prin învățare? Potrivit lui Durbach (2000), se pare că există cel puțin două tipuri de modificări ce au loc în creier în timpul procesului de învățare:

1. Schimbarea structurii interne a neuronilor, în special în zona sinapselor.
2. Creșterea numărului de sinapse dintre neuroni.

Inițial, datele nou învățate sunt „stocate” în memoria pe termen scurt, care este o abilitate temporară de a aminti câteva fragmente de informație. Unele dovezi sprijină conceptul că memoria pe termen scurt depinde de evenimentele electrice și chimice din creier, spre deosebire de schimbările structurale, cum ar fi formarea de noi sinapse. O teorie a memoriei pe termen scurt afirmă că amintirile pot fi cauzate de „reverberația” circuitelor neuronale – adică, un impuls nervos care intra, stimulează primul neuron care îl stimulează pe al doilea și așa mai departe, ramurile celui de-al doilea neuron luând contact cu primul. După un timp, informația poate fi mutată într-un tip de memorie mai permanent, memoria pe termen lung, care este rezultatul schimbărilor anatomice și biochimice care au loc în creier (Tortora și Grabowski, 1996). Leziuni induse de plasticitate: plasticitatea și repararea creierului: În

³ Jean Piaget, *Psihologie și pedagogie*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 13

timpul reparării creierului după o leziune, modificările plastice sunt orientate către maximizarea funcțiilor în detrimentul părților deteriorate din creier. În studiile pe cobaii a căror zonă din creier a fost vătămată, celulele creierului legate de zona afectată au suferit modificări ale funcțiilor și forme, ceea ce le-a permis să preia funcțiile celulelor deteriorate. Deși acest fenomen nu a fost studiat pe scară largă la om, datele indică faptul că (deși mai puțin eficiente) modificări similare apar în creierul uman ca urmare a leziunii. Potrivit lui Vagotsky, dezvoltarea cognitivă nu presupune obligatoriu o succesiune de stadii, ci este mai curând rezultatul interacțiunii copilului cu factori din contextul social în care trăiește. Copilul nu învață singur, ci în cadrul unei activități comune cu adultul.

Teoria sa a avut un impact deosebit asupra educației, contribuind la dezvoltarea paradigmei actuale asupra învățării, denumite „paradigma experți novici”. Spre deosebire de Jean Piaget, care accentua rolul copilului în propria dezvoltare cognitivă (fără a nega rolul mediului în care acesta învață), Vagotsky insistă pe rolul contextelor sociale, care pot oferi experiențe mult mai diverse și eficiente de învățare.

Datorită conceptului de constructivism social promovat de Vagotsky, mulți alți cercetători au făcut studii și analize, multe dintre ele concentrându-se în special pe capacitatea adultului de a oferi, în mod cât mai eficient, asistența copilului. Această asistență inițială are rol, așa cum citatul de mai sus ne spune, de a oferi copilului puterea de a se desprinde, într-un final de această nevoie de asistență și de a porni singur pe drumul cunoașterii și al dezvoltării proprii.

Această teorie oferă educatorilor o bază extraordinară în munca acestora.

6. Concluzii

Urmărind modalitățile de definire a raportului dintre individ (actor social) și societate (ordine instituțională, ordine interacțională, lume-viață, etc.), ce afirmă sau neagă rolul activ al celui dintâi și caracterul construit a celei din urmă, observăm o evoluție în planul explicativ al teoriilor asupra socialului. Pe măsură ce înaintăm în istoria sociologiei, teoriile asupra socialului își deplasează centrul de greutate de la tema ordinii sociale considerată ca datum la cea a unui "cosmos" social în curs de constituire, de la tema integrării consistente a individului într-o realitate structurată în instituții la cea a participării sale la "efortul colectiv" de structurare/instituționalizare.

Autorii de istorii ale sociologiei surprind această mișcare, indicând o evoluție de la teoriile functionaliste/structuraliste/sistemice la teoriile constructiviste ale structurării.

BIBLIOGRAPHY:

1. Buzducea, Doru (2010), Asistența socială a grupurilor de risc, Ed. Polirom, Iași;
2. Chelcea, S. (1996), Comportamentul prosocial. În A. Neculau (coord.) Psihologie socială
3. Chelcea, S. (2007), Cum să redactăm o lucrare de licență, o teză de doctorat, un articol științific în domeniul științelor socio-umane, București, Editura Comunicare.ro;
4. Chelcea Septimiu, (2011), Metodologia cercetării sociologice, Ed. Economica, București.
5. Constantinescu, Cornel, Cristea, Sorin (1998), Sociologia educației, Ed. Hardiscom, Pitești ;
6. Constantinescu, Cornel (2003), Probleme sociologice ale educației, Ed. Universității din Pitești;
7. Constantinescu, Cornel (2003), Arhivarea și analiza secundară a cercetărilor sociologice, Ed. Universității din Pitești;

8. Constantinescu, C., Constantinescu, M., (2006/2018), Socializare și educație în Manual de Sociologie, coord. Zamfir, C., Chelcea, S., Ed. Economică, București;
9. Constantinescu, Maria (2018), Programe integrate și proactive pentru grupurile vulnerabile, București, Editura ProUniversitaria;
10. Constantinescu, Maria (2008), Dezvoltare umană și asistență socială, Ed. Universității din Pitești;
11. Constantinescu, Maria, (2004), Competența socială și competența profesională, , Editura Economică, București.
12. Constantinescu, Maria, (2008), Dezvoltare umană și asistență socială, Editura Universității din Pitești, Pitești
13. Constantinescu, Maria (2008), Familia Românească Între Tradiție și Modernitate Studii și Cercetări, Pitești, Editura Universității
14. Otovescu, Dumitru, (2004), Sociologie generală, Editura Beladi, Craiova.
15. Otovescu D.(2010) Tratat de sociologie generală, Craiova, Editura Beladi
16. Paun, Emil,(1999), Școala – o abordare sociopedagogică, Ed. Polirom, Iași,
17. Popovici, Dumitru,(2003), Sociologia educației, Ed. Institutul European, Iași;
18. Jean Piaget, Psihologie și pedagogie, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 13
19. Al. Roșca: Creativitatea, colecție, orizonturi, Ed. Enciclopedică română, București 1972
20. Salade, D, Dăscălescu, Învățăm spre drumul spre mai bine, Ed. Napoca Star, Cluj Napoca
21. Smaranda Mezei - Dicționar de sociologie, Ed.Babel,1993
22. Stănică, I, Popa, M., Psihopedagogie specială, Ed. Pro Humanitas – București, 2001
23. Tutunaru, Ramona-Elena (2018), Incluziunea școlară și incluziunea socială a copiilor cu cerințe educaționale speciale în Revista de Asistență Socială, pp.133-145, Ed. Polirom, Iași
24. Vrasmas E.,Vrasmas T.(1993).Copiii cu cerințe educaționale speciale .Revista de educație specială ,1.
25. Zamfir, C., Vlăsceanu, L., (coord.), Dicționar de sociologie (coord. Zamfir, C.,
26. Vlăsceanu, L.), Editura Babel, București, 1998, p. 234

TRACE. FROM NUMINOUS STAGING TO NUMINOUS MODEL

Alexandru-Ioan Cînda
PhD, West University of Timișoara

Abstract: *Speaking of mysticism as an exalted religious experience, an area of philosophical-theological interest is that of the moment before the effective experimentation of the numinous as Presence. Coming after a journey of breakthrough into the numinous, the mystic is not in a surprise that would impose a reactive adaptation, but actively positions himself as a creator of conjunctures favoring the variation and amplification of this experimentation of the sacred. While we are talking about positioning and presences, we are also talking about the environment that becomes an essential natural of the sacred that brings with it not only the fundamental truth ready to be received through openness, but also meanings to be taken by challenging the other. In this scenic setting that precedes the encounter with the sacred, a positioning of the mystic is imposed as an actant who will address the numinous not through gesture, but through enunciation – therefore through a meaningful address to the other that thus becomes a semantic anchoring reference. Through this relationship, the aim is to achieve a familiarity through which the presences – suspensions of potentiality to be – manifest themselves towards each other, thus establishing a numinous model of addressing.*

Keywords: *hermeneutic phenomenology, meaning, presence, system of signification, trace*

1. The environment as a natural

When we talk about exalted religious experience – more precisely, mysticism as a state of reaching an exceptional level of experience –, one area of interest is that of the moment before the actual experience (Ro. *trăire*) – that is, what happens before the actual experience of the numinous.

After a journey-travail of penetrating the numinous, the believer living the sacred does not find himself as perpetually surprised by the circumstances to which he must adapt reactively but positions himself as a creator of circumstances favoring the nuancing and amplification of the experience of the sacred. Thus, discovering himself in a spatiality of proximity of the sacred that imposes a positioning dynamic, the mystic develops and presents his own numinous-staging (Ro. *punere-în-scenă-numinoasă*) as an opening towards a presence-of-mystery (Ro. *prezență-de-taină*) of the numinous (See Cînda, 2024b, p. 258). This act of positioning is not an attempt – a passive opening of opportunity – but becomes a mechanism for fluidizing the numinous path towards reaching a beingness natural translated through an awareness of common senses (See Cînda, 2024a, p. 28) – therefore a medium that imposes itself as a semantically-affine opening between the two actants that goes beyond the spatiality of causal conjuncture proximities.

If the law of the concept of nature takes precedence over natural law (See Derrida, 2008, p. 242), then, when we speak of the existence of an environment for the performance of the act given towards or received from a numinous source, we must also consider its nature. The mystic as a being given to himself for affirmation – therefore as a conscience that confesses and validates his own existence – finds himself in front of an Unsusceptible that does not require mediation (See Peirce, 1990, p. 87) and which thus imposes itself as a Presence of evidence towards the mystic.

If the ordinary religious person positions himself dogmatically and hopefully towards a socio-culturally accepted reality that nevertheless escapes perpetuated insistences (thus leading, in the ultimate instance of unfulfillment, to the "inconsistent absolutization of the

absent" – Wald, 1983, p. 108), the mystic reaches a state of sufficiency in which the challenging positioning of the discovery of the Other (Ro. poziționarea de provocare a descoperirii Celuilalt) becomes futile. This "success", however, does not imply absolute passivity of absorption in a consciousness of the Other, but rather brings with it the shift of focus from one's own being to the space of mutually validated presences. Even if this encounter were to be incidental, it would still be revealed as an accidental reality that presents an eidos that can be perceived in a pure way and that is coordinated by essential truths (See Husserl, 2011, pp. 42-43) – all of which being an initial datum of the perception of the phenomenon in the form of an "I-Fellow-things" system (See Ponty, 1999, p. 88).

Keeping Ponty's terminology, if through "Fellow" we see in the Other an Another one of the same being essence, in "things" we can see all this perceived spatiality and semantic contributor to the interaction with the numinous and which can be defined as "a horizon of indeterminate reality of which I am obscurely aware" (Husserl, 2011, p. 110).

So, the environment, through my own consciousness, becomes a natural numinous eidetic (Ro. firesc eidetic numinos) that brings with it not only essences as fundamental truths for receiving, but also as significances for taking; in the first case we have a discovery – in the second, a challenge.

2. Gesture synchronization

Considering this scenography precursory to the encounter with the sacred as more than an epistemic approach of accepting certain data, a positioning of the mystic as an actant is imposed – but not one of ritual theatricality, but one of reaching at sense through formulation and addressing through enunciation. Given the indeterminacy that are characteristic of this medium of encounter, performative enunciation-actions will be subject to some dimensions of insufficiency (See Austin, 2005, pp. 27, 38) that are necessary for the essential semantic adjustments. As Toma Pavel (1993, p. 25) mentions, "any expressed thought presupposes, as a starting point, a prelogical perception of the universe as a whole, a simple gesture of showing, a gesture that, before the crystallization of sense and objectivity, separates the Being from the gaze to which it is presented".

So, reaching an eidetic meaning (Ro. înțeles eidetic) is not a spontaneity but a volitional search (See Schleiermacher, 2001, p. 39) as a travail of synchronization of reciprocal gestures through which space is semantically closed towards establishing an affinity of alignment like a mirroring.

If we credit man as possessing a Refractory Essence ready to mirror nature (See Rorty, 2014, p. 158), then the mystic who has reached the gates of the essential numinous will also use this mirror as a conceivability (See Peirce, 1990, p. 143) of synchronization with the numinous.

Noting the importance of this stage of synchronization as a manifestation-of-the-other-through-me (Ro. manifestare-a-celuilalt-prin-mine), we see in this mirroring a mimesis that preserves an initial reference to a real that is unitary linked to a creative dimension (See Ricœur, 1984, pp. 72-73); thus positioning the mystical towards alignment with the numinous will make the latter a numinous referential (Ro. referențial numinos).

If the conceptual meaning of words is formed by sampling a gestural meaning (See Ponty, 1999, p. 222), then the mystic who sits mirrored to the numinous referential will have to proactively identify and extract that significant content sufficient to stabilize the connection with the numinous – thus the fixation of a satisfying relational numinous space (Ro. spațiului numinos satisfăcător relațional).

3. Desynchronization as opening

If the fixation of this satisfying relational numinous space aims at establishing a framework of familiarity in which the two presences (of the mystical and of the numinous) can manifest themselves towards each other – beyond their already-presence (Ro. *deja-prezență*). We can thus ask ourselves, as Maurice Merleau-Ponty (1999, p. 428):

"How can the presence for itself (*Urpräsenz*), which defines me and conditions any foreign presence, be at the same time a de-presentation (*Entgegenwärtigung*) and throw me outside?"

To achieve an acting out towards the other – an opening-toward-Presence (Ro. *deschidere-spre-Prezență*) (Cânda, 2024a, p. 11) – that we can look at phenomenologically, it is necessary to overcome the opposition between the perceived phenomenon and the perception of the phenomenon (See Wald, 1973, p. 151) through which the fact of being in this given spatiality brings between the actants who, although not yet in a *unio mystica*, are nevertheless in an undisturbed non-interactive proximity.

To introduce a mobilizing impulse-cause to communication, an irregularity in the ritual or a violation must be introduced (See Austin, 2005, p. 50, 53) that awakens a germinal-decision (*Keimentschluß*) (Schleiermacher, 2001, p. 134) and triggers a prime utterance (Ro. *primă rostire*) – even the opening ("*Céance*") of a question that does not anticipate any answer (See Deleuze, 1995, p. 126). Since the physical-emotional gesture of the scenography led to the synchronized proximity of I-Other through a loss of self as defeat-of-self (Ro. *înfrângere-de-sine*) (See Cânda, 2024b, p. 258) as an unconditional surrender of an alignment of beingness (so not "the alienation of one's own being in the ontological possession of another" – Șora, 2006, p. 162), a desynchronization becomes necessary through which to-regain-the-right-to-be-yourself-again (Ro. *să-recapeți-dreptul-la-a-fi-iar-tu*) – hence a fact-of-giving-oneself-a-presence [*le se-donner-une-présence*] (See Derrida, 2008, p. 179).

This repositioning of the self is not a separation as a rupture and wandering within the world (See Derrida, 1998, p. 23) – hence of the previously created spatiality – but a repositioning in terms of meaning through which conversation takes the place of the confrontation from the mirroring (See Rorty, 2014, p. 206). If the existence of a thing is always accidental and unimplicated by its donation (See Husserl, 2011, p. 173), then this repositioning also comes as a facilitating fact of the fulfilled event.

However, deprived of that mirroring mimesis, we risk a non-relationship resulting from the lack of any available equivalent in our own language (See Rorty, 2014, p. 391). But it is precisely the numinous referential that becomes the common point of semantic anchoring through which the prime utterance can receive a prime answer (Ro. *prim răspuns*).

4. The numinous natural as a model of understanding

In all this dynamic of utterances-that-are-about-to-begin (Ro. *rostiri-ce-stau-să-înceapă*), the word that becomes a sign of both an abstract essence and a concrete objective meaning (See Stancovici, 1972, p. 27) finds itself in a suspension of potentiality that is to be.

So, the-yet-unspoken-word (Ro. *cuvântul-nerostit-încă*) becomes a sign of a future significance and transforms into an intended-word-ready-to-be-uttered (Ro. *cuvânt-intenționat-gata-să-fie-rostit*) which, by intention, carries within it both an impelling will and a sense ready to be brought to light.

Following Georg Henrik von Wright (1995, p. 135) who defines the teleological explanation of action as behavior understood intentionally, we can define an intentionally understood word that indicates both a from which and a toward which, as well as a for what –

hence an expected semantic relevant finality (Ro. finalitate relevant semantică așteptată) that is part of a potential addressing dynamic. We thus have a semantic system as a series of contents of a possible communication (See Eco, 1982, p. 52) but which, by adding a significance (numinous – in this case), becomes a system of signification.

Since, in order to have a communication, a common and mutually understood and accessed addressing system is necessary, we will place it in the natural numinous eidetic which becomes a system of signification as a given that offers itself (Selbstgegebenheit) (See Husserl, 2002, p. 48) and which can be accessed through a “donating intuition” (Husserl, 2011, p. 92).

Thus, when we speak of the possibility of being accessed, we speak of a possibility in itself of the natural – of the environment – to let itself accessible (Ro. a-se-lăsa-spre-accesare) – hence a possibility of self-affecting that leaves a trace of itself in the world (See Derrida, 2008, p. 179). This trace is the meaning-as-place-of-anchorage (Ro. înțelesul-ca-loc-al-ancorării) – meaning through which a numinous addressing pattern (Ro. model numinos de adresare) is established that allows for a subsequent settlement-in-a-state-of-numinence (Ro. așezare-într-o-stare-de-numinență) towards a fullness of experiencing the Presence of the numinous (See Cănda, 2024a, p. 24).

BIBLIOGRAPHY:

1. Austin, J. L. (2005) Cum să faci lucruri cu vorbe. Pitești: Paralela 45, pp. 27, 38, 50, 53.
2. Cănda, A. (2024a) Prolegomene la o fenomenologie a misticii. Iași: Ars Longa, pp. 11, 24, 28.
3. Cănda, A. (2024b) 'The Idea of Locus as a Prerequisite in Latin Mysticism. A Philosophical View on Numinous Spatiality', in Boldea, I. et al. The Power of Dialogue in a Globalized World. ISI Proceedings of the International Conference „Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity” - 11th Edition, Volume no. 11, Târgu-Mureș: Arhipelag XXI Press, p. 258.
4. Deleuze, G. (1995) Diferență și repetiție. București: Editura Babel, p. 126.
5. Derrida, J. (1998) Scriitură și Diferență. București: Editura Univers, p. 23.
6. Derrida, J. (2008) Despre gramatologie. Cluj-Napoca: Tact, pp. 179, 242.
7. Eco, U. (1982) Tratat de semiotică generală. București: Editura științifică și enciclopedică, p. 52.
8. Husserl, E. (2002) Ideea de fenomenologie și alte scrieri filosofice. Cluj-Napoca: Grinta, p. 48.
9. Husserl, E. (2011) Idei privitoare la o fenomenologie pură și la o filozofie fenomenologică. Cartea întâi: Introducere generală în fenomenologia pură. București: Humanitas, pp. 42-43, 92, 110, 173.
10. Pavel, T. (1993) Mirajul lingvistic. Eseu asupra modernizării intelectuale. București: Editura UNIVERS, p. 25.
11. Peirce, C. S. (1990) Semnificație și acțiune. București: Humanitas, pp. 87, 143.
12. Ponty, M. M. (1999) Fenomenologia percepției. Oradea: Aion, pp. 88, 222, 428.
13. Ricœur, P. (1984) Metafora vie. București: Editura Univers, pp. 72-73.
14. Rorty, R. (2014) Filosofie și oglinda naturii. Cluj-Napoca: Tact, pp. 158, 206, 391.
15. Schleiermacher, F. D. E. (2001) Hermeneutica. Iași: Polirom, pp. 39, 134.
16. Stancovici, V. (1972) Logica limbajelor. București: Editura Științifică, p. 27.
17. Șora, M. (2006) Despre dialogul interior. Fragment dintr-o Antropologie Metafizică (ed. a 2-a). București: Humanitas, p. 162.

18. Wald, H. (1973) Limbaj și valoare. București: Editura enciclopedică română, p. 151.
19. Wald, H. (1983). Ideea vine vorbind. București: Cartea românească, p. 108.
20. Wright, G. H. (1995) Explicație și înțelegere. București: Humanitas, p. 135.

ENCOMPASS. THE ENUNCIATION UNDERSTOOD AS A SPACE OF MYSTERIOUS ENCOUNTERS WITH THE NUMINOUS

Alexandru-Ioan Cînda
PhD, West University of Timișoara

Abstract: *For the mystic who pursues an exalted experience of the sacred, an intentional, specific, and focused positioning towards this numinous ready to be encountered and experienced becomes necessary. This positioning aims not at a perceptible discovery through the senses, but at a construction of an inner semantic space through which the numinous can be addressed for disclosure. Through such a statement of semantic repositioning, both an affine framework and an opening towards a future Presence of the numinous are created – thus defining a linguistic framing of the numinous in the already emptied inner space (Gr. κένωσις), but also preparing a settlement in the universal unfolding of the numinous towards reaching the critical moment of liberation (Gr. καιρός) of the inner enunciation.*

Keywords: *encompass, enunciation, hermeneutic phenomenology, Kairosis, Kenosis*

1. Abstraction and sublimation

For the one who experiences the sacred, finding oneself – hence framing oneself in a referential spatiality – was not just a naively simplistic being-in-the-fact-of-the-other (Ro. aflare-în-faptul-celuilalt), but, through intentional, specific and focused positioning, became a placing-in-the-own's-fact (Ro. punere-în-faptul-propriu). This semantic repositioning does not mean an exclusion or passivization of the numinous, but a bringing of oneself as availability towards the numinous-that-sublimates (Ro. numinosul-ce-sublimează) and thus becomes a vehicle towards numinosity defined as essential numinous (See Cînda, 2024a, p. 23).

Drawing a parallel with writing as a weakening of dialogue by postponing or omitting the response (See Wald, 1983, p. 42), the concrete and coherent gesture towards the sacred – whether synchronous or not – brings with it a loss of the weight of the numinous actant which can no longer center towards itself an already present, but non-manifest numinous. This weakening will nevertheless impose a perseverance of address through which to overcome the state of suspension of the immediate manifest. As language has an external phonetic indicative structure and an internal semantic one (See Pavel, 1993, p. 58), a positioning of the mystic oriented towards one's own self becomes necessary.

This positioning-of-solving-the-mutual-expectations (Ro. poziționare-de-rezolvare-a-expectanțelor-reciproce) will therefore aim at discovering and anchoring in an inner semantics through which the numinous can be addressed for disclosure. Since the description is what determines the reference of the numen (See Kripke, 2021, p. 46) – hence the semantic anchor (Ro. ancoră semantică) –, it is necessary to construct an inner enunciation that imposes itself both as an argumentatively constructed meaning for addressing the numinous, and as a revealed meaning as sufficient, unique and tempting for the numinous to address it.

In this situation where the statement is itself a simultaneous positioning of abstraction and sublimation, it becomes necessary to focus on the extensional semantics of the relationship between the statement and its truth conditions (See Eco, 2009, p. 329) – thus on a dual reporting dynamic: one centered on the ideational abstraction (die ideierende Abstraktion) that

leads to an essence (See Husserl, 2002, p. 26) as a reality-fact, and the other observing an exclusive sublimation meant to reveal a path-relation. Since any “reference” (Meinung) in the noematic sense of a certain act can be expressed through “significance” as expressions (See Husserl, 2011, p. 457), then the semantic anchor also has its own potency of manifestation (under its own will), but also of interpretation (through the will of the Other).

2. Numinous scenography

In this perpetual game of abstraction-sublimation in the form of a dynamics of semantic repositioning, it is necessary to look at the way in which the positionings of relational construction become referential-semantic settlements (Ro. așezări referențial-semantice) through which not only an affine-projective framework is created, but also a factor of amplification of religious experience is revealed – therefore of a numinous-staging (Ro. punere-în-scenă-numinoasă) as an opening towards a presence-of-mystery (Ro. prezență-de-taină) (Cânda, 2024b, p. 258).

This newly created context-of-unveiling (Ro. context-de-dezvăluire) (Cânda, 2024a, p. 57) in turn requires an action of understanding not only of presences and experiences (Ro. trăiri), but also of contexts – hence a bringing into one’s own self of a context that thus becomes an enunciation. Since this bringing into one’s own self ensures a space-of-meetings (Ro. spațiu-al-întâlnirilor) with the Other (See Cânda, 2024b, p. 258), then the enunciation itself becomes space and openness towards the Other.

If we look at the creation and development of the inner enunciation (therefore unspoken yet and, as such, not fixed as a definitive semantic existence and ready-to-be-history) in the form of a sketch (Ro. schiță) that is “written” as we experience an feeling towards and at the limit of revealing the Other, then Hans-Georg Gadamer’s remark that the sketches (Abschattung) of linguistic perspectives on the world potentially contain each other and allow for a self-expansion in each of the other sketches (See Gadamer, 2001, p. 334) is appropriate.

So, it is precisely the inconstancy of the enunciation-that-is-still-being-made (Ro. enunț-care-încă-se-face) that facilitates the opening of space towards an even more probable Presence of the Other, thus making evident the perspective of the sketch-enunciation (Ro. enunț-schiță) as a perpetual space of numinous scenography – hence of establishing a definitive connection with the sacred through the enunciation as numinous entanglement (Ro. inseparabilitate numinoasă) (of course, recalling the syntagm “quantum entanglement” used in quantum physics – See Horodecki et al., 2009, pp. 865-942).

In this sketch-enunciation of unstable schematization, the scheme is valued in relation to the concept as a logical possibility of its division (See Deleuze, 1995, pp. 331-332) – therefore it can be constituted in the original consciousness of experience (See Husserl, 2011, p. 557) and understood in a dynamic context of relation and which, through an excess of astonishment (Eco, 2016, p. 84) and through a participation of personal appreciation, introduces an aesthetic as a given of the enunciation. It is precisely this aesthetic of the statement, through the fluctuating repositioning on the ultimate senses that are dynamically redefined in vivo again and again, determines an increase in conceptual knowledge and a structural semiotic model of a non-structured process of communicative interaction (See Eco, 1982, pp. 347, 349).

Regarding dynamisms, Gilles Deleuze states (1995, p. 332):

“When we consider dynamisms, not as schemes of concepts, but as dramas of Ideas. For if dynamism is external to the concept, and in this capacity it is a scheme, it is internal to the Idea, and in this capacity it is a drama or dream.”

Through this view, the sketch-enunciation becomes a dynamic enunciation of framing the numinous in the space of the statement, but also an aesthetic enunciation of in-framing in the drama of numinous developments between the mystic and the numinous as the Other.

3. Signifying of the act vs. signifying of the form

Arriving at a fluctuating construction of positioning – thus at a hierarchy of seminification through which one definition-enunciation is imposed on the other –, it becomes necessary to perspective the meaning according to this positioning. If in the case of framing the numinous in the space of the enunciation we have an active positioning in the form of the act of bringing the numinous into the inner semantic space, in the case of in-framing the mystic in the universal dramatic unfolding of the numinous we have a settlement in the form of a self-discovery as a necessary form for the unfolding of the numinous reality.

This simultaneity of positioning introduces a tension through the very impossibility of fixing a definitive state of suspension in a satisfactory enunciation, the enunciation becoming an enunciation-that-constantly-confronts-itself (Ro. *enunț-care-se-confruntă-neconținut-pe-sine*) both towards choosing a state to experience and towards finalizing a full understanding of the current state being experienced.

In the intense experience of this simultaneity of states reflected in the inner sketch-enunciation, one nevertheless reaches an awareness of the existence of one's own experience (See Husserl, 2011, p. 305) and which through understanding reaches its full sovereignty (See Gadamer, 2001, p. 292); therefore, the new meaning acquired through the enunciation-that-constantly-confronts-itself becomes in turn a system of signification – hence a system of putting inner speech into sign. If for Henri Wald, experiences go beyond natural reactions precisely through speech (See Wald, 1973, p. 83), for Jacques Derrida logocentrism becomes a moment of erasure (effacement) of the signifier (See Derrida, 2008, p. 292). But it is precisely the still-unspokenness of the enunciation that makes both the living (Ro. *trăirea*) remain in its natural intimacy, and the signifier preserve its existence through precisely the dynamic mutability of the words of the sketch-enunciation.

Thus, the enunciation-that-constantly-confronts-itself causes the acquisition of a habit in the form of a motive perception of a motive meaning (See Ponty, 1999, p. 182) – so through a continuously perspective perception of a variable significance, a habituation of semantic reporting to numinous (Ro. *deprindere de raportare semantică la numinos*) is achieved.

4. From Kenosis to Kairosis

Being in such a state of continuous change – but which he accepts as natural – towards the not yet manifest Other, the mystic experiences not a catharsis (Gr. *κάθαρσις*) of elevation, but a fall which, related to the inner dialogue, becomes a relationship from sign to signified (See Șora, 2006, p. 103); therefore, what occurs is not a regression of focus on the primacy of the sign and the context (the sense could not be reduced to linguistic context – See Pavel, 1993, p. 52), but an emphasis on the construction of a meaning of the immediate natural.

If the lack of a significant Presence of the numinous as the Other imposes a Kenosis (Gr. *κένωσις*) as an emptying of oneself towards the opening of a space of encounters, then precisely the emergence and development of the sketch-enunciation becomes the meaning of the immediate natural. Only through this meaning as an inner strength can the lost strength of the word (*ménos*) be recovered (See Pleșu, 1994, p. 17) which, however, being in the numinous space of the living (Ro. *trăire*), must not bear interpretation and analysis – the linguistic formulation being immanent to that something that is intended (*das Meinen*) to be interpreted (See Gadamer, 2001, p. 301).

So, precisely through the freedom to form the sketch-enunciation, the being positions itself not only in a state of numinous scenography, but especially as a Kairos (Gr. *καῖρός*) in the form of a critical moment of liberation of the momentary sketch-enunciation.

This liberation of the sketch-enunciation – positioning of being in its own truth as identical to the being in the world (See Ponty, 1999, p. 461) – becomes an utterance towards an Other who “is no longer the-numinous-that-sublimates-itself (Ro. *numinosul-ce-se-sublimează*), but passes into the numinous-that-lets-itself-be-highlighted (Ro. *numinos-ce-se-lasă-evidențiat*)” (Cânda, 2024a, p. 23).

In this inedited encounter with the numinous, the sketch-enunciation is at first an opening through precisely the mutability of semantic framings, later becoming a space of mystery encounters with the sacred – therefore, an encompass- enunciation (En. *enunț-cuprindere*).

BIBLIOGRAPHY:

1. Cânda, A. (2024a) Prolegomene la o fenomenologie a misticii. Iași: Ars Longa, pp. 23, 57.
2. Cânda, A. (2024b) 'The Idea of Locus as a Prerequisite in Latin Mysticism. A Philosophical View on Numinous Spatiality', in Boldea, I. et al. The Power of Dialogue in a Globalized World. ISI Proceedings of the International Conference „Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity” - 11th Edition, Volume no. 11, Târgu-Mureș: Arhipelag XXI Press, p. 258.
3. Deleuze, G. (1995) Diferență și repetiție. București: Editura Babel, pp. 331-332.
4. Derrida, J. (2008) Despre gramatologie. Cluj-Napoca: Tact, p. 292.
5. Eco, U. (1982) Tratat de semiotică generală. București: Editura științifică și enciclopedică, pp. 347, 349.
6. Eco, U. (2009) De la arbore la labirint. Studii istorice despre semn și interpretare. Iași: Polirom, p. 329.
7. Eco, U. (2016) Limitele interpretării. Iași: Polirom, p. 84.
8. Gadamer, H.-G. (2001) Adevăr și Metodă. București: Teora, pp. 292, 301, 334.
9. Horodecki, R. et al. (2009) 'Quantum entanglement' in Reviews of modern physics, Volume 81(2), pp. 865-942.
10. Husserl, E. (2002) Ideea de fenomenologie și alte scrieri filosofice. Cluj-Napoca: Grinta, p. 26.
11. Husserl, E. (2011) Idei privitoare la o fenomenologie pură și la o filozofie fenomenologică. Cartea întâi: Introducere generală în fenomenologia pură. București: Humanitas, pp. 305, 457, 557.
12. Kripke, S. (2021) Numire și necesitate. Iași: Polirom, p. 46.
13. Pavel, T. (1993) Mirajul lingvistic. Eseu asupra modernizării intelectuale. București: Editura UNIVERS, pp. 52, 58.
14. Pleșu, A. (1994) Limba păsărilor. București: Humanitas, p. 17.
15. Ponty, M. M. (1999) Fenomenologia percepției. Oradea: Aion, pp. 182, 461.
16. Șora, M. (2006) Despre dialogul interior. Fragment dintr-o Antropologie Metafizică (ed. a 2-a). București: Humanitas, p. 103.
17. Wald, H. (1973) Limbaj și valoare. București: Editura enciclopedică română, p. 83.
18. Wald, H. (1983). Ideea vine vorbind. București: Cartea românească, p. 42.

FROM TOLERANCE TO INTOLERANCE: EXPLORING THE PARADOXES AND LIMITS OF HUMANITY

Alina-Daiana Vaș

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: *Tolerance, which emerged in the 16th century, refers to accepting and respecting the differences, including the opinions and behaviors of others. Promoted by thinkers such as Locke and Voltaire, it became essential in the context of religious and political conflicts in Europe. Tolerance manifests in various forms, from personal relationships to accepting religious and political diversity. However, there are paradoxes of tolerance, such as whether intolerance toward the intolerant should be tolerated. Intolerance, often fueled by prejudice, leads to conflicts and violence. Overcoming intolerance requires education and dialogue to promote respect and mutual understanding.*

Keywords: *respect, freedom, differences, acceptance, conflicts*

Toleranța (din latină „*tolerare*” - a suporta, a îndura) reprezintă un concept social, etic și religios ce se aplică atât unei comunități, cât și unui individ, indicând respectul față de libertatea altora, față de modul lor de gândire și comportament, precum și față de opiniile lor, indiferent de natura acestora (politice, religioase etc.). Ideea de „toleranță” a apărut în cultura europeană la începutul secolului XVI, fiind strâns legată de curentul umanist, avându-l ca exponent pe Erasmus din Rotterdam, care a luptat împotriva fanatismului religios. Alte figuri importante care au promovat atitudini tolerante în fața opiniilor divergente au fost John Locke (1632-1704), Voltaire (1694-1778) și Gotthold Lessing (1729-1781).

În lucrarea sa „*Scrisoarea despre toleranță*” („*A Letter Concerning Toleration*”), din 1689, John Locke susține toleranța ca o reacție la comportamentele neobișnuite, afirmând că „trebuie acceptat ceea ce este în contradicție cu normele obișnuite”. Voltaire este adesea citat cu celebra frază: „*Nu sunt de acord cu ideile dumneavoastră, dar voi lupta până la moarte pentru dreptul dumneavoastră de a le exprima!*” În piesa sa „*Nathan Înțeleptul*”, Lessing apără libertatea religioasă. O formă notabilă de toleranță a fost reprezentată de calviști, în special în Amsterdam, un oraș adesea denumit „orașul dizidenților”. Aceasta se poate explica prin credința în predestinare și printr-o anumită mentalitate comercială, care a generat o atitudine de toleranță față de diferitele confesiuni religioase.

În cursul conflictelor religio-politice din întreaga Europă care au urmat Reformei, toleranța a devenit unul dintre conceptele centrale ale discursului politico-filosofic, dar istoria sa ajunge mult mai departe în antichitate. În scrierile stoice, în special în Cicero, toleranța este folosit ca termen pentru o virtute a rezistenței, a suferinței ghinionului, durerii și nedreptății de diferite feluri într-o manieră adecvată, neclintită. Dar deja în discursul creștin timpuriu, termenul este aplicat provocării de a face față diferențelor și conflictelor religioase. Lucrările lui Tertulian și Ciprianus sunt cele mai importante în acest sens.¹

Caracteristicile și paradoxurile toleranței

Există multe contexte în care vorbim despre o persoană sau o instituție ca fiind tolerantă: părinții tolerează anumite comportamente ale copiilor lor, un prieten tolerează slăbiciunile altuia, un monarh tolerează disidența, o biserică tolerează homosexualitatea, un stat tolerează o religie minoritară, o societate tolerează comportamentul deviant. Astfel,

¹ Rainer Forst, *Toleration-The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2012 Edition), disponibil pe: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/toleration/>.

pentru orice analiză a motivelor și motivelor de toleranță, trebuie luate în considerare contextele relevante.

Este necesar să se facă diferența între un concept general și concepții mai specifice despre toleranță. Toate aceste trei motive pot fi de unul și același fel – religioase, de exemplu – dar pot fi și de feluri diferite (morale, religioase, pragmatice). În plus, trebuie subliniat că există două granițe implicate în această interpretare a conceptului de toleranță: prima se află între: (1) domeniul normativ al acelor practici și credințe cu care suntem de acord și (2) domeniul practicilor și convingerile pe care cineva le găsește greșite, dar că încă le poate tolera; a doua graniță se află între acest din urmă tăram și (3) tăramul intolerabilului care este strict respins.²

Componenta de obiectare

Este esențial pentru conceptul de toleranță ca credințele sau practicile tolerate să fie considerate a fi inacceptabile și, într-un sens important, greșite sau rele. Dacă această componentă de obiecție lipsește, nu vorbim de „toleranță”, ci de „indiferență” sau „afirmare”.³

Componenta de acceptare

Componenta de obiecție trebuie să fie echilibrată de o componentă de acceptare, care nu înlătură judecata negativă, ci oferă anumite motive pozitive care le depășesc pe cele negative în contextul relevant. În lumina acestor motive, ar fi greșit să nu tolerăm ceea ce este greșit, să menționăm un paradox binecunoscut al toleranței. Practicile sau credințele menționate sunt greșite, dar nu intolerabil greșite.⁴

Componenta de respingere

Trebuie specificate limitele de toleranță. Ele se află în punctul în care există motive de respingere care sunt mai puternice decât motivele de acceptare (ceea ce lasă încă deschisă problema mijloacelor adecvate pentru o posibilă intervenție).⁵

Componenta volitivă

Nu se poate vorbi de toleranță decât acolo unde se practică voluntar și neforțat, căci altfel ar fi un caz pur și simplu de „suferință” sau „suport” asupra unor anumite lucruri pe care le respingem, dar împotriva cărora suntem neputincioși. Este totuși greșit să se concluzioneze de aici că, toleranței trebuie să fie în măsură să interzică efectiv sau să interfereze cu practicile tolerate, deoarece o minoritate care nu are această putere poate foarte bine să fie tolerantă în a considera că, dacă avea o asemenea putere, nu l-ar folosi pentru a suprima alte partide.⁶

Paradoxul rasistului tolerant

Există paradoxul rasistului tolerant, care privește componenta de obiecție. Uneori, oamenii susțin că cineva care crede că există „rase inferioare” ai căror membri nu merită respect egal ar trebui să fie „mai tolerant”. Astfel, rasistul ar fi numit tolerant dacă și-ar reduce dorința de a discrimina membrii unor astfel de grupuri, să zicem, din motive strategice. Astfel, dacă (și numai dacă) am considera toleranța ca fiind o virtute morală, apare paradoxul ca o atitudine imorală (să ne gândim la alte „rase” în acest fel) ar fi transformată într-o virtute. În plus, rasistul ar fi mai „tolerant” cu cât impulsurile lui rasiste sunt mai puternice dacă nu le-ar acționa. Prin urmare, privită dintr-o perspectivă morală, cererea ca rasistul să fie tolerant

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Rainer Forst, *Tolerance-The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2012 Edition)*, disponibil pe: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/tolerance/>.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

are un defect major: obiecția rasistă împotriva altora este o obiecție etică care trebuie doar înfrânată prin adăugarea anumitor motive de acceptare. Se transformă astfel o prejudecată inacceptabilă într-o judecată etică. De aici rezultă că motivele de obiecție trebuie să fie rezonabile în sens minim; ele nu pot fi împărtășite în general, desigur, dar nici nu trebuie să se bazeze pe prejudecăți iraționale și ură. Prin urmare, rasistul nici nu poate exemplifica virtutea toleranței și nici nu trebuie să i se ceară să fie tolerant; ceea ce este necesar este să-și depășească convingerile rasiste. Aceasta arată că există cazuri în care toleranța nu este soluția pentru intoleranță.⁷

Paradoxul toleranței morale

Întâlnim paradoxul toleranței morale, care apare în legătură cu componenta de acceptare. Dacă atât motivele pentru obiecție, cât și motivele pentru acceptare sunt numite „morale”, apare paradoxul că pare a fi corect din punct de vedere moral sau chiar cerut din punct de vedere moral să tolerăm ceea ce este rău din punct de vedere moral. Rezolvarea acestui paradox necesită, prin urmare, o distincție între diferitele tipuri de motive „morale”, dintre care unele trebuie să fie motive de ordin superior care fundamentează și limitează toleranța.⁸

Paradoxul trasării limitei

Acest paradox este inerent ideii că toleranța este o chestiune de reciprocitate și că, prin urmare, cei care sunt intoleranți nu trebuie și nu pot fi tolerați, idee pe care o găsim în majoritatea textelor clasice despre toleranță. Dar chiar și o scurtă privire asupra acestor texte, și cu atât mai mult asupra practicii istorice, arată că sloganul „fără tolerare a intoleranților” este și potențial periculos, pentru caracterizarea anumitor grupuri ca fiind intolerante este adesea în sine un rezultat al unilateralității și intoleranței.

Într-o lectură deconstructivistă, aceasta duce la o concluzie fatală pentru conceptul de toleranță: „Dacă toleranța implică întotdeauna o tragere a limitelor împotriva intolerantului și intolerabilului și dacă fiecare astfel de trasare a unei limite este ea însăși un (mai mult sau mai puțin) intolerant, act arbitrar, toleranța se termină imediat ce începe — de îndată ce este definită de o graniță arbitrară între „noi” și „intoleranți” și „intolerabil”. Acest paradox poate fi depășit doar dacă distingem două noțiuni de „intoleranță” pe care critica deconstructivistă le confundă: intoleranța celor care se află dincolo de limitele toleranței pentru că neagă toleranța ca normă și lipsa toleranței a celor care nu vor să tolereze o negare a normei. Toleranța nu poate fi o virtute decât dacă, se poate face această distincție și presupune că limitele toleranței pot fi trasate într-un mod nearbitrar, justificat.⁹

Intoleranța

Intoleranța este la fel ca și toleranța o bază puternică pentru dezvoltarea societății. Intoleranța este benefică dacă este practică la nivel redus. Ea putând duce la adevărate schimbări de caractere la oameni și schimbări de mentalități. Aceasta a reușit să schimbe guverne (Cortina de Fier 1987-1991), să schimbe legi și moduri de gândire vechi de secole, precum și moduri de viață. Intoleranța este caracterizată prin tendința de a elimina un comportament asupra căruia nu suntem de acord, prin mijloace de constrângere sau chiar persecuții. Uneori este împinsă până la eliminarea inacceptatului. Principalul mod de

⁷ Ibidem.

⁸ Rainer Forst, *Tolerance-The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2012 Edition)*, disponibil pe: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/tolerance/>.

⁹ Ibidem.

exprimare a intoleranței excesive a fost revolta, violența și izolarea. Doar sistemele democratice, prin dreptul la opinie și libertatea garantată a reușit să schimbe intoleranța în forme pașnice. Intoleranța începe prin empatie ușoară, iar dacă cel vizat nu se conformează, atunci se recurge la izolarea individului de către societate, apoi în cele din urmă la violență. Intoleranța între state a dus mereu la războaie. Diferențele de cultură și de religie precum și de stare economică au dat naștere mereu la invidie, care a dat naștere la intoleranță, în cele din urmă ajungându-se la război.¹⁰

Intoleranța este atitudinea celui care, în diferitele domenii ale spiritului uman, își consideră propriile idei, sentimente și opinii atât de incontestabil adevărate și fundamentate încât să neghe valoarea oricărei discrepanțe de gândire care le pune în discuție. Intoleranța, tipică celor care sunt convinși că posedă adevăruri absolute în religie, politică sau știință, se manifestă în intenția nu numai de a-și apăra și întări convingerile, ci și de a împiedica pe cei care nu sunt de acord să cadă în ceea ce se presupune că este o greșeală. În multe cazuri, intoleranța se bazează pe prejudecăți și poate duce, în cazuri extreme la discriminare, fizică (genocid, holocaust) sau violență verbală.¹¹

Opusă toleranței este intoleranța care poate merge până la fanatism. Intoleranța este unul dintre cele mai grave vicii care și-a pus stigmatul pe întreaga istorie a civilizațiilor umane, iar izvorul acesteia vine fără îndoială din instinctul autoconservării. Frica și precauția firească înaintea a ceea ce ne este necunoscut, neobișnuit și străin derivă adesea spre ostilitate și intoleranță. Acest fenomen este foarte răspândit în lume, generând războaie sângeroase, moarte și haos. Din păcate, încă nu ne-am învățat să ometem din comportamentul nostru emoțiile distrugătoare, care aduc atâtea suferințe neamului omenesc. Pentru o ființă socială, cum este omul, ostilitatea și intoleranța sunt surse permanente de conflicte, ceea ce este deosebit de periculos.¹²

Savantul austriac Konrad Lorentz ne avertizează despre acest pericol în cartea sa „*Agresiunea*”. El afirmă că în procesul evoluției doar animalele carnivore au obținut, prin selecție naturală, mecanismul de frânare a agresiunii, dat fiind că doar acestea posedă arme cu adevărat periculoase nu numai pentru prada lor, ci și în conflictele cu semenii. Strămoșii omului, fiind erbivori, au ratat lecțiile evoluției, la care s-a predat această materie. Ulterior, din păcate, omul s-a învățat să producă arme nemăsurat mai eficiente decât ghearele și colții, și n-a pregetat să le folosească împotriva semenilor săi din alt trib, altă comuniune, altă țară, cu altă limbă, altă culoare a pielii, altă religie, altă opinie sau alt mod de viață. Inteligența și inventivitatea i-a servit nu numai să-și ușureze viața, dar și să și-o complice cu mult succes, inventând pericole care nu au existat până la el. În plus, omul s-a învățat să se justifice în orice împrejurări, pentru orice fapte oribile. Nu există crime în istoria omenirii, pentru care făptașii să nu fi găsit o justificare fie nobilă, fie patriotică, fie sfântă și deci în afara oricărei critici. În mod natural apare întrebarea: dacă omul nu posedă o frână psihologică, programată în genotipul său, a agresiunii, care sunt șansele lui în continuare? Cum vom supraviețui în asemenea condiții? Situația este într-adevăr gravă, dar dialectica ne învață despre unitatea și lupta contrariilor, ceea ce ne sugerează, că orice fenomen este însoțit de opusul său, deci speranța noastră spre mai bine nu este lipsită de temeii. Chiar dacă omul nu beneficiază de o frână genetic programată a pornirilor sale agresive tot atât de eficientă ca cea a animalelor carnivore, există totuși fenomene sociale care suplinesc acest neajuns esențial al naturii umane.¹³

¹⁰ Tetelea Daniela, *Toleranța în societate*, disponibil pe: <https://prezi.com/ibj11ui2wh7q/toleranta-in-societate/> .

¹¹ Alberto Pincherle, *Intoleranță*, în *enciclopedia italiană*, Institutul enciclopediei italiene, 1933, p. 33.

¹² *Ibidem*, p. 33.

¹³ Alberto Pincherle, *Intoleranță*, în *enciclopedia italiană*, Institutul enciclopediei italiene, 1933, p. 34.

Întregul proces de educație al personalității umane este orientat spre suprimarea pornirilor egoiste și distructive în favoarea celor altruiste, creatoare, spre adaptarea individului la mediul social. Pentru cazurile de eșec individual al procesului de educație societatea dispune de mecanisme represive de corijare sau măcar izolare a indivizilor care reprezintă un pericol social. Prin urmare societatea este foarte cointerесată în buna funcționare a tuturor acestor mecanisme, a legislației care le asigură, și mai ales în bună funcționare a sistemului de educație și instruire. O persoană care gândește profund deja posedă o frână eficientă a pornirilor sale spontane, căci este învățată să calculeze efectele și să cântărească consecințele acțiunilor sale. O persoană instruită și inteligentă va găsi mai ușor un domeniu de activitate pe gustul său și potrivită capacităților sale, ceea ce exclude în mare măsură probabilitatea eșuării sale în plan personal și social.¹⁴

Unei forțe atât de puternice, cum este instinctul autoconservării, i se opune alt instinct, al cunoașterii. Omul este o ființă complexă, de aceea frica și precauția sunt însoțite adesea de curiozitate și curaj. Atunci când curiozitatea învinge precauția, iar curajul învinge frica, se fac descoperiri minunate, pe care omenirea pășește pe calea progresului științific și social. Dar când lăsăm frica și precauția să degenereze în ostilitate și intoleranță, nu mai rămâne loc nici pentru curiozitate, nici pentru curaj.¹⁵

În consecință, omul se închide în cercul restrâns al semenilor săi, în cercul strâmt a unor idei banale și învechite, nedorind să intre în contact nici cu oameni noi, nici cu idei proaspete. Dând frâu liber repulsiei noastre pentru tot ce este nou, neobișnuit și necunoscut, noi înălțăm un baraj în calea progresului. Intoleranța înseamnă să te crezi singurul posesor al întregului adevăr în orice problemă și să nu vezi, că tocmai iubirea și comunicarea te fac mult mai încăpător pentru adevăr, că adevărul intra în sufletul tău pe măsură ce vezi mult mai profund în oameni și lumea în care trăim. Suntem intoleranți, în concluzie, pentru că nu vedem frumosul din oameni, nu vedem micul frumos din marele urât sau marele frumos, care mai are și mici pete.¹⁶

BIBLIOGRAPHY:

1. Alberto Pincherle , Intoleranță , în enciclopedia italiană , Institutul enciclopediei italiene, 1933.
2. Rainer Forst, *Toleration-The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2012 Edition)*, disponibil pe: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/toleration/>.
3. Straton Victor, *Toleranța și intoleranța*, disponibil pe: <https://ro.scribd.com/doc/246383384/Toleranta-Si-Intoleranta#>
4. Tetelea Daniela, *Toleranța în societate*, disponibil pe: <https://prezi.com/ibj11ui2wh7q/toleranta-in-societate/>.

¹⁴ *Ibidem*, p. 35.

¹⁵ *Ibidem*, p. 36.

¹⁶ Straton Victor, *Toleranța și intoleranța*, disponibil pe: <https://ro.scribd.com/doc/246383384/Toleranta-Si-Intoleranta#>.

ACCESS TO INSTITUTIONAL DATA FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION PURPOSES: LEGAL FRAMEWORK AND COMMENTS ON RECENT CHANGES IN EU LEGISLATION ON DATA

Ștefan-Ciprian Raicea
PhD Student, University of Craiova

Abstrat: *The European Union, like many other jurisdictions around the world, is facing multiple socio-economic and environmental challenges. Although the European Commission specifies six priorities, the first two dominate its agenda-setting: the European Green Deal and the Digital Reform. While there has been intense work on both, they have largely been coordinated as parallel objectives that hardly intersect.*

However, coordination between digitalisation and environmental concerns is an inevitable step to move the two priorities forward: while digitalisation has been rightly criticised for its lack of attention to environmental issues, it has also been noted that the ecological tragedy can no longer be stopped without the appropriate use of technology.

Keywords: European Union, European Commission, European Green Deal, Digital Reform, environment

Introducere

Uniunea Europeană, precum multe alte jurisdicții din întreaga lume, se confruntă cu multiple provocări socioeconomice și de mediu. Deși Comisia Europeană specifică șase priorități pentru perioada 2019-2024¹, primele două domină stabilirea agendei sale: Pactul Verde European și Reforma Digitală.² Deși a existat o activitate intensă pe ambele, acestea au fost, în mare parte, coordonate ca obiective paralele care cu greu se intersectează.³ Cu toate acestea, coordonarea dintre digitalizare și preocupările de mediu este un pas inevitabil pentru a face ca cele două priorități să meargă înainte: în timp ce digitalizarea a fost criticată pe bună dreptate pentru lipsa de atenție față de problemele de mediu, s-a remarcat, de asemenea, că tragedia ecologică nu mai poate fi oprită fără utilizarea adecvată a tehnologiei.⁴

Există într-adevăr o multitudine de inițiative digitale în domeniul protecției mediului, precum și o varietate de întrebări pentru inovația digitală ecologică.⁵ Tehnologiile digitale permit o monitorizare mai bună a impactului și schimbărilor asupra mediului, facilitând luarea de măsuri preventive mai eficiente, de exemplu, în ceea ce privește schimbările climatice⁶, și

¹ Cele șase priorități sunt Pactul Verde European, Reforma Digitală, O economie care lucrează în interesul cetățenilor, O Europă mai puternică în lume, Promovarea stilului de viață european și Un nou impuls pentru democrația europeană, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024_en, consultat pe 28.10.2024.

² M.Finck, M.S.Mueller, *Access to Data for Environmental Purposes: Setting the Scene and Evaluating Recent Changes in EU Data Law*, Journal of Environmental Law, vol. 35, nr. 1/2023, p. 109-131, <https://academic.oup.com/jel/article/35/1/109/7071705?login=false>, consultat pe 28.10.2024.

³ Ibidem.

⁴ A.Zito, *The Future of European Union Environmental Politics and Policy*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024, p. 78.

⁵ Ibidem.

⁶ A se vedea: A. I. Dușcă, *Les changements climatiques Postulat ou thème plein de controverses ? Essai*, Les impliqués Éditeur, Paris, 2024.

asigură o gestionare mai practică a dezastrelor și a crizelor, realizată, între altele, prin inspecția stocurilor de pește sau a topirii gheții.⁷

Pentru a ajuta la optimizarea protecției mediului și a resurselor, aplicațiile digitale pot fi implementate în întreținerea predictivă, de exemplu, în managementul siguranței și administrarea centralelor de tratare a apei periculoase sau a celor eoliene, precum și pentru a reduce consumabilele și consumul de energie.⁸ Digitalizarea are, de asemenea, un potențial semnificativ de transformare în agricultură: software-ul controlat prin GPS poate duce la economii în consumul de combustibil și poate optimiza rutele tractoarelor și recoltătoarelor automate, în timp ce aplicațiile digitale pentru fertilizarea inițială și cu azot pot contribui la o gestionare mai bună și mai eficientă a culturilor.⁹

În timp ce amprenta de carbon a sectorului tehnologiei informației și comunicațiilor în sine este un subiect de controversă și reglementare (și este menționată în Pactul Verde European în capitolul 2 secțiunea 1.8 *Un obiectiv ambițios de reducere a poluării la zero pentru un mediu fără substanțe toxice*¹⁰), potențialul aplicațiilor digitale de a reduce emisiile se preconizează că va depăși de șapte ori cantitatea creată de acesta (până la 15% din emisiile globale).¹¹ Aplicațiile digitale nu numai că permit utilizarea optimizată a energiei, de exemplu, prin instalarea de contoare inteligente în gospodării, dar, ca sisteme inteligente, cum este cazul traficului rutier, permit, de asemenea, reducerea aglomerației și îmbunătățirea mobilității.¹² Având în vedere acest lucru, nu este surprinzător că atât Pactul Verde European, cât și strategia europeană pentru date abordează această interconectare în mod frecvent.¹³

Printre obiectivele sale pentru o transformare durabilă a economiei UE, Pactul Verde European¹⁴ recunoaște, în mod explicit, potențialul pe care îl au tehnologiile digitale în accelerarea și maximizarea impactului politicilor legate de combaterea schimbărilor climatice și în protejarea mediului.¹⁵ Având în vedere că European Green Deal este o parte integrantă a strategiei Comisiei de implementare a Agendei 2030 a Națiunilor Unite și a obiectivelor de dezvoltare durabilă (ODD), prin utilizarea termenului *sustenabilitate*, Comisia face referire la conceptul triplu de durabilitate al Conferinței Rio20+, care include promovarea unui viitor plan economic, care să fie durabil din punct de vedere social și ecologic.¹⁶ Cu toate acestea, când vine vorba de digitalizare, politica UE se concentrează, în primul rând, pe potențialul noilor tehnologii și pe datele care stau la baza intereselor de mediu.¹⁷

Sustenabilitatea mediului este, prin urmare, cel mai bine înțeleasă prin conceptul de granițe fizice, care este folosit pentru a lega sustenabilitatea de legislația constituțională a UE în domeniul mediului și care determină granițele care, dacă sunt respectate, ar putea asigura stabilitatea condițiilor sistemului Pământului.¹⁸ Astfel, protejarea mediului și contracararea

⁷ Ibidem, p. 81.

⁸ J.Mabrouki, A.Mourade, *Technical and Technological Solutions Towards a Sustainable Society and Circular Economy*, Springer, Berlin, 2024, p. 95.

⁹ Ibidem, p. 97.

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640>, consultat pe 28.10.2024.

¹¹ Y.Liu, X.Zhang, Y.Shen, *Technology-driven carbon reduction: Analyzing the impact of digital technology on China's carbon emission and its mechanism*, Technological Forecasting and Social Change Review, vol. 200, nr. 1/2024, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0040162523008090>, consultat pe 28.10.2024.

¹² B.Everett, *Energy Systems and Sustainability*, Oxford University Press, Oxford, 2021, p. 121.

¹³ Ibidem.

¹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640>, consultat pe 28.10.2024.

¹⁵ H.Dyrhaug, K.Kurze, *Making the European Green Deal Work: EU Sustainability Policies at Home and Abroad*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024, p. 122.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, p. 124.

¹⁸ P.Singh, *Environmental Sustainability and Industries: Technologies for Solid Waste, Wastewater, and Air Treatment*, Elsevier, Munchen, 2022, p. 225.

efectelor negative ale schimbărilor climatice sunt cele două obiective principale ale Pactului.¹⁹ Prin angajamentul de a sprijini activitatea de deblocare a tuturor beneficiilor transformării digitale pentru a sprijini tranziția ecologică, Comisia Europeană transformă, astfel, inovarea în domeniul tehnologiilor digitale într-un factor-cheie al acțiunii eficace împotriva schimbărilor climatice.²⁰

Ar părea, prin urmare, rezonabil să abordăm această legătură cu un accent de reglementare asupra tehnologiilor digitale în sine, de exemplu, prin permise, obligații de monitorizare sau certificate.²¹ Totuși, o altă prioritate a legiuitorului UE este reprezentată de impactul asupra mediului al reglementării datelor pe care sunt construite aceste aplicații.²² Acest lucru se reflectă atât în Pactul Verde European, cât și în Strategia²³ Europeană pentru Date.²⁴

În contextul obiectivului său de mobilizare a cercetării și de stimulare a inovării, precum și a programului de finanțare aferent, Orizont Europa, Pactul Verde European subliniază, în capitolul 2 secțiunea 1.5 *Accelerarea tranziției către o mobilitate durabilă și inteligentă*, rolul-cheie al accesului la date diversificate, de înaltă calitate și interoperabile pentru tehnologiile digitale și infrastructura utilizată pentru extinderea capacității de a înțelege și aborda provocările de mediu și în facilitarea deciziilor politice bazate pe dovezi, stabilind, astfel, accesul la date, prin reglementare, pentru interesele de mediu și în contextul sectorului public.²⁵

Strategia europeană pentru date, la rândul său, consolidează faptul că atât colectarea de date efectuată sub aspectul bunăstării generale, inclusiv preocupările de mediu, cât și un schimb mai ușor și interconectat sunt apte să aibă un impact semnificativ asupra provocărilor legate de climă și mediu.²⁶ Înființarea unui spațiu comun de date prin Programul Europa Digitală²⁷, ar trebui să pună la dispoziție date de înaltă calitate în sprijinul acțiunilor prioritare ale Pactului, cum ar fi schimbările climatice, poluarea, biodiversitatea și defrișările. Cele două inițiative *GreenData4All*²⁸ și *Destination Earth*²⁹, vor acoperi, la rândul lor, acțiuni concrete.³⁰

Având în vedere relevanța crescută a datelor în contextul mediului și recunoașterea lor de către legiuitorul UE, putem vorbi, prin urmare, despre date ca despre un element specific al acelei relații mai largi dintre digitalizare și mediu, și anume normele aplicabile prelucrării datelor în scopuri de durabilitate a mediului.³¹ În UE, datele relevante din punct de vedere ecologic au fost identificate pentru prima dată ca o problemă-cheie de reglementare în legislația mediului.³² Implementând dreptul de a trăi într-un mediu sănătos recunoscut în

¹⁹ Ibidem.

²⁰ R.Youngs, *European Union and Global Politics*, Bloomsbury Publishing, Londra, 2021, p. 142.

²¹ Ibidem.

²² M.C.Eritja, *Deploying the European Green Deal*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024, p. 154.

²³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0066>, consultat pe 30.10.2024.

²⁴ Ibidem, p. 156.

²⁵ W.Stengg, *Digital Policy in the EU. Towards a Human-Centred Digital Transformation*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2024, p. 226.

²⁶ Ibidem.

²⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0694>, consultat pe 30.10.2024.

²⁸ https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13170-GreenData4All-updated-rules-on-geospatial-environmental-data-and-access-to-environmental-information_en, consultat pe 31.10.2024.

²⁹ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/destination-earth>, consultat pe 01.11.2024.

³⁰ Ibidem, p. 228.

³¹ H.Dyrhaug, K.Kurze, *Making the European Green Deal Work: EU Sustainability Policies at Home and Abroad*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024, p. 130.

³² Ibidem.

preambulul Convenției de la Aarhus³³, legiuitorul UE a stabilit, prin Regulamentul CE nr. 1367/2006 privind aplicarea, pentru instituțiile și organismele comunitare, a dispozițiilor Convenției de la Aarhus, articolul 4-*Colectarea și comunicarea informațiilor privind mediul*, un drept de acces la informațiile de mediu deținute de autoritățile publice.³⁴

Posibilitatea nu numai a părților private interesate, ci și a autorităților publice de a colecta și prelucra date atât din sectorul public, cât și din sectorul privat, în scopul protecției mediului, este, însă, determinată de legislația privind datele, un domeniu juridic care se transformă rapid.³⁵ În timp ce legislația UE privind datele cu caracter personal a fost mult timp reglementarea predominantă, în prezent, există nu mai puțin de șase noi reglementări sau propuneri de reglementare³⁶ care ar schimba, în mod semnificativ, tratamentul legal al datelor digitale dincolo de datele personale.³⁷

Ne concentrăm în mod special pe Regulamentul UE nr. 2022/868 privind guvernarea datelor la nivel european³⁸ și pe Regulamentul UE 2023/2854 privind norme armonizate pentru un acces echitabil la date și o utilizare corectă a acestora³⁹, așa cum au fost prezentate pentru a ține cont de preocupările de mediu și, prin urmare, par cele mai relevante pentru accesul la date din sectorul public și privat în scopuri ecologice.⁴⁰ Mai precis, ne întrebăm dacă aceste norme, care facilitează accesul potențial și utilizarea datelor în scopul protecției mediului, sunt adecvate pentru realizarea obiectivelor Pactului Verde European.⁴¹

Se poate afirma că, în ciuda varietății de utilizări ale datelor în scopuri de mediu, atât în sectorul public, cât și în cel privat, și deși o serie de instrumente de reglementare ale UE abordează atât accesul la date relevante pentru mediu, cât și reutilizarea acestora, se pare că, în acest moment, este îndoielnic dacă legiuitorul UE oferă motive întemeiate pentru prelucrarea datelor în interesul protecției mediului.⁴² Pe fondul limitelor impuse de normele privind regimul de date relevante din punct de vedere ecologic, care folosește o varietate de termeni și se concentrează pe datele deținute de organismele din sectorul public, se poate considera că oferirea unui acces sporit la date sectoriale restricționate sau private, realizat prin noul cadru juridic intersectorial ar putea să nu fie eficace.⁴³

Datele și mediul

După ce a stabilit relevanța pentru mediu a reglementării datelor, atât în Pactul Verde European, cât și în Strategia Europeană pentru Date, Comisia Europeană a definit o serie de obiective ca parte a spațiului comun⁴⁴ de date al Pactului.⁴⁵ Intenția sa este de a conecta datele

³³ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22005A0517\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22005A0517(01)), consultat pe 01.11.2024.

³⁴ Ibidem, p. 134.

³⁵ M.G.Porcedda, *Cybersecurity, Privacy and Data Protection in EU Law. A Law, Policy and Technology Analysis*, Hart Publishing, Oxford, 2023, p. 115.

³⁶ Acestea sunt Regulamentul UE nr. 2022/868 privind guvernarea datelor la nivel european, Regulamentul UE nr. 2023/2854 privind norme armonizate pentru un acces echitabil la date și o utilizare corectă a acestora, Regulamentul UE nr. 2024/1689 de stabilire a unor norme armonizate privind inteligența artificială, Regulamentul UE nr. 2022/1925 privind piețe contestabile și echitabile în sectorul digital, Regulamentul UE nr. 2022/2065 privind o piață unică pentru serviciile digitale și Propunerea de Regulament UE COM/2022/197 privind la spațiul european al datelor privind sănătatea.

³⁷ Ibidem.

³⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R0868>, consultat pe 01.11.2024.

³⁹ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302854, consultat pe 01.11.2024.

⁴⁰ Ibidem, p. 120.

⁴¹ M.C.Eritja, *Deploying the European Green Deal*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024, p. 160.

⁴² M.G.Porcedda, *Cybersecurity, Privacy and Data Protection in EU Law. A Law, Policy and Technology Analysis*, Hart Publishing, Oxford, 2023, p. 130.

⁴³ W.Stengg, *Digital Policy in the EU. Towards a Human-Centred Digital Transformation*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2024, p. 235.

⁴⁴ <https://green-deal-dataspace.eu/>, consultat pe 01.11.2024.

fragmentate și dispersate în prezent din sectoarele privat și public și de a elabora un set de reguli de natură legislativă, administrativă și contractuală care determină drepturile de acces la date precum și de utilizare a acestora.⁴⁶ În contextul inițiativei *GreenData4All* (*Date verzi pentru toți*), cadrul juridic deja existent privind accesul la datele din sectorul public, cum ar fi Directiva 2003/4/CE privind accesul publicului la informațiile despre mediu⁴⁷ și Directiva 2007/2/CE de instituire a unei infrastructuri pentru informații spațiale în Comunitatea Europeană⁴⁸, urmează să fie evaluat și, eventual, revizuit din punct de vedere al protecției mediului.⁴⁹

În același timp, se așteaptă ca noile cadre de reglementare, cum ar fi Regulamentul UE nr. 2022/868 privind guvernarea datelor la nivel european și Regulamentul UE 2023/2854 privind norme armonizate pentru un acces echitabil la date și o utilizare corectă a acestora, să contribuie la o utilizare mai eficientă a datelor în toate sectoarele pentru a atinge obiectivele de durabilitate.⁵⁰ Într-adevăr, determinând modul în care datele relevante din punct de vedere ecologic pot fi procesate, legislația UE în materie de date modelează, în mod semnificativ, realizarea obiectivelor Pactului Verde European.⁵¹

Importanța colectării și procesării datelor în realizarea obiectivului de protejare a mediului

În timp ce unele date sunt legate, în mod clar și direct, de mediu, de exemplu, datele privind anumite niveluri de emisii, influența ecologică a prelucrării datelor din alte zone poate părea mai îndepărtată.⁵² Ca urmare, există un număr considerabil de date din diverse domenii ce prezintă interes pentru combaterea faptelor prejudiciabile aduse mediului.⁵³ Spațiul comun de date menționat anterior este doar unul dintre numeroasele spații comune de date pentru domenii specifice⁵⁴ înființate de Comisie până în prezent și, întrucât spațiul de date Green Deal este conceput special pentru a crește disponibilitatea și exploatarea datelor de mediu utile elaborării politicii UE, prelucrarea datelor referitoare la alte ecosisteme, cum ar fi energia, mobilitatea și agricultura, singure sau asociate datelor de mediu, poate deveni la fel de relevantă din punct de vedere ecologic.⁵⁵

⁴⁵ A.Zito, *The Future of European Union Environmental Politics and Policy*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024, p. 120.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0004>, consultat pe 01.11.2024.

⁴⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007L0002>, consultat pe 01.11.2024.

⁴⁹ Ibidem, p. 125.

⁵⁰ Abdullah Emre Caglar, *Evaluating a pathway for environmental sustainability: The role of competitive industrial performance and renewable energy consumption in European countries*, Sustainable Development Review, vol. 32, nr. 3/2024, p. 1811-1824, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/sd.2755>, consultat pe 02.11.2024.

⁵¹ Ibidem.

⁵² S.A.Apostu, I.Gigauri, M.Panait, P.Martín-Cervantes, *Is Europe on the Way to Sustainable Development? Compatibility of Green Environment, Economic Growth, and Circular Economy Issues*, International Journal of Environmental Research and Public Health, vol.20, nr. 2/2023, <https://www.mdpi.com/1660-4601/20/2/1078>, consultat pe 02.11.2024.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Aceste domenii sunt: Agricultură, Patrimoniu cultural, Energie, Finanțe, Sănătate, Multilingvism, Industrie, Media, Mobilitate, Administrație publică, Cercetare și inovare, Abilități și Turism, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/data-spaces>, consultat pe 02.11.2024.

⁵⁵ T.Margoni, C.Ducuing, L.Schirru, *Data Property, Data Governance and Common European Data Spaces*, https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=4428364, consultat pe 02.11.2024.

Atunci când se evaluează relevanța pentru mediu a datelor, se poate face o distincție preliminară, non-tehnică, pe baza posibilelor utilizări pentru scopuri de mediu.⁵⁶ O primă categorie include date despre mediu, adică date care reflectă starea mediului, adesea în raport cu un spațiu definit, cum ar fi datele privind concentrația de emisii de gaze cu efect de seră de-a lungul unei anumite porțiuni de drum sau conținutul de nitrați al unei anumite suprafețe de teren cultivat.⁵⁷ Această categorie include, de exemplu, datele colectate de Copernicus⁵⁸, programul UE de observare a Pământului, care oferă informații extrase de la sateliți și așa-numitele date *in situ*, cuprinzând în principal date observaționale (măsurători de mediu, de exemplu, atmosfera, date meteorologice, date despre poluarea aerului, date marine) și date de referință geospațiale.⁵⁹

Datele despre mediu colectate prin programul Copernicus sunt completate cu alte date non-spațiale, de exemplu, date socio-economice și date din Internetul obiectelor (IoT), pentru a dezvolta abordări utile politicilor de mediu sau inovații ecologice.⁶⁰ Acest tip de date aparțin celei de-a doua categorii: date referitoare la mediu, adică date care permit tragerea de concluzii indirecte despre mediu sau influențarea mediului.⁶¹ Exemplele includ date de trafic privind vehiculele generatoare de emisii de-a lungul unei secțiuni de drum, care pot fi utilizate pentru a stabili corelații cu concentrațiile de gaze cu efect de seră și, astfel, pentru a oferi informații pentru planificarea sau gestionarea traficului, sau date despre modelele de fertilizare ale fermierilor, care, atunci când sunt contextualizate, poate contribui la optimizarea ecologică a cultivării.⁶²

În timp ce apetitul pentru date atât despre mediu, cât și în legătură cu acesta este omniprezent și transsectorial, motivele acestei necesități și, prin urmare, cerințele corespunzătoare de date pentru utilizarea eficientă a acestora fac, în esență, o distincție cu privire la utilizarea datelor în sectorul public sau de către actori privați.⁶³ În sectorul public, datele (ce sunt relevante pentru mediu) pot fi, în general, aplicate pentru a crea sau a crește valoarea publică prin trei tipuri de activități: a) anticipare și planificare; b) livrare și evaluare; c) monitorizare.⁶⁴

După cum rezultă din art. 191 alin. (3) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE), datele formează baza pentru elaborarea politicilor și planificarea intervențiilor în cadrul primului grup de activități (anticiparea și planificarea).⁶⁵ Mai precis, ideea este că datele pot îmbunătăți conștientizarea situației, pot contribui la o mai bună înțelegere a cauzelor și variabilelor din spatele unei situații sau pot ajuta la elaborarea de

⁵⁶ M.Finck, M.S.Mueller, *Access to Data for Environmental Purposes: Setting the Scene and Evaluating Recent Changes in EU Data Law*, Journal of Environmental Law, vol. 35, nr. 1/2023, p. 109-131, <https://academic.oup.com/jel/article/35/1/109/7071705?login=false>, consultat pe 28.10.2024.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ <https://www.copernicus.eu/en>, consultat pe 02.11.2024.

⁵⁹ A.Zito, *The Future of European Union Environmental Politics and Policy*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024, p. 140.

⁶⁰ Ibidem, p. 142.

⁶¹ H.Pinto, *Digitalisation landscape in the European Union: Statistical insights for a Digital Transformation*, European Public&Social Innovation Review, vol. 8, nr. 1/2023, p. 20-38, <https://epsir.net/index.php/epsir/article/view/233/111>, consultat pe 03.11.2024.

⁶² C.Boix-Fayos, J.Vente, *Challenges and potential pathways towards sustainable agriculture within the European Green Deal*, Agricultural Systems Review, vol. 207, nr. 1/2023, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308521X23000392>, consultat pe 03.11.2024.

⁶³ M.G.Porcedda, *Cybersecurity, Privacy and Data Protection in EU Law. A Law, Policy and Technology Analysis*, Hart Publishing, Oxford, 2023, p. 157.

⁶⁴ Ibidem, p. 160.

⁶⁵ H.Dyrhaug, K.Kurze, *Making the European Green Deal Work: EU Sustainability Policies at Home and Abroad*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024, p. 170.

predicții și prognoze mai precise.⁶⁶ Un exemplu de inițiativă care vizează, în primul rând, furnizarea către autoritățile publice de informații suplimentare în aceste scopuri, în special cu privire la impactul schimbărilor climatice și al evenimentelor meteorologice extreme, și efectele socio-economice ale acestora, precum și posibilele strategii de adaptare și atenuare, este inițiativa Destination Earth⁶⁷ lansată la sfârșitul lunii martie 2022, ca parte a activității Green Deal Data Space^{68 69}.

Obiectivele sale presupun crearea unei replici digitale a sistemului Pământului și consolidarea seturilor de date preexistente pe Pământ dintr-o varietate de surse, permițând utilizatorilor să acceseze, printre altele, informații tematice, servicii, modele și simulări.⁷⁰ În plus, datele pot ajuta autoritățile publice să asigure furnizarea cât mai eficace de informații ca parte a obligațiilor lor informaționale față de cetățeni și pentru a permite participarea publicului și accesul legal al cetățenilor în problemele de protecție a mediului.⁷¹

În cadrul celui de-al doilea grup de activități (livrare), datele pot juca un rol important în atingerea obiectivelor de mediu, prin faptul că pot contribui la îmbunătățirea implementării politicilor de mediu și la creșterea atașamentului față de valorile protejării mediului înconjurător a serviciilor publice.⁷² Un exemplu în acest caz este domeniul mobilității și al urbanismului, unde managementul traficului rutier este una dintre cele mai mari provocări pentru orașe și comunitățile urbane, mai ales când vine vorba de evitarea congestionării traficului, o sursă semnificativă de poluare a aerului.⁷³

Prin utilizarea diferitelor combinații de date de mobilitate, de exemplu, în aplicații bazate pe algoritmi, municipalitățile pot optimiza logistica rutieră și rutele și, astfel, pot influența semnificativ fluxurile de trafic.⁷⁴ Datele prelucrate în acest context pot proveni dintr-o varietate de surse: în timp ce timpul de călătorie și întârzierile în trafic sunt monitorizate prin intermediul senzorilor de la sol, cum ar fi camere sau senzori de drum, fluxul de trafic și ocuparea locurilor de parcare pot fi măsurate prin date în timp real provenite de la sistemele de navigație GPS și telefoanele mobile.⁷⁵ Datele colectate prin intermediul rețelelor sociale și al tranzacțiilor digitale pot juca, de asemenea, un rol, așa cum o fac, în mod similar, în alte domenii ale serviciului public, de exemplu, în crearea unor sisteme energetice ecologice.⁷⁶

Al treilea grup de activități din sectorul public legate de date (evaluare și monitorizare), și anume îmbunătățirea colectării datelor și a calității datelor privind politicile implementate, de exemplu, permite atât factorilor de decizie, cât și părților interesate să le evalueze eficacitatea.⁷⁷ Capacitatea rezultată de a identifica riscurile potențiale sau chiar

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/destination-earth>, consultat pe 03.11.2024; <https://destination-earth.eu/>, consultat pe 03.11.2024.

⁶⁸ <https://green-deal-dataspaces.eu/>, consultat pe 03.11.2024.

⁶⁹ Ibidem, p. 174.

⁷⁰ A.Zito, *The Future of European Union Environmental Politics and Policy*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024, p. 170.

⁷¹ Ibidem, p. 174.

⁷² M.Finck, M.S.Mueller, *Access to Data for Environmental Purposes: Setting the Scene and Evaluating Recent Changes in EU Data Law*, Journal of Environmental Law, vol. 35, nr. 1/2023, p. 109-131, <https://academic.oup.com/jel/article/35/1/109/7071705?login=false>, consultat pe 28.10.2024.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ W.Stengg, *Digital Policy in the EU. Towards a Human-Centred Digital Transformation*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2024, p. 250.

⁷⁵ Ibidem, p. 252.

⁷⁶ T.Margoni, C.Ducuing, L.Schirru, *Data Property, Data Governance and Common European Data Spaces*, https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=4428364, consultat pe 02.11.2024.

⁷⁷ Ibidem.

efectele adverse ale unei decizii sau politici într-un stadiu incipient de implementare se poate dovedi crucială, în special în chestiuni relevante din punctul de vedere al mediului.⁷⁸

Așa cum posibilitățile pentru o optimizare ecologică durabilă a unui sector par infinite, la fel pare și utilizarea datelor în acest scop.⁷⁹ Este rezonabil să presupunem că, integrate cu alte tipuri de date, majoritatea acestor date pot servi ca o componentă de bază în inovarea de noi produse și servicii, iar tehnologiile de mediu nu fac excepție.⁸⁰ În agricultură, atunci când implementează dispozitive ce folosesc *Internet of Things (IoT)-Internetul obiectelor* și soluții de agricultură inteligentă, cum ar fi software de management, analiză și cloud, datele *IoT* în special joacă un rol în găsirea unui echilibru durabil între producția de alimente și protecția biodiversității.⁸¹

Senzorii instalați în tractoare, camioane sau plasați în câmpuri, sol sau pe culturi, colectează date în timp real, de exemplu, date legate de resurse (apă, îngrășămintă, consum de combustibil) sau date legate de proces (traseul utilajelor agricole, harta randamentului).⁸² Deoarece aceste date sunt apoi combinate cu alte date disponibile în *cloud* (de exemplu, date meteo, imagini aeriene sau date despre relieful solului, precum și date de proprietate), se pot genera informații suplimentare și fermierul poate fi sprijinit în procesul său de luare a deciziilor, de exemplu, prin sugestii pentru o utilizare mai economică a resurselor sau procese de recoltare mai precise.⁸³

În furnizarea de servicii energetice, datele folosite în cadrul managementului inteligent al energiei pot contribui la conservarea resurselor prin reducerea consumului de energie și utilizarea inteligentă a acesteia: folosind senzori, performanța energetică a clădirilor poate fi prezisă, măsurată și monitorizată în timp real, ceea ce poate ajuta la determinarea precisă a cuantumului reducerii consumului.⁸⁴ Diferite seturi de date, de exemplu, date disponibile publicului despre case, gestionarea utilităților și condițiile meteorologice bazate pe locație, pot fi asociate, devenind, astfel, folosite de viitorii proprietari de case pentru a ști cum să le proiecteze cu un grad mai ridicat de neutralitate din punct de vedere energetic, investind, de exemplu, în panouri fotovoltaice.⁸⁵ În sectorul gazelor, pe de altă parte, datele privind starea rețelei pot contribui la îmbunătățirea gestionării acesteia, care, la rândul său, are efectul de a reduce consumul resurselor.⁸⁶

⁷⁸ S.A.Apostu, I.Gigauri, M.Panait, P.Martín-Cervantes, *Is Europe on the Way to Sustainable Development? Compatibility of Green Environment, Economic Growth, and Circular Economy Issues*, International Journal of Environmental Research and Public Health, vol.20, nr. 2/2023, <https://www.mdpi.com/1660-4601/20/2/1078>, consultat pe 02.11.2024.

⁷⁹ M.Finck, M.S.Mueller, *Access to Data for Environmental Purposes: Setting the Scene and Evaluating Recent Changes in EU Data Law*, Journal of Environmental Law, vol. 35, nr. 1/2023, p. 109-131, <https://academic.oup.com/jel/article/35/1/109/7071705?login=false>, consultat pe 28.10.2024.

⁸⁰ H.Pinto, *Digitalisation landscape in the European Union: Statistical insights for a Digital Transformation*, European Public&Social Innovation Review, vol. 8, nr. 1/2023, p. 20-38, <https://epsir.net/index.php/epsir/article/view/233/111>, consultat pe 03.11.2024.

⁸¹ C.Boix-Fayos, J.Vente, *Challenges and potential pathways towards sustainable agriculture within the European Green Deal*, Agricultural Systems Review, vol. 207, nr. 1/2023, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308521X23000392>, consultat pe 03.11.2024.

⁸² M.H.Ehlers, *Agricultural policy in the era of digitalisation*, Food Policy Review, vol. 100, nr. 1/2021, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0306919220302256>, consultat pe 03.11.2024.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ T.T.Thanh, *Impacts of digitalization on energy security: evidence from European countries*, Environment, Development and Sustainability Review, vol. 25, nr. 1/2022, p. 11599-11644, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10668-022-02545-7>, consultat pe 04.11.2024.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ P.Maroufkhani, *Digital transformation in the resource and energy sectors: A systematic review*, Resources Policy Review, vol. 76, nr. 1/2022, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S030142072200071X>, consultat pe 04.11.2024.

Deși acestea sunt doar două dintre multele zone de intersecție dintre digitalizare și mediu, ele sunt reprezentative pentru multitudinea de cazuri de utilizare a datelor de mediu în diferite domenii din sectorul privat.⁸⁷ În plus, seturile de date obținute în cadrul proceselor relevante din punct de vedere ecologic pot fi, la rândul lor, utilizate pentru a optimiza practicile specifice sectorului, comportamentul utilizatorilor, serviciile digitale și producția de utilaje, oferind temeiuri pentru inovații ulterioare.⁸⁸

Date relevante cu privire la mediu în Dreptul Uniunii Europene

Legislația Uniunii privind datele nu face distincție între datele cu relevanță pentru mediu și datele neimportante pentru acesta. În timp ce o serie de instrumente deja existente reglementează accesul la date, parțial în chestiuni de mediu, nu există un concept legal clar definit și uniform pentru colectarea și procesarea datelor utile protecției mediului.⁸⁹ Având în vedere contextele și scopurile foarte divergente ale instrumentelor de reglementare, sectoriale sau intersectoriale, orientate spre piață sau către drepturile cetățenilor, acest lucru nu este surprinzător.⁹⁰ Totuși, multiplicitatea termenilor utilizați în legătură cu datele de mediu poate face dificilă identificarea potențialului ecologic al reglementării transsectoriale a datelor și determinarea rolului acestuia, în special în raport cu instrumentele preexistente de acces la date și de utilizare a acestora.⁹¹

În cadrul reglementării privind datele de mediu, *informația de mediu* este un concept stabilit de Convenția de la Aarhus și de instrumentele de reglementare din tradiția sa, inclusiv Directiva nr. 2003/4 privind accesul publicului la informațiile despre mediu⁹² și Regulamentul (CE) nr. 1367/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 6 septembrie 2006 privind aplicarea, pentru instituțiile și organismele comunitare, a dispozițiilor Convenției de la Aarhus^{93, 94}. Obiectivul lor este de a îmbunătăți protecția mediului prin creșterea accesului publicului la informațiile legate de mediu deținute de autoritățile competente ale statelor membre sau de instituțiile UE și potențiala diseminare a acestora.⁹⁵ Acest lucru este destinat nu numai să crească conștientizarea importanței protejării mediului în societate, dar și pentru a permite un schimb liber de opinii și participarea efectivă a publicului la luarea deciziilor privind problemele de mediu.⁹⁶

În conformitate cu art. 2 alin. (1) lit. a) din Directiva nr. 2003/4 privind accesul publicului la informațiile despre mediu și art. 2 lit. a), d) punctul i din Regulamentul (CE) nr. 1367/2006 privind aplicarea, pentru instituțiile și organismele comunitare, a dispozițiilor Convenției de la Aarhus, sintagma *informație de mediu* include informații sub orice formă cu privire la starea mediului, cum ar fi aerul și atmosfera, apa, solul, terenuri, peisaje și situri naturale, inclusiv zonele umede, zonele de coastă și marine, diversitatea biologică și componentele acesteia, inclusiv organismele modificate genetic și interacțiunea dintre aceste

⁸⁷ W.Stengg, *Digital Policy in the EU. Towards a Human-Centred Digital Transformation*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2024, p. 270.

⁸⁸ Ibidem, p. 273.

⁸⁹ M.G.Porcedda, *Cybersecurity, Privacy and Data Protection in EU Law. A Law, Policy and Technology Analysis*, Hart Publishing, Oxford, 2023, p. 180.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Ibidem, p. 184.

⁹² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0004>, consultat pe 04.11.2024.

⁹³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1367>, consultat pe 04.11.2024.

⁹⁴ A.I.Dușcă, *Dreptul mediului. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Universul Juridic, București, 2021, p. 45; A.I.Dușcă, Ș.C.Raicea, *Dreptul mediului. Caiet de seminar. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Universul Juridic, București, 2024, p. 46.

⁹⁵ A.I.Dușcă, *Dreptul mediului. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Universul Juridic, București, 2021, p. 45.

⁹⁶ A.I.Dușcă, S.Badea, *Protection of The Human Right to A Healthy Environment in Europe*, Indian Journal of Applied Research, vol. 5, nr. 2/2015, p. 298-301.

elemente.⁹⁷ Aceasta acoperă datele asociate, în mod convențional, cu expresia *date de mediu* și adesea folosite ca echivalent al acesteia, de exemplu, pentru a se referi la date privind compoziția atmosferei Pământului.⁹⁸

În plus, atât Directiva privind accesul publicului la informațiile despre mediu, cât și Regulamentul privind aplicarea, pentru instituțiile și organismele comunitare, a dispozițiilor Convenției de la Aarhus adaugă factori, cum ar fi substanțele, energia, zgomotul, radiațiile sau deșeurile care afectează sau care pot afecta elementele mediului la conceptul de informații de mediu. Datele privind emisiile de gaze cu efect de seră, de exemplu, se încadrează în această categorie.⁹⁹

Sunt cuprinse, de asemenea, o varietate de măsuri, cum ar fi politici, reglementări și activități care afectează sau care pot afecta elementele și factorii menționați, de exemplu, legile naționale privind schimbările climatice care implementează obiectivele de reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră.¹⁰⁰ Mai mult, sunt incluse comunicate privind implementarea legislației de mediu, precum și raportul cost-beneficiu și alte analize și ipoteze economice utilizate în cadrul măsurilor și activităților menționate, de exemplu, date privind performanța unei tehnologii utilizate pentru reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră.¹⁰¹

În cele din urmă, termenul acoperă, de asemenea, informații privind starea sănătății și condițiile de siguranță ale vieții umane, siturile culturale și structurile construite în măsura în care sunt sau pot fi afectate de starea elementelor mediului sau, prin acele elemente. Un exemplu în contextul menționat ar putea fi datele privind corelațiile dintre emisii și bolile pulmonare în anumite zone.¹⁰²

Pe lângă datele privind impactul negativ sau riscul asupra mediului, datele care promit un impact pozitiv, adică un potențial de exploatare ecologică a acestora, sunt, în principiu, incluse în termeni, deoarece expresia *poate fi afectată* sau *probabil să fie afectată* nu presupune neapărat un impact negativ asupra mediului.¹⁰³ Acest lucru este confirmat de o interpretare intenționată a acestor instrumente de reglementare, deoarece au fost concepute pentru a permite participarea efectivă la luarea deciziilor.¹⁰⁴

Posibila utilizare a unor astfel de date, de exemplu, în proiecte de cercetare științifică derulate de societatea civilă, ar putea promova conștientizarea socială a importanței protejării mediului.¹⁰⁵ Prin urmare, nu este surprinzătoare adoptarea de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) a unei interpretări extinse a informațiilor de mediu, conform căreia pot fi acoperite și informațiile privind efectele asupra mediului (activități sau măsuri care pot afecta sau proteja mediul), atât timp cât acestea nu rămân pur ipotetice, împreună cu documente care au legătură cu realizarea unei servicii publice.¹⁰⁶

⁹⁷ M.Duțu, *Probleme ale efectivității accesului la informația privind mediul în activitatea comitetului de examinare a Convenției de la Aarhus. Experiența României*, Revista Dreptul, vol. 31, nr. 9/2020.

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ R.Codrea, *Accesul la informațiile de interes public privind mediul, în lumina Convenției de la Aarhus*, Revista Română de Jurisprudență, nr. 1/2021, p. 352-374.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ O.Kelleher, *Systemic Climate Change Litigation, Standing Rules and the Aarhus Convention: A Purposive Approach*, Journal of Environmental Law, vol. 34, nr. 1/2022, p. 107-134.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ D.Weaver, *The Aarhus Convention. Towards Environmental Solidarisaton*, Springer International Publishing, New York, 2023, p. 134.

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ T.Margoni, C.Ducuing, L.Schirru, *Data Property, Data Governance and Common European Data Spaces*, https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=4428364, consultat pe 02.11.2024.

¹⁰⁶ G.M.Jiménez, *Access to Environmental Justice before the CJEU. Application of the Aarhus Convention to EU institutions*, European Review of Public Law, vol. 31, nr. 3/2019, p. 803-838.

Domeniul material al instrumentelor de la Aarhus acoperă, astfel, toate datele ce au impact asupra mediului, inclusiv cele în legătură cu fenomenele și măsurile de mediu, fiind suficient pentru a facilita sfera de aplicare a acestor instrumente.¹⁰⁷ Cu toate acestea, potențialul de valorificare a datelor în scopul protecției mediului dincolo de participarea publicului la politica de mediu rămâne limitat.¹⁰⁸

Obiectivul de a crea o bază mai bună pentru elaborarea politicilor de mediu este urmărit și de Directiva 2007/2/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 14 martie 2007 de instituire a unei infrastructuri pentru informații spațiale în Comunitatea Europeană¹⁰⁹, care are ca scop stabilirea unei infrastructuri comune de date spațiale.¹¹⁰ Acest obiectiv se bazează pe infrastructurile de informații spațiale stabilite și operate de statele membre și le obligă să pună la dispoziție datele spațiale într-o manieră interoperabilă prin intermediul serviciilor de rețea și, prin urmare, în diferitele unități administrative.¹¹¹

Art. 3 alin. (2) din această directivă introduce termenul *date spațiale* în acest scop, care este utilizat, în mod interschimbabil, în programele Comisiei Europene cu *date de locație*, *date geospațiale* sau *geodate*.¹¹² Acest concept este mai restrâns decât cel de *informații de mediu*, deoarece se referă la orice date cu referire directă sau indirectă la o anumită locație sau zonă geografică.¹¹³ Acesta include informații de bază despre topografie, de exemplu, cursul corpurilor de apă, precum și date tehnice sau factice dintr-un domeniu specific, cum ar fi știința solului, planificarea orașului sau climatologia, care necesită o referință spațială în fiecare caz.¹¹⁴

În timp ce instrumentele prezentate până acum se referă la reglementarea datelor, în mod specific, în contextul mediului, datele relevante pentru mediu pot fi colectate și în temeiul reglementărilor cu privire la datele intersectoriale.¹¹⁵ Directiva nr. 2019/1024 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 iunie 2019 privind datele deschise și reutilizarea informațiilor din sectorul public¹¹⁶ urmărește, printre altele, armonizarea condițiilor de reutilizare a datelor deținute de sectorul public, de exemplu, prin introducerea de formate și taxare. În schimb, Regulamentul UE nr. 2022/868 privind guvernarea datelor la nivel european¹¹⁷ se referă atât la datele deținute de organisme din sectorul public, cât și la datele din sectorul privat.¹¹⁸

În Directiva UE nr. 2019/1024, termenul *documente* servește drept punct de referință, care înseamnă: a) orice conținut, indiferent de suportul acestuia; sau b) orice parte a unui

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ R.Codrea, *Accesul la informațiile de interes public privind mediul, în lumina Convenției de la Aarhus*, Revista Română de Jurisprudență, nr. 1/2021, p. 352-374.

¹⁰⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007L0002>, consultat pe 05.11.2024.

¹¹⁰ M.Finck, M.S.Mueller, *Access to Data for Environmental Purposes: Setting the Scene and Evaluating Recent Changes in EU Data Law*, Journal of Environmental Law, vol. 35, nr. 1/2023, p. 109-131, <https://academic.oup.com/jel/article/35/1/109/7071705?login=false>, consultat pe 28.10.2024.

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² J.Crompvoets, *Governance of national spatial data infrastructures in Europe*, International Journal of Spatial Data Infrastructures Research, vol. 13, nr. 1/2018, p. 253-285, <https://ijsdir.sadl.kuleuven.be/index.php/ijsdir/article/view/483/442>, consultat pe 05.11.2024.

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ Marco Minghini, *Establishing a new baseline for monitoring the status of EU Spatial Data Infrastructure*, https://www.researchgate.net/profile/MarcoMinghini/publication/347911408_Establishing_a_new_baseline_for_monitoring_the_status_of_EU_Spatial_Data_Infrastructure/links/5fe7136a92851c13febe2d9c/Establishing-a-new-baseline-for-monitoring-the-status-of-EU-Spatial-Data-Infrastructure.pdf, consultat pe 05.11.2024.

¹¹⁵ M.G.Porcedda, *Cybersecurity, Privacy and Data Protection in EU Law. A Law, Policy and Technology Analysis*, Hart Publishing, Oxford, 2023, p. 180.

¹¹⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1024>, consultat pe 06.11.2024.

¹¹⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R0868>, consultat pe 06.11.2024.

¹¹⁸ Ibidem.

astfel de conținut.¹¹⁹ Prin urmare, toate datele relevante din punct de vedere ecologic sunt, în principiu, reglementate de directivă, cu condiția ca acestea să fie date obținute din sectorul public, adică informații deținute de organisme din sectorul public sau întreprinderi publice, sau date de cercetare și cu condiția ca accesul acestora să nu fie restricționat de excluderile art. 1 alin. (2).¹²⁰

Interesant este că directiva stabilește o diferențiere conceptuală prin introducerea de seturi de date de mare valoare, un termen care se referă la documentele a căror reutilizare este asociată cu beneficii importante pentru societate, mediu și economie, în special datorită adecvării lor pentru creare de servicii cu valoare adăugată, aplicații și locuri de muncă noi, de înaltă calitate și decente, precum și a numărului de potențiali beneficiari ai serviciilor și aplicațiilor cu valoare adăugată bazate pe acele seturi de date.¹²¹

Recent, Comisia Europeană a adoptat Regulamentul de punere în aplicare 2023/138 de stabilire a unei liste de seturi de date cu valoare ridicată specifice și a modalităților de publicare și reutilizare a acestora¹²², prin care se creează un regim *sui generis* pentru seturile de date de mare valoare.¹²³ Acest regulament de punere în aplicare specifică acele seturi de date pe care organizațiile din sectorul public vor trebui să le pună la dispoziție gratuit și, printre altele, într-un format care garantează accesibilitate ușoară, în special în format care poate fi citit de dispozitivele electronice și prin interfețele de programare a aplicațiilor.¹²⁴

Atât anexa I¹²⁵ la Directiva UE nr. 2019/1024, cât și anexa la Regulamentul nr. 2023/138 de punere în aplicare a acestei directive¹²⁶ prevăd *date geospațiale, date de observare a pământului și de mediu, date meteorologice și date de mobilitate* printre categoriile tematice de seturi de date de mare valoare, toate acestea fiind strâns legate de acțiunea UE în domeniul schimbărilor climatice și se așteaptă să sprijine cercetarea, inovarea digitală și îmbunătățirea procesului de elaborare a politicilor în acest sens.¹²⁷

Prin introducerea acestora, Directiva nr. 2019/1024 facilitează identificarea și gruparea acelor seturi de date care sunt potențial relevante din punct de vedere ecologic, relevanța lor derivând în abstract din potențialul lor pentru mediu în contextul utilizării lor ulterioare, mai degrabă decât din simplul fapt că datele reflectă starea mediului, precum reiese din art. 2 alin. (1) lit. (a) din Directiva privind accesul publicului la informațiile despre mediu, art. 2 alin. (1) lit. d) punctul i) din Regulamentul privind aplicarea, pentru instituțiile și organismele comunitare, a dispozițiilor Convenției de la Aarhus și art. 3 alin. (2) din Directiva de instituire a unei infrastructuri pentru informații spațiale în Comunitatea Europeană.¹²⁸

¹¹⁹ M.van Eechoud, *Study on the Open Data Directive, Data Governance and Data Act and their possible impact on research*, https://pure.uva.nl/ws/files/99127433/study_on_the_open_data_directive_data_governance_and_KI0822204EN_N.pdf, consultat pe 06.11.2024.

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ M.Arisi, *Open Knowledge. Access and Re-Use of Research Data in the European Union Open Data Directive and the Implementation in Italy*, <https://theitalianlawjournal.it/data/uploads/8-italj-1-2022/33-arisi.pdf>, consultat pe 06.11.2024.

¹²² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023R0138>, consultat pe 06.11.2024.

¹²³ J.Pilar, *High-value datasets: open data and their linkages*, https://www.cess2024.insee.fr/wp-content/uploads/2024/10/P4C_PILAR_14-10_OK.pdf, consultat pe 06.11.2024.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1024>, consultat pe 06.11.2024.

¹²⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023R0138>, consultat pe 06.11.2024.

¹²⁷ M.G.Porcedda, *Cybersecurity, Privacy and Data Protection in EU Law. A Law, Policy and Technology Analysis*, Hart Publishing, Oxford, 2023, p. 200.

¹²⁸ Ibidem, p. 202.

Acestea fiind spuse, trebuie amintit că definiția seturilor de date de mare valoare este doar orientativă pentru datele pe care Comisia consideră că ar trebui puse la dispoziție mai ușor, fără a exclude posibila relevanță faptică pentru mediu a datelor care, până în prezent, nu au fost incluse în această definiție.¹²⁹ În schimb, noile instrumente intersectoriale, Regulamentul UE nr. 2022/868 privind guvernanța datelor la nivel european și Regulamentul UE nr. 2023/2854 privind norme armonizate pentru un acces echitabil la date și o utilizare corectă a acestora, care sunt menite să completeze cadrul existent, se bazează pe un concept omnibus de *date* fără a introduce propriile subcategorii, incluzând, în același timp, date din sectorul privat cu acces restricționat.¹³⁰

Date, în contextul normelor europene menționate mai sus, înseamnă orice reprezentare digitală a actelor, faptelor sau informațiilor și orice compilare a acestora, inclusiv sub formă de înregistrări sonore, vizuale sau audiovizuale.¹³¹ Nu există nicio diferențiere terminologică în funcție de punctul de referință al datelor, de scopul colectării acestora sau al utilizării ulterioare. Singura distincție făcută este aceea dintre datele personale și cele nepersonale.¹³²

Varietatea terminologică și conceptuală a datelor cu potențială relevanță pentru sustenabilitatea mediului face împovăraătoare obținerea unei imagini de ansamblu clare asupra relevanței și domeniului de aplicare a diferitelor instrumente de reglementare.¹³³ Introducerea unui concept uniform de date de mediu, dacă este necesar, cu recurgerea la punctele de referință directe ale datelor privind mediul sau la potențialele utilizări în domeniul mediului a datelor, poate fi avută în vedere ca o soluție care ar putea, printre altele, să crească gradul de conștientizare politică și socială a potențialului de mediu al datelor.¹³⁴

În general, valoarea adăugată a unui astfel de concept unificat pare discutabilă.¹³⁵ Într-adevăr, așa cum se poate observa și din dezbaterile în jurul conceptului de date nepersonale, ar apărea dificultăți de delimitare și ar pune la îndoială beneficiile promise ale unei astfel de clasificări.¹³⁶ În orice caz, o clasificare care presupune utilitatea ecologică a datelor sau relația acestora cu mediul își va atinge limitele de îndată ce vom intra într-o eră a *mediilor inteligente*, în care probabil că orice informație ar putea avea legătură cu orice preocupare, inclusiv cu cele de natură ecologică.¹³⁷

Limitele actuale ale schimbului de date în legislația UE și potențialul reformelor recente de a îmbunătăți partajarea datelor în scopuri de protecție sustenabilă a mediului

¹²⁹ A.Zito, *The Future of European Union Environmental Politics and Policy*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024, p. 230.

¹³⁰ Ibidem, p. 233.

¹³¹ M.Arisi, *Open Knowledge. Access and Re-Use of Research Data in the European Union Open Data Directive and the Implementation in Italy*, <https://theitalianlawjournal.it/data/uploads/8-italj-1-2022/33-arisi.pdf>, consultat pe 06.11.2024.

¹³² Ibidem.

¹³³ M.van Eechoud, *Study on the Open Data Directive, Data Governance and Data Act and their possible impact on research*, https://pure.uva.nl/ws/files/99127433/study_on_the_open_data_directive_data_governance_and_KI0822204EN_N.pdf, consultat pe 06.11.2024.

¹³⁴ M.Duțu, *Dreptul mediului și al climei Vol 1: Partea generală*, Universul Juridic, București, 2022, p. 244.

¹³⁵ Ibidem.

¹³⁶ Ibidem, p. 250.

¹³⁷ M.M.Duțu-Buzura, *Dimensiuni politico-juridice ale acțiunii internaționale a Uniunii Europene privind protecția mediului și combaterea schimbării climatice*, Studii și Cercetări Juridice–Serie Nouă, nr. 3/2023, p. 101-138.

Am analizat până acum diverse categorii de date care pot fi prelucrate în scopul protejării durabile a mediului, precum și potențialul unei astfel de prelucrări și, în acest fel, am ilustrat relevanța pentru mediu a reglementării datelor. Acum vom examina barierele existente în reglementarea UE privind datele pentru a explora întregul potențial al acestor date. În acest scop, ne vom concentra în special asupra Regulamentului UE nr. 2022/868 privind guvernarea datelor la nivel european¹³⁸ și Regulamentului UE nr. 2023/2854 privind norme armonizate pentru un acces echitabil la date și o utilizare corectă a acestora¹³⁹. În timp ce o analiză cuprinzătoare a tuturor normelor relevante ale legislației UE privind datele ar depăși domeniul de aplicare al prezentului studiu, am abordat aceste două instrumente juridice, deoarece, într-adevăr, au fost prezentate, în mod explicit, ca având potențialul de a facilita accesul și partajarea datelor, în vederea promovării obiectivelor de durabilitate a mediului.

Limitări ale regimului actual de partajare a datelor

Importanța mare a datelor în era digitală rezultă inclusiv din natura lor particulară, care este adesea considerată a fi motorul fundamental al câștigurilor de bunăstare socioeconomică în operațiunile de partajare a datelor.¹⁴⁰ În principiu, mulți actori diferiți pot folosi și reutiliza același set de date, în același timp, pentru o varietate de scopuri diferite și pentru un număr nelimitat de ori, fără ca datele prelucrate să piardă din calitate sau cantitate.¹⁴¹ Mai mult, prin combinarea seturilor de date care au fost inițial colectate în scopuri diferite, se pot dezvălui noi beneficii care nu erau imaginate în momentul colectării sau prelucrării inițiale a datelor.¹⁴²

Un cadru de reglementare care permite partajarea și reutilizarea datelor, pe cât posibil ținând cont de orice interese conflictuale, cum ar fi protecția datelor, poate stimula, cercetarea, inovarea și elaborarea politicilor din punctul de vedere al durabilității mediului.¹⁴³ De exemplu, contribuind la o mai bună disponibilitate a datelor publice spațiale și de mediu colectate anterior pentru elaborarea politicilor, organismele din sectorul public ar putea permite întreprinderilor și indivizilor să reducă propria amprentă de carbon în contexte de mobilitate sau să optimizeze locația fermelor eoliene și solare.¹⁴⁴

În schimb, furnizarea de date din sectorul privat ar putea ajuta organismele din sectorul public să își îndeplinească misiunile, inclusiv combaterea schimbărilor climatice, într-un mod mai informat și mai eficient.¹⁴⁵ Chiar și preocupările specifice diferitelor sectoare private, cum ar fi nevoile de date rămase până acum fără răspuns ale micilor jucători de pe piață sau fragmentarea seturilor de date din sectorul agricol, ar putea fi abordate dacă actorii privați ar fi stimulați sau obligați să împărtășească datele lor între ei și cu guvernele.¹⁴⁶

¹³⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R0868>, consultat pe 06.11.2024.

¹³⁹ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302854, consultat pe 06.11.2024.

¹⁴⁰ M.M.Duțu-Buzura, *Noi inițiative (globale) de dezvoltare a dreptului mediului*, Studii și Cercetări Juridice–Serie Nouă, nr.1/2021, p. 141-153.

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² Pejman Tahmasebi, *Machine learning in geo- and environmental sciences: From small to large scale*, *Advances in Water Resources*, vol. 142, nr. 1/2020, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0309170820301366>, consultat pe 07.11.2024.

¹⁴³ R.Codrea, *Accesul la informațiile de interes public privind mediul, în lumina Convenției de la Aarhus*, *Revista Română de Jurisprudență*, nr. 1/2021, p. 352-374.

¹⁴⁴ Ibidem.

¹⁴⁵ M.Finck, M.S.Mueller, *Access to Data for Environmental Purposes: Setting the Scene and Evaluating Recent Changes in EU Data Law*, *Journal of Environmental Law*, vol. 35, nr. 1/2023, p. 109-131, <https://academic.oup.com/jel/article/35/1/109/7071705?login=false>, consultat pe 28.10.2024.

¹⁴⁶ Ibidem.

În ciuda domeniului material extins al instrumentelor de la Aarhus și al Directivei privind datele deschise, relevanța acestora pentru partajarea datelor în scopuri de mediu, dincolo de elaborarea politicilor de mediu, rămâne limitată.¹⁴⁷ Directiva privind datele deschise doar standardizează condițiile pentru utilizarea viitoare sau subsecventă a datelor deținute de sectorul public care sunt deja accesibile fără restricții (date deschise).¹⁴⁸ O privire asupra listei lungi de excluderi din domeniul material al directivei dezvăluie că datele cu valoare potențială sunt probabil excluse din politica actuală privind datele deschise într-o măsură considerabilă.¹⁴⁹

În conformitate cu aceasta, în cadrul inițiativei GreenData4All, atât Directiva privind datele deschise, cât și Directiva de instituire a unei infrastructuri pentru informații spațiale în Comunitatea Europeană sunt, în prezent, în curs de revizuire, în sensul promovării diseminării active și partajării datelor publice deținute de guvern și private în sprijinul acquis-ului de mediu și al obiectivelor Pactului Ecologic European.¹⁵⁰ Tot în acest context, Regulamentul UE nr. 2022/868 privind guvernarea datelor la nivel european, în Capitolul II, articolul 5-*Condiții de reutilizare* introduce condiții suplimentare privind reutilizarea datelor din sectorul public cu acces restricționat.¹⁵¹

Un alt motiv pentru semnificația limitată în prezent a datelor disponibile public în contextul inovațiilor relevante din punct de vedere ecologic este probabil deficitul de date în rândul organismelor publice în comparație cu cele ale actorilor privați, deoarece majoritatea datelor potențial profitabile se află, în general, în posesia sectorului privat.¹⁵² Companiile colectează seturi de date prin platforme online, servicii de transport, furnizori de energie și alte entități, mai ales sub forma unor seturi de date, chiar și pur pasiv, cu care datele colectate de instituțiile naționale de statistică și guvernele nu pot concura nici calitativ, nici cantitativ.¹⁵³

Acest lucru este valabil mai ales pentru datele comportamentale (de exemplu, locația GPS, date de pe telefoanele mobile sau rețelele sociale).¹⁵⁴ În schimb, nu există o obligație generală, intersectorială, de colectare a informațiilor pentru organisme din sectorul public la nivelul UE.¹⁵⁵ Directiva privind datele deschise nu introduce nici obligații de colectare, nici drepturi de acces și nici obligații de furnizare a datelor pe care le cuprinde.¹⁵⁶

În plus, unele obiective de interes public, inclusiv durabilitatea mediului, necesită un grad semnificativ de varietate a datelor, fie datorită complexității scopului vizat de utilizare a acestora, fie pentru a asigura reprezentativitatea rezultatelor.¹⁵⁷ Prin urmare, ele se bazează, în

¹⁴⁷ J.Mabrouki, A.Mourade, *Technical and Technological Solutions Towards a Sustainable Society and Circular Economy*, Springer, Berlin, 2024, p. 155.

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ Ibidem, p. 160.

¹⁵⁰ H.Dyrhauge, K.Kurze, *Making the European Green Deal Work: EU Sustainability Policies at Home and Abroad*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024, p. 190.

¹⁵¹ Ibidem, p. 195.

¹⁵² M.C.Eritja, *Deploying the European Green Deal*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024, p. 240.

¹⁵³ Ibidem, p. 243.

¹⁵⁴ W.Stengg, *Digital Policy in the EU. Towards a Human-Centred Digital Transformation*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2024, p. 270.

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ Ibidem, p. 272.

¹⁵⁷ Abdullah Emre Caglar, *Evaluating a pathway for environmental sustainability: The role of competitive industrial performance and renewable energy consumption in European countries*, Sustainable Development Review, vol. 32, nr. 3/2024, p. 1811-1824, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/sd.2755>, consultat pe 02.11.2024.

esență, pe accesul la multe seturi de date de la diferiți actori privați, o necesitate puțin probabil să fie îndeplinită prin procedurile de achiziții publice.¹⁵⁸

Actorii privați, la rândul lor, rămân reticenți în a împărtăși datele pe care le-au colectat și în a se îndepărta de status quo-ul actual, conform căruia nu există cadre de reglementare obligatorii pentru partajarea datelor între părți private sau față de autoritățile publice și unde, în schimb, instrumentul principal constă în acorduri de schimb de date extrem de restrictive și adesea exclusive.¹⁵⁹ Preocupările exprimate de actorii privați față de partajarea datelor B2G (de la întreprindere la guvern) se referă adesea la costurile ridicate de tranzacție în stabilirea unor acorduri adecvate de partajare a datelor cu organismele din sectorul public.¹⁶⁰

Riscuri *ex post* privind confidențialitatea comercială, securitatea datelor și incertitudinea juridică considerabilă cu privire la modul și în ce măsură Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date (GDPR) se aplică atunci când partajarea datelor cu alți actori, la rândul lor, sunt puncte de critică aduse atât în relațiile B2G, cât și B2B (*business-to-business-de la întreprindere la guvern*).¹⁶¹

Această stare de fapt a condus la discuții despre partajarea și reutilizarea datelor, în special cele de la o întreprindere privată către guvern, care și-au găsit acum reflectarea în două dintre noile reglementări intersectoriale privind datele: Regulamentul UE 2023/2854 privind norme armonizate pentru un acces echitabil la date și o utilizare corectă a acestora prevede o obligație de partajare a datelor pentru companiile private la cererea autorităților publice pentru așa-numitele *nevoi excepționale*.¹⁶²

În schimb, Regulamentul UE nr. 2022/868 privind guvernanta datelor la nivel european stimulează partajarea voluntară a datelor sub formă de altruism al datelor, unul dintre diferitele concepte bazate pe consensul emergent cu privire la necesitatea de a debloca date private pentru beneficii sociale printr-un cadru de reglementare al UE.¹⁶³ Rămâne de stabilit dacă și în ce măsură datele puse la dispoziția organismelor din sectorul public în temeiul acestor dispoziții ar putea, la rândul lor, să-și găsească drumul în fondul de date din sectorul public, care ar permite actorilor privați să le refolosească în scopuri de mediu.¹⁶⁴

Concluzie

Importanța crescândă a datelor, inclusiv în scopul sustenabilității mediului, cu greu poate fi negată. Prin intermediul acestui material, am încercat să demonstrăm valoarea prelucrării datelor despre mediu și a celor conexe acestuia în scopul protejării sale pe termen lung. Nu există nicio îndoială că durabilitatea mediului va deveni o problemă juridică din ce în ce mai presantă în următorii ani. Legiuitorul european este conștient de acest lucru, ceea ce reiese atât din politicile și normele existente privind datele, cât și din agenda stabilită prin Pactul Verde European.

¹⁵⁸ Ibidem.

¹⁵⁹ H.Pinto, *Digitalisation landscape in the European Union: Statistical insights for a Digital Transformation*, European Public&Social Innovation Review, vol. 8, nr. 1/2023, p. 20-38, <https://epsir.net/index.php/epsir/article/view/233/111>, consultat pe 03.11.2024.

¹⁶⁰ Ibidem.

¹⁶¹ M.G.Porcedda, *Cybersecurity, Privacy and Data Protection in EU Law. A Law, Policy and Technology Analysis*, Hart Publishing, Oxford, 2023, p. 320.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Ibidem, p. 325.

¹⁶⁴ T.Margoni, C.Ducuing, L.Schirru, *Data Property, Data Governance and Common European Data Spaces*, https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=4428364, consultat pe 02.11.2024.

Am evidențiat că, deși pare să existe o suprapunere de viziune între acest pact și Agenda Digitală, în special în discurs, luarea în considerare a legăturii lor se oprește, în mare măsură, când vine vorba de norme de fond. Astfel, noile regimuri de acces și partajare a datelor dezvoltate în temeiul Regulamentului UE nr. 2022/868 privind guvernanța datelor la nivel european și al Regulamentului UE nr. 2023/2854 privind norme armonizate pentru un acces echitabil la date și o utilizare corectă a acestora nu prevăd dispoziții speciale pentru datele care ar putea fi utilizate în scopul protecției mediului. De asemenea, am arătat că noile instrumente au numeroase limitări care pun sub semnul întrebării nu doar succesul lor general, ci și capacitatea lor de a îmbunătăți disponibilitatea datelor în vederea promovării durabilității mediului.

În timp, legiuitorul UE poate decide, prin urmare, să modifice politicile existente și să creeze un regim juridic cu un grad de impact mai mare, care să poată facilita accesul la date pentru mediu. Pentru a face acest lucru, ar putea, de exemplu, să implementeze forme obligatorii ale schimbului de date între întreprinderi private, așa cum se preciza în Studiul de Impact privind Regulamentul UE nr. 2022/868, propunere care, în cele din urmă, a fost respinsă în procesul de reglementare. În general, disponibilitatea datelor relevante din punct de vedere ecologic ar putea fi, de asemenea, reglementată printr-un regim sectorial *sui generis*, pe care cele două regulamente ale Uniunii Europene par să-l lase disponibil ca opțiune.

BIBLIOGRAFIE:

1. Anca Ileana Dușcă, *Dreptul mediului. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Universul Juridic, București, 2021;
2. Anca Ileana Dușcă, Ștefan Ciprian Raicea, *Dreptul mediului. Caiet de seminar. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Universul Juridic, București, 2024;
3. Anca Ileana Dușcă, *Les changements climatiques Postulat ou thème plein de controverses ? Essai*, Les Implies Éditeur, Paris, 2024;
4. Mircea Dușu, *Dreptul mediului și al climei Vol 1: Partea generală*, Universul Juridic, București, 2022;
5. Helene Dyrhaug, Kristina Kurze, *Making the European Green Deal Work: EU Sustainability Policies at Home and Abroad*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024;
6. Mar Campins Eritja, *Deploying the European Green Deal*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024;
7. Bob Everett, *Energy Systems and Sustainability*, Oxford University Press, Oxford, 2021;
8. Jamal Mabrouki, Azrour Mourade, *Technical and Technological Solutions Towards a Sustainable Society and Circular Economy*, Springer, Berlin, 2024;
9. Maria Grazia Porcedda, *Cybersecurity, Privacy and Data Protection in EU Law. A Law, Policy and Technology Analysis*, Hart Publishing, Oxford, 2023;
10. Pardeep Singh, *Environmental Sustainability and Industries: Technologies for Solid Waste, Wastewater, and Air Treatment*, Elsevier, Munchen, 2022;
11. Werner Stengg, *Digital Policy in the EU. Towards a Human-Centred Digital Transformation*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2024;
12. Duncan Weaver, *The Aarhus Convention. Towards Environmental Solidarisation*, Springer International Publishing, New York, 2023;
13. Richard Youngs, *European Union and Global Politics*, Bloomsbury Publishing, Londra, 2021;

14. Anthony Zito, *The Future of European Union Environmental Politics and Policy*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2024.
15. Simona Andreea Apostu, Iza Gigauri, Mirela Panait, Pedro Martín-Cervantes, *Is Europe on the Way to Sustainable Development? Compatibility of Green Environment, Economic Growth, and Circular Economy Issues*, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol.20, nr. 2/2023;
16. Marta Arisi, *Open Knowledge. Access and Re-Use of Research Data in the European Union Open Data Directive and the Implementation in Italy*, <https://theitalianlawjournal.it/>;
17. Carolina Boix-Fayos, Joris de Vente, *Challenges and potential pathways towards sustainable agriculture within the European Green Deal*, *Agricultural Systems Review*, vol. 207, nr. 1/2023;
18. Abdullah Emre Caglar, *Evaluating a pathway for environmental sustainability: The role of competitive industrial performance and renewable energy consumption in European countries*, *Sustainable Development Review*, vol. 32, nr. 3/2024, p. 1811-1824;
19. Ruxandra Codrea, *Accesul la informațiile de interes public privind mediul, în lumina Convenției de la Aarhus*, *Revista Română de Jurisprudență*, nr. 1/2021, p. 352-374;
20. Joep Crompvoets, *Governance of national spatial data infrastructures in Europe*, *International Journal of Spatial Data Infrastructures Research*, vol. 13, nr. 1/2018, p. 253-285;
21. Anca Ileana Dușcă, Simina Badea, *Protection of The Human Right to A Healthy Environment in Europe*, *Indian Journal of Applied Research*, vol. 5, nr. 2/2015, p. 298-301;
22. Mircea Duțu, *Probleme ale efectivității accesului la informația privind mediul în activitatea comitetului de examinare a Convenției de la Aarhus. Experiența României*, *Revista Dreptul*, vol. 31, nr. 9/2020;
23. Mircea M. Duțu-Buzura, *Dimensiuni politico-juridice ale acțiunii internaționale a Uniunii Europene privind protecția mediului și combaterea schimbării climatice*, *Studii și Cercetări Juridice–Serie Nouă*, nr. 3/2023, p. 101-138;
24. Mircea M. Duțu-Buzura, *Noi inițiative (globale) de dezvoltare a dreptului mediului*, *Studii și Cercetări Juridice–Serie Nouă*, nr.1/2021, p. 141-153;
25. Mireille van Eechoud, *Study on the Open Data Directive, Data Governance and Data Act and their possible impact on research*, <https://pure.uva.nl/>;
26. Melf-Hinrich Ehlers, *Agricultural policy in the era of digitalisation*, *Food Policy Review*, vol. 100, nr. 1/2021;
27. Michèle Finck, Marie-Sophie Mueller, *Access to Data for Environmental Purposes: Setting the Scene and Evaluating Recent Changes in EU Data Law*, *Journal of Environmental Law*, vol. 35, nr. 1/2023, p. 109-131;
28. Guillermo Martínez Jiménez, *Access to Environmental Justice before the CJEU. Application of the Aarhus Convention to EU institutions*, *European Review of Public Law*, vol. 31, nr. 3/2019, p. 803-838;
29. Orla Kelleher, *Systemic Climate Change Litigation, Standing Rules and the Aarhus Convention: A Purposive Approach*, *Journal of Environmental Law*, vol. 34, nr. 1/2022, p. 107-134;
30. Yajun Liu, Xiuwu Zhang, Yang Shen, *Technology-driven carbon reduction: Analyzing the impact of digital technology on China's carbon emission and its mechanism*, *Technological Forecasting and Social Change Review*, vol. 200, nr. 1/2024;

31. Thomas Margoni, Charlotte Ducuing, Luca Schirru, *Data Property, Data Governance and Common European Data Spaces*, <https://papers.ssrn.com/>;
32. Parisa Maroufkhani, *Digital transformation in the resource and energy sectors: A systematic review*, *Resources Policy Review*, vol. 76, nr. 1/2022;
33. Marco Minghini, *Establishing a new baseline for monitoring the status of EU Spatial Data Infrastructure*, <https://www.researchgate.net/>;
34. Jiri Pilar, *High-value datasets: open data and their linkages*, <https://www.cess2024.insee.fr/>;
35. Hugo Pinto, *Digitalisation landscape in the European Union: Statistical insights for a Digital Transformation*, *European Public&Social Innovation Review*, vol. 8, nr. 1/2023, p. 20-38;
36. Pejman Tahmasebi, *Machine learning in geo- and environmental sciences: From small to large scale*, *Advances in Water Resources*, vol. 142, nr. 1/2020;
37. To Trung Thanh, *Impacts of digitalization on energy security: evidence from European countries*, *Environment, Development and Sustainability Review*, vol. 25, nr. 1/2022, p. 11599-11644.

THE AUTOBIOGRAPHICAL OPERA. THE PATH FOR INTERCULTURAL UNDERSTANDING THROUGH STORYTELLING

Anca M. Lazea
PhD, West University of Timisoara

Abstract: *To understand what we mean here by storytelling, let's start by saying that we see two complementary viewpoints that integrate the overall idea. Looking at storytelling as both action and story. In the first place, the narrator, either orally or in writing, supports the action of the story through an active act. Secondly, we see storytelling as the story itself. The easiest way to understand someone's life and intercultural references, we believe, is by the model of autobiographical novel. Here we find both the act of storytelling in written form and the story of life itself. Starting from this point of view, we want to consider the possibility of better understanding through the autobiographical work the question of the other, shaped and dressed in a specific cultural form. Our question is: can autobiographical work be a model of identitarian storytelling, through which we can better understand the oneself and the other? The question of the other could find its answer in identitarian storytelling, as a bridge outside the unmediated human relationship. Its advantage is precisely the lack of a prior connection with the author, which can alter the intercultural dialog in a relationship that is created in real, immediate life.*

Keyword: *identity, storytelling, autobiography, intercultural studies*

Introduction

With regard to identities, identifications and identity forms, we must first of all say that there are two positions on these, linked to the origins of philosophical thought: the essentialist position and the nominalist position, as Claude Dubar explains in his work, *The Crisis of Identities*.

The first position on identity, the essentialist one, is based on a belief in "essences", in essential, immutable realities. Parmenides was the first to refer to the identity of empirical beings. This view sees in the human being the continuity in time of its essences. The author explains how in order to ontologically establish how this position is to be understood, it is necessary to involve a logical approach of establishing categories that group together empirical beings having identical essence. We are referring here to what remains identical in empirical beings despite change. The category is meant to define an "essential" common point of the human beings it groups together. This position is also explained in terms of the concept of ipseity, as Paul Ricoeur refers to it.

The second position, called nominalist, was introduced by Heraclitus just before the essentialist one. Here it explains about categories that allow us to say something about empirical beings, which are seen as ever-changing. It is from here that we have the famous formula *panta rhei*, everything flows, so everything is in motion and changing. According to this author, everything is subject to change, the identity of the being in question depends on the epoch in question and the point of view adopted. From this perspective, categories are words or names used in a given context as modes of identification and are from an historic point of view variable. The nominalist position is opposed to the essentialist one. In this case, identity is the result of a contingent identification. It is the result of a double operation of language, these being differentiation and generalization.¹ The two operations give a

¹ Claude Dubar, *Criza identităților: interpretarea unei mutații*, Chișinău, Știința, 2003, p. 7-8.

paradoxical character to identity, "The paradox cannot be omitted as long as the common element of the two operations is not taken into account: the identification of the other and through the other. There is no identity without alterity. Like alterities, identities vary historically and depend on the context of their definition."²

Thus, there are forms of identity that we can recognize at the level of the biography of the human being, considering the two complementary perspectives. On the basis of these two hypotheses, the nominalist position, also recognized as existentialist, which believes not in essences but in contingent existences, dismisses the idea of a priori and permanent belonging of the individual to certain categories. There are at the level of collective history and personal life ways of identifying individuals with certain categories that depend on a context. These, in return, are divided into two types: identifications attributed by others ("identities for the other") and identifications claimed by oneself ("identities for oneself"). The individual has the power to accept or to refuse the identities attributed to him or her, and also the power to identify himself or herself differently from the way others identify him or her.³

Autobiography is circumscribed by the theme of story and life-story, or identitarian storytelling (as an act of storytelling and story at the same time, thus of action and subject - in intertwined forms), which we will explain, from the perspective of intercultural philosophy, how it proposes a model of intercultural communication.

The main underlying theme of storytelling and intercultural philosophy on which we will focus our attention, in the concrete case of autobiography, is identity versus alterity. This fundamental theme underlies the concept of interculturality. If we look at the way it works, we start from the observation that, at the level of communicative human interaction, information is "transacted". Information, in turn, inevitably interferes with meaning. But both meaning and information are relational phenomena. "The whole process of communication will have to be understood as a <<relational phenomenon>>, a process in which relations produce entities rather than the other way around. Entities in reality, especially in social reality, are constructions of the communicative relation..."⁴

Exploring the deep meanings and virtualities of a work, its interpretation transforms it, according to the same author, into an "inexhaustible mine of suggestions", into a permanent source of philosophical innovations.⁵ Just as the founding philosophical works aim to understand or explain the complete human experience, the interpretation of previous philosophical creations becomes, as Ilie Pârvu also describes, a "paradigmatic application", a "test".

In a civilized world, with a constant hyperconnectivity and with the assumption of its own way of living, but at the same time witnessing alternative ways of living (often very "exotic"/ structurally - apparently different from our own system), we need understanding in order to develop or build functional relationships when we come into contact with representatives of these alternative systems, in order to produce an encounter and not a clash. The path of autobiography can be an exercise in understanding the other that starts from positive premises: the individual's desire to understand, an objective and detached positioning in relation to the narrator/author and the story itself, interaction with an inoffensive narrator (the author), in front of a material constructed on the basis of formal rules which, being a result of human evolution, is a relevant sample of an individual's way of life within a system

² *Ibidem*, p. 9.

³ *Ibidem*

⁴ Ioan Biriș, *Semnificație și comunicare. Modelul Buhler-Habermas* în Maria Sinaci, Cristian Măduță, (coord.) *Comunicare, cultură și societate. Culegere de studii*, p. 14.

⁵ A. N. Whitehead, *Process and Reality (corrected edition)*, The Free Press, New York, 1978, p. 39. *Apud* Ilie Pârvu, *Cum se interpretează operele filosofice*, București, Punct, 2001, p. 9.

of his own, attached in fact to an identifiable philosophical system with a defining cultural mark.

The word biography comes from Greek, composed from the prefix *auton*, auto, *bios*, meaning life, *graphein*, to write. It is described by the dictionary as an oral or written account of a person's life by the person himself or herself, and is also a work of the epic genre, i.e. literary writing in which the author tells the story of his or her life.

Method of analysis

Since interpretation, the "paradigm of contemporary culture", is a practice which, through the "interpretative force", is intended to place the work in a more comprehensive perspective of the spirit, it is necessary to establish some general conditions which the cognitive strategy must satisfy in order to be accepted as an "interpretative force", interpretive reasoning", and, "at this level of generality only minimal criteria can be proposed, they being supplemented, in each given context, by specific constraints for determining the <<theoretical framework of interpretation>>", to that need of adequacy.⁶ We consider that the hermeneutic method is in this case the most appropriate response to the present approach. The same author proposes three fundamental criteria to follow in the approach of interpretation.

The first criterion, he says, is the existence of an "object" of interpretation, thus an artifact, a product of human culture and civilization. We say that we engage in the endeavor of interpreting this "something". The second criterion requires that this entity be "an object that can or seems to have meaning and therefore requires interpretation in order to be understood"⁷. This object, says the author, "must be individuated, possibly to the point of identity: the affirmation of its existence must be tested by identity criteria."⁸, "The presence of a text as <<support of identification>> does not yet decide the question of the identity of the object of interpretation [...] in order to be such an object of interpretation, a text cannot be taken abstract, regardless of <<what it signifies>>. This is why a second criterion of existence has been proposed: the meaning of the text is the criterion of identity, it transforms a simple text into an object of hermeneutics", the text being a function of something that can signify. The fact thus indicates that meaning does not pre-exist in the text, but is constructed and attached to it through interpretation, "the text becomes the object of interpretation through the interpretive attitude, through the projection of meaning within it", as M. Moore explains in *Interpreting interpretation*.⁹

"The third condition of interpretation, according to Moore, involves a set of values that require us to consider a <<phenomenon as a text whose interpretations give us new grounds>>. This appeal to values would answer the question of the <<validity>> of an interpretation: <<an interpretation of some phenomenon is valid only when it maximally serves the values that would justify treating this phenomenon as a text>>"¹⁰, or the interpretation of the already existing text.

In what concerns this last condition, we can emphasize that the biographical text appropriates the conditions of expressing both the personal identity of the main author, be it ethnic, cultural, moral, ideological, etc., and the specificity of an epoch, marked by certain historical events that were directly experienced by the author and exposed in a series of significant sequences. Together they build a causal chain capable of justifying the possibilities of development of the human being in the context of the zeitgeist of the age, of the

⁶ Ilie Pârvu, *Cum se interpretează operele filosofice*, București, Punct, 2001, p. 10-11.

⁷ *Ibidem*, p. 11

⁸ *Ibidem*

⁹ *Ibidem*, p. 12.

¹⁰ *Ibidem*

identification of meaning in the life of the human being, as part of the whole. Depending on the specific variables that may differ from one human being to another, the pre-existing context draws valid boundaries for each human being as part of that whole. All these are uniquely intertwined for each one, and can explain, by analyzing the parts, what exactly the entire set of factors involved has produced as effect.

This suggested epistemological situating of interpretation is only an initial general framework in the proposed process. "Generally we must regard interpretation as a mediating rational activity, a transition from description to explanation, a transformation of an empirical corpus (the result of description) into a starting point of theoretical explanation, of the explicit formulation of the structures of a field of existence by an explanatory model."¹¹ The whole approach involves a succession of levels, because "we do not have a linear approach, interpretation can and must benefit from the results of explanation; in turn, an explanatory model can be interpreted, its more general meanings can be highlighted".¹² Before any other approach, it is essential to establish the author's intentions in relation to the text he proposes. The work of critical philology is obviously a precondition of the hermeneutic exercise. [...] The so-called critical or standard editions of works are the result of certain stages in their exegesis. All these elementary constraints of interpretation guide the analysis of meanings, protecting it from possible dead ends, limiting the analysis to a bastardized hermeneutic. They release from the matter of a text a first <<construct>>, which does not exhaust the analysis, but distances it from numerous dead ends, from <<not fitting to the object>>".¹³

Starting from the above framework theory, in each field there are constraints or criteria of adequacy in this process of interpretation. Ilie Pârvu also explains the required conditions for the interpretation of philosophical works, naming those "minimal constraints", which must be respected, and which we will name below. The first is „the indication <<literary genre>> to which a philosophical work belongs by intention or realization. , "The multiplicity of species could not be reduced to <<standard form>>, despite of philosophy's perennial aspiration to universality, necessity and truth."¹⁴

The second criterion is to determine the type of discourse characteristic of the work, the author exemplifying in this case that we can subject to research a discourse that is "direct-theoretic, metatheoretic, critical-reflexive or, in another horizon, descriptive, normative or reconstructive. [...] ...they must be understood from the point of view of the hierarchy of language or of the intention in which the <<object>> is targeted."¹⁵

The third criterion involves "the search for the dominant theme or motives of a work, those that determine its <<internal form>>, coherence and unity", and for any category a stylistic supra-coherence can be identified.¹⁶ From the point of view of the contemporary condition of philosophical rationality from the perspective of intercultural philosophy, can storytelling in the form of autobiography be a model of intercultural communication, which, with an effective structure of analysis is able to describe the meanings which are woven into the narrative thread of the story?

The autobiographical work is structured in the form of chronological narratives, in which we find mythological elements combined with the social and cultural realities of the time, but also meditative, self-reflective episodes.

¹¹ *Ibidem*, p. 13.

¹² *Ibidem*

¹³ *Ibidem*, p. 15.

¹⁴ *Ibidem*, p. 14.

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ *Ibidem*

In establishing the next criterion of minimal constraint, the fourth and last one, Ilie Pârvu himself borrows from the Blagian repertoire, explaining that it is necessary to "capture the <<transcendental accent>> of the work, as Lucian Blaga said, that particular way in which each philosopher projects the facts of existence on a secondary level of reconstructive imagination [...], suspending their immediate reality in order to inscribe them in a horizon of meanings. This transcendental aspect, a <<difference that creates a difference>>, informs us of the inner tension of a work, of the way it configures the great oppositions of the rational spirit."¹⁷

"The assumption of responsibility for its own ideatic experience has imposed on philosophy a great variety of types and levels of interpretation of philosophical works, a multitude of projections of philosophical thought in order to resignify it in accordance with the new conceptual transformations of philosophy. After each philosophical transformation, speculative thought redefines its past, reinvests the founding works with new meanings, reconstructs their thematic and argumentative perspective in order to participate in the new constructive and critical approaches."¹⁸

"The first <<moment>> of the approach of earlier thought to new horizons of reflection is represented by exegesis or historical-critical commentary. [...], by proposing a <<model of meaning>> which is intended to be as <<attached>> as possible to the author's intention, exegesis studies the influences that presided over its genesis, the various connections or contemporary influences, configuring the theory or system of thought of a philosopher as the work of a particular theoretical and cultural context. [...] ...the exegesis of a work is animated, first and foremost, by the intention of establishing the <<reality>> of the work in as authentic a form as possible, foreign to arbitrary interference." In all this endeavor we will keep in mind Stegmüller's recommendations, the study of the work must "reveal its potential for contemporary developments and constructive engagements, to reformulate it in a way that <<satisfies our philosophical mind, not merely our historical curiosity>>",¹⁹ thus illustrating the propensity of contemporary philosophy towards self-reflection, "the attempt to assume previous experience as one of the <<adventures of ideas>> of a fundamental order".²⁰ Here, as we mentioned earlier, comes the explanation that serves the contemporary world for the development of intercultural relations on solid foundations of understanding and acceptance of cultural diversity, of celebration and not denial of this reality that enriches the portrait of humanity. The aim is to demonstrate how an existing model of autobiography can be analyzed from a philosophical point of view in order to mediate intercultural communication through what we already have constituted in any culture, in the form of such texts. How can the life story build the personal identity profile and how the story itself, the result of action, can be the basis for understanding the other? Comparative philosophical analysis on this type of texts would much more easily capture, in empirical way - based on the shared life experience of a storyteller with an audience, not only the differences, but also the reasons behind the different behavior and the reasons to better understand any exponent belonging to a particular culture. Beyond this specificity, there are commonplaces which, again, can be identified at the level of the life story, invariably, in any situation.

Unlike other sciences, such as especially the natural sciences, philosophy is detached from the ideal of a single model of interpretation, modern philosophy is open to a plurality of meanings and models. What we therefore propose to construct on the basis of pre-existing theoretical foundations, as well as autobiographical work, is a philosophical model of

¹⁷ *Ibidem*, p. 14-15.

¹⁸ *Ibidem*, p. 16.

¹⁹ *Ibidem*, p. 16-17.

²⁰ *Ibidem*, p. 18.

interpretation and understanding of today's world, of how the addressed identity from the perspective of intercultural philosophy can offer as a concretizing response the story and the life narrative.

Paul Ricoeur, a well-known philosopher in French thought, highly resonant in the context of universal thought, is recognized for his research on language from a hermeneutic perspective, which arouses our interest due to the relevance of his approach in establishing the relationship between continental philosophy and Anglo-American analytical philosophy. Ricoeur's valorization of the two perspectives supports the connection previously established between Aristotle's continental discourse, which we have compared with storytelling, a modern concept developed in the American space. Ricoeur, through his hermeneutics, has integrated and valorized both perspectives, building a bridge between the two. In his own philosophical system Ricoeur draws on both phenomenological and existentialist perspectives. At the same time he assigns an important place to the philosophy of language, developing a complex system between them all. Culture is not neglected either, but treated as a major impact factor in understanding the meaning of human existence. Aristotle helps us to understand the relationship between thought and language, in the sense of the fidelity of language in the expression of thought.

The hermeneutic circle as a method of interpretation and understanding, with the implications of the text as its premise, puts forward five themes related to philosophical reconstruction through phenomenological hermeneutics, presented in *Essays on Hermeneutics*: the performance of language as discourse, the performance of discourse as a structured work, the relation of speech to writing in discourse and in discourse works, discourse as the design of a world, discourse and discourse works as mediation of self-understanding. We consider that all five themes are to be found in the proposed autobiographical type of work.

Ricoeur develops his own research program taking into account the relations of previous studies on metaphor, psychoanalysis, symbolism. Hermeneutics is defined as the "art of interpretation" which studies the language of rhetoric, the theory of human existence, and is at the same time a pragmatic procedure involving action.

We deserve to pay special attention to Aristotle, because we also owe him the first hermeneutic writing, *On Interpretation* (*Peri Hermeneias*). If in P. Ricoeur's work we recall the importance he attributes to the relationship between thought and language in the sense of the fidelity of language in the expression of thought, in Aristotle's we add, in addition to the expression of thought, the expression of truth, resulting from judgments and reasoning. This approach was appropriate to the needs of the time, in relation to the epoch and its trends. Hermeneutics aims to unravel the hidden and apparent meaning of a text. For Aristotle, "the logic of the thought of existence thus becomes the logic of the expression of existence".²¹ The comprehension procedure as a "universal principle of textual interpretation, in which all the units of a text can be understood starting from the context, the connection and the unitary meaning to which the whole is related, from the purpose"²².

If we analyze the relationship between philosophy and imagology, a new discipline of postmodernity, we observe that philosophers are the ones who have been interested in the study of the relationship between the "self" and the "other", the main theme of imagology. Over time, philosophers have analyzed this relationship in their research on the question of identity and otherness, premises that are exploited today in imagology.

Imagological research aims to identify solutions to relieve tensions and improve cultural dialogue. Analyzed through the grid of imagology, a literary text highlights

²¹ Aristotel, *Metafizica*, București, Editura Academiei 1965, p. 56 (I A, 2, 983 a).

²² H. G. Gadamer, *Adevăr și metodă*, București, Editura Teora, 2001, p. 164.

representations of an other/others, which are recognized in imagology as imagotypes. Imagology has an interdisciplinary character. Autobiographies are imagotypical literary texts. In internal narrative structures we identify these imagotypes. Imagology, a recent discipline, enjoys an international spread. Its emergence is clear proof that the main subject it deals with, that of interethnic and intercultural relations, is of real interest to researchers who wish to develop a theory that responds to this need in a manner adapted to the present. Imagology helps mankind to achieve intercultural understanding and at the same time involves multicultural education. It can contribute both to self-knowledge, as an individual of a culture, and to the way it is seen from the outside. Against the backdrop of migration, this new theorized orientation adds value to the understanding of the self in relation to the other. The imagotypes that can be identified in the works can be clichés, stereotypes, which express perceptions, attitudes and representations of one people about another. The study of imagotypes can enrich the vision of inter-human relations.

Autobiography is the *story of the self* in a specific historical epoch, belonging to a specific culture, in which the main character with an assumed role is the declared author of the work, who represents at the same time a nation and/or a culture. On the basis of identifiable imagotypes in autobiographies from different cultures, a heritage of images of other countries is built up. Imagology functions as a global study, thus proposing that the text be understood in its globality. Both in the purely literary area and in the area of cultural studies, imagology proves its functionality. The object of research represents, in a comprehensively expressed way, otherness. It proposes to analyze literary works textually, contextually and intertextually. The intertextuality is, in our case, the author's life story, and the context is given by his own culture. So we have here the two fundamental theoretical planes on which we based our research - storytelling and interculturality, in a formula of interconnection and interrelation. Imagology has its origins in France in the 1950s, spreading from there to other countries of the world.

Philosophers who have addressed in their research the question of identity and otherness as a relevant point of view for imagology are: Emmanuel Levinas, Mikhail Bakhtin (born in the same year as Blaga), Gilles Deleuze, etc. The interdisciplinary relationship between literary imagology and philosophy is highlighted in a comparative way by the common cause analyzed, namely the relations between "autochthonous" and "foreign", between "I" and "other".

Conclusions

Even in the relationship with the self, intercultural conflicts can arise as a result of a dual cultural heritage, for example, in the case of children born into families with parents of different nationalities, or children born to parents of the same ethnicity but brought up in a culture different from their family background. The latter example is most common among Americans, where Mexican communities, for example, are strong custodians of the traditions and culture of their ethnic roots.

If we therefore liken dialectic to the one-to-one relationship with oneself, in the form of intrapersonal communication, we can claim from this the need to build one's own internal system in order to seek and find the truth necessary for living an authentic life. In this sense, we identify autobiography as a structured, functional approach used by both ordinary people and the world's greatest thinkers of all times. Their testimonies in this respect stand as proof today of this approach throughout the ages. We can identify in this type of life stories, built on the model of autobiographies, the narrative structures that justify the genre's belonging to a type of storytelling. Autobiography can therefore be claimed as storytelling, because it is a discourse about oneself, proposed to an audience. It has a storyteller, there is a story, there is

an audience - the readers (even if the relationship between them is established at periods of time that can be centuries between the moment of writing the story and the relationship it creates with an audience).

We believe that the philosophical interpretation of autobiographical works can be an approach that enriches intercultural knowledge and facilitates interaction between self and other. Moreover, such an analysis is able to identify the internal heterogeneity or homogeneity of the general identity of the human being, analyzed through the prism of autobiographical discourse, by comparatively analyzing the effects produced between categories and their result concluded in the general individual identity.

BIBLIOGRAPHY:

1. Aristotel, *Metafizica*, București: Editura Academiei, 1965.
2. Biriș, Ioan, *Semnificație și comunicare. Modelul Buhler-Habermas* in Maria Sinaci, Cristian Măduță, (coord.) *Comunicare, cultură și societate. Culegere de studii*, Budapesta: Trivent, 2017.
3. Pârvu, Ilie, *Cum se interpretează operele filosofice*, București: Punct, 2001.

THE IMPACT OF FISCAL DECENTRALIZATION ON SOME SOCIO-ECONOMIC INDICATORS AT THE LEVEL OF OECD COUNTRIES IN THE PERIOD 1999-2022

Alina Georgeta Ailincă,
PhD., "Victor Slavesco" Financial and Monetary Research Center, N.I.E.R., Romanian Academy

Abstract: Globally, the implementation of fiscal decentralization has been increasingly justified in recent decades by the fact that expectations are becoming higher for subnational governments to provide timely and quality public goods and services, to strengthen local economic growth at the grassroots level, but also to remedy problems related to employment, social inequality, health, resources and infrastructure. Thus, the article aims to analyze econometrically, through panel data systematization, for the period 1999-2022, for 15 OECD countries, the impact of fiscal decentralization on some interesting socio-economic variables in areas such as health, education, and vulnerability in work and resource management. The results are neither very unfavourable nor encouraging, generally confirming studies that point out the rather negative effects of fiscal decentralization in terms of local revenues and expenditures. Therefore, the study highlights that except for the selected indicator for health, other variables such as education, resource management, and vulnerability at work rather present negative correlation coefficients in relation to revenue decentralization and local expenditure decentralization, indicating that, at least in their case, the main public policy measures should come mainly from the central government.

Keywords: fiscal decentralization, fiscal autonomy, socio-economic impact

JEL: H11, H71, H72

1. Introduction

In the context of major international challenges, with active wars in the hottest areas of the world, geopolitical and commercial tensions that divide the world into two or three major camps, but also unprecedented climate change in human history, fiscal decentralization, although not as pressing a topic, raises obvious questions about fiscal-budgetary optimization, about what and how to proceed to reduce public debt, to stem the budget deficit, but also for a correspondence between the taxpayers' effort and the state's effectiveness in returning part of this effort back to the citizen.

In this context, fiscal decentralization is often seen as a local solution, as a natural response to citizens' concerns, as a way of efficiently and effectively resolving local desiderata to improve the living conditions of the population.

In reality, although fiscal decentralization generally speaks about the degree of development of a society, in addition to the known advantages (e.g. better matching of preferences, limiting the excessive power of the state, high competition between local authorities, improving local performance and rapid response to citizen needs), there are corresponding disadvantages (e.g. decision-making and economic fragmentation, budget overruns through incorrect inclusion in available revenues amid expectations of central-level grants, inefficiency in fiscal-budgetary stabilization policies, lack of vision, but also of power to achieve targets at the national level, etc.). Therefore, the issue of decentralization must be analyzed in relation to the issue of centralization, what is the optimal proportion between the two levels of national-local action, what are the competencies of the two spheres and how they can be made to function optimally as a well-established system. In this context, the article aims to address the issue of fiscal decentralization at the global level, analyzing a group of 15 countries of the Organization for Economic Cooperation and Development

(OECD) as an impact on socio-economic variables in the areas of health, education, resources and social inequality.

2. Motivation and literature review

Worldwide, many governments have focused on optimizing local decision-making by applying fiscal decentralization policies, fiscal autonomy, and providing increased powers at the subnational level regarding revenues and expenditures (Garman et al., 2001; Bird and Ebel, 2006; Lago et al., 2011; Filippetti and Sacchi, 2016; Hooghe et al., 2012, (Lago-Penas and Fernandez Leiceaga, 2013; Blöchliger and Hettley, 2015). Decentralization is not necessarily a comfortable subject from a historical perspective, elements such as the size of the country, ethnic or linguistic division, economic development and colonial history, degree of democracy, etc. shape the political approach for more or less local decentralization (e.g. Panizza, 1999; Treisman, 2006).

Although there is a political trend that opts for more local decentralization, there is, however, the view that decentralization leads to an increase in interregional interpersonal inequality and greater income inequality at the regional level due to the shrinking size of government and the increase in the balance in favour of supporting profits and less of wages, but also to technological changes and deregulation, with an impact especially on the labour market (Acemoglu, 2002; Neyapti, 2006; Roine et al., 2009; Sacchi and Salotti, 2014; Piketty, 2018, Causa and Hermansen, 2017; Crouch, 2019; Coveri and Pianta, 2022). In general, regionalization leads to a shift in the use of funds, with them being directed more towards fiscal subsidies that support consumption and incomes, and, to a lesser extent, towards investments in infrastructure and productive activities (d’Adda and de Blasio, 2017). At the same time, fiscal subsidies are considered more effective in stimulating intra-regional (re)distribution of income than policies focused on the creation of physical and industrial infrastructure (Giannola et al., 2016).

Regarding regional studies, especially in OECD countries, in the paper “Fiscal decentralization and income (re)distribution in OECD countries’ regions” (Petrovito et al., 2023), qualitatively and quantitatively analyzing fiscal decentralization in a group of 183 regions from 14 OECD countries, the authors highlight that the redistribution of income within regions is negatively associated with both the institutional measure of fiscal autonomy and the quantitative measure of income decentralization, and regarding expenditures, in agreement with Rodríguez-Pose and Vidal-Bover (2022), the authors find that, when local governments have sufficient resources for expenditures, the magnitude of the effect of expenditure decentralization increases.

Therefore, theoretical and applied studies often have contrary results, pointing out the advantages and disadvantages of fiscal decentralization in the efficient management of important regional economic and social parameters.

3. Methodology and data sources

The study is based on a panel analysis over an extended period 1999-2022, for a set of 15 OECD countries worldwide. Thus, the selected countries belong in equal proportion to the 3 continents America, Europe and Asia, of which at least one country is a federation, thus Europe and America having two federal states included in the study (see Table 1). The article aims to study the impact of decentralization of local revenues and expenditures at the level of OECD countries on some socio-economic variables in the fields of health, education, resource management and inequality in the labour market, such as those shown in Table 2. The main data sources are the databases of the OECD, the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank, etc.

Table 1 Selection of OECD countries for assessing the impact of revenue and expenditure decentralization on some macroeconomic and social variables

America	Europe	Asia
Canada	Germany	Australia
Chile	Estonia	Israel
Columbia	Spain	New Zealand
Costa Rica	Greece	Korea
Mexico	France	Japan

Source: author's selection

The method is ordinary least squares estimation, the series is relatively limited in time and to a small number of countries (only 15 out of 38 OECD countries), and where the data stop in previous periods, they are extended by various extrapolation and forecasting methods, and where they are missing in the series, interpolation methods are used. Given the above, the results should be viewed with great caution. At the same time, using the panel technique, one must take into account the rather high heterogeneity of information at the level of OECD countries. Even at the level of a single continent, let's say Asia, countries are selectively chosen from one end to the other, some belonging to the Pacific area, while others to the Middle East area. The number of observations obtained is 360, with adjustments 359 and thus the volume of information can be considered relevant, but the time series of data can also be extended in future studies. Below are the selected initial indicators, their description and source (see table 2).

Table 2 Selection and description of initial indicators regarding the impact of revenue and expenditure decentralization at the level of OECD countries

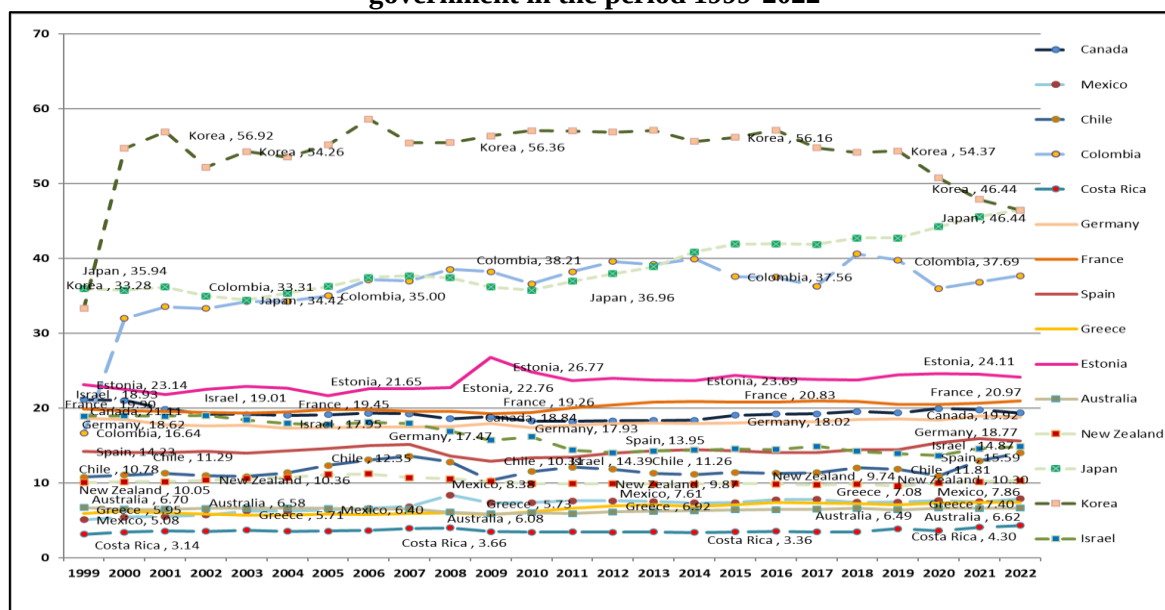
Acronym of indicators	Description of indicators Unit of measure Source	Unit of measure	Source
CHECAP	Current health expenditure per capita	US\$	World Development Indicators, [SH.XPD.CHEX.PC.CD], https://data.worldbank.org/
SET	School enrolment, tertiary (% gross)	% Gross total enrolment	World Development Indicators, [SE.TER.ENRR], https://data.worldbank.org/
RIFRCAP	Renewable internal freshwater resources per capita (cubic meters)	Cubic meters	World Development Indicators, [ER.H2O.INTR.PC], https://data.worldbank.org/
VEMPL	Vulnerable employment, total (modelled ILO estimate)	% of total employment	World Development Indicators, [SL.EMP.VULN.ZS], https://data.worldbank.org/
FDLIW	The share of local revenues in the total revenues at the national level or the fiscal decentralization of revenues at the local level for the OECD countries of the world	%	OECD, Subnational government indicators
FDLEW	The share of local expenditures in the total expenditures at the national level or fiscal decentralization of the expenditures at the local level for the OECD countries of the world	%	OECD, Subnational government indicators
RGGRW	Real GDP growth rate, percent	%	OECD, Subnational government indicators
FU	Dummy variable that describes the type of federal or unitary state	binary value	OECD, Subnational government indicators etc.

Source: author's selection

4. Results

In order to analyze the impact, we should first see how the main data series have evolved over time, and here we present below in Figure 1 and 2 the evolution of revenue decentralization and expenditure respectively for selected OECD countries. Thus, for revenue decentralization or the share of local revenues in general government revenues in Figure 1 we observe that in general the evolution of revenue decentralization at local level is relatively flat for almost all selected countries. Exceptions to these developments can be noted for South Korea, Japan and Colombia, which dominate the top of local revenue decentralization, which are located, despite extensive developments, on average, over the entire analysis period at 42.95% of general government revenues.

Figure 1 –The evolution of local revenues for 15 OECD countries as percentage of general government in the period 1999-2022

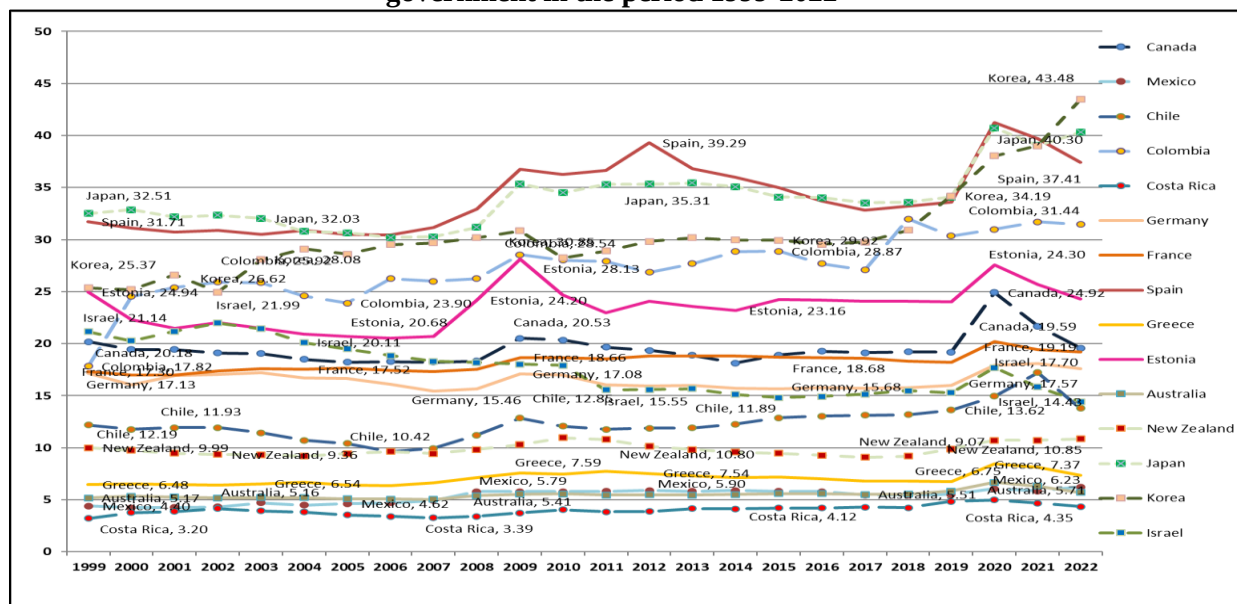

Source: OECD and IMF databases; author calculations and processing

Regarding the decentralization of local expenditures, we can observe a greater dispersion of data and a slight upward trend among the selected OECD countries, unlike the decentralization of local revenues, which seem almost unchanged throughout the analysis period. Also, for almost all the countries analyzed, sudden increases in the share of local expenditures in general government expenditures are observed against the background of the three crises: the global economic crisis of 2008-2009, the public debt crisis of 2012-2013 (especially for European countries, in the figure we see mainly Spain) and the COVID-19 crisis, the period 2019-2020, with a not exactly smooth landing in 2022, stabilizing at higher levels compared to previous periods. Regarding the top, the ranking of fiscal decentralization of expenditures is led this time by Spain, Japan and South Korea. Colombia is also, along with Estonia, among the OECD countries analyzed, in the top 5 most decentralized countries in terms of spending, and the average of the three top countries is, over the entire analysis period (1999-2022), 32.84% of general government spending, considerably below the average of the first three countries in terms of revenue decentralization (10.11 p.p. less). This calls for a discussion regarding the need for better synchronization of revenue decentralization with expenditure decentralization. In general, a higher share of revenue decentralization compared to expenditure decentralization at the local level provides greater local autonomy, while a

lower share calls for a situation of tension in the local expenditure budget and the need to resort to other sources of financing, either loans or support from the central government. Therefore, we can say that the situation of the OECD countries analyzed is certainly much more favourable compared to other countries in the world.

Figure 2 –The evolution of local expenditures for 15 OECD countries as percentage of general government in the period 1999-2022

Source: OECD and IMF databases; author calculations and processing

To identify the interrelationship between the developments of the independent indicators and the dependent variable, we first proceed to the statistical description of the previously selected specific indicators (Table 3). Thus, we can analyze the statistical properties of the variables, such as the mean value, standard deviation, skewness and kurtosis.

Table 3 Statistical description of variables for assessing the impact of revenue and expenditure decentralization on some macroeconomic and social variables at the level of OECD countries

	CHECA P	SET	RIFRCA P	VEMPL	FDLIW	FDLEW	RGGRW	FU
Mean	2363,487	68,1303 6	22341,35	17,2814 0	19,0409 0	17,6695 3	2,517736	0,33333 3
Median	1993,990	63,1787 5	5322,461	12,6726 1	15,7985 8	17,3501 1	2,792331	0,00000 0
Maximum	7188,488	166,665 6	93746,03	48,9475 9	58,6320 2	43,4793 2	11,73743	1,00000 0
Minimum	129,3397	19,2353 0	81,38816	4,09316 1	3,14434 6	3,20383 8	- 14,62914	0,00000 0
Std. Dev.	1746,618	25,5556 2	27660,94	11,2693 9	13,8048 4	10,2915 5	3,311467	0,47206 1
Skewness	0,611584	0,63791 6	1,158064	1,06131 1	1,22641 6	0,36035 1	- 1,177004	0,70710 7
Kurtosis	2,275619	3,61534 4	2,942038	3,51350 8	3,77551 2	2,04932 4	7,096714	1,50000 0
Jarque-Bera	30,31302	30,0959 0	80,51717	71,5382 0	99,2670 9	21,3479 5	334,8663	63,7500 0
Probability	0,000000	0,00000 0	0,000000	0,00000 0	0,00000 0	0,00002 3	0,000000	0,00000 0
Sum	850855,3	24526,9 3	8042885	6221,30 5	6854,72 5	6361,03 2	906,3850	120,000 0
Sum Sq. Dev.	1.10E+09	234459, 2	2.75E+11	45592,7	68415,9 4	38023,8 7	3936,728	80,0000 0
Observation s	360	360	360	360	360	360	360	360

Source: Author's calculation, EViews 9 processing

A low standard deviation, below the mean, indicates that the values tend to approach the mean, which indicates that the values are spread in a narrow range, close to the mean. Also, in general, the median and the mean are close in value, for all the predictive variables studied, suggesting a relatively symmetric distribution of the series.

Regarding Skewness, we note that the variables RIFRCAP, VEMPL, FDLIW are above the value of 1, which indicates that they are substantially and positively skewed, while for RGGRW there is an adverse Skewness. The rest of the variables the Skewness is positive, but sub-unit, approaching the normal distribution. If we analyze the dispersion between the centre and the tails of the distribution (Kurtosis), for SET, VEMPL, FDLIW and RGGRW, the kurtosis is above 3, which indicates that the distribution is leptokurtic, producing more values than a normal distribution, while for CHECAP, RIFRCAP, FDLEW and FU, the Kurtosis is below 3, suggesting that, in relation to the normal distribution, it produces increasingly less extreme values. Given that the data are panel systematized, the probabilities can be considered adequate being zero, therefore conforming to a normal distribution. At the same time, the number of observations is 360 records, which although not optimal, falls successfully above what could be considered a small series, so the statistical relevance can also be interpreted as good from the perspective of precision and correct formulation of the hypotheses.

Based on the above information, an Augmented Dickey-Fuller (ADF) unit root test can be constructed. Table 4 demonstrates that all variables used in this investigation are stable to order 1.

Table 4 Augmented Dickey-Fuller unit root test for selected variables to assess the impact of revenue and expenditure decentralization in OECD countries

Variables tested for ADF	T-statistic	Mackinnon critical value at 5%	P-value	Order of integration	Observations
CHECAP	-17,97630	-2,869396	0,0000	I(1)	Stationary
SET	-19,87341	-2,869396	0,0000	I(1)	Stationary
RIFRCAP	-18,95698	-2,869396	0,0000	I(1)	Stationary
VEMPL	-19,62675	-2,869396	0,0000	I(1)	Stationary
FDLIW	-19,63124	-2,869396	0,0000	I(1)	Stationary
FDLEW	-19,09140	-2,869396	0,0000	I(1)	Stationary
RGGRW	-12,68025	-2,869511	0,0000	I(1)	Stationary
FU	-18,87550	-2,869396	0,0000	I(1)	Stationary

Source: Author's calculation, EViews 9 processing

Next, we present the results of the correlation matrix, with regression equations showing the relationship between the proposed variables.

Table 5 presents the correlation matrix between the dependent variables: Current health expenditure per capita (CHECAP), School enrolment, tertiary segment (% gross) (SET), Domestic renewable freshwater resources per capita (cubic meters) (RIFRCAP), Vulnerable employment, total (ILO modelled estimate) (VEMPL) and the independent variables revenue decentralisation (FDLIW) and expenditure decentralisation (FDLEW). For the control variables, the Real GDP growth rate (RGGRW) was proposed, in percentages, and a dummy variable, binary, describing the type of federal or unitary state (FU), the value being 1 for a federal state and 0 for a unitary state.

Thus, we observe that the correlation values are relatively insignificant, suggesting that there is no problem of autocorrelation between the data, also with regard to the fiscal decentralization of revenues and expenditures in relation to the four dependent variables (CHECAP, SET, RIFRCAP, VEMPL).

We thus observe, based on the correlation matrix, that CHECAP is negatively correlated, but not substantially, with the decentralization of revenues, but not with decentralization of local expenditures. SET is positively correlated, but not substantially, with both the decentralization of revenues and the decentralization of expenditures. The RIFRCAP variable is negatively correlated with both the decentralization of revenues and the decentralization of expenditures, but the weights are somewhat more significant compared to the other dependent variables.

Table 5 Correlation matrix of variables chosen to assess the impact of revenue and expenditure decentralization on some macroeconomic and social variables at the level of OECD countries

	CHECAP	SET	RIFRCAP	VEMPL	FDLIW	FDLEW	RGGRW	FU
CHECAP	1							
SET	0,3548	1						
RIFRCAP	0,0168	-0,0362	1					
VEMPL	-0,6096	-0,2128	0,2090	1				
FDLIW	-0,0181	0,0126	-0,1482	0,1008	1			
FDLEW	0,0888	0,0009	-0,1910	-0,1246	0,7812	1		
RGGRW	-0,2120	-0,0748	0,0956	0,0833	0,0535	-0,0703	1	
FU	0,3407	0,0500	0,0088	-0,2337	-0,3107	-0,1028	-0,1222	1

Source: Author's calculation, EViews 9 processing

At the same time, VEMPL is positively correlated with revenue decentralization but negatively with expenditure decentralization. Given that VEMPL has a negative connotation, describing the share of vulnerable labour force as a share of the total labour force, the negative correlation with expenditure decentralization has a positive meaning, so as local expenditure decentralization increases the vulnerable population tends to decrease for the OECD countries analyzed.

In order to reveal more information, we proceed to develop a series of regression equations.

In general, the equations are CHECAP, SET, RIFRCAP or VEMPL = f (FDLIW or FDLEW,

RGGRW, FU) represented as:

$$Y = \alpha + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \varepsilon$$

Where:

Y= dependent variables chosen successively as: Current health expenditure per capita (CHECAP), School enrolment, tertiary segment (% gross) (SET), Domestic renewable freshwater resources per capita (cubic meters) (RIFRCAP), Vulnerable employment, total (ILO modelled estimate) (VEMPL). α = Constant; β_1 - β_3 =Slope or coefficients x_1 - x_3 ; x_1 is the regression coefficient or of the independent variables, which are either fiscal decentralisation of revenues at local level (FDLIW) or fiscal decentralisation of expenditures at local level (FDLEW). In order to capture possible nonlinearities for the SET and RIFRCAP variables, the quadratic form of the variables describing decentralisation of revenues and expenditures was preferred. x_2 is the regression coefficient of the independent variable Real GDP Growth Rate (RGGRW); x_3 is the regression coefficient of the independent binary, dummy variable, FU (which describes either federal or unitary state); ε = error term.

Table 6 presents, in a centralized manner, the relationship between the predictor variables and the response variable, table 6 considers the relationship with revenue decentralization, and table 7 considers the relationship with expenditure decentralization.

Thus, in the case of revenue decentralization, we observe that almost all the indicators proposed as dependent variables have corresponding probabilities attached, being below 0.05, and the probability of revenue decentralization is adequate for all the proposed dependent variables, along with the binary variable FU. R-squared and adjusted R-squared are relatively significant and with relatively satisfactory values especially for RIFRCAP and SET.

On the other hand, regarding the dependent variable VEMPL R-squared and adjusted R-squared, the values are extremely low and can hardly be considered relevant. However, the fiscal decentralization coefficient for local revenues is relatively satisfactory and substantially

different from zero in the case of the equation regarding CHECAP, i.e. the variable related to the health sector.

Table 6 Results of regression equations that have income decentralization among the independent variables for OECD countries

Method: Least squares; included 359 observations, after adjustments, first difference				Coefficient	t-Statistic	Probability
Dependent variable	CHECAP	Independent variables	FDLIW	34,73731	3,680476	0,0003
R-squared	0,107813		RGGRW	3,202755	0,380201	0,7040
Adjusted R-squared	0,102801		FU	1379,488	5,556124	0,0000
S.E. of regression	655,7278		Akaike info criterion		15,81769	
Sum squared resid	1,53E+8		Schwarz criterion		15,85014	
Log likelihood	-2838,275		Durbin-Watson stat		1,852456	
Method: Least squares; included 359 observations, after adjustments, first difference				Coefficient	t-Statistic	Probability
Dependent variable	SET	Independent variables	DFDLIW	-0,048590	-9,821523	0,0000
R-squared	0,282248		RGGRW	0,316711	2,906487	0,0039
Adjusted R-squared	0,278216		FU	21,08705	6,534760	0,0000
S.E. of regression	8,488383		Akaike info criterion		7,123596	
Sum squared resid	25650,74		Schwarz criterion		7,156047	
Log likelihood	-1275,685		Durbin-Watson stat		2,134704	
Method: Least squares; included 359 observations, after adjustments, first difference				Coefficient	t-Statistic	Probability
Dependent variable	RIFRCAP	Independent variables	DFDLIW	-20,77469	-5,761440	0,0000
R-squared	0,213386		RGGRW	37,26446	0,469209	0,6392
Adjusted R-squared	0,208967		FU	-17392,78	-7,395180	0,0000
S.E. of regression	6186,702		Akaike info criterion		20,30651	
Sum squared resid	1,36E+10		Schwarz criterion		20,33896	
Log likelihood	-3642,019		Durbin-Watson stat		1,996847	
Method: Least squares; included 359 observations, after adjustments, first difference				Coefficient	t-Statistic	Probability
Dependent variable	VEMPL	Independent variables	FDLIW	-0,146647	-3,036985	0,0026
R-squared	0,076683		RGGRW	0,048363	1,122191	0,2625
Adjusted R-squared	0,071496		FU	-5,709995	-4,492320	0,0000
S.E. of regression	3,354757		Akaike info criterion		5,266957	
Sum squared resid	4006,564		Schwarz criterion		5,299408	
Log likelihood	-942,4188		Durbin-Watson stat		2,003734	

Source: Author's calculation, EViews 9 processing; Gray values show acceptable probability

For the dependent variables related to education, resources and employment of the vulnerable population the coefficient of fiscal decentralization for local revenues is negative, however, it is significant only for water resources management. The results are relatively similar in the case of expenditure decentralization (see Table 7), as it was mentioned that in this case all dependent variables can be accepted in the model, although the coefficients of the independent variables are not substantially different from zero (except for CHECAP and RIFRCAP). The probability for the total equations chosen is adequate, being below 0.05.

Thus, these variables can be confidently accepted in the models.

The result indicates that fiscal decentralization of expenditure can be interpreted as beneficial for health and partially beneficial for the vulnerable employed population, but ineffective for the local education system and for the management of renewable natural resources of clean water. It should be noted that working with the first difference, the results are relatively unclear compared to the initial series, and the indicators proposed as dependent variables, although chosen from the indicators proposed by the World Bank, may not be the most appropriate solutions. In addition, decentralization is calculated at the local level, while the indicators selected for the dependent variables are calculated at the national level, in the absence of socio-economic indicators that reflect the regional, local reality. Also, the independent variables reflect OECD and IMF data while the dependent variables reflect World Bank data. Taking these clarifications into account, we must express the necessary caution in interpreting the results.

Table 7 Results of regression equations that have expenditure decentralization among the independent variables for OECD countries

Method: Least squares; included 359 observations, after adjustments, first difference				Coefficient	t-Statistic	Probability
Dependent variable	CHECAP	Independent variables	FDLEW	21,75770	2,205457	0,0281
R-squared	0,086349		RGGRW	5,168555	0,596662	0,5511
Adjusted R-squared	0,081216		FU	1254,47	4,933471	0,0000
S.E. of regression	663,5688		Akaike info criterion		15,84146	
Sum squared resid	1,57E+08		Schwarz criterion		15,87391	
Log likelihood	-2840,543		Durbin-Watson stat		15,85437	
Method: Least squares; included 359 observations, after adjustments, first difference				Coefficient	t-Statistic	Probability
Dependent variable	SET	Independent variables	DFDLEW	-0,060838	-11,54288	0,0000
R-squared	0,336201		RGGRW	0,300977	2,871164	0,0043
Adjusted R-squared	0,332472		FU	15,23708	4,918867	0,0000
S.E. of regression	8,163119		Akaike info criterion		7,045451	
Sum squared resid	23722,6		Schwarz criterion		7,077902	
Log likelihood	-1261,658		Durbin-Watson stat		2,088375	
Method: Least squares; included 359 observations, after adjustments, first difference				Coefficient	t-Statistic	Probability
Dependent variable	RIFRCAP	Independent variables	DFDLEW	-22,17404	-5,532708	0,0000
R-squared	0,20813		RGGRW	33,73844	0,423253	0,6724
Adjusted R-squared	0,203681		FU	-19719,98	-8,371835	0,0000
S.E. of regression	6207,337		Akaike info criterion		20,31317	
Sum squared resid	1,37E+10		Schwarz criterion		20,34562	
Log likelihood	-3643,215		Durbin-Watson stat		2,003184	
Method: Least squares; included 359 observations, after adjustments, first difference				Coefficient	t-Statistic	Probability
Dependent variable	VEMPL	Independent variables	FDLEW	-0,233495	-4,767296	0,0000
R-squared	0,109605		RGGRW	0,017122	0,391320	0,6908
Adjusted R-squared	0,104602		FU	-4,602940	-3,646167	0,0003
S.E. of regression	3,294406		Akaike info criterion		5,23065	

Sum squared resid	3863,707	Schwarz criterion	5,263101
Log likelihood	-935,9017	Durbin-Watson stat	2,055461

Source: Author's calculation, EViews 9 processing; Gray values show acceptable probability

Based on the information presented so far, we can also perform a Granger causality test. Thus, considering only the relationship between the dependent and independent variables with a p-value below 5%, we observe the following situations presented in table 8. Thus, we observe that both revenue and expenditure decentralization do not constitute satisfactory explanations from a Granger perspective for the dependent variables, on the other hand, the economic growth rate explains well enough from a Granger perspective the evolution of the indicator on health and education expenditures, being also valid reciprocally. At the same time, the indicator reflecting the vulnerable employed population (VEMPL) is rather a cause for the evolution of revenue decentralization at the local level for the OECD countries analyzed. In principle, Granger causality, in the case of this analysis, cannot make the connection between revenue and expenditure decentralization and the proposed dependent variables on health, education, water resources and vulnerable employed population.

Table 8 Results of the Granger causality test to explain the link between revenue and expenditure decentralization and a series of macroeconomic and social variables, analysis at the level of OECD countries

Pairwise Granger Causality Tests			
Sample: 1 360, Lags: 2			
Null Hypothesis:	Obs.	F-Statistic	Prob.
VEMPL does not Granger Cause CHECAP	358	3,69182	0,0259
RGGRW does not Granger Cause CHECAP	358	5,13088	0,0064
CHECAP does not Granger Cause RGGRW		5,81662	0,0033
RGGRW does not Granger Cause SET	358	10,9290	2,00E-05
SET does not Granger Cause RGGRW		5,56381	0,0042
VEMPL does not Granger Cause FDLIW		10,80020	3,00E-05

Source: Author's calculation, EViews 9 processing; only an acceptable probability below 0.05 is shown

5. Conclusions

According to the specialized literature, fiscal decentralization of revenues and expenditures is viewed differently, from various points of view and with generally inconclusive results in terms of impact. At the global level, there is an amalgam of approaches, some of them contrary, and decentralization seems to address a group of states with a certain democratic culture, with a generally extensive territory, with a relatively developed economic system. In this sense, the study captures an analysis at the level of 15 countries on three continents America, Europe and Asia based on OECD data.

Thus, using panel data, the article deals at the global level, at the level of OECD countries, the subject of fiscal decentralization of revenues and expenditures in relation to a series of socio-economic indicators related to health, education, resources and vulnerable employment.

Although the results are encouraging in terms of health and somewhat beneficial for the labor market, especially regarding the vulnerable employed population, the same cannot be said about the education system and resource management (in this case, renewable fresh water resources), with the fiscal decentralization of revenues and expenditures at the local level not having the expected effect.

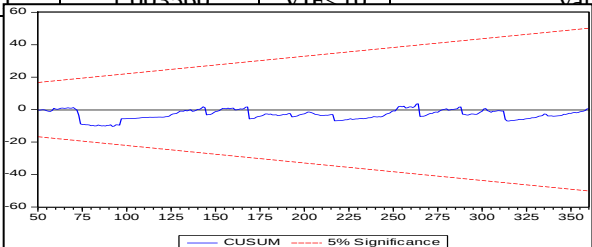
BIBLIOGRAPHY:

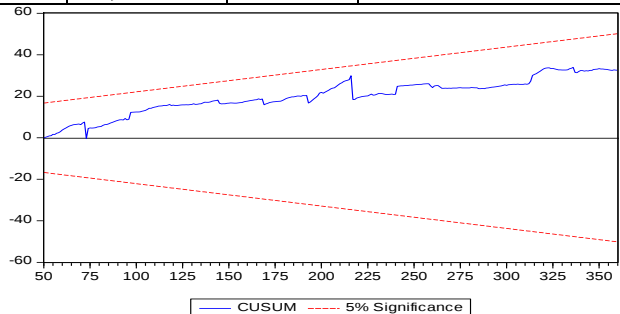
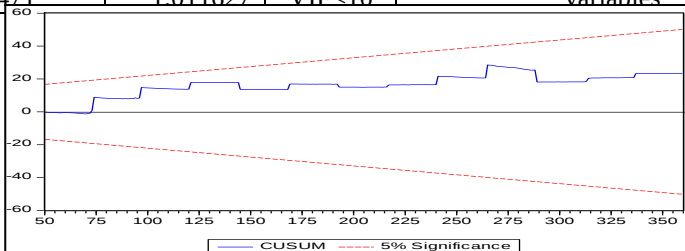
1. Acemoglu, D. (2002). "Technical Change, Inequality, and the Labor Market," *Journal of Economic Literature*, American Economic Association, vol. 40(1), pages 7-72, March.
2. Adam, A., Delis, M.D. & Kammass, P. (2014). Fiscal decentralization and public sector efficiency: evidence from OECD countries. *Econ Gov* 15, 17–49. <https://doi.org/10.1007/s10101-013-0131-4>.
3. Coveri, A. & Pianta, M., 2022. "Drivers of inequality: wages vs. profits in European industries," *Structural Change and Economic Dynamics*, Elsevier, vol. 60(C), pages 230-242.
4. Causa, O. & Hermansen, M. (2017). "Income redistribution through taxes and transfers across OECD countries," *OECD Economics Department Working Papers* 1453, OECD Publishing.
5. Crouch, Colin, 2019. "Inequality in post-industrial societies," *Structural Change and Economic Dynamics*, Elsevier, vol. 51(C), pages 11-23.
6. d'Adda, G. & Blasio, G. (2017). "Historical Legacy And Policy Effectiveness: The Long-Term Influence Of Preunification Borders In Italy," *Journal of Regional Science*, Wiley Blackwell, vol. 57(2), pages 319-341, March.
7. Filippetti, A. & Sacchi, A. (2016). "Decentralization and economic growth reconsidered: The role of regional authority," *Environment and Planning C*, , vol. 34(8), pages 1793-1824, December.
8. Garman, C., Haggard, S., Willis, E. (2001). Fiscal Decentralization A Political Theory with Latin American Cases, *World Politics* 53 (January 2001), 205–36. Online: <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/10015477.pdf> .
9. Hooghe, L., & Marks, G. (2012). Beyond federalism: estimating and explaining the territorial structure of government. (KFG Working Paper Series, 37). Berlin: Freie Universität Berlin, FB Politik- und Sozialwissenschaften, Otto-SuhrInstitut für Politikwissenschaft Kolleg-Forschergruppe "The Transformative Power of Europe". <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-374157> .
10. Bird R and Ebel R (2006) Fiscal federalism and national unity. In: Ahmad E and Brosio G (eds) *Handbook of Fiscal Federalism*. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 499–521.
11. Blöchliger H and Hettley M (2015) Sub-central tax autonomy. *OECD Working Papers on Fiscal Federalism* 20.
12. Giannola, A. and Scalera, D. and Petraglia, C. (2014). Net fiscal flows and interregional redistribution in Italy: a long run perspective (1951-2010), MPRA Paper No. 57371. Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/57371/> .
13. Lago I, Lago-Peñas S and Martínez-Vázquez J (2011) Special Issue: The political and economic consequences of decentralization. *Environment and Planning C: Government and Policy* 29: 197–203.
14. Lago-Peñas S and Fernández-Leiceaga X (2013) Las finanzas autonómicas: Expansión y crisis. *Papeles de Economía Española* 138: 129–146.
15. Neyapti, B. (2006). "Revenue decentralization and income distribution," *Economics Letters*, Elsevier, vol. 92(3), pages 409-416, September.
16. Panizza, U. (1999). On the determinants of fiscal centralization: Theory and evidence, *Journal of Public Economics*, Volume 74, Issue 1, Pages 97-139, [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(99\)00020-1](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(99)00020-1) .

17. Piketty, T. (2018). "Brahmin Left vs Merchant Right: Rising Inequality & the Changing Structure of Political Conflict," PSE Working Papers hal-02878211, HAL.
18. Pietrovito, F., Pozzolo, A. F., Resce, G., Scialà, A.(2023). Fiscal decentralization and income (re)distribution in OECD countries' regions, Structural Change and Economic Dynamics, Volume 67, Pages 69-81, <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2023.07.002>.
19. Rodríguez-Pose, A., Ezcurra, R. (2011). Is fiscal decentralization harmful for economic growth? Evidence from the OECD countries, JOURNAL OF ECONOMIC GEOGRAPHY, Volume 11, Issue 4, July 2011, Pages 619–643, <https://doi.org/10.1093/jeg/lbq025> .
20. Rodríguez-Pose, A. & Vidal-Bover, M. (2022). "Unfunded mandates and the economic impact of decentralisation. When finance does not follow function," LSE Research Online Documents on Economics 116908, London School of Economics and Political Science, LSE Library.
21. Roine, Jesper & Vlachos, Jonas & Waldenström, Daniel, 2009. "The long-run determinants of inequality: What can we learn from top income data?," Journal of Public Economics, Elsevier, vol. 93(7-8), pages 974-988, August.
22. Sacchi, A.& Salotti, S. (2014). "The Effects of Fiscal Decentralization on Household Income Inequality: Some Empirical Evidence," Spatial Economic Analysis, Taylor & Francis Journals, vol. 9(2), pages 202-222, June.
23. Treisman, D. (2006). Fiscal decentralization, governance, and economic performance: a reconsideration. Economics and Politics, Wiley Blackwell, vol. 18(2), pages 219-235, July. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0343.2006.00169.x>.

APPENDIX:

Table 1 – Results of the assessment to explain the impact of fiscal decentralization of revenues worldwide, at the level of OECD countries

Dependent variable CHECAP, first difference				
Fact-finding checks	F - Statistics			P-value
Ramsey RESET -Stability test	68,396900			0,0000
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	2,247829			0,1066
LM test	3,034635			0,0493
Multi-Collinearity test for initial equation	Coefficient variance	Uncentered VIF	Result analysis	Observations
FDLIW	89,080880	1,004276	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
RGGRW	70,961030	1,004537	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
FU	61644,21	1,003560	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
CUSUM test				
Dependent variable SET, first difference				
Fact-finding checks	F - Statistics			P-value
Ramsey RESET -Stability test	3,248016			0,0724

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey		7,473322		0,0001
LM test		0,830373		0,4367
Multi-Collinearity test for initial equation	Coefficient variance	Uncentered VIF	Result analysis	Observations
DFDLIW	2,45E-05	1,010415	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
RGGRW	0,011874	1,003073	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
FU	10,41291	1,011627	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
CUSUM test				
Dependent variable RIFRCAP, first difference				
Fact-finding checks	F - Statistics			P-value
Ramsey RESET -Stability test	99,00383			0,0000
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	17,382040			0,0000
LM test	0,005256			0,9935
Multi-Collinearity test for initial equation	Coefficient variance	Uncentered VIF	Result analysis	Observations
DFDLIW	13,00190	1,010415	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
RGGRW	6307,507	1,003073	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
FU	5531471	1,011627	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
CUSUM test				
Dependent variable VEMPL, first difference				
Fact-finding checks	F - Statistics			P-value
Ramsey RESET -Stability test	2,363327			0,1251
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	27,29676			0,0000
LM test	0,185409			0,8308
Multi-Collinearity test for initial equation	Coefficient variance	Uncentered VIF	Result analysis	Observations
FDLIW	0,002332	1,004276	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
RGGRW	0,001857	1,004537	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
FU	1,611349	1,003560	VIF<10	No interconnectivity of independent variables

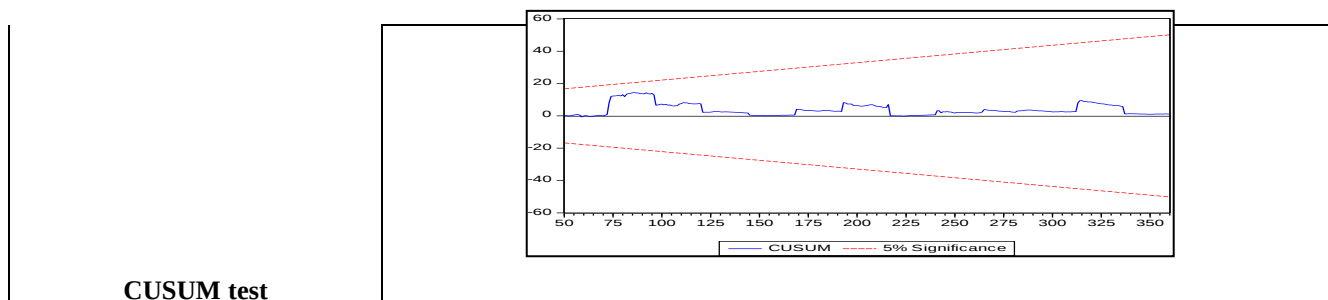
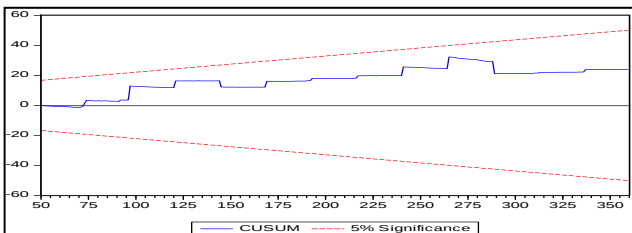
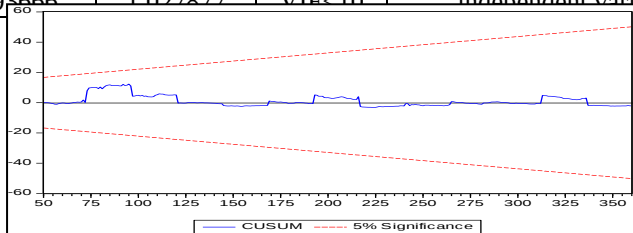

Table 2 – Results of the assessment to explain the impact of fiscal decentralization of expenditures worldwide, at the level of OECD countries

Dependent variable CHECAP, first difference				
Fact-finding checks	F - Statistics			P-value
Ramsey RESET -Stability test	85,00279			0,0000
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	0,387525			0,7621
LM test	2,392081			0,0929
Multi-Collinearity test for initial equation	Coefficient variance	Uncentered VIF	Result analysis	Observations
FDLEW	97,32598	1,058475	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
RGGRW	75,03799	1,037295	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
FU	64656,94	1,027877	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
CUSUM test				
Dependent variable SET, first difference				
Fact-finding checks	F - Statistics			P-value
Ramsey RESET -Stability test	33,827449			0,0000
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	2,590006			0,0529
LM test	0,352154			0,7034
Multi-Collinearity test for initial equation	Coefficient variance	Uncentered VIF	Result analysis	Observations
DFDLEW	0,020234	1,058475	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
RGGRW	0,015601	1,037295	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
FU	13,44230	1,027877	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
CUSUM test				

Dependent variable RIFRCAP, first difference				
Fact-finding checks	F - Statistics			P-value
Ramsey RESET -Stability test	116,5166			0,0000
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	15,15523			0,0000
LM test	0,010125			0,9899
Multi-Collinearity test for initial equation	Coefficient variance	Uncentered VIF	Result analysis	Observations
DFDLEW	26,25388	1,396479	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
RGGRW	7910,889	1,059202	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
FU	13651,01	1,437967	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
CUSUM test				
Dependent variable VEMPL, first difference				
Fact-finding checks	F - Statistics			P-value
Ramsey RESET -Stability test	0,442004			0,5066
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	22,37099			0,0000
LM test	0,439815			0,6445
Multi-Collinearity test for initial equation	Coefficient variance	Uncentered VIF	Result analysis	Observations
FDLEW	0,002399	1,058475	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
RGGRW	0,001850	1,037295	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
FU	1,593666	1,027877	VIF<10	No interconnectivity of independent variables
CUSUM test				

THE IMPORTANCE AND REGULATION OF PUBLIC WORKS CONTRACTS IN THE EUROPEAN UNION: A STUDY ON FIDIC STANDARDS

Adrian Bacoş

PhD Student, Free International University of Moldova

Abstract: In the context of public procurement for works, contracts must be drafted by specialists to ensure the efficient management of the complexity of the services provided and to minimize risks associated with unforeseen circumstances that may arise during the execution of the works. FIDIC contracts, which represent an international standard in the construction and installation industry, are used as reference points for most public procurement contracts. These contracts were developed by the International Federation of Consulting Engineers (FIDIC) and constitute an essential tool in regulating and standardizing public procurement processes within the construction sector.

One of the most important sets of regulations used in the field of public works contracts are the FIDIC standards. These contracts are internationally recognized as an essential instrument in the construction and installation sector, being employed as benchmark models for most public procurement projects within the European Union and international business. FIDIC (Fédération Internationale Des Ingénieurs-Conseils) was founded in 1915 by three European states (Belgium, France, and Switzerland) and has developed a set of standards that apply to a wide range of infrastructure projects. FIDIC contracts are drafted by experts in engineering and consulting and are used to govern the relationships between all parties involved in the execution of a project, including contracting authorities, contractors, designers, and consultants.

Keywords: construction, civil engineering, FCDIS, predare to cheie, structural and seasonal funds.

Introduction

Public works contracts play a crucial role in the implementation of infrastructure projects, being fundamental for ensuring quality, efficiency, and transparency in the procurement process. These contracts are typically drafted by specialists due to the complexity of the services provided and the inherent risks they involve, such as the emergence of unforeseen conditions during the execution of works. In the European Union, regulations concerning public procurement and works execution are

extremely stringent, and the use of standard contract models is an essential practice for harmonizing procedures.

The complexity of public works contracts is characterized by a high degree of complexity, given the diversity and specialization of the works that need to be carried out. These contracts must cover not only the execution of works but also the risks associated with unpredictable changes in working conditions, material delivery, or other external circumstances. Furthermore, clear provisions must be established regarding delivery terms, quality standards, and procedures for remedying defects, all of which require advanced expertise in the field.

Public works contracts concluded between economic operators and contracting public authorities require that they be drafted and reviewed by a lawyer specialized in construction law, who is familiar with and understands the applicable rules governing public works.

Regarding construction contracts, the scope of FIDIC has become a standard for contracts that can be used for a variety of construction and installation projects, considering that, essentially, the construction of projects worldwide (leaving aside specific technical-geographical details) is based on these guiding principles. These contract models aggregate the experience gained over decades within construction and installation projects and represent documents that take into account, in a balanced manner, the interests of both parties involved¹.

As part of a developed commercial activity, standard contract forms have become an important part of current transactions, serving to optimize activities and protect the interests of contracting parties. Standard contract forms, which were developed early in the field of construction, were generally elaborated by independent professional organizations, to establish and consolidate a balanced and fair contractual framework. For instance, in Great Britain and Ireland, these standard contracts have existed since the early 1900s. Currently, the most widespread and used standard forms in the field of construction are those developed by FIDIC.

With all these considerations, FIDIC, through its vast international experience over time, has issued and perfected numerous contract types adapted for large-scale construction projects, both between private contracting parties and public authorities and private companies. Thus, the first standard contract form for civil engineering works was elaborated by FIDIC as early as 1957, titled “Conditions of Contract (International) for Civil Engineering Works”; this contract became widely known in a short time as the "Red Book." Later, without making fundamental changes to the original version, it was published in two further editions in 1969 and 1977. The first forms of FIDIC

¹ FIDIC (Fédération Internationale Des Ingénieurs-Conseils). (1915). History and evolution of FIDIC standards.

contracts followed the contractual conditions established by the Institution of Civil Engineers in London, which were based on Anglo-Saxon legal principles².

One of the difficulties related to these initial forms of contracts was that the construction of works was carried out by the beneficiaries or the engineers themselves. As a result, these contract types were more suitable for civil engineering works and infrastructure projects, such as roads, bridges, tunnels, etc., but were less adequate for situations where significant portions of the works were manufactured outside the construction site.

This fact marks the conclusion of the first edition of the Yellow Book, developed by FIDIC in 1963 for mechanical and electrical works, intended for contractor projects. The Yellow Book focused primarily on testing and installation, being considered more appropriate for the manufacturing and installation of industrial constructions. A second edition of the Yellow Book appeared in 1980³.

Both the Red Book and the Yellow Book were revised again by FIDIC in 1987. The revision of the Red Book ("The Old Red Book") brought about further changes compared to previous editions, including the removal of the term "international" from the title, thus allowing parties to utilize the Red Book not only in international contracts but also in domestic ones, without extraterritorial elements. A key feature of this edition was the inclusion of a certain express requirement for the engineer to act impartially when adopting decisions or measures that could affect the rights and obligations of the parties, a presumption of impartiality which had previously been implicit in earlier editions.

FIDIC made amendments to this edition through successive publications in 1988 and 1992, including a Supplement in 1996.

Another form of contract was titled "Conditions of Contract for Design-Build and Turnkey Projects." These conditions were developed by FIDIC in 1995 and became known as the Orange Book. This contract type was designed for use in international transactions, although it was considered applicable to domestic contracts as well, with minor modifications. Under this contract type, the contractor is responsible for completing the entire project, executing the construction, and providing the beneficiary with the final work. The engineer is involved as a "Representative of the Beneficiary," determining the value, costs, and extension of deadlines in a clear, reasonable, and contract-compliant manner. Following these changes, the need for an independent review by the engineer of a prior decision was removed, and instead, a Dispute Adjudication Board (DAB) was introduced, consisting of one or three members jointly appointed by the beneficiary and the contractor at the commencement of the contract.⁴

² Ibidem, p. 46.

³ Ibidem, p. 48.

⁴ Corbett, Edward, „FIDIC's New Rainbow 1st Edition – An Advance?“, in *International Construction Law Review*, 2019,

The Supplement to the Red and Yellow Books, published in November 1996, offered users the option for alternative dispute resolution mechanisms, including the establishment of a Dispute Resolution Board with customized procedural rules and options for lump-sum payments instead of unit-based payment schedules.

The principal differences in concept between the Protocol Book, on one hand, and the Red and Yellow Books, on the other hand, are as follows:

(a) In general, the contracts for design-build and turnkey projects (Protocol Book) are financed privately; (b) The entire project under the Protocol Book is entrusted to the contractor, who assumes full responsibility for the project; (c) The risks arising from the contract are supported to a greater extent by the contractor.

In the context of the development of the construction industry at the international level, FIDIC updated the previously elaborated contract forms, and as a result, the 1999 publication introduced a new set of contract conditions, distinct from the previous ones. This set is currently used and consists of the following books⁵:

- Red Book – Conditions of Contract for Construction of Buildings and Engineering Works for Beneficiary Contractors;
- Yellow Book – Conditions of Contract for Electrical and Mechanical Works and for Construction of Buildings and Engineering Works for Contractor Projects;
- Silver Book – Conditions of Contract for Turnkey Projects;
- Green Book – Short Form of Contract, intended for smaller projects.

The modifications introduced to FIDIC's contractual conditions through the new editions stemmed from a series of considerations, among which the most significant referred to:

- The need to standardize the forms of FIDIC contracts and simplify their use, taking into account their utilization in numerous situations by persons with different legal backgrounds;
- The need to adapt FIDIC contract forms for use both in common law systems and in civil law systems;
- The role of the engineer, especially the certainty that the engineer must act impartially in situations where the engineer is appointed and paid by the contractor.

In summary, the basic characteristics of the four FIDIC Books of 1999 can be described as follows:

- The Red Book applies to works designed by the beneficiary, representing a contract with a final measurement, administered by an engineer of Anglo-Saxon type.

p. 253

⁵ Gaede Jr., A. H., „The Silver Book: An Unfortunate Shift From FIDIC's Tradition of Being Evenhanded and of Focusing on the Best Interests of the Project", ?", in *International Construction Law Review*, 2019, p. 477.

- The Yellow Book, representing an evolved variant of the Protocol Book from 1995, applies to electrical and mechanical works, including the design of such works by the contractor, and is recommended by FIDIC for engineering works and building construction contracts. This form of contract involves the presence of the engineer.

The Silver Book applies to “construction projects,” including infrastructure, with a special approach to risk distribution in contractual terms, leaving a larger portion of the risks to be borne by the Contractor, compared to other FIDIC contracts. This contract form represents a set of terms that correspond to the interests of certain Beneficiaries, ensuring the agreed price and term stipulations. In this form of contract, the Engineer is not involved.

The Yellow Book and the Silver Book are contracts with a fixed price (global price) and confer responsibility on the Contractor both for the execution and for the design of the works.

The Green Book is used for contracts involving complex works with relatively low value and is mainly applied in practice for subcontracts. It is also used for contracts with a fixed price applicable to works executed for the Beneficiary, but unlike the Red Book, the Engineer is not involved in its administration⁶.

FIDIC Contracts from 1999 align to some extent with the principles contained in the Red Book of 1987 and the Protocol Book of 1995, but they present significant differences in structure, presentation, and drafting in comparison.

In terms of standardization, it can be observed that the current FIDIC contracts resemble each other to a large extent, in terms of the object for which they were intended, while their drafting differs, with a structure that is largely similar. Thus, each of the books includes General Conditions, guidelines for drafting Special Conditions, a model for submitting an offer, a model for a contractual agreement, and a dispute resolution mechanism. The General Conditions of these three books include a total of 20 clauses, 17 of which are common across all of them.⁷

The books differ from previous models primarily in:

- A clearer reorganization of the contractual clauses;
- A distinct regulation of the Engineer’s obligations;
- A more detailed regulation of the dispute resolution mechanism of the Commission.

In September 2008, FIDIC published the first edition of the Gold Book, aimed at project, construction, and operation contracts (DBO Projects). The Gold Book represents an evolution of the Yellow Book and is dedicated to projects where the Beneficiary requires the Contractor to design

⁶ Henchie, Nicholas D.J., „FIDIC Conditions of Contract for EPC Turnkey Projects –The Silver Book Problems in Store?“, in *International Construction Law Review*, 2018, p. 41.

⁷ Hök, Götz-Sebastian, “Difficulties Encountered in the English-French Translation of FIDIC’s Standard Form Contracts”, in *International Construction Law Review*, 2017, p. 271

and construct a specific facility, with the expectation to continue operating and maintaining it for a long-term period (several years).

This type of contract offers significant advantages both for Beneficiaries and for Contractors. Beneficiaries are guaranteed that the work will be maintained in good working order until the end of the contract term, which constitutes a considerable advantage given the multitude of situations where works deteriorate rapidly after being handed over to the Beneficiary, due to project-related issues, low-quality materials used, or poor execution. Under the DBO contract regime, the Contractor is not only responsible for delivering a work but also for providing a long-term service. The Contractor will thus be incentivized to give particular attention to the quality of the works, since, otherwise, they face the risk of incurring high repair costs, including maintenance and operation over an extended period.

The benefits for the Contractor arise from the opportunity to achieve a long-term revenue stream, maximizing cost efficiency by balancing construction and long-term maintenance and operation costs; at the same time, the Contractor enjoys the security of a guaranteed long-term income.

The FIDIC Conditions have been developed based on Anglo-Saxon (common law) principles. The sources of law in the common law system are judicial precedent, the principle of equity, legislation, international treaties, and customs. The fact that FIDIC regulations were created based on principles in specific areas of Anglo-Saxon law results first and foremost in the terminology used, with the list of definitions in the introductory Conditions serving as the foundational framework. Secondly, the content of the FIDIC Contracts reflects a pronounced Anglo-Saxon pronouncement, especially through contractual mechanisms that are evidenced in English law traditions, with one of the clearest examples being the Engineer as the administrator of the contract.⁸

It should be noted that in the new edition of the FIDIC Conditions, there are no substantial modifications, except for the fact that the quasi-arbitral role has been transferred to the Dispute Resolution Commission.

Currently, FIDIC contractual conditions have gained wide applicability, becoming a de facto international custom in the field of construction. Moreover, for significant contracts that are financed by multilateral development banks (MDBs), including the World Bank, the European Bank for Reconstruction and Development, the Inter-American Development Bank, and others in Asia and Africa, FIDIC conditions have been used for decades, modified and adapted to meet the specific needs of stakeholders. In this regard, the development banks typically apply a standard

⁸ Hök, Götz-Sebastian, „Relationship Between FIDIC Conditions and Public Procurement Law – Reliability of Tender Documents” in *International Construction Law Review*, 2018, p. 23.

contract, such as the Harmonized BMD Construction Contract, elaborated in collaboration with FIDIC and based on the FIDIC-drafted Regulations.

Since FIDIC's contractual guidelines have been widely recognized at a global level, especially in international projects, the Ministry of Economy and Finance, as a beneficiary of the 2004/016 - 772.05.01.02 Project, has committed to adapting a clause from the FIDIC contract into Romanian legislation.

The main objective of the 2004/016 - 772.05.01.02 project was to harmonize Romanian legislation regarding construction contract conditions, in line with European Union practices and the conditions set by the International Federation of Consulting Engineers (FIDIC). Specific objectives of the project included:

- ensuring high-quality official translations of FIDIC conditions;
- establishing clear and applicable legal standards for construction contracts in Romania;
- improving national legislation to ensure compatibility with EU practices, particularly in the framework of Structural and Cohesion Fund contracts.

Here is the translation of the text you provided into English, using an academic and legal language: Following the mentioned project, in June 2008, the common order of the Ministers of Economy and Finance, Transport, and, respectively, Development, Public Works, and Local Authorities No. 915/465/415/2008 was adopted for the approval of the general and special contractual conditions for the conclusion of public works contracts (hereinafter referred to as the "Order").⁹

The Order in question includes annexes with contract models, specifying that contracting authorities are obligated to use them when concluding any public procurement contracts for works, particularly for the following objectives:

- To execute construction works (works for organizing construction sites and preparing grounds, complete or partial construction works, civil engineering works, installations and insulation works, finishing works, as well as construction and demolition operations);
- To design as well as execute construction works (as previously enumerated) or to design and execute construction works.

In concrete terms, the Order attached the following annexes:

- Annex 1a – Contract Conditions for Construction Works (for buildings and engineering works designed for beneficiaries);
- Annex 1b – Special Obligation Conditions for Construction Contracts;
- Annex 2a – Contract Conditions for Electrical and Mechanical Equipment and Construction Works for Beneficiaries;

⁹ Enache Liviu, *Tratat de drept civil-contractele speciale*, Editura Sitech, Craiova, 2015, p. 83.

Following the mentioned project, in June 2008, the common order of the Ministers of Economy and Finance, Transport, and, respectively, Development, Public Works, and Local Authorities No. 915/465/415/2008 was adopted for the approval of the general and special contractual conditions for the conclusion of public works contracts (hereinafter referred to as the "Order").

The Order in question includes annexes with contract models, specifying that contracting authorities are obligated to use them when concluding any public procurement contracts for works, particularly for the following objectives:

- To execute construction works (works for organizing construction sites and preparing grounds, complete or partial construction works, civil engineering works, installations and insulation works, finishing works, as well as construction and demolition operations);
- To design as well as execute construction works (as previously enumerated) or to design and execute construction works.

In concrete terms, the Order attached the following annexes:

- Annex 1a – Contract Conditions for Construction Works (for buildings and engineering works designed for beneficiaries);
- Annex 1b – Special Obligation Conditions for Construction Contracts;
- Annex 2a – Contract Conditions for Electrical and Mechanical Equipment and Construction Works for Beneficiaries;
- Annex 2b – Special Obligation Conditions for the contract mentioned in Annex 2a;
- Annex 3a – Standard Form of Contract;
- Annex 3b – Special Obligation Conditions for the Standard Form of Contract.

The provisions of Annex 3 apply exclusively to public procurement contracts for works with a value up to 5 million euros or their equivalent in another currency. It is worth noting that the Order was transferred within the framework of the FIDIC Red Book, Yellow Book, and Green Book, without, however, reaching the Silver Book.

The new regulation remained in force for more than a year. However, since its public release, the Order has created significant interpretation and application difficulties, mainly due to defective normative technical standards, the use of inappropriate terminology, the inadequacy of the Romanian legal system, and insufficient correlation—leading even to flagrant contradictions—of its provisions with imperative legal norms in the field of contract conclusion and execution, especially concerning public procurement contracts and public finance.

This has made the use of FIDIC contract models difficult, as they were also transferred through the Order, a decision for which, later, its abrogation was implemented via the common order of the

Ministers of Finance, Transport, Infrastructure, and Regional Development and Local Authorities No. 1059/2009.¹⁰

The principles enshrined in Project Phare 2004/016 - 772.05.01.02 - the transposition of FIDIC contractual clauses into Romanian legislation are, in principle, correct, as the adoption of the principles contained in the FIDIC contractual conditions as applicable legal norms in Romania can lead to an improvement of national legislation, ensuring, among other things, the efficient contracting and utilization of structural and cohesion funds.

The necessity of utilizing these contractual clauses, adapted to correspond with Romanian legislation, stems from the need for a uniform practice among contracting authorities in their contractual relations with entrepreneurs, as well as from the need for a better understanding, both by contracting authorities and by entrepreneurs, of the applicable contractual mechanisms. This is, in part, due to the need to align with international contractual instruments, with FIDIC conditions serving as such an instrument known, accepted, and practiced by foreign investors in the course of their entrepreneurial activities.

An additional reason for the opportunity to implement FIDIC principles into our legislation is the complexity of the execution contracts for works and the specific issues arising from these that cannot be resolved in the same manner as other contracts. As noted in international specialized literature, construction contracts possess a number of unique characteristics derived from the specific nature of construction projects, distinguishing them from other contracts:¹¹

(a) The complexity and amplification of the need for interaction among a significant number of participants – contractors, subcontractors, suppliers, producers, and workers with different commitments and objectives within the scope of the project; (b) The understanding of the Beneficiary's and Entrepreneur's options regarding the selection and processing of construction materials, with consequences for the responsibility framework, resulting in various situations where it is difficult to determine how responsibility is allocated among contract partners; (c) The technical nature of the decision-making process, which involves diverse areas of expertise and employs advanced and sophisticated analysis methods for decision-making.

(d) The implementation of these principles requires significant consumption of human and financial resources, including time, and entails considerable risks; it is sufficient to mention that many construction projects are implemented in isolated areas or on terrain with difficult configurations, which may be affected by natural events of high intensity and frequency that are difficult, or even impossible, to predict;

¹⁰ Ibidem, p. 85.

¹¹ Ibidem, p. 88.

(e) They are relatively more comprehensive and consistent in drafting than other contracts, as they seek to regulate in greater detail the contractual mechanisms and the approach to specific situations that may arise during project implementation;

(f) They have the potential to generate numerous conflicting situations for which the resolution requires extended time, involving the examination of a much larger volume of documentation than in the case of other contracts, and applying analysis across three aspects (factual, legal, and quantification), where: – The factual aspects are generally related to events or circumstances that occur or are located within or outside the construction site and often require advanced technical analysis methods; – The legal aspects involve both the rules and principles related to contract law in general, as well as those specifically governing the "construction law," a set of special norms that require expertise for interpretation and application; – The quantification aspects involve complex mathematical calculations and the use of software applications, which, for the same reasons, require specific expertise.

Under these conditions, the use of standardized contract forms, known and accepted by both entrepreneurs and beneficiaries, significantly contributes to reducing the costs associated with preparation, negotiation, and contract management. As noted in specialized literature, from the perspective of contractors, the reduced costs of transactions associated with standardized contractual conditions offer convincing arguments in favor of adopting such standardized contract forms that are widely known and understood within the industry. This is because these non-standard contractual conditions must be technically evaluated by both parties, from the perspective of their effects, in order to understand how these modify the balance of "normal" risk distribution in a standard contract.¹²

On the background of the development of the construction sector in Romania, contracting parties have encountered difficult, often unregulated situations, which makes the adoption of recognized principles, already used in the industry at the international level, necessary to ensure the efficient implementation of contracts and to prevent the occurrence of divergences in interpretation. In these circumstances, the inclusion of certain FIDIC principles in Romanian legislation, especially in the context of Romania's accession to the European Union, becomes an unavoidable necessity.

It is important to note that, particularly in the matter of public finances and public acquisitions, Romania has adopted normative acts with the power of law, harmonized with Community legislation. Thus, the application of the principles enshrined in the FIDIC contractual conditions as applicable legal norms in Romania must be carried out with respect to the imperative principles of Romanian legislation, issued within the context of adopting the norms at the European Union level,

¹² Ibidem, p. 91.

principles that respect not only the general rules of community law but are adequately integrated into the Romanian legal system as a body of normative acts.¹³

In this regard, it is recommended that the principles enshrined in the FIDIC contractual conditions as applicable law in Romania be considered, bearing in mind the complete integration into the field of public acquisitions, a domain regulated by acts with legal force. Moreover, there will be certain interferences within the public financial sector and administrative law, domains similarly regulated by law. In such a situation, the Ministerial Order proves to be an inadequate legislative tool due to its limited scope, as this type of act, which must be strictly confined to the framework established by the basic acts and executed according to the decisions issued, cannot include solutions that contravene the provisions of the aforementioned basic acts.

Considering that derogations from the provisions of a normative act can only occur through a normative act of equal level to the basic regulatory framework, it is evident that the Ministerial Order cannot provide derogations from the imperative provisions of a law or a government ordinance, as the order has a lower legal force compared to these types of normative acts. In conclusion, in order to ensure that FIDIC contractual conditions are applied as legal norms in Romania, any potential derogations from imperative legal provisions in force must be evaluated under the specific framework of contractual works, and it may be necessary for the normative act regulating these conditions to hold legal power equal to or superior to the act from which derogations are made.

In all of this, considering the unity, coherence, and integrity of the normative framework in the domains with significant impact on public fund expenditure (public acquisitions, public finances), it is advisable that FIDIC rules be harmonized with Romanian legislation in these domains, the adoption of such harmonized conditions being realized through a decision of the Romanian Government (such as by a normative act of equal level with those establishing the methodological norms for the application of the HG 395/2016).

Despite the challenges posed, it is incontestable that some of the provisions within the contractual conditions of the Ministerial Order have proven to be useful and have brought benefits both to contracting authorities and contractors. Thus, the Order regulates in detail and technically the procedure for the execution of the work contract, guiding the parties, their rights, and obligations.

It is important to note that, particularly in the matter of public finances and public acquisitions, Romania has adopted normative acts with the power of law, harmonized with Community legislation. Thus, the application of the principles enshrined in the FIDIC contractual conditions as

¹³ Stătescu, Constantin, Bârsan, Corneliu, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, ed. a IX-a, revizuită și adăugită, Editura Hamangiu, București, 2018, p. 29.

applicable legal norms in Romania must be carried out with respect to the imperative principles of Romanian legislation, issued within the context of adopting the norms at the European Union level, principles that respect not only the general rules of community law but are adequately integrated into the Romanian legal system as a body of normative acts.¹⁴

In this regard, it is recommended that the principles enshrined in the FIDIC contractual conditions as applicable law in Romania be considered, bearing in mind the complete integration into the field of public acquisitions, a domain regulated by acts with legal force. Moreover, there will be certain interferences within the public financial sector and administrative law, domains similarly regulated by law. In such a situation, the Ministerial Order proves to be an inadequate legislative tool due to its limited scope, as this type of act, which must be strictly confined to the framework established by the basic acts and executed according to the decisions issued, cannot include solutions that contravene the provisions of the aforementioned basic acts.¹⁵

Considering that derogations from the provisions of a normative act can only occur through a normative act of equal level to the basic regulatory framework, it is evident that the Ministerial Order cannot provide derogations from the imperative provisions of a law or a government ordinance, as the order has a lower legal force compared to these types of normative acts. In conclusion, in order to ensure that FIDIC contractual conditions are applied as legal norms in Romania, any potential derogations from imperative legal provisions in force must be evaluated under the specific framework of contractual works, and it may be necessary for the normative act regulating these conditions to hold legal power equal to or superior to the act from which derogations are made.

In all of this, considering the unity, coherence, and integrity of the normative framework in the domains with significant impact on public fund expenditure (public acquisitions, public finances), it is advisable that FIDIC rules be harmonized with Romanian legislation in these domains, the adoption of such harmonized conditions being realized through a decision of the Romanian Government (such as by a normative act of equal level with those establishing the methodological norms for the application of the Emergency Ordinance of the Government no. 34/2006).

Despite the challenges posed, it is incontestable that some of the provisions within the contractual conditions of the Ministerial Order have proven to be useful and have brought benefits both to contracting authorities and contractors. Thus, the Order regulates in detail and technically the procedure for the execution of the work contract, guiding the parties, their rights, and obligations.

¹⁴ Ibidem, p. 35

¹⁵ Ibidem, p. 37

A positive aspect of the Order is that it introduces into the contract the role of the Consultant Engineer as an administrator of the contract, a well-established concept in FIDIC contracts, originating from English tradition.

Regarding the disputes linked to the dual role of the Engineer, FIDIC contracts grant the Engineer an independent and impartial position, similar to that of an arbitrator or mediator, a role that is recognized and protected under Anglo-Saxon jurisprudence. The responsibilities entrusted to the Engineer by the Red or Yellow Book are complex, and are usually detailed within the contractual conditions outlined in the Order. The Engineer holds substantial importance during the execution phase of the contract, where contractual conditions clearly outline the tasks and the manner in which the Engineer should act.

The Engineer, as the appointed representative of the Beneficiary, has an essential role during the performance of the work under FIDIC contracts. The Engineer represents a practical guarantee for the contracting authority, ensuring that the works are carried out in compliance with the contract provisions, primarily having the role of supervising the execution of the works and overseeing the fulfillment of the obligations by the Contractor. Thus, the Engineer may issue written instructions and supplementary or modified plans as necessary for the execution of the works and remedying any defects, while the Contractor is obliged to comply with the instructions provided by the Engineer concerning any problem related to the contract.

The Engineer is competent to propose or establish a solution to any issues that arise. In this regard, he consults with each party involved in order to reach an agreement, and in the case where the parties do not reach an agreement, the Engineer has the competence to establish an impartial solution in accordance with the contract provisions, taking into consideration all relevant circumstances.

The Engineer informs both parties about the resolution of the dispute or about the establishment of the solution, providing the justification for the chosen course of action, and each party is obligated to comply with the engineer's resolution or solution until a revision of the contract intervenes.

In this context, the Engineer may request the Contractor to carry out remedial works such as:¹⁶

- removing from the site and replacing any equipment or material that does not comply with the contract provisions,
- removing or correcting any work that does not conform to the contract,
- executing any work urgently required to ensure the safety of the works due to an accident, unforeseen event, or other factors.¹⁷

¹⁶Ibidem, p. 37

¹⁷ „Ghidul Beneficiarului pentru utilizarea Condițiilor Speciale de Contract”, Ministerul Economiei și Finanțelor, disponibil la http://www.inforegio.ro/user/file/Ghidul%20beneficiarului_FIDIC.pdf.

- "To date, within the FIDIC contracts, the Engineer has the authority to take measures aimed at stimulating the progress of the works. In situations where the progress of the works proves to be unsatisfactory regarding the compliance with the execution duration or where the works' progress no longer aligns with the established execution schedule, the Engineer has the right to request the Contractor to submit an updated program along with a justifying report outlining the revised methods proposed by the Contractor for adoption in order to stimulate the progress of the works and ensure their completion within the agreed timeframe.
- The Engineer's essential duties include, among others, the issuance of a certificate of completion at the end of the works, specifying the date when the works or phases thereof were completed in accordance with the terms of the contract, except for minor works left to be completed, which do not significantly affect the utilization of the works for their intended purpose. The final certificate of completion also attests to the date when the Contractor fulfilled the obligations under the contract.
- In many cases, the Engineer's action represents a prerequisite for the realization of the Contractor's rights, as set forth in the contract. The Engineer is also the individual who authorizes the payment to the Contractor. The Engineer approves interim certificates of payment based on detailed sums presented by the Contractor, considered eligible together with supporting documentation that justifies the progress of the works.
- Upon the issuance of the final completion certificate, the Engineer approves the final payment certificate, which specifies the final amount due, including any differences that may exist between the Contractor's and the Employer's payments, taking into account the amounts already paid to the Employer and all sums to which the Employer is entitled.
- For the benefit of the contracting parties, the contract may include provisions regarding regulatory measures and/or clarifications related to the occurrence of particular situations that may arise during execution and that, in the absence of specific contractual provisions, could result in disputes.
- Thus, FIDIC contracts regulate the necessity of preventing disruptions, including the access regime for materials delivered to the site, materials or equipment provided by the Contractor or the Employer. Contractual conditions foresee the necessary measures for environmental protection, including energy supply, water, gas, and other services, health, and workplace safety.
- As an example, Sub-Clause 4.8 [Safety Procedures] provides that the Contractor is obligated to comply with the safety regulations in force, ensuring the safety of all personnel on the site, taking all reasonable efforts to maintain the site clear of unnecessary obstacles, preventing risks to the personnel involved, and ensuring proper site security, lighting, and surveillance until the completion and acceptance of the works, as well as carrying out any necessary temporary works (including

roads, sidewalks, parapets, and barriers) for the use of public areas and the protection of adjacent landowners and occupiers.¹⁸

- (b) Pursuant to Sub-Clause 4.13 [Right of Access and Facilities], the Contractor is obligated not to unduly or unjustifiably impede the free circulation of the public or access to roads and sidewalks or the occupation of easements, regardless of whether such access pertains to the Beneficiary or any other property owner.
- (c) In accordance with Sub-Clause 4.15 [Access Roads], the Contractor is required to make reasonable efforts to prevent the degradation of access roads or roads used due to the traffic of his own vehicles or the vehicles of his employees. These efforts include the proper use of vehicles and roads. The Contractor must execute all necessary traffic markings and indicators along the access roads and obtain the approval of the competent authorities for the installation of markings and indicators, including for the use of easements. Additionally, the Contractor shall bear all costs required to maintain the access roads in a state of compatibility or availability for use in accordance with the needs and requirements of the Contractor.
- (d) In Sub-Clause 4.18 [Environmental Protection], the Contractor is required to take all necessary measures to protect the surrounding environment (both within the construction site and outside it) and to limit any damage or adverse effects on the population and property, such as dust, noise, and any other consequences arising from the construction activities. Furthermore, the Contractor must ensure that emissions, waste, surface runoff, and any hazardous substances resulting from the work do not exceed the values indicated in the specifications and do not exceed the permissible levels established by the applicable legislation.¹⁹
- (e) Under Clause 6 [Personnel and Workforce], it is stated that the Contractor is obligated to fully comply with labor legislation applicable to personnel, including laws concerning employment, health, safety, social assistance, immigration, and repatriation, thereby ensuring all the legal rights of his employees. The Contractor is prohibited from recruiting or attempting to recruit personnel or workforce from the Beneficiary's personnel. Additionally, the Contractor is required to take all necessary measures to maintain the health and safety of his personnel, ensuring, in collaboration with the relevant health authorities, that medical staff, first aid facilities, nursing care, and ambulance services are available at the construction site and in the accommodation camps for the Contractor's or Beneficiary's personnel. The Contractor must also ensure that all necessary measures are taken to guarantee social assistance, sanitary conditions, and the prevention of epidemics.

¹⁸ Idem.

¹⁹ Idem.

- (f) Pursuant to Clause 6.7 [Health and Safety], in the event of an accident, the Contractor is obligated to immediately inform the Engineer about the details of the accident. The Contractor shall maintain a register and, at the Engineer's request, submit reports regarding the health, safety, and social assistance provided to the personnel, including those affected by any damages to property. The conditions of the contract for equipment supply and construction, including project management, recommend the provision of electrical and/or mechanical equipment and project management for the construction and execution of engineering works. In this type of contract, the contractor, in accordance with the beneficiary's requirements, prepares the project and supplies equipment and/or executes works that may include any combination of civil, mechanical, electrical, and/or construction works.²⁰

Mission Execution: From a technical perspective, each construction mission is completed upon the conclusion of a specific task. In the FIDIC conditions, "works" and "tasks" are synonymous. Legally, a construction mission includes the execution phase of the work, ending when the task is finished. As a rule, it is also common for a warranty period to follow. Anglo-Saxon engineers are required to use different technical terms than continental ones for different stages of a mission, simply because, in Anglo-Saxon law, the term for "works" lacks a specific legal definition. In continental law systems, the legal regime for remedial actions for defects after completion exists. Generally, in Anglo-Saxon law, the term "completion" has no specific legal meaning. All legal consequences arising from the completion of works in German, French, or Polish law must be defined through the contract itself.

As a consequence, it is customary to specify and define the transfer of risks associated with the works, including the payment deadlines and dates marking the completion of the warranty phase. This may occur with a certificate from an authorized person and the designation under the construction contract. From a continental law perspective, acceptance of an essential event in the construction mission occurs on a single day. However, FIDIC conditions, based on Anglo-Saxon culture, organize the acceptance of works in different stages. First, the acceptance certificate (as seen in Sub-Clause 10.1) intervenes, which holds no specific meaning in German, French, or Polish law. Its release has no other effect than transferring the risk of the loss or deterioration of works from the Beneficiary (Sub-Clause 17.2).

However, the contractor assumes responsibility for remedial actions for any defects (unless they are not attributable, such as in the case of additional work paid according to Sub-Clause 11.2) during a period named the "defects notification period," which is specifically defined in the contract and subject to potential extension at the Beneficiary's request. This period should not be confused with

²⁰ Seppala, Les nouveaux modèles FIDIC de contrat de construction internationale, RDI, 2016, p.183.

the "perfect performance warranty" under French law. Thus, it only occurs after the defects notification period, at which point the end is certified by an Engineer through the Execution Certificate. The terms "perfect performance warranty" and "decennial warranty" should only be invoked after the release of this certificate. The "defects notification period" is added to the warranty phase for works as foreseen by applicable contract law.²¹

Therefore, in the Yellow Book, the primary obligation of the Contractor is defined by reference to the Employer's Requirements, whereas in the Red Book, these are replaced by the Specifications (descriptive estimate and drawings). In the execution of the contract, the Contractor is responsible not only for the completion of the works but also for the design obligations.

In all FIDIC Books, the works commence with the Notice to Proceed, the submission of the work schedule, and the verification of the Employer's Requirements. Subsequently, the project enters the design and manufacturing phases, both of which conclude with a provisional acceptance, followed by a defect notification period, culminating in the final acceptance. Between these stages, performance tests at completion and post-completion tests are carried out, provided they have been contractually agreed upon.

Throughout the construction phase, the progress of the works must be recorded. The progress of the works and all significant events must be documented immediately. Events that impact the execution of the works must be analyzed, and any resulting claims must be formally notified to the Engineer. The latter will assess and evaluate the rights invoked and the supporting documentation. Any rights, claims, or payments must be certified, assessed, and determined by the Engineer.

The construction phase is entirely governed by the contractual provisions, communications, and documentation. The rules of good conduct concerning the other participants in the project primarily influence material directives, as outlined in the technical conditions and the Employer's Requirements.

The rules of good conduct include instructions regarding the behavior of the parties (e.g., the obligation to report specific events or set deadlines) and directives concerning the content (e.g., the obligation to maintain detailed documentation).

Employer's Requirements

In English, the concept of "scope of works" encompasses the Contractor's obligations. A construction contract requires the Contractor to deliver a "result," which implies more than merely completing a list of works outlined in the specifications. However, the specifications remain

²¹ Seppala, Les nouveaux modèles FIDIC de contrat de construction internationale, RDI, 2016, p.183.

fundamental for the execution of the works and, in particular, for the evaluation of the price payable upon completion.

The Contractor's design obligations under the Yellow Book are largely derived from the Employer's Requirements, which form an annex to the contract. Nevertheless, under Clause 1.5, the Employer's Requirements no longer hold the same hierarchical significance they previously had under the Orange Book, where they ranked third in the hierarchy of documents. The contract does not prescribe a specific format for presenting the Employer's Requirements. Confronted with the originality and specific nature of different projects, FIDIC has refrained from developing a standardized model. Instead, the use of the EIC Blue Book is recommended.

Practical experience indicates that the document containing the Employer's Requirements is of critical importance. Once annexed to the tender documents, it becomes essential for the Employer (or the Engineer assisting them) to carefully consider its content, as it is referenced in numerous contractual clauses.

In summary, the Employer's Requirements should include the following elements:

- A comprehensive (but not overly detailed) description of the project parameters;
- A description of the project drafted in such a manner that allows the Beneficiary to select candidates;
- Detailed guidelines regarding the project's function and utilization;
- Specification of individual services, such as personnel training (Clause 5.5), commonly referred to as "commissioning."

The Role of the Engineer

Under FIDIC conditions, the role of the Engineer has consistently been one of the most controversial topics, leading to numerous misunderstandings. The Engineer's dual function—acting simultaneously as the Beneficiary's representative while also being entrusted with a mission that requires a degree of impartiality—has made them a frequent target of criticism.

The application of the Yellow Book requires the parties to familiarize themselves with the concept of the Engineer, whose role is defined in Clause 3. The Engineer's actions often serve as a prerequisite for the realization of rights arising from the contract, such as the issuance of the payment certificate before the Contractor's invoice can be submitted or the issuance of the reception certificate, which allows the release of the first tranche of the retained amounts. If the Beneficiary prevents the Engineer from certifying a payment or fails to adequately ensure that the Engineer fulfills this obligation, it is presumed that the condition has been met (see Article 1178 of the French Civil Code). However, as some legal scholars argue, the certification and verification system constitutes a potestative condition.

Nonetheless, the Engineer's actions are not exclusively subject to the Beneficiary's discretion. Nor are they left entirely to the Engineer's own judgment, as the Engineer is obliged to act in compliance with contractual provisions. Each action taken by the Engineer finds its legal basis within the contract itself. The Beneficiary is not entitled to impose any restrictions on the Engineer's authority. Naturally, the Engineer's position may be weakened if the contracting parties mutually agree to do so. If the Engineer's role is diminished to such an extent that their actions depend solely on the Beneficiary's discretion and there is no real commitment to payment or acceptance of the works, the condition of certification and recognition of the Contractor's rights becomes obsolete.

Conversely, the unmodified FIDIC model grants the Engineer an independent and impartial position—a role that is recognized and upheld by Anglo-Saxon jurisprudence, which has repeatedly reaffirmed that the Engineer, in their capacity as a "decision-maker," cannot have their role unilaterally reduced or altered by the Beneficiary.²²

The responsibilities entrusted to the Engineer under the Yellow Book are complex. The Engineer is required to certify payments, oversee reception and the expiration of the defect notification period, approve the Contractor's proposals, ratify tests and schedules, order modifications and acceleration measures, notify the commencement date of the works, inspect and examine the works, as well as measure them. Finally, the Engineer must receive and address claims from both parties, particularly those related to additional payments or extensions of the defect notification period at the Beneficiary's initiative. This role requires significant technical expertise, an in-depth understanding of contractual provisions, as well as a certain level of legal competence and familiarity with the applicable contractual law.

Execution of Works and Payments

The Contractor is discharged from its obligations through the execution of the agreed works in the manner stipulated in the contract. The fact that the Red, Yellow, and Silver Books do not expressly require the Contractor to do more than deliver works that are "fit for purpose" in relation to the design obligation should not lead to the erroneous assumption that the obligation to complete the works is not an obligation of result. On the contrary, the opposite must be understood, particularly given that English law implicitly requires the Contractor to complete the works so that they are "fit for purpose."

In line with the spirit of the Yellow Book, a lump sum price is agreed upon, which, although subject to contractual arrangements, is understood to encompass all taxes and duties. Apart from some minimal adaptations to the lump sum price system, Clause 14 of the Yellow Book deviates very

²² Les clauses divergentes du projet des conditions spéciales roumaines du Livre Rouge FIDIC, <http://www.dr-hoek.de/fr/beitrag.asp?r=Articles&s=FR&t=FIDIC-Clauses-Speciales-Rumanie>.

little from the corresponding clause in the Red Book. However, essential differences between the respective regimes concerning retention guarantees must be considered. These are regulated in both books under Clause 14.9. Unlike the Red Book, in the Yellow Book, the first half of the retention sum does not become due until the issuance of the taking-over certificate and the completion of all contractually prescribed post-completion tests (to be compared with Clause 12). The provisions regarding retention differ in various respects across sections.²³

Variation Provisions

All FIDIC Books provide for the possibility of issuing variations. However, one must not be misled in this regard. The Engineer's authorization is not unlimited, as they are not entitled to unilaterally modify the contract. The contracting parties and the Engineer are bound by the principle of *pacta sunt servanda*. If the Employer wishes to go beyond the contractual scope, the parties must reach a new agreement.

Conclusions

Defining the contract's scope and the corresponding limitations on the right to make modifications can be difficult, especially since the examples of variations stipulated in Sub-Clause 13.1 are not exhaustive. Furthermore, Sub-Clause 3.3 states that the Engineer is only authorized to issue instructions necessary for executing the works and remedying defects.

Additionally, the right to claim an increase in price does not always correspond to an adequate counter-performance, as the Contractor is not systematically vested with the necessary expertise to meet the requirements of the modified project. Worse still, the Contractor may already be constrained by time and resource commitments for another project.

At any time before the taking-over certificate is issued, the Engineer may order variations. After the issuance of the taking-over certificate, only the Employer is entitled to do so. The Contractor may raise objections, but only to a limited extent. Variations in the works may be introduced in three ways:

- a. The Engineer may order a variation under Sub-Clause 13.1, i.e., without prior agreement on feasibility and price;
- b. The Contractor may propose optimization measures under Sub-Clause 13.2, which may benefit both parties;
- c. The Engineer may request proposals under Sub-Clause 13.3 to obtain prior agreement and reduce disputes.

These variations may thus be initiated either by an Engineer's instruction or at the request of the Contractor. However, the content of the clauses differs. Notably, Clause 13.1 does not provide an

²³ Ibidem, p. 187

exhaustive list of possible variations. Nevertheless, a variation order can never result in the delegation of the execution of works to another contractor. Additionally, Clause 13.1 includes other limitations on the binding effect of variation orders.

BIBLIOGRAPHY

1. A.Trăilescu, *Drept administrativ*, ediția 4, Editura C.H.Beck, București, 2018.
2. Academia Română, *Micul dicționar academic*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2016.
3. *Achiziții publice și concesiuni*, ediția a III-a actualizată la 3 aprilie 2019, Ed. Best Publishing, 2019.
4. Albu Emanuel, *Dreptul administrativ al bunurilor*, Ed. Fundației *România de Măine*, Bucuresti, 2018.
5. Alexandru I., Căraușan. M., Gorjan I, *Dreptul administrativ în Uniunea Europeană*, Ed. Lumina Lex, București, 2017.
6. Antonie Iorgovan, *Tratat de drept administrativ* vol. II, ediția a IV-a, Editura All Beck, București, 2015.
7. Cătană Marius -Cristian, *Achiziții publice*, vol. I., Editura Universul Juridic, Bucuresti, 2018.
8. Corbett, Edward, „FIDIC’s New Rainbow 1st Edition – An Advance?”, în *International Construction Law Review*, 2019.
9. Cristian Marius Cătană, *Achiziții publice*, Editura Universul Juridic, vol. II București, 2019.
10. D. Cimpoeu, *Achiziții publice. Concesiuni. Remedii și căi de atac*, publicată la Ed. C.H.Beck, București, 2018.
11. D. Daniel Șerban, *Achizițiile publice. Teoria și practica jurisdicției administrative*, Ed. Hamangiu, București, 2019.
12. D.D. Șerban, *Principiul proporționalității în domeniul achizițiilor publice în Dreptul nr. 9/2017*.
13. Dacian Cosmin Dragoș, *Legea contenciosului administrativ. Comentarii și explicații*, Ed. All Beck, București, 2018.
14. Deak, Francisc, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, vol. II, ediția a IV-a, Editura Universul Juridic, București, 2018.
15. Dumitru AP Florescu, Coman Lucica, *Achizițiile publice. Reglementare, atribuire, audit financiar, jurisprudență*, Editura Universul Juridic, București, 2016.
16. Dumitru Daniel Șerban, *Noua legislație privind achizițiile publice*, Editura Hamangiu,

- București, 2016.
17. Dumitru-Daniel Șerban, *Achiziții publice. Jurisprudența Curții Europene de Justiție*, Vol. IV, Ed. Hamangiu, București, 2018.
 18. Dumitru-Daniel Șerban, *Achiziții publice. Jurisprudența Curții Europene de Justiție*, vol. I, 2011.
 19. Enache Liviu, *Tratat de drept civil-contractele speciale*, Editura Sitech, Craiova, 2015.
 20. Eugen, Pârvoiu, *Sistemul achizițiilor publice*, Editura Sitech, Craiova, 2018.
 21. F.B. Benoit, *Le droit administratif français*, Paris, Dalloz, 2016.
 22. Gaede Jr., A. H., „The Silver Book: An Unfortunate Shift From FIDIC’s Tradition of Being Evenhanded and of Focusing on the Best Interests of the Project”, ””, în *International Construction Law Review*, 2019.
 23. George Coca, *Dreptul administrativ al bunurilor*, Ed. Universul Juridic, 2017.
 24. Henchie, Nicholas D.J., „FIDIC Conditions of Contract for EPC Turnkey Projects –The Silver Book Problems in Store?”, în *International Construction Law Review*, 2018.
 25. HG nr. 395/2016
 26. Hök, Götz-Sebastian, “Difficulties Encountered in the English-French Translation of FIDIC’s Standard Form Contracts”, în *International Construction Law Review*, 2017.
 27. <http://anap.gov.ro/web/strategia-nationala-in-domeniul-achizitiilor-publice/>.
 28. <http://anap.gov.ro/web/wp-content/uploads/2016/06/Ghid-utilizare-DUAE-operatori-economici-006.pdf>.
 29. http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/flagship-initiatives/index_ro.htm
 30. http://ec.europa.eu/growth/single-market/smact/index_ro.htm
 31. http://ec.europa.eu/internal_market/smact/docs/single-market-act2_ro.pdf
 32. <http://www.anrmap.ro/documents/10180/17104/legislatie-2561.pdf/75ca2d70-a058-4130-b04e-d88ec9a031c4>
 - A. <http://www.dr-hoek.de/fr/beitrag.asp?r=Articles&s=FR&t=FIDIC-Clauses-Speciales-Rumanie>.
 33. <http://www.e-guvernare.ro/>
 34. http://www.inforegio.ro/user/file/Ghidul%20beneficiarului_FIDIC.pdf.
 35. <https://peppol.eu/about-openpeppol/?rel=tab69>.
 36. https://www.aadr.ro/acasa_0_1.html.
 37. https://www.aadr.ro/sisteme-operate_0_25.html.
 38. <https://www.elicitatie.ro/Public/Common/Content.aspx?f=PublicHomePage>.
 39. Ilie Iovănaș, *Drept administrativ*, Ed. Servo-Sat, Arad, 2018.

40. Ioan Deleanu, *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. Europa Nova, București, 2017.
41. **J. Roche**, *Precis de droit public*, Dunod, 2016.
42. Legea educației naționale nr. 1 din 5 ianuarie 2011, publicată în Monitorul Oficial, nr. 18 din 10 ianuarie 2011.
43. Legea nr. 101/2016
44. Legea nr. 98/2016 privind achizițiile publice a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 390/23.05.2016, Cap. I, Secțiunea a II-a, art. 3, alin. (1), lit. b).
45. *Legislație achiziții publice și concesiuni*, ediția a III-a, Ed. Hamangiu, București, 2017.
46. Mădălin Irinel Niculeasa, *Legislația achizițiilor publice. Comentarii și explicații*, Ed. C.H. Beck, București, 2017.
47. Mihaela Elisabeta Călin, *Achiziții publice în administrația publică locală. Monitorizare. Practici*, Ed. Alpha Mdn, Buzău, 2018.
48. N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1994.
49. Pătrașcu Horațiu, *Culegere de practică judiciară în materie de achiziții publice*, Editura Wolterskluwer, București, 2017.
50. Paul Negulescu, *Drept administrativ*, vol. I, Ediția a IV-a, Editura "E. Marvan", București, 2016.
51. R.N. Petrescu, *Drept administrativ*, Editura Hamangiu, București, 2017.
52. Rațiu Monica Amalia, *Noua legislație a achizițiilor publice și a concesiunilor*, Editura Universul Juridic, București.
53. Romulus Ionescu, *Curs de drept administrativ*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2017.
54. Seppala, *Les nouveaux modèles FIDIC de contrat de construction internationale*, RDI.
55. Stătescu, Constantin, Bârsan, Corneliu, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, ed. a IX-a, revizuită și adăugită, Editura Hamangiu, București, 2018.
- A. Teodorescu, *Tratat de drept administrativ*, vol. I, București, 2012.
56. Tudor Drăganu, *Actele de drept administrativ*, Ed. Științifică, București, 2016.
57. Verginia Vedinaș, *Drept administrativ*, ediția a VII-a revăzută și actualizată, Editura Universul Juridic, București, 2019.
58. www.achizitii-publice.ro/ghid.pdf
59. www.anrmap.ro
60. www.anrmap.ro.
61. www.unibuc.ro;

THE EUROPEAN AREA OF JUSTICE: CONTRIBUTIONS AND PERSPECTIVES OF THE ASSISES DE LA JUSTICE CONFERENCE

Adrian Bacoş
PhD Student, Free International University of Moldova

Abstract: Over time, there have been a multitude of theories that have explained the need for the separation of powers in the state and why the division of powers (legislative, executive, judicial) is needed. The only theory that I will state here is the theory of John Locke, according to which, he says, "whoever has the legislative or supreme power in a republic is bound to govern by fixed and stable laws, promulgated and known to the people, by impartial and cultivated judges who are charged with deciding disputes according to these laws, and not by decrees of circumstance". According to the rule of independence, each of the three powers must be protected from interference by the other two. This would mean that the holder of one of the powers cannot be appointed or revoked by another power, and in a radical variant, that each of the three powers be equipped with a military body to defend it. Over time, numerous theorists have attempted to explain the concept of the separation of powers in the state. Both Montesquieu and Carré contradicted each other in their hypotheses, since the former supported the possibility of the existence of three distinct powers, while the latter did not conceive of the existence of a society without the three powers relating to each other.

Keywords: commitment, early warning, justice, mechanism, guardian of the treaties, community of law, rule of law, democracy, pluralism, social justice,

Introduction

At the Assises de la Justice, a high-level conference on the future of justice in the EU, held in November 2013 and attended by over 600 stakeholders, a session was specifically dedicated to the theme of "Towards a new rule of law mechanism". Building on all these discussions, the College of Commissioners held another policy debate on 25 February 2014 before adopting the new rule of law framework. Following these debates, which have taken place over the past 3-5 years, on 11 March 2014 the European Commission presented a framework for safeguarding the rule of law in

the European Union, which states: The European Commission has today adopted a new framework for addressing systemic threats to the rule of law in any of the 28 EU Member States. The initiative builds on two policy debates on the rule of law held by the College of Commissioners on 28 August 2013 and 25 February 2014, which concluded that there was a need to design an instrument to address systemic threats to the rule of law at EU level. The new rule of law framework will complement the infringement procedures – when EU law has been breached – and the so-called ‘Article 7 procedure’ of the Lisbon Treaty, which, as the strictest sanction, allows for the suspension of voting rights in the event of a ‘serious and persistent breach’ of EU values by a Member State.¹

The new framework establishes an early warning instrument that allows the Commission to enter into a dialogue with the Member State concerned to prevent the escalation of systemic threats to the rule of law. If no solution is found based on the new EU rule of law framework, Article 7 will always apply as a last resort to resolve a crisis and ensure compliance with the values of the European Union. The new framework does not confer or provide for new powers for the Commission, but it does provide transparency on how the Commission exercises its role under the Treaties. European Commission President José Manuel Durão Barroso said: "The rule of law is one of the basic pillars of the European Union, its foundation. As guardian of the Treaties, the European Commission has a crucial role to play in ensuring respect for the rule of law. "I have consistently called for a better framework to allow the Commission to intervene at an early stage and in a transparent manner in the event of serious and systemic threats to the rule of law in a Member State. Today, the Commission is delivering on this commitment, ensuring that, in the future and building on the experience of our recent past, we will be able to effectively prevent and resolve rule of law crises in our Member States."²

The main features of the new rule of law framework are fully based on the current EU Treaties, complementing existing instruments, namely the Article 7 procedure and the Commission's infringement procedures. Of course, this does not exclude future amendments to the Treaties in this area.

The framework focuses on the rule of law. The rule of law is the foundation of all the values on which the Union is founded. Ensuring respect for the rule of law ensures the protection of other fundamental values. The Commission has adopted a broad definition of the rule of law, based on the principles established in the case law of the European Court of Justice and the European Court of Human Rights, meaning essentially a system in which the law is applied and respected.

The framework can be activated in situations where there is a systemic deficiency affecting the

¹ Comisia Europeană, *Raportul de Progres al Republicii Moldova privind Integrarea Europeană*, Bruxelles, 2022, pp. 23-45.

² SPEECH/13/677. Pentru informații suplimentare: Discursul președintelui José Manuel Barroso privind starea Uniunii în 2012: SPEECH/12/596, Pagina de internet a președintelui Comisiei Europene.

integrity, stability and proper functioning of the institutions and mechanisms established at national level to ensure the rule of law. The EU framework is not designed to address individual situations or isolated cases of violations of fundamental rights or miscarriages of justice.

Equality between Member States: the framework will apply in the same way in all Member States and will operate on the basis of the same reference elements on what is considered to be a systemic threat to the rule of law.

The EU framework establishes an early warning instrument to respond to threats to the rule of law and allows the Commission to engage in a dialogue with the Member States concerned to find solutions before resorting to the existing legal mechanisms provided for in Article 7 of the Treaty. The European Commission has a central role in this new rule of law framework, as the independent guardian of the Union's values. The Commission may draw on the expertise of other EU institutions and international organisations *in particular the European Parliament, the Council, the Fundamental Rights Agency, the Council of Europe, the Organisation for Security and Cooperation in Europe (OSCE), etc.].

The aim of the framework is to allow the Commission to identify a solution together with the Member State concerned to prevent the emergence of a systemic threat to the rule of law that could become a 'clear risk of a serious breach' that could trigger the application of Article 7 of the EU Treaty. Where there are clear indications of a systemic threat to the rule of law in a Member State, the Commission may launch a 'pre-Article 7 procedure', initiating a dialogue with the Member State concerned. The process has three stages:

1. Commission assessment: The Commission will collect and examine all relevant information and determine whether there are clear indications of a systemic threat to the rule of law. If, following this assessment, it considers that there is indeed a situation of systemic threat to the rule of law, the Commission will initiate a dialogue with the Member State concerned by sending its 'rule of law opinion', which will constitute a warning to the Member State and justify its concerns. The Commission will give the Member State concerned the opportunity to respond.
2. Commission recommendation: In a second step, unless the matter has already been satisfactorily resolved, the Commission will issue a 'rule of law recommendation' addressed to the Member State. The Commission will recommend that the Member State, within a set deadline, address the issues identified and inform it of the measures taken to that end. The Commission will publish its recommendation.
3. Action taken following the Commission recommendation: In a third step, the Commission will monitor the action taken by the Member State in response to the recommendation. If no satisfactory action is taken within the set deadline, the Commission may resort to one of the mechanisms provided for in Article 7 of the EU Treaty.

The whole process is based on a continuous dialogue between the Commission and the Member State concerned. The Commission will inform the European Parliament and the Council regularly and in detail. It goes without saying that, in the exercise of its powers, all action by the Union must be guided by strict respect for these values. This is not only a political obligation, but also a legal one, with failure to respect these values constituting grounds for requesting a decision from the Court of Justice. But we are talking about values that must be assumed and respected not only by the Member States, but also by European states wishing to become members of the Union. It is a *sine qua non* for acquiring the status of candidate for accession. Moreover, respect for these ethical principles is a permanent requirement for all members of the Union, their breach leading to a legal sanctioning procedure, the democratic guarantee procedure, which can go as far as the loss of political voting rights in the Council.

They have also been recognised as fundamental values underlying the EU by the Court of Justice, which has stated that "in accordance with the case-law of the Court, the fundamental principles reaffirmed in the preamble to the EEA Agreement are recognised by Community law".

✓ The principle of the rule of law (rule of law) – according to which the European Union is a “community of law” in which the rule of law ensures respect for fundamental rights, in which public authorities are subject to the law and there is legal control that guarantees respect for these laws.

Compliance with the norm of community law is ensured by the European Court of Justice with the assistance of the national judge.

✓ The principle of respect for fundamental rights – according to which “the Union respects fundamental rights as guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, signed on 4 November 1950, and as they result from the constitutional traditions common to the Member States, as general principles of Community law”. In their action, the Community institutions are obliged to respect these fundamental rights. In order to strengthen the protection of the rights and interests of nationals of the Member States, the notion of European citizenship was introduced by the Treaty on EU, later developed by the Treaties of Amsterdam and Nice.

✓ The principle of democracy (of representative democracy) – consisting of the right of citizens to participate in the management of public affairs through elected representatives.

The continuous increase in the role of the European Parliament and its transformation into a decision-making body alongside the Council (which, being formed by members of the national executives, is not subject to genuine democratic control) has given efficiency to this principle.

✓ The principle of social justice. The Treaty establishing the EEC devotes several texts to the regulation of social policy, specifying that one of the objectives of the Community was the

achievement of social justice. The principle is enshrined as such for the first time in the “Community Charter of the Social Rights of Workers”, adopted by the European Council in Strasbourg in December 1989, which was then included in the Treaty of Amsterdam, its provisions becoming mandatory for all EU Member States. The realization of this principle provides for: free movement of persons, social protection and guaranteeing an adequate standard of living for all EU citizens, combating any form of discrimination in the field of employment, guaranteeing, on the territory of the Member States, workers' rights, their security and the working environment, preventing and combating racism and xenophobia, as well as respecting gender equality in the workplace.

✓ The principle of cultural pluralism. The Maastricht Treaty stipulates that the national identity of the Member States must not be affected in any way, but that their cultural diversity must be respected.

The introduction of this provision was determined by criticisms that the Union is moving away from the citizen, the transfer of competences from the state level to the community level tending to standardize national values, without losing their identity. On the other hand, such a provision is also a message addressed to the candidate states, in the sense of recognizing the democratic character of the systems of government of the Member States. In implementing this principle, in order to emphasize the importance and attention given to culture at the community level, a series of cultural projects (Ariane, Kaleidoscope, Raphael) were launched, in association with the candidate states for accession.

Developed within the framework of the concerns of determining a relationship between the state and law, likely to guarantee the exercise of individuals' rights protected from the abuses of rulers, the concept of the rule of law evokes a legal construction of great scientific interest, with a history that would keep the concern for research alive for several centuries.

Today, its easy pronounciation, perhaps too often and almost stereotypical, increasingly directs attention to the search for the substance of what was desired from the beginning. For, although seductive, the scientific achievements of the doctrinaires have not made it possible to exhaust the subject. The conviction that we express is that the undeniable topicality of the subject resides, in fact, in the topicality of the need to seek concrete means to make the concept an evidence, a reality, which is currently being undertaken in the European Union.

Convincing in this sense is also the holding of the Academic Conference with the generic title: "Consolidation of the rule of law in Europe - from common concept to implementation mechanism", held on 3-4 April 2014, in Innsbruck (Austria). The event was organized under the patronage of European and academic institutions, with the aim of analyzing the challenges and solutions related to the consolidation of the rule of law in the European Union. In the European

context

this took place at a time when respect for the rule of law had become a central concern for the European Union, especially in light of issues related to democracy, the separation of powers in the state and corruption in some member states. The aim of the conference was to clarify the concept of the rule of law as a fundamental principle in the EU, to discuss how this concept can be translated into practice through effective implementation mechanisms, and also to create a platform for the exchange of ideas between experts, practitioners and policy makers.

Topics addressed by the representatives of the states involved were

1. Defining the rule of law, where the various interpretations of this concept in the EU Member States were discussed and the need for a common understanding to ensure uniform application.
2. Defining the supervision and implementation mechanisms by creating effective mechanisms for monitoring compliance with the rule of law in the Member States and by proposing a European rule of law mechanism, which would complement existing instruments, such as Article 7 of the EU Treaty.

Current challenges: Crises of the rule of law in certain Member States, including issues regarding the independence of the judiciary, corruption or freedom of the press. The role of the Court of Justice of the European Union (CJEU): Discussions on the case law of the CJEU in defending the principles of the rule of law. Involvement of civil society and academia: The importance of collaboration between national and European actors to strengthen democracy and the rule of law.

Conclusions

The proposals and conclusions of this section are structured in three main sections:

1. Improving EU mechanisms, highlighting the need to strengthen EU legal and political instruments to ensure respect for the rule of law.
2. Practical recommendations where participants proposed concrete measures, such as implementing a process of periodic assessment of the rule of law in all Member States, based on clear and transparent criteria.
3. Building a common consensus, thus the conference contributed to developing an academic and political consensus on the need for a common approach to protecting the rule of law.

The Innsbruck Conference was an important moment for the European dialogue on the rule of law and influenced subsequent European Union initiatives, such as the annual rule of law monitoring mechanism, officially introduced in 2020.

As it embarks on the path of integration into the European Union, the Republic of Moldova must continue to take concrete steps to strengthen the rule of law, so that it does not remain just an abstract legal construct, formulated in the Constitution and used superficially. It is imperative that the rule of law becomes a lived reality, a foundation for the development of society and the national

economy.

One of the essential pillars of the rule of law is ensuring transparency and integrity in the public procurement process. The Republic of Moldova, in the midst of adjusting to European Union standards, must adopt clear and effective mechanisms to prevent corruption, avoid conflicts of interest and use public resources judiciously. Public procurement is a vulnerable area in any state, but at the same time it is an opportunity to demonstrate commitment to accountability and good governance.

To achieve these objectives, the Republic of Moldova needs to implement the following measures:

1. Digitalization and transparency of the public procurement process – Creation and improvement of electronic platforms for public procurement so that information is accessible and verifiable for all citizens. Transparency in this process reduces the risk of abuse and enhances the establishment of fair relations between the public and private sectors.
2. Strengthening responsible institutions – Supervisory and control agencies must be equipped with adequate resources, expertise and operational independence to ensure compliance with public procurement legislation.
3. Ethical and professional education – Training of public officials involved in procurement processes on ethical standards and corruption prevention techniques. At the same time, promoting an organizational culture based on integrity.
4. Partnership with civil society – Involving NGOs, the media and other civil society actors in monitoring public procurement processes. This ensures external control and greater accountability of state institutions.
5. Harmonization of legislation with European standards – Accession to the European Union requires the adoption of international best practices in public procurement, including the application of sustainability and innovation criteria.

The implementation of these measures will contribute not only to strengthening the rule of law, but also to increasing citizens' accountability to public institutions. The rule of law is not just a constitutional aspiration; it must be lived and experienced through every correct administrative act, every transparent public procurement and every decision taken in the interest of citizens.

Therefore, the success of the Republic of Moldova on the path to European integration depends on its ability to demonstrate that the rule of law is a functional reality, and the field of public procurement is a concrete example of integrity, transparency and accountability.

BIBLIOGRAPHY

1. Andrei Năstase, *Statul de Drept și Reformele Europene*, Editura Universul Juridic, București, 2018, pp. 45-67.

2. Arseni A. Drept constituțional și de referință: instituții politice, vol. II. Chișinău:
3. Arseni A., Ivanov V., L. Suholitco. Dreptul constituțional comparat. Chișinău: Centrul editorial al USM, 2003.
4. Baltag D. Unele aspecte ale răspunderii juridice constituționale. În: Legea și viața, 2007, nr.8, p.4-8
5. Baltag Dumitru, Guțu Alexei, Ursan Igor. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Academia de poliție „Ștefan cel Mare”, 2002, 335 p.
6. Barac L. Răspunderea și sancțiunea juridică, București: Lumina Lex, 1997. 375
7. Boilă L.R. Răspunderea civilă delictuală obiectivă. București: C.H.Beck, 2009, 496 p.
8. Boișteanu E., Romandaș N. Dreptul muncii. Manual. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014, 736 p.
9. Bulai C. Manual de drept penal. Parte generală. București: All Beck, 1997, 655 p. C.H. Beck, 1966, 388 p.
10. Claudia Gilia, Teoria statului de drept, Editura CH Beck, București, 2007, p. 29.
11. Codul penal al R. Moldova aprobat prin Legea R. Moldova 985 din 18.04.2002. În:
12. Comisia Europeană, *Raportul de Progres al Republicii Moldova privind Integrarea Europeană*, Bruxelles, 2022, pp. 23-45.
13. Constituția Republicii Moldova din 29.07.94//Monitorul Oficial al R. Moldova nr.1
14. Costin M. Noțiunea de conduită ilicită și criteriile ei de determinare. În Revista româna de drept, nr. 10, 1970, p.67-80; de cultură și presă „Șansa”, 1996. din 12.08.1994.
15. Dongoroz V. ș.a. Explicații teoretice ale codului penal. Partea generală. București:
16. Giorgio del Veechio. Lecții de filosofie juridică. București: Europa-Nova, 1995.
17. Goriuc Silvia. Actele Președintelui Republicii Moldova. În Administrarea Publică, nr. 4, 2012, p. 28-33
18. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional, vol. I. Chișinău: Ministerul Afacerilor Interne, Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”, 2001.
19. Iliescu A. P.. Introducere în politologie. București: BIC ALL, 2002.
20. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Vol. I, București: All Beck, 2001, 650.
21. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Volumul II. Ediția a IV-a. București: All Beck, 2005, 720 p.
22. Jacques Chevallier, Statul de drept, Editura Universul Juridic, București, 2012, p. 15.

23. Legea privind actele legislative nr. 780 din 27.12.2001. În M. O. al R. Moldova nr. 36-38 din 14.03.2002, art. Nr. 210.
M.O. al R. Moldova, 13.09.2002, 128-129/1012, art. 35
24. Maria Popescu, *Instituțiile Publice în Republica Moldova: Între Corupție și Reforme*, Editura Cartier, Chișinău, 2019, pp. 120-135.
25. Mircea Djuvara, *Teoria generală a dreptului*, vol. I, București, Editura Librăriei Socec & Co., 1930, p. 105.
26. Negru B. *Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău: Secția Editare a Academiei de Administrare Publică pe lângă Guvernul Republicii Moldova, 1999.
27. Petru Miculescu, *Statul de drept*, București, Editura Lumina Lex, 1998, p. 299.
28. Picard Edmond. *Le droit pur: Les permanences juridiques. Les constantes juridiques*. Paris: Edit. Flammarion, 1921.
29. Pisarenco O. *Răspunderea administrativă și contenciosul administrativ: suport de curs*. Chișinău: Tehnica UTM, 2017, 113 p.
30. Pogoneț G. *Răspunderea juridică – un fenomen social*. În *Revista Administrarea*
31. Popa C. *Teoria generală a dreptului*. București: Lumina Lex, 2001. 320 p.
32. Popa Nicolae. *Teoria generală a dreptului*. București: C.H. Beck, 2008.
33. Popescu Sofia. *Statul de drept în debaterile contemporane*. București: Edit. Academiei Române, 1998. 11. Racila Emil, Vâslan Călin. *Politologie*. București: Academia de studii economice, 2003.
publică, 2004, nr. 1-2, p. 79-87.
34. Rudolf von Ihtering, citat de Paul Negulescu, *Tratat de drept administrativ român*, Tipografia Guttenberg, Joseph Gobl, București, 1903-1904.
35. Savatier R. *Traité de la responsabilité civile en droit français*, Vol. I., Paris: Libr. générale de droit et de jurisprudence, 1939, 610 p.
36. Sofia Popescu, *Statul de drept în debaterile contemporane*, București, Editura Academiei Române, 1998. p. 36 și urm.
37. SPEECH/12/596). Rezoluția adoptată de Parlamentul European la 3 iulie 2013 și Concluziile Consiliului Justiție și Afaceri Interne din 6 iunie 2013.
38. SPEECH/13/677. Pentru informații suplimentare: Discursul președintelui José Manuel Barroso privind starea Uniunii în 2012: SPEECH/12/596, Pagina de internet a președintelui Comisiei Europene.
39. Tămaș S. *Dicționar Politic. Instituțiile democrației și cultura civică*. București: Casa
40. Tipografia Centrală, 1997.
41. Transparency International, *Indicele de Percepție a Corupției 2022*, Berlin, 2023,

p. 12.

42. Tudor Drăganu, Introducere în teoria și practica statului de drept, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1992.
43. Țiclea A. Dreptul muncii. Curs universitar. București: Global Lex, 2007, 533 p
44. Vasiliu Răzvan. Răspunderea patrimonială a salariaților în lumina noilor modificări ale Codului muncii. În Revista de Drept Social, nr. 3, 2010.
45. Vonică R. Introducere generală în drept. – București: Lumina Lex, 2000, 599 p.
46. Weber Max. Politica o vocație și o profesie. București: ed. Anima, 1992.
47. Гроций Т. О праве войны и мира. Москва, 1956.
48. Kant I. Scrieri moral – politice. București: C.H. Beck, 1991.
49. Локк Дж. Избранные философские произведения. Москва, 1960.
50. Пигалкина А. С. Общая теория права. Москва, 1996.
51. Хоранюк В. Н. Теория Государства и право. Москва, 1996. 48.

THE TIME AND THE ETERNITY. MEANINGS AND SIGNIFICANCES

Maria Anișoara Moiş (Țiplea)

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: The time, the eternity, the infinite denote complex characteristics of the matter. In European culture, the first person who systematizes notions such as: the time, the eternity, the infinite denote complex characteristics of the matter. In European culture, the first person who has made the distinction between them was Platon. The eternity represents the infinite time. Matter is eternal and infinite in its existence, not because it is in eternal time but because the matter is indestructible while its concrete finite forms constitute their own durations. Philosophically, the time is just the perspective of eternity in history and the process of the world that opens up to our eyes. On the other hand, the time is the symbol used by the people to pass through our science, our will and our sense into the domain of eternity or on the contrary, it can move us away from this. Philosophy does not deny the reality of time. The abolition of the time occurs by itself. The philosophy imposes the connection with the time in another way. The eternity represents the negation of time.

Keywords: philosophy, time, space, eternity, beginning

Dicționarul de filozofie definește eternitatea drept „ceea ce ar exista în afara timpului (atemporalitatea)”, neconfundându-se „cu imortalitatea, care înseamnă supraviețuire fără limite în timp, nemurire”¹. Alte definiții: „Faptul de a fi etern; existență infinită în timp; durată nelimitată; veșnicie”²; Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-L. Rosetti” „durată de timp care nu se supune unei determinări cronologice; nu are început și nici sfârșit”³; „ceea ce este orînduit de Dumnezeu; ceea ce este propriu, specific pentru existența de după moarte a credincioșilor”⁴.

Noțiunile de eternitate, timp și infinit reprezintă caracteristicile cele mai complexe, fundamentale ale materiei, de aceea nu este de mirare nici întîmplător faptul că asupra lor și-au îndreptat atenția gînditorii și filosofi încă din stadiile de început ale civilizației umane. În cultura europeană primul care a făcut o distincție clară între cele două tipuri de timp denumite prin termenii timp și eternitatea fost Platon, el însuși bazîndu-se pentru a impune această distincție pe datele filosofilor și teologilor antici.

În literatura filosofică contemporană s-a încetățenit părerea conform căreia eternitatea este timpul infinit care nu are nici început, nici sfârșit.

Aristotel, în *Despre cer*, spune că „eternitatea denumește, mai întîi, eonul fiecărei făpturi, adică acea desăvîrșire care îi învăluie timpul și în afara căreia nici un lucru nu mai

¹*Dicționar de filozofie*, București, Editura Politică, 1978, p. 245-246.

²*Noul dicționar universal al limbii române*, ediția a 5-a revăzută, Grup Media Litera Chișinău, Editura Litera București, 2017, p. 56.

³*Dicționarul explicativ al limbii române*, ediție revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009, p. 363.

⁴*Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Editura ARC, Editura GUNIVAS, Chișinău, 2007, p. 676.

poate să rămână în propria-i fire. În același fel, ea a desăvârșirea cerului întreg, desăvârșire care învâluie orice timp și orice infinitate”⁵.

Abordările propriu-zis filosofice a le noțiunilor de timp și eternitate se bazează, de regulă, pe lucrările clasice ale lui Henri Bergson (1859-1941) – filosof francez de etnie evreiască, Edmund Husserl (1859-1938) – filosof existențialist austriac, creatorul fenomenologiei moderne, Martin Heidegger (1889-1976) – filosof german; s-a preocupat îndeaproape de fenomenologie, reconsiderînd-o, Jean-Paul Sartre (1905-1980) – filosof existențialist francez. Trebuie amintite și contribuțiile filosofului și psihologului austriac Franz Clemens Brentano (1838-1918), ale psihanalistului Sigmund Freud (1856-1939), ale antropologului francez Claude Lévi Strauss (1908-2009) etc. Galileo Galilei, P. Descartes, B. Pascal, John Locke, Jon Berkeley, Thomas Hobbes, Immanuel Kant, Georg Wilhelm Friedrich Hegel etc. au fost preocupați de problema timpului și a eternității.

Odată cu răspîndirea creștinismului, se înregistrează o cotitură în înțelegerea noțiunilor de timp și eternitate (Origene, Sfîntul Augustin, Petrus Damianus, Toma De Aquino și o serie de autori ai Evului Mediu, a căror moștenire este și la ora actuală departe de a fi cunoscută în întregime culturii contemporane). Pentru această perioadă se înregistrează o atenție sporită acordată eternității, percepută întîi de toate ca un atribut al Absolutului, al ființei desăvârșite.

Timpul și eternitatea sunt corelative, sunt într-o relație de reciprocitate, nefiind posibil să fie analizat unul fără celălalt. Timpul, însă, are început și sfîrșit, eternitatea este fără de sfîrșit. Orice interpretare a eternității este posibilă doar după epuizarea enigmei timpului. Dar tocmai acest lucru îngreunează înțelegerea esenței veșniciei. Încă Sfîntul Augustin spunea cît se poate de expresiv și sugestiv, totodată, că înțelege ce este timpul, dacă se gîndește la el, dar dacă este întrebare ce este timpul îi este dificil să dea un răspuns clar.

Timpul apare dintr-o dată ca rezultat al actului creator săvîrșit de Dumnezeu în eternitate. *Acum* al omului parcă aleargă mereu și, în felul acesta, dă naștere la timp și la perpetuitate, dar *acumul* dumnezeiesc este continuu, imobil, nemișcat, durabil, generînd eternitatea.

Este limpede, așadar, că timpul și eternitatea nu sunt unul și același lucru. Sensul diferențierii acestora constă, după unii, în aceea că eternitatea nu are nici început, nici sfîrșit, iar timpului îi sunt proprii aceste dimensiuni. Eternitatea este aceeași în orice moment, timpul, însă, poate fi evaluat. Este de subliniat și faptul că poate fi măsurat prin timp doar ceea ce are un început și un final. Pe de altă parte, chiar dacă este stabilit că timpul nu are sfîrșit, se pot observa în decursul timpului și începutul, și sfîrșitul. Așa se explică, bunăoară, faptul că vorbim despre începutul sau sfîrșitul anului sau al zilei. În cazul eternității așa ceva este exclus. Timpului îi sunt specifice determinări de tipul: *înainte* și *după*, care eternității nu pot fi nicicum atribuite.

Timpul induce moarte, este mortal, dar el trăiește, deși viața se îndreaptă spre moarte. Eternitatea este posibilă doar renunțînd în mod radical la tot ce este trecător, căci timpul exclude eternitatea, iar eternitatea nu face casă bună cu timpul. Eternitatea este acel *întotdeauna* care nu există în timp *niciodată*.

⁵Apud, Virgil Ciomoș, *Timp și eternitate. Aristotel, Fizica IV, 10-14. Interpretare fenomenologică*, Paideia, București, 1998, p. 33.

Semantica termenului *eternitate* precizează, într-un fel, că Universul necreat și indestructibil, spre deosebire de obiectele materiale, care-l compun, ființează veșnic. Cu alte cuvinte, Universul în totalitatea sa există veșnic, întotdeauna tocmai datorită apariției sale și nu pentru că trăiește într-un timp infinit.

De obicei eternitatea este percepută de om ca o durată infinită de timp, pe care el nu și-o poate reprezenta. Dar o durată infinită de timp nu-i poate oferi omului eternitate, căci eternitatea transcende timpului. Nicio durată infinită, nici simultaneitatea nu ne pot da noțiuni despre eternitate, căci astfel de noțiuni sunt doar aspecte ale timpului însuși. În fața eternității par trecătoare nu doar orice perioade de timp, ci însuși timpul. Căci esența timpului constă în trecerea sa. Eternitatea nu se exprimă în noțiuni sau cuvinte, fiindcă noțiunile și cuvintele noastre sunt adaptate la o existență care curge în timp, ele sunt întotdeauna marcate de temporalitate.

Prin ideea de eternitate noi trebuie să înțelegem nu doar acea supra-temporalitate relativă implantată în eul nostru, ci o supra-temporalitate capabilă să învingă concomitent toate timpurile, nu doar pe acel fragment neimportant de timp în decursul căruia se consumă ciclul vieții noastre pămîntene. Eternitatea este acea supra-temporalitate absolută care poate fi proprie doar existenței supra-lumești, lui Dumnezeu. Eternitatea este, cu alte cuvinte, unul dintre atributele de bază ale Absolutului, ale Dumnezeuirii Însuși. Dumnezeu este o Ființă care transcende lumii, el trăiește, se situează nu în timp, ci în eternitate ca stare plasată absolut în afara timpului.

Noi toți, instinctiv ne temem de eternitate, tot așa cum în mod instinctiv ne temem de moarte. Eternitatea de care mereu uităm în viață (adică în timp), se prevede în moarte. Doar în fața morții, în fața oricărui final simțim nemijlocit suflul eternității. Moartea este o dovadă de necontestat a faptului că în timp este imposibilă eternitatea, că eternitatea întotdeauna transcende timpului. Taina morții se intersectează în cel mai strîns mod cu taina eternității.

În cazul unei eternități autentice nu se neagă pur și simplu deosebirea dintre trecut, prezent și viitor, ci această se depășește, se înfrînge. În acest caz trecutul și viitorul trebuie să coexiste în mod real cu în prezent. Eternitatea autentică înseamnă victorie a supra timpului și nu renunțare la timp. Ea nu presupune nimicirea timpului, ci transformarea, reconfigurarea acestuia. Eternitatea transcende timpului, dar timpul este imanent eternității.

Dacă accesul la eternitate este posibil într-un anume sens prin moarte, atunci însăși Împărăția lui Dumnezeu nu înseamnă moarte, ci victorie asupra morții, înseamnă viață veșnică.

Eternitatea este anterioară timpului, care a apărut *cîndva*, căci între eternitate și timp nu poate exista o trecere rațională. Timpul însuși este rezultat al căderii din eternitate, este un rezultat al deteriorării eternității.

Înainte de crearea lumii timpul nu a existat ca atare. Timpul este dovada cea mai de nezdruccinat a păcatului original, a deteriorării primare a existenței. Dar, totodată, timpul este o cheazășie a noii cîștigări a eternității. Cu alte cuvinte se impune să se facă distincție între eternitatea de dinaintea lumii, cea care ființa pînă la facerea lumii și eternitatea de după facerea lumii, cea care va veni atunci cînd timp nu va mai exista. În cazul primei eternități timp încă nu exista, în cazul celei de-a doua el nu o să mai existe. Parafrazîndu-l pe Hegel, prima eternitate este o eternitate în sine, iar cea de-a doua este o eternitate pentru sine, o eternitate care a trecut prin ispita timpului și a învins timpul. Se înțelege că cea de-a doua

eternitate este eternitatea Împărăției lui Dumnezeu, ontologic infinit mai bogată decât eternitatea care premers timpului.

Eternitatea lumii nu trebuie înțeleasă în sensul că lumea este infinit de bătrână, prin curgerea continuă a vremii, eternitatea lumii trebuie privită, înainte de toate, în sensul că materia increabilă și indestructibilă va avea o existență infinită, indiferent de ritmul schimbărilor formelor ei concrete.

Ieșirea de sub autoritatea timpului se va face, după filosoful rus N. Berdeaev, în așa-numita a opta zi a creației. Această a opta zi a creației este o creație metafizică și ontologică și se realizează prin eforturile sinergice ale două ființe libere: Dumnezeu și omul. Acest act este, consideră Berdeaev, ieșirea din timp și întoarcerea în eon, adică în eternitatea existenței divine. (Eonul înseamnă puterea, inteligența divină).

Există doar o singură măsură constantă, neschimbată, absolută în sensul propriu al cuvântului – eternitatea. Din punctul acesta de vedere este pe deplin înțeles în ce fel un minut marcat de o înaltă dispoziție spirituală se extinde în conștiința noastră pentru ani îndelungați și, invers, cum ani întregi sunt percepuți ca o clipă, așa că uneori în conștiința noastră se unesc realmente eternitatea și clipa. Iată, deci, că omul, prin natura sa, este o ființă supratemporală și cel puțin printr-o latură a sa trăiește în eternitate. Iar dacă prin altă latură a sa este supus condiției timpului, aceasta se explică prin aceea că corpul uman este scufundat în temporal. În felul acesta timpul este pentru el nimic altceva decât reprezentarea perspectivo-simbolică a eforturilor și luptei îndreptate înspre cunoașterea adevărului veșnic, a binelui și frumosului, înspre învingerea răcăirilor, neadevărurilor și a fantomelor prin care lumea desparte de noi eternitatea. Cu cât sunt mai multe eforturi și lupte, cu atât este mai lung timpul și invers. Lungimea timpului se determină pentru individ nu prin zilele, lunile și anii trăiți, ci prin numărul gândurilor, acțiunilor și începuturilor trăite în aceste zile, luni și ani.

Adeseori eternitatea este înțeleasă ca un timp prelungit la infinit, dar ea în sensul ei adevărat, este trans-temporalitate sau supra-temporalitate.

A muri înseamnă să a te întoarce la eternitate. Când legătura prin corp cu lumea va fi distrusă, atunci în mod sigur se vor schimba în mod radical și reprezentările și perspectivele noastre.

Interpretând eternitatea ca pe o curgere a timpului care nu are început și nu se sfârșește, automat caracterizăm trecutul și viitorul prin eternitate. În raport cu trecutul, eternitatea este absența începutului existenței lumii, iar în raport cu viitorul, eternitatea înseamnă absența sfârșitului lumii, a morții acesteia. Însă sensul eternității nu este pe deplin lămurit prin aceste două momente. Mai există o formă de timp, care este chiar centrală – prezentul –, iar eternitatea se manifestă, întâi de toate, în aceea că întotdeauna există un prezent real al lumii materiale – existența înseși.

Orice lucru are un început și un sfârșit, dar în ceea ce-l privește pe om, nu există un sfârșit, când el ar putea spune: *Am împlinit tot ce a trebuit; acum voi vedea care sunt roadele muncii mele în ansamblu*. Un astfel de timp nu există. Omul are de-a face cu ceva care nu are sfârșit. Are de-a face cu eternitatea.

Cele mai uluitoare și preocupante pentru om sunt primele începuturi și ultimele finaluri, dar aceste nu stau în puterea lui.

Eternitatea este interpretată în filosofie ca nelimitată în timp, ca o durată fără început și fără sfârșit, fără *înainte* și *după*, sau ca un *acum* nemișcat, imobil, lipsit de durată (în afara duratei).

Nu putem considera o durată determinată drept veșnică, dar lucrurile care există întotdeauna pot fi considerate veșnice, întrucât ele primesc mereu o nouă durată. În același timp, toate lucrurile ce ființează temporal și de durată sunt supuse morții. Eternitatea este sursa timpului. Ea este un atribut în virtutea căruia percepem existența infinită a lui Dumnezeu, durată, dimpotrivă, este un atribut în virtutea căruia percepem existența lucrurilor în timp.

Demiurgul s-a gândit să creeze ceva mișcător asemenea eternității; creînd cerul, a creat odată cu el pentru eternitate o altă entitate care se mișcă de la o dată la alta și pe care o numim timp.

Eternitate ar fi posibilă doar renunțînd în mod radical la tot ce este trecător. Căci timpul exclude eternitatea, iar eternitatea nu face casă bună cu timpul. Eternitatea este acel *întotdeauna* care nu există în timp *niciodată*.

Eternitatea este un timp infinit. Materia este veșnică și infinită în existența sa nu pentru că se află într-un timp veșnic, infinit, ci în legătură cu faptul că este necreată și indestructibilă, în timp ce toate formele ei concrete, finite constituie durate proprii în care, de altfel, și ființează.

Filosofia, nu neagă realitatea timpului – abolirea timpului real se produce de la sine –, ci impune în legătură cu el un alt punct de vedere. Veșnicia este negarea timpului.

Wittgenstein afirma că dacă prin eternitate nu se înțelege o durată infinită de timp, ci atemporalitatea, atunci e veșnic viu cel ce trăiește în prezent. Viața noastră nu are sfârșit, așa cum câmpul nostru vizual nu are limite, iar Hegel, afirma sugestiv: *Eternitatea nu a fost, nu va fi, ea este*.

După Kirkegaard, eternul e prezentul. Ca atare, în etern nu există o delimitare în trecut și viitor, căci prezentul apare aici ca succesiune filmată.

Concluzii

În concluzie, din punct de vedere filosofic timpul nu este nimic altceva decît perspectiva eternității în istorie și în procesul lumii care se deschide privirii noastre, iar pe de altă parte este simbolul eforturilor întreprinse de noi pentru a intra prin știința noastră, prin voia și simțul nostru în domeniul veșniciei sau, dimpotrivă, pentru a ne îndepărta și a ne ascunde de el.

Bibliografie selectivă

1. Jean-Luis Veillard-Baron, 2000, *Problema timpului. Șapte studii filosofice*. Traducere de Călin Diaconescu, București, Editura Paideia.
2. Remus Breazu, 2013, *Spațiul și timpul ca trepte ale realului, în Studii de istorie a filosofiei românești, vol. IX. Timp și spațiu în gândirea românească*. Coordonator: Viorel Cernica.

Ediție îngrijită de Mona Mamulea. Aparat bibliografic: Titus Lateș, Editura Academiei Române.

3. Virgil Cîmoș, 1998, *Timp și eternitate. Aristotel, Fizica IV, 10-14*, Interpretare fenomenologică, București, Editura Paideia.

4. Emil Cioran, 2002, *Căderea în timp*, București, Editura Humanitas.

5. *Dicționar de filozofie*, 1978, București, Editura Politică.

6. Ion Dur, 2013, *Cioran: între căderea în timp și căderea în temporal, în Studii de istorie a filosofiei românești, vol. IX. Timp și spațiu în gândirea românească*, Coordonator: Viorel Cernica. Ediție îngrijită de Mona Mamulea. Aparat bibliografic: Titus Lateș, Editura Academiei Române.

7. Antony Flew (coordonator) , 2006, *Dicționar de filozofie și logică*, București, Editura Humanitas.

8. Solomon Marcus, 2010, *Varietatea temporală, în Paradigme universale. IV. Timpul*, Pitești, Editura Paralela 45, p. 13. (Reeditare a lucrării Solomon Marcus, 1985, *Timpul*, București, Editura Albatros.

9. Constantin Rădulescu-Motru, 1996, *Timp și destin. Cu un cuvînt-înainte de N. Bagdasar și o prefață de I. Frunzetti*, București, Editura Saeculum I.O./Editura Vestala.

10. Ozana Cucu-Oancea, 2013, *Dimensiunea timpului în cultura țărănească, în Tratat de sociologie rurală*. Coordonatori: Ilie Bădescu, Ozana-Cucu Oancea, Gheorghe Șișeștean, Iași, TipoMoldova.